

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΗ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

Νεοελληνικά *Βιβλία*

γυμνασίου Ε΄

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1975

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΩΡΕΑΝ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΩΡΕΑΝ

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

42295

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
Α Θ Η Ν Α Ι 1975

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΝΑΤΙΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ε. ΤΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1975

1. ΠΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΥΡΗΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολανέτω τῆς καλῆς ταύτης καὶ λαμπρᾶς πανηγύρεως. Εἴ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Εἴ τις ἔκαμε νηστεύων, ἀπολανέτω νῦν τὸ δηνάριον. Εἴ τις ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας εἰργάσατο, δεχέσθω σήμερον τὸ δίκαιον ὄφλημα. Εἴ τις μετὰ τὴν τρίτην ἦλθεν, εὐχαρίστως ἑορτασάτω. Εἴ τις μετὰ τὴν ἕκτην ἔφθασε, μηδὲν ἀμφιβαλλέτω· καὶ γὰρ οὐδὲν ζημιούται. Εἴ τις ὑστέρησεν εἰς τὴν ἑνάτην, προσελθέτω, μηδὲν ἐνδοιάζων. Εἴ τις εἰς μόνην ἔφθασε τὴν ἑνδεκάτην, μὴ φοβηθῇ τὴν βραδύτητα· φιλότιμος γὰρ ὢν ὁ Δεσπότης, δέχεται τὸν ἔσχατον καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον· ἀναπαύει τὸν τῆς ἑδνεκάτης, ὡς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης· καὶ τὸν ὕστερον ἐλεεῖ, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κἀκεῖνῳ δίδωσι καὶ τούτῳ χαρίζεται· καὶ τὰ ἔργα δέχεται, καὶ τὴν γνώμην ἀσπάζεται· καὶ τὴν πράξιν τιμᾷ, καὶ τὴν πρόθεσιν ἐπαινεῖ. Οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ πρῶτοι καὶ δεῦτεροι τὸν μισθὸν ἀπολαύετε· Πλούσιοι καὶ πένητες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε. Ἐγκρατεῖς καὶ ράθυμοι τὴν ἡμέραν τιμήσατε. Νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες εὐφράνθητε σήμερον. Ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες. Ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλθῃ πεινῶν. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ συμποσίου τῆς πίστεως. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος. Μηδεὶς θρηνεῖτω πένιν· ἐφάνη γὰρ ἡ καινὴ βασιλεία. Μηδεὶς ὀδυρέσθω πταίσματα, συγγνώμη γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε. Μηδεὶς φοβείσθω θάνατον· ἡλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος. Ἐσβεσεν αὐτόν, ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενος. Ἐσκύλευσε τὸν Ἄδην, ὁ κατελθὼν εἰς τὸν Ἄδην. Ἐπὶ κράνεν αὐτόν, γευσάμενον τῆς σαρκὸς Αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προλαβὼν Ἡσαΐας ἐβόησεν. «Ὁ Ἄδης, φησὶν, ἐπικράνθη συναντήσας Σοὶ κάτω». Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ κατηργήθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεπαίχθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεκρώθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ καθηρέθη. Ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐδεσμεύθη. Ἐλαβε σῶμα, καὶ Θεῷ περιέτυχεν. Ἐλαβε γῆν, καὶ συνήντησεν οὐρανῷ. Ἐλαβεν ὅπερ ἔβλεπε, καὶ πέπτωκεν ὅθεν οὐκ ἔβλεπε. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, Ἄδῃ, τὸ νεῖκος; Ἀνέστη Χριστός, καὶ σὺ καταβέβλησαι· Ἀνέστη

Χριστός, καὶ πεπτώκασι δαίμονες. Ἀνέστη Χριστός, καὶ χαίρουσιν ἄγγελοι. Ἀνέστη Χριστός, καὶ ζωὴ πολιτεύεται. Ἀνέστη Χριστός, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος. Χριστὸς γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο.

Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος

2. ΑΠΟ ΤΗΝ “ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ” ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Αἱ πρὸ τῆς Ἀλώσεως διαπραγματεύσεις

«Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ...»

Ἀπαρτίσας* οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπεμψεν (ὁ Μωάμεθ) ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ:

«Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθέν* πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἐκβασὶν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ;».

Ὁ Βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ:

«Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἐζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἔχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναι σοι, καὶ ἄπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθεῖς*; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γὰρ γνώμη πάντες αὐτο-

προαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνοὺς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὥρισε διαλαλίας* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρήζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον ἅπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμεσαν*.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἐκδ. Βόννης, 1834 κεφ. 39)

β) Ὁ θρῆνος

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα τῆς «Βυζαντινῆς Ἱστορίας» τοῦ ὁ Δούκας ἐκστᾷ εἰς θρῆνον, εἰς τὸν ὅποιον ἐκφράζει τὸν πόνον καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν καὶ ἀπαριθμεῖ τὰς γενομένας καταστροφὰς τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων.

᾽Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλὴ! ᾽Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν! ᾽Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός! ᾽Ω πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμὰς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βριθοντα καρποὺς πνευματικούς! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσε; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἅτινα ἀσπαζόμενοι ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄραν; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λείψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα; Αἱ ἀγνυαί, τὰ περίαιυλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἁγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἁγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. ᾽Ω τῆς ζημίας! Ἔθεντο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

᾽Ω ναε! ὦ ἐπίγειε οὐρανέ, ὦ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη*, ὦ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὦ βίβλοι ἱερὰ καὶ Θεοῦ λόγια, ὦ νόμοι παλαιοί τε καὶ νέοι, ὦ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, ὦ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὦ θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὦ διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὦ παιδαγωγαί

ἡμιθέων ἡρώων, ὧ πολιτεία, ὧ δῆμος, ὧ στρατός, ὑπὲρ μέτρον* τὸ πρίν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. Ὡς οἰκία καὶ παντοδαπὰ παλάτια καὶ ἱερὰ τείχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν* ἔχων ἑξαρχον* τῆς ἐλεεινῆς τραγωδίας. . .

Οὗτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς παλαιᾶς Ἱερουσαλὴμ, οἶμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφήτῃ ὑπέδειξε. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν. . . Φρίξον ἦλιε, καὶ σύ, -γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῇ ἐγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἔσμεν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράζομεν: « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δίκαια ἡ κρίσις Σου. . . ».

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί ; Ἱματισμὸς πολυτελής, σκευὴ ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσσάτου* πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἕνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*. . . Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμόν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγῆσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βιβλίοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου, Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρέδιδουν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἥσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἐκδ. Βόννης, 1834)

3. ΧΡΟΝΙΚΟΝ

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του

Ἀκούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὥσει ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστί· μετ' ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὐριον ὁ ἀμιρᾶς* ἠτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. Ἡμεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἔμοι δοκεῖ, ὄντως καθ' ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναικές τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ « Κύριε ἐλέησον » μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' ἰλεως γενήσῃται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδυνηρᾷ ἐσπέρᾳ τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους* καὶ ἐτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὄφισ τὸν Ἴον* ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσερά τινα ὀφειλέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

» Ἐὰν διὰ τὰ ἑμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἔδωρῆσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος ; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιοῦτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῇ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενωμένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα ».

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 156)

Γεώργιος Φραντζῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Έκ τοῦ Ὀγδόου Λόγου)

Στὸ Χάρο ὁμπρὸς ἡ ἀνδρεῖά τίποτις δὲν ἀξίζει,
τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρῆζει*.
Τινὰς* δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύτικον τὸν κόσμον·
βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χωρὶς πόνον.
Ὁ Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τοὺς βγάνει,
ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τὸ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελᾷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεῖα,
μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τ' ἀκρίτη
ἐπῆρην, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
Ἄν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γρικήσετε καὶ τοῦτον
τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλικοῦτον.
Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη
παλάτι εὐμορφὸ ἔκτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει
καὶ περιβόλι εὐμορφο μὲ δένδρα στολισμένο
ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὐμορφα ῥδινιασμένο*,
καὶ ἐκκλησίαν ἔκτισεν τ' ἁγίου Θεοδώρου
τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκεύη ἔφησέν του,
φελόνια* καὶ ἱερὰ πολλ' ἀφιέρωσέν του.
Ὡσὰν τὸν ἐτελείωσεν, στὴν Ρωμανία πηγαίνει,
γιατ' ὁ πατέρας τοῦ ἔμαθεν Ἀμιρᾶς* ἀποθαίνει.
Ἀποθαμένον βρῖσκει τον, κλαίει, πολλὰ θρηνᾷ τον,
μὲ παρρησίαν περισσὴ τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
Ἐκάλεσεν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερομονάχους,
διάκονους καὶ ἱερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.

Τὸ λείψανον ἀψάλασιν μὲ πλείστην παρρησίαν·
 ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κηροδοσίαν*.
 στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
 καὶ ὅταν τὸ ἐθάψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὀλιγοῦτζικον καιρὸν θάπτει καὶ τὴν μητέρα
 καὶ θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 καὶ ἔμεινένε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατὴρ καὶ τῆς μητρός του
 ἀνδραγαθίης ἤκαμεν ἀμετρες μοναχὸς του,
 ὥστε νὰ 'θεν ἀκούσωσιν, ὁ Διγενὴς ἐφάνη,
 ὅλοι τοὺς νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τοὺς πιάνη.
 Οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
 ὅλοι τὸν ἐτρομάζασιν καὶ φεῦγαν ἀπ' ὀμπρός του.
 Ἀλλὰ κι αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ,
 γιατί Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τόνε πάρ' ἐφάνη.
 Ἀρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενὴς ἀνδρείος,
 γιατί δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζῇ πάντ' αἰδίως.
 Τέσσαρες κράζει ἱατρούς, γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἂν φοβᾶται γιὰ θάνατον, εὐθύς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ἱατροὶ μὲ βότανα καὶ μὲ ἱατρικ' ἄλλα
 ἐνάντια στὴν ἀρρωστιά ἐπῆγαιναν μεγάλα.
 Ἀλλὰ στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
 γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ἱατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.
 Ὡσὰν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
 καὶ τὴν γυνὴ του Εὐδοκίᾳ πλησίον του τὴν κράζει.
 Λέγει τῆς: « Γλυκυτάτη μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
 καὶ τὸ πικρὸ ποτήριο θανατοκόντεψέ* μου.
 Ὡ χέρια μου καὶ ποῦ ὅστενε, Χάρου ν' ἀντισταῇτεν
 καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῇτεν ;
 Μὰ δὲν δυνοῦστεν, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
 κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».
 Ταῦτ' ἔλεγεν ὁ Διγενὴς, ἡ δὲ γυνὴ του πάλι
 κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψη τῆς μεγάλης.
 Ὁ Διγενὴς μὲ προσευχὴ ἔδωσε τὴν ψυχὴν του
 εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στὴν ἡγῆν* του.

Ἡ δὲ γυνή, ὡς εἶδενε αὐτὸν νεκρωμένον,
 ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην του χωρὶς πνεῦμ' ἀπλωμένον,
 πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὦ μέγα θαῦμα —
 ξεψύχησένε καὶ αὐτή, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἅμα
 καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
 τὸ πράγμα ὅπου ἐγινεν ὅλοι τὸ ἐθαύμασαν.
 Ἐσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοι τε καὶ δουλίσκες,
 βάγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὁμοῦ μετ' αἱ παιδίσκες.
 Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
 τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μετ' παρρησίαν,
 καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
 καὶ μετ' τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
 Τὸ δὲ ταχὺ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
 εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μετ' δάκρυα φλογισμένοι
 καὶ κλαίγοντας ἐλέγασιν μετ' πικραμένα λόγια
 τὰ θλιβερά καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μοιριολόγια:
 «ὦ πέτρες, νῦν ραγίστετεν, δένδρα ξεριζωθῆτεν
 καὶ σεῖς, βουνά, θρηνήσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
 τί ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τ' ἄξια παλικάρια
 ἐκείνους ὅπου ἔφριτταν ἀνθρωποὶ καὶ λιοντάρια.
 ὦ Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
 αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης ; »
 Ταῦτα ἐκείνοι εἶπασιν, ἔπειτα ἐδιαβῆκαν,
 ἐκείνο ὅπου ἔπρεπεν μετ' τιμὴ τὸ ἐποῖκαν.*
 Ἀφῆκεν λοιπὸν ὄνομα σ' ὅλην τὴν οἰκουμένην
 ὁ Διγενῆς νὰ τὸν ᾠνοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris.1880, σελ. 232 ἐξ.)

2. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Διὰ τοῦ κατὰ συνθήκην τούτου ὀνόματος καλεῖται ἡ ἐκτεταμένη
 ἔμμετρος χρονογραφία, ἡ ἀφηγουμένη τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν
 μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν (1204) ὑπὸ Γάλλων εὐγενῶν ἰδρυθέντων
 ἐν Πελοποννήσῳ τιμαριωτικῶν κρατιδίων. Τὸ χρονικὸν διαίρεται εἰς
 δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον πραγματεύεται κεφαλαιωδῶς τὴν ἱστο-
 ρίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καί, ὑπερπληθῶν χρόνον ἑκατὸν ἐτῶν, τὴν
 ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάρτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) μετὰ

τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων συμβάντων. Τὸ πολὺ μακρότερον δεύτερον μέρος, ἡ κυρίως χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Σαμπλὶττ καὶ Γοδεφρέδου Βιλλαρδουίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ χρονογράφου, ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1292. Ἐπεισοδιακῶς μνημονεύονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰ τελευταῖα πύπτουν εἰς τὴν γ' δεκαετηρίδα τοῦ ιδ' αἰῶνος. Συγγραφεὺς τοῦ ἔργου εἶναι γασμοῦλος (ῥητοὶ προελθὼν ἐκ γάμου ἐλληνοφραγκικοῦ) ἡ ἐξελληνισθεὶς Φράγκος, σύγχρονος τῶν ἱστορουμένων καὶ καλῶς γνωρίζων τὰ τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν : τυπογραφικὴν, κοινωνικὴν, ἐκκλησιαστικὴν κλπ. Τὸ ἔργον, μεγίστης ἱστορικῆς σημασίας, στερεῖται πάσης λογοτεχνικῆς ιδιότητος.

Κρουμβάχερ-Σωτηριάδης, « Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας »

τ. Γ', σ. 100 ἐξ.

Ἐπεὶ ἂν εἶσαι γνωστικὸς καὶ ἐξεύρεις τὰ σὲ γράφω, καὶ ἔγροικος* εἰς τὴν γραφὴν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζης*, πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπου εἶπα εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκαταλέξα, ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιου εἶπα τὸ τῆς Συρίας, ὡσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου, τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι, ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σὲ καταλέξω τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὁμοίως καὶ τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχης ὄρεξιν νὰ ἀκούης πράξεις καλῶν στρατιωτῶν, νὰ μάθης καὶ παιδεύεσαι, ἃ λάχῃ νὰ προκόψης. Εἰ μὲν ἐξεύρεις γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκης, εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμὰ μου, ἀφκράζου* καὶ ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσης*, ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαιῶν, ὅπου ἤλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀφκράζου τὰ σὲ λέγω.

Ὁ κόντος* ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας*, ὅπου σὲ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου, ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασάτζο ἐκεῖνο μετὰ τοὺς ἄλλους ἑτέροους εὐγενικοὺς ἀνθρώπους

ν' απέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον, ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετάνον εἰς τὰ φουστάτα* ὅπου εἶχασιν ἐτότε οἱ πελλεγρῖνοι*, καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην. Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφούς δευτέρους ἀπὸ αὐτον. Κι ὥσάν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πὼς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι, ὅπου ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα, ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν* τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν κι ἐκέρδισαν τὴ Ρωμανίαν κι ἐγένισαν ἀφέντες, βουλὴν ἀπῆρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι, νὰ μείνῃ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν* τους, κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ὡς τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἡ χάρις τῶν ἀνθρώπων, κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν, ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους ὁκάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους. Κι ἰσιάστηκαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας, κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο — μισὶρ Γουλιάμος ἄκω*, εἶχεν καὶ ἐπὶ κλην* ὁ λόγου του*, τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε — νὰ εὕρῃ φουστάτα ὅσα ἡμπορεῖ νὰ ἐπάρῃ μετὰ ἐκεῖνον, κι ἐκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει* κάστρε καὶ χώρας τίποτε νὰ τὰ ἔχῃ ἰγονικά του. Ὁ κόντος γὰρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε, καὶ εἶπεν του: «Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν* ἐγὼ ἐνεμένω ἀφέντης εἰς τὰ κάστρη μας κι εἰς τὸ ἰγονικόν μας, ἔπαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινὰ μας ὅλα κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου, ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας, κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εὐτυχῇς».

Ἐν τούτῳ ἐπεριεσώρεψεν κι ἐρόγεψεν* φουστάτα εἰς τὸν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἦλθαν πολλοὶ μετ' αὐτον· οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἔπαιρναν κι ἀρχόντησαν μετ' αὐτον, ἄλλοι τινές, ὅπου ἦσασι κι ἐκεῖνοι φλαμουριάροι*, ὅπου ἦσαν πλούσιοι ἄνθρωποι, ἦλθασι μετ' ἐκεῖνον, ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει.

Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλευντικά νὰ ὀρμώσουν,
 κι εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἐχρῆζαν.
 Τὸν Μάρτιον μῆναν ἤλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
 κι εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην·
 ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν,
 ὅπου ἔνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κὰν δεκαπέντε μίλια·
 εὐθέως καστέλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
 Ἐτότε γὰρ ὅπου λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκείνον
 ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει,
 τὸ λέγουν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν,
 οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ*, μόνον δώδεκα κάστρον.

Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
 ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπέσω ἐκ τὰ καράβια,
 κὰν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἕως οὗ νὰ τὰ ἀναπάψουν.
 Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν·
 τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καὶ τὴν χώραν,
 τὰ τριπουτσέτα* ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν,
 τοὺς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν·
 κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου* πολέμου,
 ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πῆρασιν, ἐκείνοι γὰρ τοῦ κάστρον
 καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν
 μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἐδικὰ τους,
 ὁ κατὰ εἷς τὸ ὁσπίτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἐδικόν του.
 Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πῆρασι, τὲς φύλαξες ἐβάλαν,
 τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἴθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
 ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμόζει·
 κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
 Βουλὴν ἀπῆραν μ' ἐκεινοὺς τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
 ὅπου τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
 κι εἶπαν κι ἀσυμβουλέψαν τοὺς τὸ πῶς ἔνι ἡ Ἀνδραβίδα,
 ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
 ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κείμεται εἰς τὸν κάμπον,
 οὔτε πύργους, οὔτε τειχεῖα ἔχει κανόλως ᾗς αὕτην.
 Ἐν τούτῳ ὀρμήσασιν ἐκεῖ, ὀλόρθα ὑπαγαίνουν,
 ἐξάπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσατόου*.

κι ἀφότου ἐπλησίασαν ἐκεῖ στήν Ἀνδραβίδα,
 κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἐξέβησαν μέ τοὺς σταυροὺς ὁμοίως μέ τὰς εἰκόνας
 οἱ ἄρχοντες καί τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
 καὶ ἦλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέση* ἐκείνον.
 Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
 ὥμοσεν κι ὑπισκῆθη τοὺς νὰ μὴ τοὺς ἀδικήση,
 οὔτε ζημιά νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἰγονικά τους,
 τιμὴν, δωρεὰς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.
 "Ὅλοι τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοι του ν' ἀποθάνουν.

Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
 βουλὴν ἐπῆρεν μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσατέψη*.
 Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στήν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
 διὰ τὸ ἓνι κάστρον φοβερὸν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
 καὶ ἓνι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
 ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
 Ἐπεὶ, ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
 ὅλα τὰ κάστροι τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως
 ἄνευ σπαθίου καὶ πολέμου θέλουσιν προσκυνήσει.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλὴ ἐκείνη ὅπου σὲ λέγω,
 ὀρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στήν Ἀνδραβίδα
 καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
 καὶ ὄρισεν τὰ πλευτικά* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
 κι ἐκεῖνος μέ τὸν ἕτερον λαὸν γὰρ τοῦ φουσάτου
 εἰς τὴν Βοστίσαν ἔδραμεν κι ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
 Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
 τὸν γύρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τέσ κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἐπάνω εἰς ὄρος·
 βουνὸν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ;
 ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
 μέ πύργους γὰρ καὶ μέ τειχεὰ καλὰ περικλεισμένη.
 Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ τότε ὅπου σὲ γράφω
 ὁ κάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης,
 κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι·
 ὡς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
 ἐκ μέρους γὰρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,

Σγουρόν τὸν ὀνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπὶ κλῆν
 κι ὡς ἐπληροφορήθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἀπὸ τὴν χώρα ἐξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδιά,
 ὡσαύτως καὶ τὸν λῖον* λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
 κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου·
 κι ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
 μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ*.

Ἀφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκεῖσε ὁ Καμπανέσης,
 ὡσὰν σὲ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
 κι ἔβαλεν τὰ φουσάτα του καὶ περιεγύρισέ την.

Ἀφῆκεν κι ἀναπαύτηκαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν·
 ἐπὶ τῆς αὐρίου γὰρ τὸ πρωί, ὡσὰν ἐξημερῶσεν,
 ἐδῶκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
 Τὰ τριπουτσέτα ἐσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
 κι οἱ τζάγρες* οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
 ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἰδοῦν τὸ ποῖος τοξεύει.

Τὲς σκάλες ὅπου εἶχασιν ἐστῆσαν εἰς τοὺς τοίχους,
 κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.

Ὅσοι ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην ἡῦραν·
 οἱ δὲ πού εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.

Ὁ Σγουρὸς γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅπου ἦτον,
 ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea edited in two parallel texts from the MSS,
 of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.

Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Κοπεγχάγης, στίχ. 1340 - 1485)

BITZENTZOU KOPNAPOY

3. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἶναι φανταστική καὶ ἐξελλίσσεται
 εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας. Ὁ Ρήγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ
 Ἡράκλη, βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης
 φθάνει ὁ Ἐρωτοκρίτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν,
 ἐπειτα ἀπὸ μονομαχίαν μὲ τὸν Ἀριστον, ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως τῆς
 Βλαχίας.

MONOMACHIA ERWOTOKRITOU KAI ARISTOU

Ὅλα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
 κι οἱ δυὸ Ρηγάδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

ΡΗΓΑΔΕΣ

Μά τ' Ἄστρον, μά τὸν Οὐρανόν, μ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
καὶ μά τῆς Γῆς, ποὺ τὰ κορμιὰ θεὸς νὰ μᾶς καταλύσῃ,
καὶ μά τὸν Ἥλιον τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνην,
ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο ὅπ' ἐγίνην,
κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ,τι καιρὸν κι ἂ ζοῦμε·
καὶ πάλι ἂν ἀποθάνωμε, πάντα ἡ κληρονομία μας
νὰ κάνῃ ὅ,τί ν'αἶ στοὺς χαρτὶ καὶ λέν τὰ γράμματά μας.

ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὅσάν ἀμνόξασι κι οἱ δυό, φιλευτικά μιλοῦσι,
πιάνουνται κι ἀγκαλιάζονται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
καὶ δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,
τό ν'αὖ φουσατό* χλώμιανε, στ' ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου.
Στέκου οἱ Ρηγάδες καὶ θωροῦ, βαρά ν' πολλὰ ἡ καρδιά ντωσ
βλέποντας πῶς σὲ δυὸ κορμιὰ κρέμετ' ἡ βασιλεία ντως.
Ἄριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καὶ μεγάλο.
κι εἰς τὰ φουσατά καὶ τὰ δυὸ σάν κείνο δὲν εἶν' ἄλλο,
τοῦ μπάρμπα ντου ἔον τ' ἄλογο, πάντα τὸ καρβαλκεύγει,
δὲν εἶχε χρειαὶ νὰ τὸ κεντᾷ καὶ νὰ τὸ δασκαλεύγῃ.
Δὲν ἦτον ἄλλο σάν αὐτὸ σ' ὅλη τὴν Οἰκουμένη·
ὥσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ὥσὰ λιοντάρι μπαίνει.
Δὲν ἦθελ' ὁ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξῃ τ' ἄλογόν του,
μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρῃ τὸ δικόν του.
Φοροῦσιν ἄρματα διπλά, σκουτάρια* σιδερένια,
καὶ τὸ σημάδι τοῦ μαλιᾶς* ἐστέκαν κι ἀνιμένα.
Ἦγεμε ὁ κάμπος τ' ἄλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
θωροῦ, ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυὸ λιοντάρια.
Σήμερο πολεμοῦσινε, σήμερο καλεστήκα,
δυὸ παλικάρια, ποὺ στὴ γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα·
κι ὥς ἀγροικῆσαν κι ἤπαιξεν ἡ σάλπιγγα ἡ πρώτη,
ἐσείστη κι ἐλυγίστηκεν ἡ ὁμορφὴ ντως νιότη·
στὰ μιὰ μερὰ ἔστεκεν ὁ γεῖς, στὴν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,

χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ' ἄρματά ντως λάμπου.
 Χτυποῦν τὰ πόδια ντως στὴ γῆς, τὴ σκόνῃ ἀνασηκώνουν,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καὶ δριμώνου*.
 Ἡ γλῶσσα μὲς στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τό 'να καὶ τ' ἄλλο ἀγρίευσεν ὅταν κάνει τὸ λιοντάρι·
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιὰ τ' αὐτιά σαλεύγου,
 καὶ νὰ κινήσου βιάζονται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.
 Ἡ σάλπιγγα δευτέρωσε τοῦ μάχης τὸ σημάδι,
 καὶ ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τήνε φυσᾷ στὸν Ἄδη,
 καὶ ἦτονε Χάρος ἡ λαλιά, ἡ ἀντιλαλιά ὅλον αἶμα,
 ποὺ ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοὶ καὶ τὰ φουσάτα τρέμα.
 Σ' ἕναν καιρὸ τὰ δύο θεριὰ μὲ μάνιτα κινήσα,
 ποὺ φοβηθήκασιν πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι καὶ ἂν ἦσα.
 Ἡ σκόνῃ πάει στὰ νέφαλα ψηλά, καὶ ἡ γῆς ἐσείστη,
 καὶ ἐφώνιαζ' ὅλος ὁ λαός, καὶ ἤκλαψε καὶ ἔθρηνιστή·
 καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ ὥσὰ γυαλὶν ἐρράγη,
 δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιά* τὸ πράμα πῶς νὰ πάγη.
 Θωροῦσι δυὸ χρυσοῦς αἰτούς, πρεπιὰ* στὴν Οἰκουμένη,
 κατέχουν καὶ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς σήμερον ἀποθαίνει,
 καὶ πασανεῖς παρακαλεῖ συχνιὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βουηθήσου οἱ οὐρανοὶ ὀγιά τὸν ἐδικόν του.
 Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσώντας πολεμοῦσι,
 μάχονται μὲ τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,
 τοῖ ψιχαλίδες τοῦ γιαιοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,
 ἕνας φυσᾷ ἀπ' Ἀνατολή, καὶ ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύση
 πᾶσκει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήσῃ,
 ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γρικῆθη,
 ὄντες τοῖ πρῶτες κονταρὲς ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
 Ἐσπᾶσαν τὰ κοντάρια ντως καὶ εἰς ἑκατὸ γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια 'ς τς οὐρανούς ἐφτάξαν καὶ ἐκάηκα,
 καὶ ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν*, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.
 Ὡσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, ποὺ ὀμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*
 καὶ ἀπόκεις ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει,
 καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιά κινήσῃ,

κάμη τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση,
 ἔτσι κι ἐκεῖνα τὰ σπαθιά βράζουν, κεντοῦν περίσσια,
 βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέκιν ἦσα.
 Ἄπωνα πολεμοῦσινε κι ἀλύπητα βαρίσκου,
 πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου.
 Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει
 ὁ Ρώκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρεία τὸ χαμηλώνει.
 Ἄριστος πού 'το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
 σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴ μερὰ τῇ μύτης,
 ἦβαλε τὸ σκουντάριν* του ὀγιά νὰ τὴ βλεπίση*,
 μὰ ἡ κοπανιά ἔτσ' ἀλάβωτο δὲ θε νὰ τὸν ἀφήση,
 καὶ τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὥς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 καὶ κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἐλίγη*,
 κι ἐφάνη σου ἦστραψ' οὐρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοίκτη,
 ὄντε μὲ τόσην ἀντρεία καὶ μάνιτα τὴ ρίκει,
 καὶ γλήγορος σ' ἕναν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ἄριστος τὴ χέρα πὼς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότῃ τὸ σπαθί ἀμπώθει* ὅσον ἐμπόρει,
 καὶ βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον ὅπου θῶρει,
 καὶ τ' ἄρματά ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάι,
 κι ἐβούθησεν ἡ μοίρα ντου καὶ ξώφαρσα* τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνο δὲν ἐγρίκα,
 καὶ πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ καὶ ματωθῆκα.
 Ἐτρέμασιν οἱ Βασιλίοι, ἐτρέμαν τὰ φουσάτα,
 κι ὥρες τοῦ ἐνοῦς κι ὥρες τ' ἄλλου πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
 Στέκουν μὲ πόνο καὶ θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
 καὶ κάθα* εἰς στὸν ἀγαπᾶ νίκος ἐπαρακάλει.
 Τ' ἄλογα πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν καὶ σταματίζουν,
 καθὼς τῶς ἀρμηνεύγασιν ἐκεῖνοι πού τὰ 'ρίζου,
 κι ὥρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πὼς νικᾷ τὸν ἄλλο,
 κι ὥρες τὸν Ἄριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιά μεγάλο.
 Κι ὥσὰν τς ἀνέμους πού 'ς τῇ γῆς τὸ βάθος εἶν' χωσμένοι,
 καὶ πάσκει νὰ βγουν ἀπὸ κεῖ φυσώντας θυμωμένοι,
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τσι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὅξω δὲν τς ἀφήνει,
 καὶ πλιά μανίζουν, πλιά φυσοῦ καὶ πλιά δριμώνου* κεῖνοι,
 καὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τὴ δύναμη ντως βάνου,

κι εἰς τό 'βγα ντως πολλές φορές σεισμό μεγάλο κάνου,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σέ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη.
 καὶ νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλη.
 Κάνουν τῇ γῇ σιγοτρομᾷ τὰ νέφη καὶ βροντοῦσι,
 κι εἶναι μεγάλη ταραχὴ ἐκεῖ πού πολεμοῦσι.
 Καὶ κάθε ὥρα ὁ πόλεμος ἀγριεύγει, δυναμώνει,
 καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ κλαίει κι ἀναδακρυώνει.
 Πλιά ἀργὸς φαίνεται ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει Ἄριστος πλιά γλήγορος καὶ τ' ἄλογο βουηθᾷ του·
 κιανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ τσι δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύγει*,
 καλὰ* καὶ νὰ το* δυνατὸ καὶ γλήγορο καὶ κείμεν,
 σ' ὅλα δὲν ἦτονε σωστό, ὥσάν τ' Ἀρίστου κείμεν,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρεία τῆς χάρης,
 ἀπόσωνε σ' ὅ,τι ἤλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καρβαλάρης.
 Ἀρχίσαν κι αἱματώνουντα σ' ἓνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνου δὲ γρικοῦ, οὐδὲ φόβου οὐδὲ κόπου.
 Ἔνας τὸν ἄλλον τως 'παῖνᾶ, ἐκεῖ πού πολεμοῦσι,
 τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τσι δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.
 Μέσα ντου λείει ὁ Ἄριστος, ἡ μοῖρα νὰ βουηθήσῃ,
 καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὀχτροῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
 γιὰτὶ 'ς μαλιὰν* εὐρίσκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
 καὶ μ' ὅλο πού 'σαν ἄφοβοι, καὶ φόβου δὲν κατέχου,
 ποιὸς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνωιαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στέκουσι καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνιὰ κρατίζου,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζου.
 Δὲ στρέφονται νὰ δοῦν ἄλλου, τούτῃ ἢ δουλειὰ ἢ μεγάλη
 δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σέ μιὰ μερὰ οὐδ' εἰς ἄλλη,
 μόνον ἐκεῖ πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
 στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σὰν τοῦτο δὲν ἐγίνει.
 Ἄριστος, πού 'χε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῇ στὴ μάχῃ,
 κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τό 'λπιζε νὰ λάχῃ,
 ἤριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,
 καὶ κατεβάζει κοπανιὰ, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,

ὅς δύο μέσα κόψειν ἤθελε τὸ σιδερόν ἀμόνι.
 Σύρνεται ὀπίσω ὁ Ρώκριτος καὶ βάνει ὀμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νὰ μὴ τόνε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ ᾿χεν εἴσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπο πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισὸ πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου, ὅς δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγῆ* νὰ τρώγῃ.
 Ὁ Ρώκριτος ὥσάν αἰτὸς ἀπὸ τῆ σέλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν Ἀριστον ἥστεκε κι ἀνιμένει.
 Ἐκεῖνος πάλι, νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὀχθρόν του,
 γιὰ τὰ πρεπτά* τῆς ἀντρείας πεζέφν' ἐκ τ' ἀλογόν του.
 Ἐμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὥς λιόντας ἀγριεύγει,
 καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου:

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
 καὶ γιὰ ντροπὴ μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
 τόση ὥρα νὰ σὲ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σὲ νικήσω·
 περμάζωξε τὴν ἀντρεία, βάλε τῇ δύναμή σου,
 λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδιάσῃ
 ἕνας μας θεὸ νὰ σκοτωθῇ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσῃ,
 κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώσῃ,
 γῇ αὐτὸ γῇ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσει.

«Ἐρωτόκριτος» (ἐκ τοῦ Δ) (ἐκδ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΛΙΔΟΥ)

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, καθυποτάξας
 πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρ-
 τῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος πα-

λάτιον, ὅπου διέμενε. Νοσήσας δὲ δεινотάτην νόσον καὶ αἰσθανόμενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐψυχορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύπης της. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἄσματα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἡττηθεὶς ἐν πάλλῃ πρὸς τὸν Χάρον· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγὰὶ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τούτου ἐκφαίνουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἴχνη τινὰ διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου, ὁ Διγενὴς κατακείται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζουσιν δ' αὐτὸν τὰ παλικάρια του, εἰς τὰ ὅποια ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐτοῦ. Εἴτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του καί, ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγὰς, ὁ Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενή, ἢ ὁ Διγενὴς κτίζει κάστρον διὰ νὰ μὴν τὸν εὕρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως τὸν ἀποφεύγει ἢ ἀκούσας παρὰ φίλου του ὅτι ἐπεφάνῃ ἀγνωστος ἥρωος (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἂν καὶ ἐπιθανάτιος, προσκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἡττᾶται.

Εἰς τὴν κατωτέρω Κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἔπους περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπίδρασις τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἔσμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελίζει ὄρη, δισκεύει μὲ ὀγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.

N. Γ. Πολίτης

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
 Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἅπᾶν κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοίξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν αἰτὸ τοῦ γῆς τὸν ἀντρεωμένο.
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκεπάζε, σπήλαιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκελίζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
 χαράκι* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ* ξεκούνειε.
 Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια.
 Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μὲ χωσιὰ* μακρὰ τότε βιγλίζει*,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ του πῆρε.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔσμα, ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, νικηθεὶς ἐν πάλλῃ

πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φθονερὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ ψυχοπομποῦ, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτη θά πεθάνη.

Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
νά ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νά ῥθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου
νά ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κι ἐπῆγαν καὶ τὸν ἡῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.

Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

—Σὰν τί νὰ σ' ἡῦρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης ;

—Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,

συχάσετε, καθίσετε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,
ποὺ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
παρὰ πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
κι ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,
μὲ τετραπίθιμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.

Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταράχια,
νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
Καὶ τόσα χρόνια ποὺ ᾔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
πόχει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρνη τὴν ψυχὴ του.

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενὴς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακὴ παραλλαγή)

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ μὲς μολυβένιον πύρκον*,
μέσ' ἀσημένιον πάπλωμα, μὲς προύντζενον κρεβάτιν.

Ἀππéξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,

- θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν κ'αὶ πάλε κροφοοῦνται*.
 "Εναν κοντὸ κοντούτσικον κ'αὶ χαμηλοβρακάτον
 βάλλει τῇδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καὶ χαιρετᾷ τον.
 —Καὶ γειά σου, γειά σου Διενή, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά* σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά* σου.¹
 Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σέ δοῦν κ'αὶ πάλε κροφοοῦνται*.
 —Κ'αὶ ἄς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ* φοοῦνται.
 Κ'αὶ στήννει τάβλες ἄρκυρές*, ψουμιὰ σιμιαλλένα*,
 ὠτσαι* τὰ προτσοκούταλα* ἦτουν καὶ χρουσωμένα*.
 —Τρῶτε κ'αὶ πίννεται, ἄρκοντες, κ'αὶ ἐγὼ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
 Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στοὺς πέντε δρόμους,
 κάουρας* ἐβασίλεψεν κ'αὶ τρώει τοὺς ἀνθρώπους.
 Φτερνιστηρκὰν* τὰππάρου* μου, πάνω ὡς βουνὸν ἡβκαίννω
 κ'αὶ κάμνω* ἔσθ'α τὸν κάουρον κεὶ κάτω στὸ λιβάϊν*
 κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* του ἐννιά σκάλες λιβάϊν,
 κ'αὶ πάνω στήρ ραχοῦλλαν του σκύλλος* λαὸν κ'αὶ τρέχει.
 —Καὶ γειά σου, γειά σου, κάουρε, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά σου.
 Σηκώννει τὸ κοντάριν του τὸ περευλοημένον*,
 ἡ Παναγία κ'αὶ ὁ Χριστὸς πάνω ζωγραφισμένος.
 Μιὰν κονταρκὰν τοῦ ἔδωσε καὶ ἐκόπην τὸ κοντάριν,
 κ'αὶ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον, κ'αὶ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
 κ'αὶ μὲ τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει του τὸ κοντάριν.
 —Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ'αὶ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ'αὶ βκάλλει τὸ σπαθὶν του,
 κ'αὶ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον κ'αὶ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
 κ'αὶ μιὰς σπαθκιὰν τοῦ ἔδωσε κ'αὶ ἐκόπην τὸ σπαθὶν του.
 κ'αὶ μὲ τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει τοῦ το κ'εῖνον.
 —Χάμνα με, χάμνα, κάουρε κ'αὶ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 —Ἔσ* σε χαμνῶ, ᾧ Διενή, γιὰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἀννοιξεν τὲς ἀγκάλες του κ'αὶ τὸθ Θεὸδ δοξάζει.
 —Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού 'σαι στὰ ψηλωμένα,

1. Οἱ δύο στίχοι, ὑμνηρικῆς φιλοφροσύνης χαιρετισμός, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς προγόνους τοῦ ἥρωος. Κατὰ λέξιν δὲν ἐξηγεῖται οὐδ' ὑπὸ τῶν ἐντοπίων.

ἀποὺ γινώσκεις τὰ κρυφὰ κ'αὶ τὰ φανερωμένα.
 τῆδ δύναιμιν ποὺ μῶδωσες, κάουρος μοῦ τὴν παίρνει.
 Ἥρτεβ βουλή 'ποὺ τὸθ Θεόν, 'ποὺ τοὺς 'Αῖς* Ἀντζέλους:
 —Τάνα* εἰς τὴν κοξούλλα* σου, κ'ἔχει ἀρκυρὸφ φηκάριν,
 κ'αὶ μέσ' 'ς ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρὸμ μαχαίριν,
 κ'αὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποὺ κάτω στὸ ὀρφάλιν*,
 τότες νὰ πῆς τὸν κάουρον χαμαὶ μαλλιά κουάριν*.
 Σκοπᾶ εἰς τὴν κοξούλλαν του, βρίσκει ἀρκυρὸφ φηκάριν,
 κ'αὶ μέσ' 'ς ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρὸν μαχαίριν,
 κ'αὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποὺ κάτω στὸ ἄρφάλιν,
 κ'αὶ ἔππαισεν ὁ κάουρος χαμαὶ μαλλιά κουάριν.
 Τότες λαλεῖ ὁ κάουρος : « Δὲν ἔν' ἡ δύναιμή σου,
 Διενή, ὅπου μ' ἐνίκησε,
 εἶναι τὸ θέλημαθ Θεοῦ ἐσοῦ κ' ἐνίκησές με,
 κ'αὶ τώρα ποὺ μ' ἐνίκησες, ἐν νὰ σοῦ παραντζεῖλω·
 πιάσε τὲς δακκαννοῦρες μου κ'αὶ κάμες τες μιὰς τσάππαν*,
 κ'αὶ δῶσ' τοῦ τοίχου νὰ ραῖ, τοῦ τοίχου νὰ χαλάση,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νὰ γείρη νὰ πουζυάση*,
 καὶ πιάσε τὴν καυκάλλαμ' μου κ'αὶ κάμε τὴν μιὰν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίνειν τῆς, οὔτε κακὴ πουμπάρτα*.
 Φτερνιστηρκὰμ τάππάρου μου, πάνω 'ς βουνὸν ἡβκαίννω,
 κ'αὶ βλέπω τὸν Σαρακηνὸν κεῖ κάτω στὸ λιβᾶιν·
 σὰν τὸ παμπούλλιν* κάθεται, σὰν τὸ βουνὸν κοιμᾶται,
 κ'αὶ μέσα στὰ ρουχούνια* του φοράες* χιχινίζουν,
 κ'αὶ μέσα εἰς ταῦκία* του περτίκια* κακαρίζουν,
 πάνω εἰς τὴν ραχούλλαν του ζευκάρκα διολίζουν*,
 πάνω στὴν κεφαλλούλλα του νερόμυλοι γυρίζουν,
 πάνω στὰ χεροπάλαμα σκύλλοι λαοὺς* κ'αὶ τρέχουν.
 —Γεῖά σου, γειά σου, Σαρακηνέ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικὰ σου.
 Μιὰν κονταρκὰν τοῦ ἔδωσε 'πὸ κάτω στήμ μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα κ'αὶ ἑκατὸν κεντίτες*,
 ἐξέβηκεν ἡτ τοππουζιά πάνω σὲ πέντε μίλια.
 Ἐξηφαντώνναν ἄρκοντες κ' ἐππέσαν τὰ ποτήρηκα :
 —Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.
 Ἕνας ἀπὸ τὴν μέσην τους σηκώστην κ'αὶ λαλεῖ τους:

—Ούτε στράφτει, ούτε βροντᾷ, ούτε χαλάζιρ ρίβκει,
 ἔμ ματσουκιᾶ* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνὸς τὴν τρώει.
 Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μίαν, τελειώνει τον κ'αὶ κεῖνον.

«Κυπριακὰ Χρονικὰ» τ. 1, 1923, σ. 145 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φό-
 νου Ἀκρίτου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηνῶν ἢ Ἀπελατῶν*, εἶ-
 ναι σύνηθες εἰς τὰ ἀκριτικά ἔσματα. Ἰδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τοῦ-
 του παρουσιάζουν τὰ ἔσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ
 Ἀνδρονίκου Γιάννου.

Κάτου στὴν ἄσπρη πέτρα καὶ στὸ κρυὸ νερό,
 ἐκεῖ κείται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
 κομμένος καὶ σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.
 Τὸ αἷμα του σὰ βρῦση χύνονταν στὴ γῆς,
 καὶ γιατρεμὸ δὲν εἶχεν ἡ βαθιὰ πληγὴ.

Τοῦρκοι τὸν παραστέκουν καὶ Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν,
 κι ἀπάρθена κοράσια τὸν μοιρολογοῦν :

- Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
 δὲν εἶχες καὶ γυναῖκα, γιὰ νὰ σ' ἐκλαιγαν ;
- Θαρρῶ πὼς εἶχα μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
 κι ἡ δόλια μου ἡ γυναῖκα νὰ την πόρχεται,
 μέ δυο μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.

- Γιάννο μου, δὲν σοῦ τὸ εἶπα, δὲ σ' ἀρμήνευα,
 μέ χίλιους μὴν τὰ βάνης καὶ μὴν πολεμᾷς ;
- Σώπα, καλὲ γυναῖκα, καὶ ντροπιάζεις με.
- Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀντρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός.
 ποὺ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τὰ χωριά,
 καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες ποὺ πολέμαγα.
 Δὲν ἦσαν μῆτε πέντε, μῆτε δεκαοχτώ,
 ἑφτὰ χιλιάδες ἦσαν κι ἐγὼ ἀμοναχός·
 κι ἀπ' τὶς ἑφτὰ χιλιάδες ἕνας γλίτωσε.

πού 'χε λαγοῦ πιλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
Στὰ νέφια νέφια πάει, στὰ νέφια περπατεῖ,
στὸν οὐρανὸ πετοῦσε, στ' ἄστρη ἐχάνονταν.
Μιά σαϊτιὰ μοῦ παίζει μέσα στὴν καρδιά,
τῇ δύναμὲ μου κόβει κι ὅλη τὴν ἀντρεία.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ 'Αγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυὸ καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νὰ 'βγῃ ὁ βασιλέας.
Φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:
«Πάψετε τὸ Χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
- 10 παπάδες πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστῆτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψῃ.
Μόν' στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιά, νὰ 'ρθοῦνε τρία καράβια.
τὸ 'να νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν "Αγία Τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν!»
'Η Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρύζεις,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλι δικὰ σὰς εἶναι».

Ν.Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, «'Εκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ»

5. Η ΚΕΡΑ - ΒΔΟΚΙΑ

Γιὰ ἰδὲς καστέλι ἔμορφο καὶ κρυὸ νερὸ δὲν ἔχει.
 Κι ἂν ἔχει καὶ κρύο νερό, δράκος τὸ περιορίζει.
 Διψοῦν τὰ λάφια γιὰ νερὸ καὶ τὰ πουλιὰ γιὰ δρόσο.
 διψοῦν καὶ οἱ εὐγενικὲς γιὰ μιὰ καθάρια βρύση.
 Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰν Κεριακή, μιὰν ᾽πίσημη ἡμέρα
 στολίζουσι οἱ εὐγενικὲς στὸ Δράκοντα καὶ πάνε.
 ᾽Πὸ μακριὰ τὸν χαιρετοῦν κι ἀπὸ κοντὰ τὸν λένε :

- Δράκε, γιὰ ᾽μόλα τὸ νερὸ νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα.
 Θέλεις λογάρι ἔπαρε, θέλεις μαργαριτάρι,
 θέλεις ἀπ' τὶς εὐγενικὲς καμιὰ εὐγενοπούλα ;
- Οὔτε λογάρι θέλω γώ, οὔτε μαργαριτάρι,
 οὔτε ἀπ' τὶς εὐγενικὲς καμιὰ εὐγενοπούλα,
 μόν' θέλω τὴν κερα-Βδοκιά τὴν ἀηδονολαλούσα,
 ὅπου τὴν ἔχουν τὰ πουλιὰ σκοπὸ καὶ κελαηδοῦνε.

Παίρνουν τὸ δρόμο τὸ δρομὶ καὶ στὴ Βδοκιά καὶ πάνε.

- Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, κι ὁ δράκοντας σὲ θέλει.
- Σὰν τί μὲ θέλει ὁ δράκοντας καὶ στέρν' καὶ μὲ φωνάζει ;
 Καὶ σὰ μὲ θέλει γιὰ καλὸ, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
 καὶ σὰ μὲ θέλει γιὰ κακὸ, νὰ βάλω τὰ μαυρά μου.
- Καὶ τὰ χρυσά σου ἔπαρε, καὶ τὰ μαυρά σου βάλε.

Παίρνει τὸ δρόμο τὸ δρομὶ, στὸν δράκοντα καὶ πάγει
 ᾽πὸ μακριὰ τὸν χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τὸν λέγει:

- Σὰν τί μὲ θέλεις, Δράκοντα, καὶ στέρν' καὶ μὲ φωνάζεις;
- Πές μου, πές μου, κερα-Βδοκιά, ᾽πού ποῦ'ν' τὰ γονικά σου;
- Γώ εἶμαι τῆς ἀστραπῆς παιδὶ καὶ τῆς βροντῆς ἀγγόνι·
 ὅπ' ἔστραψα καὶ ἔκαψα σαρανταπέντε δράκους
 κι ἀκόμα ἕνας ᾽πόμεινε, κι αὐτὸν θὰ τόνε κάψω.
 Τώρ' ἀστράφτω καὶ καίγω σε, βροντῶ καὶ τσουρουφλῶ σε.
- Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, πάνε στὰ γονικά σου,
 κι ἐγὼ ἀμολάρω τὸ νερό, νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα.

Θρακικά Γ', σ. 268 (Σωζόπολη).

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ὑπόθεσις τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἐρωφίλης (γραμμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ).

Ἀφότις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλόγονου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἕγγον τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδί τ' ὄνομα Πανάρετος, ὁποῦ μονογενὲς καὶ ὄρφανόν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὅλον ὁποῦ δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδί τοῦ Θρασύμαχου, ὅμως ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὁμάδι μετὰ τὴν κορασίδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενὴς καὶ αὕτη.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μετὰ τὴν αὐξήσιν τῆς ἡλικίας ἤϊε κατὰ πολὺ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικά ἔθνη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὁποῦ ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουράτα*. Ὁ ἔρως ὅμως τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσὰ τῆς κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγένη αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κάνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὄχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἓνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρὸς του διὰ κανίσι*, τὸ ὁποῖον θεωροῦσα μετὰ μεγάλον τρόμον ἢ Ἐρωφίλη καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημὸν τῆς καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγγη μετὰ τὸ ἰδίον τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαραμύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα. ὅθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατώντας. Ἔτσι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασιλεῖόν του ἐν τῷ ἄμα ἀνελπίστως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σκιά ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Πράξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ βασιλεῖ μιλεῖ

Ἀπὸ τὸν Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινισμένο,
μετὰ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τούτῃ τὴν ὥρα βγαίνω

στο φῶς τῇ μέρας τὸ λαμπρό, καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῇ τὸ φῶς μου,
γιατί τ' ἄμμάτια, πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
στὴ λάμψη τώρα στέκουσι τοῦ ἡλίου θαμπωμένα·
μὰ τοῦτ' ἄνεν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
τῇ γῆς τὴ μυρωδιὰ γρικῶ καὶ τὸν γλυκύν ἀέρα.

Ὡ κόσμε καλορίζικε, τότε χαριτωμένε,
τῶ ζωντανῶ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε
ἀπ' ὅσους κι ἂ σ' ἐχάσαμε κι ὀγιάντα* δὲν μπορούμε
κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορά πάλι νὰ σέ θωροῦμε!
Μ' ἄνεν καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι
τοῦ ἡλίου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψη νὰ θωροῦσι·
βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
τὴ Μέμφη τὴν ἐξακουστή καὶ μπορεμένη χώρα. . .
σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κληρονομιά δική μου,
καὶ μόνη αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου!
'Σ τοῦτο τὸ σπῖτι τὸ ψηλό, 'ς τοῦτο τὸ τιμημένο
παλάτιν ἐγεννήθηκα, 'ς τοῦτό 'μαι ἀναθρεμμένο
μικρὸ παιδί σ' ἀνάπαψες κι εἰς ἐτιμές μεγάλες
κι εἰς πλήσιες καλοριζικιές πάντα περισσιές ἄλλες.
'Σ τούτῃ τὴν γῆν ἐπάτησα 'ς τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
τσὶ πόρτες, 'ς τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα
πολλῶ λογιῶ παινέματα, σὰν εἶν' συνηθισμένοι
νὰ 'ν' ἐκ τὸν κόσμο οἱ βασιλιοὶ πάντα τως τιμημένοι. . .
Ὡ ψευτικότες θωριές, κι ἀσύστατή μου μοίρα,
'ς τοῦτον τὸν τόπον ἀκομή τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
κι ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὅχι ποτὲ ἀπ' ὄχτρό μου,
μ' ἀπού τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,
τοῦτον πού στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
τούτῃ τὴν ἀξαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

.....
Ὡ τῶν ἀνθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα*,
καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερο δὲ παίρνειτ' ἀπὸ μένα;
Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μὲ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος!

Μὰ κείν' ἀπού δὲν ἔφτανε ὅλη τοῦ κόσμου ἡ χτίση
 ξάφνου σὲ λίγ' ὁ θάνατος τόπό 'θελε σφαλίσει!
 Γιατὶ ἀδερφὸς μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μιὰν ἡμέρα
 τὸ σπίτι μ' ἔθανάτωσε μὲ τῇ δικῇ του χέρα,
 δίχως καμιᾶς λογῆς αἰτία, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρῃ
 τὴ βασιλεία ποὺ μὸδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρῃ·
 καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιὰ πολλὰ μ' ἀγαπημένα
 στὸν Ἄδῃ τότες τὸ ζιμιὸ* ἔπεψε μετὰ μένα·
 καὶ κείν' ἀπ' ἔχῳ πλιότερο καὶ πλιὰ παρὰ μαχαίρι
 μὸδωκε πόνον στὴν καρδιά, παντοτινὸ τοῦ ταίρι
 ἔκαμε τὴ γυναῖκα μου· ὦ θεέ, καὶ πῶς ἐμπόρειες
 τόσες μεγάλες ἀπονιὲς κάτω στὴ γῇ κι ἐθώρειες!..
 Καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο
 γιὰ νὰ γρικήσῃ σήμερο πρίκα* πολλὴ καὶ πόνον,
 καθὼς ὀρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικαιοσύνη
 τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεγδίκιωτα κρίματα δὲν ἀφήνει,
 μ' ἀνὲν κι ἀργῇ καμιὰ φορὰ τὴν παιδομῇ* νὰ δώσῃ,
 γιὰ νὰ 'χῃ ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸς νὰ μεταγνώσῃ,
 πάλι θυμᾶται κι ἔρχεται μὲ δύναμη μεγάλῃ
 τὴν ὥρα ποὺ λιγότερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
 γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχία τὴν τόση
 μὲ θάνατο πρικότατο σήμερο θὰ τελειώσῃ!

.....

Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμῃ ὁμάδι,
 καὶ τοῦτο ἐγρικήθηκε σ' ὅλους ζιμιὸ* στὸν Ἄδῃ,
 καὶ τόση μὸδωκε χαρὰ κι ἔτσι πολλ' ἄρεσέ μου,
 ποὺ τ' Ἀδ' ἡ παιδομῇ γιαμιὰ μόλειψε φαίνεται μου.
 Κι ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 'ς τοῦτον τὸν κόσμο ν' ἀνεβῶ μ' ὅρισε ἀπού τὸν κάτω,
 γιὰ νὰ μπορούσι σήμερο τ' ἁμμάτια του νὰ δοῦσι
 τὸ σκοτωμόν του τὸν πρικό, πλιότερα νὰ χαροῦσι.
 Ἔν τον* ἐδῶ ποὺ πρόβαλε. . . νὰ τότε δῶ φοβοῦμαι,
 καὶ τὴν πληγὴ ποὺ μόκαμε στὸ στήθος μου νητροῦμαι*
 μὴ ξανανοῖξῃ νὰ γενῇ κι ἐδὰ σὰν τότες βρῦση,
 καὶ τούτους ὅλους αἵματα τσι τὸπους νὰ γεμίσῃ.

Σ κ η ν ή Ε'

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Ἀπ' ὅσες χάρες οὐρανός, γῆ ἢ μπορεμένη φύση
 γιὰ στολίσις ἐβάλθηκε τ' ἀνθρώπου νὰ χάριση,
 πλὶ' ἄξια καὶ πλιὰ καλύτερη δὲν τόδωκε σὰν κείνη
 τς ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη·
 γιὰτὶ δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτῃ νὰ ψηλώνη
 τς ἀνθρώπους γληγορότερα καὶ νὰ τσι μεγαλώνη·
 τούτ' ἤκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμν τα
 καράβια κι εἰς τῇ θάλασσας τσι στράτες ἔβαλν τα·
 τούτῃ τσι ποταμούς περνᾷ καὶ τὰ βουν' ἀνεβαίνει,
 τούτῃ μὲ πλήσια δύναμη 'ς τσι ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτῃ τὰ κάστρη πολεμᾷ, τούτῃ νικᾷ, καὶ τούτῃ
 μόνια τῇ δίδει τσι τιμὲς καὶ τὰ μεγάλα πλούτῃ,
 τούτῃ τὸ φόβο δὲν ψηφᾷ, τὸν Ἄδῃ δὲ φοβᾶται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στὴ γῇ λογᾶται.
 Τούτῃ κι ἐμένα βασιλιὸ μ' ἄξιωσε, τούτῃ μόνο
 μ' ἔκαμν κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὀρίζω,
 κι ἴσια μου καλορίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
 νίκες καὶ πλούτῃ καὶ τιμὲς πᾶς' ὥρα μοῦ πληθαίνουν,
 χάρες πολλὲς στὸ σπῆτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνουν.
 Μιὰ μόνο μοῦ βασάνιζε ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
 τῇ θυγατέρας μου ἡ παντρειά. . . τώρα τὸ ριζικὸ μου
 τῇ τελειώνει, σὰ θωρῶ, καὶ τούτῃ πλὶ' ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀποῦ λόγιαζα καλλιὰ· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πῶς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τῇ δικῇ μου μοιάζει,
 μηδὲ τῇ μπόρεσῆς μου πλιὸ μπόρεση δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω 'ς τς Ἐρωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τῇ παντρειά νὰ ξαναπῶ ἀπατός μου*.

Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀποῦ στέκεις 'ς τς οὐρανούς, κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω
 τς ἀνθρώπους ὅλους συντηρᾷς, τὰ λόγια ποῦ καυχᾶτο

καλὰ περίσσια γρίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
 γρήγορα. . . μετὴν ἄργητα χειρότερος ἐγένη !
 Καὶ πρίκες ἀπὸ δὰ κι ὀμπρὸς τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
 κι ἄς εἶν' αὐτὲς οἱ προξενιὲς ἢ ὕστερη χαρά του.
 Κι ἐσὺ ἐκ τὸν ᾿Αδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιά μεγάλη,
 σὰ μ' ἔταξες, κι ἄς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
 μάνιτες, πρίκες, βάσανα, κλαίματα καὶ θανάτοι,
 κι ἔρημ' ἄς γένη σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι !

ΧΟΡΟΣ

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τῇ δόξας πείνα,
 τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβειὰ καταραμένη,
 πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρὰ πομεῖνα,
 πόσ' ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
 πόσες συχνὲς μαλιῆς* συναφορμά σας
 γρικοῦνται ὅλημερνὶς στὴν οἰκουμένη !
 Στὸν ᾿Αδην ἄς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
 κι ὅζω στὴ γῇ μὴν ἔβγῃ νὰ παιδέψῃ
 νοῦ πλιὸν ἀνθρωπινὸν ἢ ἀτυχία σας·
 γιὰτὶ ἀποκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
 κιανεὶς στὸν κόσμον δαίμονας νὰ ῥθῇτε,
 τς ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψῃ.
 Τὴ λύπησῃ μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε,
 μακρὰ τὴ δικιοσύνη ξορισμένη*,
 κι οὐδὲ πρεπὸ μὴδ' ὁμορφο.θωρεῖτε.
 Γιὰ σᾶς οἱ οὐρανοὶ ᾿ναι σφαλισμένοι,
 κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω δὲνμποροῦσι
 νὰ στέκουν οἱ ἄθρῳποι ἀναπαημένοι.
 Μὲ τς ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι
 κι οἱ φίλοι τσὶ φιλιῆς τως ἀπαρνιοῦνται,
 καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι.

Πρᾶξις Δ'—Σκηνή Ζ'

ΧΟΡΟΣ

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀπού με τῇ φωτιά σου τῇ μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολίζει 'ς μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὅλη τῇ γῇ ἡ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τῇ στράταν τση νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶς ἐμακραίνης τῇ θωριά σου,
 με χιόνια καὶ βροχὲς τῇ γῇ ποτίζεις,
 γιὰ νὰμποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾷς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμον, ὅλη τῇ γῇ μ' ἄθους* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾷς, καρποὺς πληθαίνεις,
 μεστῶνεις πωρικά, γεννᾷς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τσι πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πῶς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στῇ γῇ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ἂν εἴν' ὀμπρὸς τῶν ἀμματιῶ σου,
 γῇ ἐσὺ τὰ κάνεις ὅλα, γῇ ἀπὸ σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνουν,
 καὶ νὰ χαθῇ ποτὲμπορεῖκιανένα;

Ἔκδοσις Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

(Ἀπόσπασμα)

Ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» εἶναι δραματοποίηση τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου τῆς Π. Διαθήκης. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου ὁ Ἀγγελος ξυπνᾷ τὸν Ἀβραάμ καὶ τοῦ φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ νὰ θυσιάσῃ τὸ ἴδιον του

τὸ παιδί, τὸν Ἰσαάκ. Ὁ Ἀβραάμ, γεμάτος ἀγωνία καὶ ὕστερ' ἀπὸ πάλῃ ἐσωτερική, ἀποφασίζει στὸ τέλος πὼς δὲν μπορεῖ νὰ παραβῇ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ γονατισμένος προσεύχεται. Ἀλλὰ ἡ Σάρρα ξυπνᾷ, ἀνησυχεῖ, καὶ ζητᾷ νὰ μάθῃ τί συμβαίνει· ὅταν ὁ Ἀβραάμ ἀναγκάζεται νὰ τῆς τὸ πῆ, ἐκείνη λιποθυμᾷ. Τὸν Ἀβραάμ, ποῦ κλονίζεται καὶ πάλι, ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ στὴν ἀρχική του ἀπόφαση ὁ Ἀγγελος. Ὁ Ἀβραάμ δίνει διαταγὴ στοὺς δούλους νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴ θυσία. Ἡ Σάρρα στὸ μεταξύ συνέρχεται καὶ θρηγεῖ τὸ παιδί της ποῦ θὰ χάσῃ.

Σ Α Ρ Ρ Α

Ἐννιά μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη*
 'ς τοῦτο τὸ κακορίζικο καὶ σκοτεινὸ κουφάρι·
 τρεῖς χρόνους, γιέ μου, σοῦ ἔδιδα τὸ γάλα τῷ βυζῶ μου
 κι ἐσύ 'σουνε τὰ μάτια μου κι ἐσύ 'σουνε τὸ φῶς μου.
 Ἐθώρουν κι ἐμεγάλωνες ὥσὰ δεντροῦ κλωνάρι
 κι ἐπλήθαινες στὴν ἀρετή, στὴ γνώμη καὶ στὴ χάρι·
 καὶ τώρα, πέ μου, ποιά χαρὰ βούλεσαι νὰ μοῦ δώσης ;
 ὥσὰν βροντή, σὰν ἀστραπὴ θεὸς νὰ χαθῇς, νὰ λιώσης !
 Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω ;
 ποιὸ θάρρος ἔχω, ποιά δροσιά, στὰ γέρα μου τὰ πίσω ;
 Πόση χαρὰ τ' ἀντρώγουνον ἐπήραμεν ἀντάμι,
 ὄντα μᾶς εἶπεν ὁ Θεὸς τὸ πῶς σὲ θέλω κάμει !
 Καημένο σπίτι τ' Ἀβραάμ, πόσες χαρὲς ἐξώθης*
 παιδάκι μ', ὄντας ἔπεςες στὴ γῆ κι ἐφανερώθης !
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σὲ θλίψεις 'ς μιὰν ἡμέρα,
 πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰ νέφη στὸν ἀέρα !

Τέλος ἡ Σάρρα πείθεται ν' ἀποσυρθῇ καὶ λέγει:

Πάγω 'ς τόπον ἀπόκρυφο νὰ σηκωθῇ ἐκ τὸ στρῶμα,
 μιὰν ὥρα θεὸς νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Πολὺ ὠραία εἶναι ἡ σκηνὴ ὅπου ὁ Ἀβραάμ ξυπνᾷ τὸν κοιμισμένο Ἰσαάκ, λέγοντάς του πὼς θὰ πᾶνε νὰ κάμουν θυσία σ' ἓνα περιβόλι μακριά.

ΙΣΑΑΚ

Τίς εἶν' ἐπὰ; τίς μοῦ μιλεῖ; τίς μέ κουνεῖ; ἄς μ' ἀφήσῃ·
 νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἦρθε νὰ μέ ξυπνήσῃ.

ΑΒΡΑΑΜ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἐγώ 'μαι ὅπου σέ κράζω·
 δουλειὰ σέ θέλω βιαστική, γιὰ κεῖνο σέ σπουδάζω.

ΙΣΑΑΚ

Μὴ μέ ξυπνήσῃς καὶ ἄσι με, ὕπνο γλυκὺν κοιμοῦμαι,
 νύκτα 'ν' πολλή, κι ἄς θέσωμε, καλέ, ν' ἀναπαυοῦμε.
 Μὴ μέ ξυπνᾷς, νὰ μέ χαρῆς, νὰ ζήσης, ἀφεντάκη*,
 μὴ μέ πειράζῃς, ἄφῃς με νὰ κοιμηθῶ δαμάκι*.

ΑΒΡΑΑΜ

Θωρῶ καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ ὁ ὕπνος τὸ ζαλίζει·
 τάχα γροικᾷ τὸ τέλος του, γι' αὐτὸς παραμανίζει*;
 Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι,
 θυσία θεὸ νὰ κάμωμε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

ΙΣΑΑΚ

Ὡφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἄς μέ 'θελές ἀφήσει
 καὶ μέ τὴν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἐγώ 'θελα ξυπνήσει.

ΑΒΡΑΑΜ

Σάρρα, ἄμ κάμε προσευκή, δέηση στὸ Θεό μας
 καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιά στὸν ἀπομισισμό* μας·
 κι ἀνιμένε μας νὰ 'ρθωμε, κι ἂν τύχη νὰ γυρίσω
 ὁμάδι μέ τὸν 'Ισαάκ, νὰ σέ παρηγορήσω.

ΣΑΡΡΑ

Μὲ τῆς καρδιάς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,

μ' ὅ,τι ἐγδοχή* στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακισμένοι,
 ὅπ' ἀνιμένουν τῇ φλακῇ τὴν πόρτα νὰ κτυπήσῃ,
 νὰ ἔμπη μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίση,
 νὰ τῶσε* δώσῃ θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 μὲ τέτοιους ἀντεροσπασμούς* σήμερον ἀνιμένω·
 μὲ τέτοιο ἀποκτυπημόν, ὄντα μοῦ κατακροῦσι*,
 θέλ' ἀνιμένει τὸ πικρὸ μαντάτο νὰ μοῦ ποῦσι.

A B P A A M

Ἔλα νὰ πᾶμε, τέκνο μου, μὴ στέκωμε, νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσῃς σήμερο καὶ νὰ καλοκαρδίσις.

I Σ A A K

Ὁ λογισμός μου δὲν μπορεῖ κι ὁ νοῦς νὰ τὸ γρικήσῃ,
 γιὰ ποιά ἀφορμὴν ἢ μάνα μου δὲν ἦρθε νὰ μὲ ντύσῃ.
 Ἐσὺ ποτὲ δὲ μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
 ἄμ ἔντυνέ με ἢ μάνα μου μὲ χάχα καὶ γέλια.
 Καὶ τώρα ποιά 'ν' ἡ ἀφορμὴ κι μάνα μου μ' ἀφῆκε,
 κι εἶδα τὴν μὲ βαριά καρδιά στὴν κάμαρα κι ἐμπῆκε ;

A B P A A M

Μᾶς ὀρδινιάζει* τὸ φαητὸ ποὺ θε νὰ μᾶς ἐδώσῃ,
 νὰ πάρωμε στὴ στράτα μας ψωμί, κρασί καὶ βρώση.

I Σ A A K

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾷς νὰ πᾶμε ;
 στὸ σπίτι δὲ γυρίζομε ἀπονωρίς νὰ φᾶμε ;

A B P A A M

Θυσίαν θε νὰ κάμωμε, κι εἶναι μακρὰ δαμάκι
 εἰς ἓνα τόπον ὁμορφο, εἰς ἐψηλὸ βουνάκι·
 γιὰ κείνο εἶν' ἡ μάνα σου σὰν κακοκαρδισμένη,
 γιὰτ' εἶπα τῆς ξωμένομε*, καὶ μὴ μᾶς ἀνιμένη.

Ι Σ Α Α Κ

Πήγαιν' ὀμπρός, πατέρα μου, κι ἐγὼ ἀκλουθῶ σου ὀπίσω,
μὰ θεὸ νὰ δῶ τὴ μάνα μου, πρὶ παρὰ νὰ κινήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι ἀπαντοχή μου,
παρηγοριὰ καὶ ζήση μου, ἄγωμε* στὴν εὐκή μου.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα, τὰ τόσα σου φιλιὰ σ' ἔγνοια πολλή μὲ βάνου,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνου.
Ποιά πίκρα σ' εὔρε ξαφνικὴ καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις*
κι ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφή ὅλον μὲ πασπατεύγεις ;

Σ Α Ρ Ρ Α

Δὲν ἔχω, γιέ μου, τίβοτις, μὴ γνιοιάζεσαι, νὰ ζήσης,
καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὶ ἄμε νὰ προσκυνήσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου στὴν ξεφάντωση πὰ νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῶ δεντρῶ μὲ μυρισμένα φύλλα·
ἂ λάχη καὶ ἄλλο τίποτας ὁμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
κι ἂ μὲ γυρέψη ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιά* γιαγέρνω*.

Σ Α Ρ Ρ Α

Τοῦτα τ' ἀπίδια μοῦ ᾗχσιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργιτοῦ* τὰ φύλαγα, παιδάκι μου, γιὰ σένα·
καὶ βάλε τα στὸ στῆθος σου καὶ φάτα ὄντε διψάσης·
ὡσὰν τὸ μέλ' εἶναι γλυκιά, πιάσ' νὰ τὰ δοκιμάσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις

εἶντα κακὸ μοῦ μελετᾷς κι εἶντα μοῦ προφητεύγεις ;
 Παράξενο μοῦ φαίνεται, σ' ἔγνοια μεγάλη μπαίνω·
 τάχ' ἀνεβαίνω τὸ βουνί, μὰ κάτω δὲ γιαγέρνω*.

Ἀρχίζουν νὰ πορεύονται πρὸς τὸν τόπο τῆς θυσίας. Ὁ Ἰσαὰκ εἶναι ἀνυποψίαστος· οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ κακού προσπαθοῦν ν' ἀλλάξουν τὴ γνώμ· τοῦ Ἀβραάμ. Φτάνουν τέλος στὸ βουνὸ καὶ ἐτοιμάζονται τὴ θυσία. Ὁ Ἰσαὰκ μαθαίνει πιά ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πατέρα του τὴν τραγικὴ ἀήθεια καὶ ξεσπάει σὲ θρῆνο· στὸ τέλος προσεύχεται στὸ Θεὸ μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια:

Καὶ ποῦ μὲ κράξεις, κύρη μου, νὰ ῥθω νὰ γονατίσω,
 ὅς ποιοὶ γάμο, ὅς ποιά ξεφάντωση καὶ θὲς νὰ προθυμήσω;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

Ἀόρατε, λυπήσου με, Ἄναρχε, πόνεσέ με,
 καὶ πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
 σπλαχνίσου τοὺς γονεούς μου τώρα στὰ γερατειά τως,
 δῶς μου ζωὴ νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τως.
 Μ' ἂν ἔν* καὶ σὰν ἀμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
 πέψε τῇ φύσης θάνατο σήμερο νὰ μὲ πάρη,
 νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
 νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
 νὰ μὴ γρικίσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου,
 μὴ δῶ τρομάρα φοβερὴ κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
 Γονή, ἀπείης* μεταθεμὸς* δὲν εἶν' κι ἐλεημοσύνη,
 ἀπείτις* ἔτσι τ' ὄρισεν Ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
 μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισέμό μου,
 νὰ μὴ θελήσης ἄπωνα νὰ κόψῃς τὸ λαιμό μου·
 μὰ σφάξε με κανακιστά, συργουλιστά* κι ἄγάλια,
 γιὰ νὰ θωρῇς τὰ δάκρυά μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
 νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῇς, νὰ δῶ ἀνὲ λακταρίζης
 καὶ τὸ φτωχὸ τὸν Ἰσαὰκ γιὰ τέκνο ἃ γνωρίζης.
 Καὶ σὰν ταραξῶ νὰ μὲ δῇς σὰν πρόβατον ὁμπρὸς σου,
 ἀπάλυνε τὴν ὄρεξη καὶ πᾶψε τὸ θυμὸ σου·
 καὶ μὴ θελήσης ἄπωνα κι ἄλλο κακὸ νὰ πάθω,

μηδὲ μὲ βάλῃς στὴ φωτιά, μηδὲ μὲ κάμῃς ἄθο*.
 Ὡσὰν μὲ σφάξης, μὴν καγῶ, μὴν κάμῃς τέτοια κρίση,
 μὴν τὸ γρικήση ἡ μάνα μου καὶ κακοθανατήση.
 Τὸ σφάμα καὶ τὸ σκοτωμὸ βαστάζει τότε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἡ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη.
 Μάνα μου, καὶ νὰ πρόβαινες νὰ μ' εὔρισκες δεμένο,
 καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴ φωνὴ καὶ νὰ σοῦ πῶ « ἀποθαίνω ».
 Συμπάθιο νὰ σοῦ ζήτηνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
 νὰ σὲ σφικταναγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
 Μάνα μου, πλιὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νὰ μὲ ντύσης,
 νὰ μὲ ξυπνήσης σπλαχνικά καὶ νὰ μὲ κανακίσης.
 Μισεύγω σου καὶ χάνεις με, σὰ χιόνι ὄντας λύση
 καὶ σὰν ὄντας κρατῆς κερί καὶ ἄνεμος τὸ σβήση.
 Ἐκεῖνος ὅπου τ' ὄρισε νὰ 'ναι παρηγοριά σου,
 καὶ πέτρα τῆς ἀπομονῆς νὰ κάμῃ τὴν καρδιά σου.
 Γονή μου, ἂν καμιὰ φορὰ σοῦ 'φταιξα σὰν κοπέλι,
 συμπάθησε τοῦ Ἰσαὰκ καὶ νὰ μισέψη θέλει.
 καὶ φίλησέ με σπλαχνικά, καὶ δῶσ' μου τὴν εὐκὴ σου,
 καὶ τάξε πῶς καμιὰ φορὰ ἤμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἡ χέρα σου νὰ κόψῃ τὸ λαιμὸ μου
 καὶ πῶς νὰ τότε δυνηθῇ τὸν ἀποχωρισμὸ μου ;
 Τὴ χάρη ὅπου σοῦ ζήτησα, σήμερο κάμε μού τη,
 ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαὰκ σκιάς τὴ βολὰν* ἐτούτη.
 Ἀνάδια μου νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι
 καὶ σίμωσέ μου το κοντά, νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρη, μὴ σφίγγῃς τὸ σκοινί, ἄς το ἀχαμνὸ δαμάκι*
 καὶ μὴ μὲ βιάζῃς κι ἄσι με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
 Ἐκεῖν' ἡ χέρα ὅπου πολλὰ μ' εἶχε κανακεμένο,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο δὲ μ' εἶχε μαθημένο.
 Γιὰ νὰ θυμᾶσ' ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
 σήμερο τὴ μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τση, παρηγόρα τὴν κι ἄς εἴστε πάντ' ὁμάδι
 καὶ πέ τση πῶς ὀλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν Ἄδη.
 Ὅ,τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δώστε τα τοῦ Ἐλισέεκ, τοῦ γειτονόπουλῳ μας.
 τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,

καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸ ποῦ τὰ ἔχω φυλαμένα·
 γιὰτ' εἶναι συνομίληκος καὶ συνανάθρωφός μου,
 φίλον καλὸ καὶ σπλαχνικὸ τὸν ηὔρα στὸ σκολεῖό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῇς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδᾶρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἑλισεὲκ νὰ τάξης.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγεῖλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικὸ καὶ φίλο.
 Κύρη μου, ὅπου μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲ μὲ λυτᾶσαι ;
 Ὡ πλάστη μου, βοήθα μου· μάνα μου, καὶ ποῦ νὰ ᾿σαι ;

Ἄλλὰ ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ ἐτοιμάζεται νὰ χτυπήσῃ μὲ τὸ μαχαίρι τὸν
 Ἰσαάκ, ἐμφανίζεται ὁ Ἄγγελος, ποῦ τοῦ ἀναγγέλλει πὼς ὁ Θεὸς ἤθελε
 νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστη του καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆ θυσία. Ὅλοι
 ἐπιστρέφουν χαρούμενοι σπίτι, ὅπου, μαζὶ μὲ τὴ Σάρρα, εὐχαριστοῦν
 καὶ ὑμνοῦν τὸ Θεό.

[Γραμμένο γύρω στὰ 1630—1640 πιθανὸν
 ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Βιτσέντζο Κορνάρο]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1831

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελᾷς, ὦ φθονερέ τῆς ἑλληνικῆς δόξης ; Ναί, καί εἶναι ἀλήθεια πῶς καί ἡ φήμη καί ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζη τῆς Ἑλλάδος τὰ ἐνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δέν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καί τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτῖνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσται σκότος καί κάρβουνα; Δέν ἄστραφαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καί ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καί Πλάτῳνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καί προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος ; Τοῦτοι, λέγω, καί ἄλλοι μῦριοι δέν εἶναι Ἕλληνες ;

Ποῖον γένος ὥσαν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δεῖξη εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὅπου, τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα, ἦτον ἡ κόρη καί τὸ φῶς τῶν Μουσῶν ; Ἕνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους στίχους, τόσα ρόδα καί ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καί τὴν γλυκύτητα ; Ἕνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον, καί τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος ;

Ὁ Δημοσθένης, ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καί ἡ στολὴ* τῶν ρητόρων ; Ὁ Εὐκλείδης*, ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καί ὕψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὗρηκε τρίγωνα καί τετράγωνα σχήματα ; Ὁ Ἱπποκράτης*, ὁ Γαληνός*, θεοὶ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὅπου, χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκροὺς, καί μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπὶότιζαν τὴν ζωὴν ;

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τοὺς πολέμους ἄλλος Ἄρης, καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾷτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδὶ τοῦ μεγάλου Διός ; Καὶ τέλος ὁ Θεουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ τὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὄχι ἀπλῶς ἐνἀρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἡρώας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα ;

Ποῦ ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θείου Πλάτωνος ; Ποῦ οἱ Περιπατοί* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους ; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων ; Ποῦ οἱ στοεῖς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων ; Πόθεν οἱ Λυκούργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης ; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἔως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὥσάν νὰ μὴν ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ τὰ τὸν κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων ;

Διατὶ λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νὰ ἰδῇς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαβγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος ; Ἀλλ' ἀκούω τί λέγεις : Ὑστερον, ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἢ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις*, πονηρέ, διατὶ ποτὲ δὲν ἀστραψε περισσότερον, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὲς ἀκτίνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστώνυμος πολιτεία. Τούτῃ ἂς εἴπῃ πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασιλεία, καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὲς τρικυμίες τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὲς ἀστραπὲς τῶν ἡκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τὲς βροντὲς τῶν τυράνων ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ τὰ μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὅπου ξερίζωνοντας ἀπὸ τὲς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τὲς ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα ὅπου στολίζει τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα ; Ὁ στέφανος ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὅπου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἔλ-

ληνικούς κήπους ; Τὸ σκῆπτρον ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει ;

Μίλησε καὶ Ἐσὺ, ὦ Οὐρανέ ! Εἶπε καὶ Ἐσὺ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἑλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνές τῶν θηρίων ; Ποῦ εἶδες τὰ ὄρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἄνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος ; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδάμ χωρὶς ἁμαρτίαν καὶ πταῖσμα, ὅσους μονάζοντας ;

Πόθεν ἐξερίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ἰδίους σου κήπους ; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα ὁ Παράδεισος ; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, γιὰ νὰ ραντίσῃς μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσῃς μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον ; Ποῖος παρὰ ἡ Ἑλλάδα σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα ;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὐμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅπου σοῦ ἐζωγράφισαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν* μὲ τὸ αἷμα ὅπου ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τὲς ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν ; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἂν ὁ Ἑωσφόρος* σὲ ἔγδυσε ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἐλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανός, ἀμή, χωρὶς καμίαν ὑπερβολήν, ὅλος - ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα.

«Τέχνη Ρητορικῆς», Ἐνετίῃσι, 1681, σ. 54 κ. ἐξ.

Φραγκίσκος Σκοῦφος

2. ΕΚ ΤΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου

Ἡ πατρίδα μου ἡ ψεύτικη, ἡ γήινη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Ἀρτῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἡ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ἁμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὅλους, εἶμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἑσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πῶς ἐγὼ εἶμαι ἄξιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Του.

Τὸν Χριστὸν μας λοιπὸν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθάρισῃ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστὸν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγὼ τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πῶς μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἤθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. Ὅταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὄχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχη καὶ σᾶς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἔτοιμοι καὶ διωρθωμένοι. Ἐπειτα ἂν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνη εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτὲ δὲν ἔχει.

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μὲ τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλῃς δῶσε καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράζεις τὸν παράδεισο. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνῆτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ μὲ ἄδικον διάφορον* τῶν ἄσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὠφελεῖ, ὅτι φωτιά εἶναι καὶ σᾶς καίουν. . . Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολῦτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἔχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἔτσι τὸ ἤξεύρετε. Ἀπὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαιρώμεθα καὶ περισσότερο τὴν Κυριακὴν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἑξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήινα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζόμαστε τὰς ἀμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχὴν μας, ὅπου εἶναι ἢ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὔτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακὴν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχῃ θέλεις νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγῃς εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλὰ δῶσε το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχοὺς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιὰ σας νὰ μαθαίνουν ἐλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἐλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἐλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἔμπορεῖς

νά καταλάβης εκείνα όπου όμολογεί ή 'Εκκλησία μας. Καλύτερα, άδελφέ μου, νά έχης έλληνικόν σχολείον εις τήν χώραν σου, παρά νά έχης βρύσες και ποτάμια. "Όποιος Χριστιανός, άντρας και γυναίκα, ύπόσχεται μέσα στο σπίτι του νά μήν κουβεντιάξη άρβανίτικα, άς σηκωθή επάνω νά μοϋ τή και έγω νά πάρω όλα του τά άμαρτήματα εις τόν λαιμόν μου από τόν καιρό που έγεννήθη έως τώρα, και νά βάλω όλους τούς Χριστιανούς νά τόν συγχωρήσουν και νά λάβη μίαν συγχώρεσιν, όπου άν έδινε χιλιάδες πουγγιά δέν τήν έματάβρισκε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ' σ. 437 έξ.

Κοσμάς Αιτωλός

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗ ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

«Περίλυπός έστιν ή ψυχή μου έως θανάτου»
(Ματθ. κς')

Δύο μεγάλα και παράδοξα θαύματα είδεν ό άνθρωπος εις τόν κόσμον· ένα Θεόν νά κατέβη από τόν ούρανόν εις τήν γήν νά γένη άνθρωπος, και αυτόν τόν Θεόν και άνθρωπον νά άνέβη νά αποθάνη επάνω εις ένα σταυρόν. Τό ένα έστάθη έργον μιās άκρας σοφίας και δυνάμεως, τό άλλον έργον μιās άκρας φιλανθρώπου αγάπης· πλην και τά δύο έλαβον περιστατικά πολλά διάφορα. Εις τό πρώτον θαύμα, όταν ό Θεός έγινε άνθρωπος, έκαμε κοινήν πανήγυριν όλη ή κτίσις: άγγελοι εις τόν ούρανόν έψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εις τήν γήν έχόρευον δια τά ευαγγέλια τής σωτηρίας και τής χαρής· και βασιλείς ήλθον εξ άνατολών, και έπροσκύνησαν με δώρα τόν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εις τό δεύτερον θαύμα, όταν ό θεάνθρωπος απέθανεν έσταυρωμένος, ώσάν κατάδικος, έν μέσω δύο ληστών, ό άνω και κάτω κόσμος έθρήνησεν· ό ούρανός έσκέπασε με βαθύτατον σκότος τό πρόσωπον· ή γή έσεισθη έκ θεμελίων από τόν τρόμον, αί πέτραι έσχίσθησαν. Έκείνη έστάθη μία λαμπρά νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρής και αγαλλιάσεως· έτούτη μία σκοτεινή ήμέρα, άφορμή λύπης, και άδημονίας· εις εκείνην έκαμεν όσην ευεργεσίαν έδύνετο νά κάμη ό Θεός πρós τόν άνθρωπον· εις έτούτην έκαμεν όσην παρανομίαν δύναται νά κάμη ό άνθρωπος πρós τόν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγῃς, ὦ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλὰ, ὅσα δὲν ἐβάσταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἐδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδιά. Καὶ ἀληθινὰ, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἐξετάζω νὰ εὕρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εὐρίσκω καὶ τὸν πόνον τοῦ εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην τοῦ εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Κάιν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἄδικος φόνος τοῦ Ἄβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἐμελλε νὰ θυσιάσῃ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἀληθινὰ ἐθυσιάσῃ ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μίσος τῶν ἐχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ νὰ σφαλισθῇ ὥσάν πταίστης εἰς μίαν φυλακὴν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὥσάν κατὰδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνεςις τοῦ Δαβὶδ· ὁ ἴδιος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπῆκοοί του νὰ τὸν ἀπαρτήσωσιν, οἱ δοῦλοι του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια νὰ ἀνεβαίνῃ εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παρατημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν σταυρόν, συντροφεμένος ἀπὸ τὶς βλασφημίας καὶ ὀνειδισμοὺς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίνῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶ διὰ νὰ λάβῃ ἄτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστάς, τοῦτο δὲν εἶναι ἕνα ἐλεεινότερον θέαμα ; Ὁμολογῶ πὼς πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰὼβ ἐστερημένου ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἕνας τύπος, μία σκιά τῶν πόνων καὶ τῶν πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅπου ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἁγίων μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὅποια ἔχαιρεν ἡ ψυχὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι

πάθος καὶ σώματος καὶ ψυχῆς· ὅλον πάθος χωρὶς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, καὶ λύπη θανάσιμος : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Ἐγὼ ἤξεύρω, διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδὴ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς συμπάθειαν καὶ εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπὸν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· ἁμαρτωλοί, ὅσοι ἕως τώρα εἴσθεν ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω καὶ ἐγώ, τὴν ἁμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, καὶ κλαίετε ὁμοῦ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, τῶν ὁποίων ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλάψετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὁποῖον λέγει παραπονεμένος : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

[Ἀκολουθεῖ ἡ ὁρχματικὴ ἐξιστόρησις τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ]

Ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁποῦ εἰς τὴν σημερινὴν θλιβεράν ἱστορίαν ἠκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαβάνετε ποῖον νὰ ἐστάθη ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὁποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανῆ· « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου » ;

Ἐγὼ λέγω πῶς δὲν ἐστάθη κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὁποῦ ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχὴν, ὡσὰν ἡ λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ ἄρνησιν τῶν ἰδίων του μαθητῶν, καὶ ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τόσην καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν, ὁποῦ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ μίσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὁποῦ ἐδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσὰν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἴδιος θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς τὸ ὄνειδος καὶ αἱ κατηγορίαι, ὁποῦ μᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι μακαριότης· « μακάριοι » ἐστέ, ὅταν ἀνειδίσουσιν ὑμᾶς· αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμεσθε τὸν θάνατον : « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθέννας μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακινή-

ση μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιῇ τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ; Ἄλλο : Ἡμεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν ἁγίων μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδιὰ, παρθένους ἀπαλὰς, ὅπου τρέχουσι μέσα εἰς τὰς φλόγες, ὅπου ψάλλουσι χαρμοσύνως μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπου ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυροὺς, ὅπου καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἓνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενική ψυχὴ ὅπου νὰ ἐπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει « Π ε ρ ί λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῇ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν λογιᾶσθωμεν πῶς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπου προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπηταί τέτοιας λογῆς ; Ἀκούσατέ το : Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἄνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἕως τὴν ὕστερην σταλαματιὰν τὸ ἄχραντον αἷμα· ὑπάγει νὰ ἀποθάνῃ ὡσὰν ἓνας κατάδικος ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· «εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πῶς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι χάνονται· προβλέπει πῶς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημῆται, τὸ αἷμα του νὰ καταπατηθῇ, ὁ σταυρὸς του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (φαίνεται μου νὰ λέγῃ), τέτοιος ἐπικαιδιστὸς θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ Ἄδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; Ὡ, τοῦτο μοῦ προσενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Π ε ρ ί λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῇ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

Μὰ ἂν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λυπηταί τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλίμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερο, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα « π ε ρ ί λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῇ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ». Χριστιανός, θέλει νὰ

εἰπῇ ἄνθρωπος ἐξαγορασμένος μὲ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῇ ἄνθρωπος, ὅπου εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῇ ψυχὴ σεσημειωμένη καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μὰ, ἀπὸ τοιούτους Χριστιανούς, πόσους κερδαίνει κατ' ἐκάστην ὁ διάβολος ; πόσους δέχεται κατ' ἐκάστην ἢ κόλασις ; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχές κερδεμένες μὲ τόσον κόπον ; Καὶ τοῦτο, τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὅποιον ἔλεγε « περὶ λυπὸς ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Ὅταν ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον ἄρχισε νὰ λυπῇται καὶ ν' ἀδημονῇ, τοῦτο δὲν ἔκανε διὰτὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διὰτὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὅχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν μας, ὅπου ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ἰδρώσῃ τὸ αἷμα. Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἐξαγοράσω (φαίνεται μου νὰ ἔλεγε), ἀνθρώπους, ὅπου ἔπρεπε αἰωνίως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν Ἄδην· καὶ ὥσάν τοὺς ἐξαγοράσω μὲ τόσους πόνους, μὲ τόσα πάθη, μὲ τόσον αἷμα, μὲ τόσων ἀγωνιῶν, ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἓνα νὰ μὲ πωλῇ ὥσάν ὁ Ἰούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ μὲ ἀρνήται ὥσάν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιπορεύσεις καὶ ψεύματα· τοῦτον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραββαῖν, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν ὄρεξιν· ἐκεῖνον νὰ μὲ μαστιγῶνῃ μὲ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκὸς· καὶ ὅλοι νὰ μὲ σταυρώνουσι μὲ κάθε λογῆς ἁμαρτίαν. Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἱματί μου ; Καὶ λοιπόν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῇ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν ; Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἱματί μου ; Καὶ λοιπόν ἐκεῖνο τὸ αἷμα μου, ὅπου ἔχυσα ὅλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινωνῆτοι ; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσι καὶ εἰς τὰς στράτες καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα μικροὶ καὶ μεγάλοι ; Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἱματί μου ; Καὶ λοιπόν κάθε χρόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεται ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὥσάν μία ἀπλή ἱστορία ; καὶ θέλει παρρησιάζεται ὁ σταυρὸς μου ὥσάν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνες ὅπου φαίνονται εἰς τὰ θέατρα ; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα ; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανα ; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαρίστους ὅπου ἢ δὲν γνωρίζουσιν, ἢ δὲν θέλουσι τὴν εὐεργεσίαν μου. Ἀχ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἱματί μου ; Ἀχ, διὰ τοῦτο

«περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου».

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπου εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισαΐδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθένας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἤλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀπεθαμένου πατρός των· ὁ ὁποῖος τεχνεύεται νὰ τοὺς συμβάσῃ, μὰ μὲ ἓνα τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὅλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός τους καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἓνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει: «καθένας ἀπὸ ἐσᾶς ἃς ρίψῃ τὴν σαῖταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸ σῶμα, καὶ ὅποιος βαρέσῃ καλύτερα ἐκεῖνος θὰ εἶναι βασιλεὺς». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαῖταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὅμοιον κάνει καὶ ὁ δεῦτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν; Ἔρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαῖταν του, μὰ θωρώντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· «καὶ ἐγὼ» λέγει, «δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεὺς· παραιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαῖτεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀπεθαμένου μου πατρός». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἐγὼ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο ὅπου θεωρεῖτε εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσετε τὲς σαῖτες, ρίψετε, λαβώσετε, πληγώσετε, ἂν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. Ἀλίμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοὶ ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτῃ ἡ πρώτη σαῖτα, ὅπου τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλὴν; εἶναι τῆς ἐωσφορικῆς* ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτῃ ἡ ἄλλη, ὅπου τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅπου φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἐκεῖνη, ὅπου τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς, ὅπου κάνουνσιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι. . . Ἀλλὰ ποῖος ἤμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅπου πέφτουσιν ὥσαν χαλάζι, τὲς ὁποῖες ρίπτουσιν οἱ κατάκριτες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιπορκίαι καὶ βλασφημίες τῶν Χριστιανῶν; Ἐλᾶτε, ἐλᾶτε, σαῖτεύετε, χορτάσετε, τὴν

ὀρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀπεθαμένου πατρός σας, ἔλατε, παιδιά, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, ὅπου νὰ ἔχη καρδίαν ἀνθρώπου ; νὰ ἔχη ἀγάπην υἱοῦ ; εἶναι τάχα κανεῖς ὅπου νὰ λυπᾶται μὴν τὸν λαβώση; Ποῖος εἶναι τοῦτος ; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. Καὶ ποῦ ἠκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία ; ὁ υἱὸς νὰ λαβώνη τὸν πατέρα, καὶ πατέρα νεκρὸν ; ὅπου εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἑσταυρωμένον ;

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θεοῦ ἑσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις ; « Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιούσι ». Πῶς ; Ἄφες αὐτοῖς ; Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐτούτην τὴν ὥραν ἃς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἴσως θέλουσιν ἰδῆ μίαν φοράν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθοῦσιν. . . Ἄφες αὐτοῖς. Ἄς εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις. Μὰ ὡς τόσον, ἃς παύσωσιν οἱ σαῖτες, ἃς τελειώσουσιν αἱ ἁμαρτίαι, ἃς φανῇ ἓνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἓνας ἀναστεναγμός, ἓνα δάκρυον. Καρδία τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις ; Ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ. Καρδία τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι ; Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθης ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν.

« Διδάχαι ». α' ἐκδοσις. Βενετία 1720

Ἡλίας Μηνιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια, ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῇ τις νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας, τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διός, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἥρως τιμῶν ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμούς τῆς Εὐτέρπης*, τῆς Ἑρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτῆνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἠθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς γνώμας ; Ὁ Ὁρᾶξ Ὁρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν τοῦ ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω τοῦ ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας. Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀἰδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τὴν Εὐρυδίκτην, τὴν φιλότατην τοῦ σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργανου τῶν κατεκῆλουν* καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν, εὐρύθμως καὶ ἁρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλά πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν τοι τοὺς φιλανθρώπους δελφίνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὗρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειπέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πρακτικὴν καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ μουσικὴ τόσῃ ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μάλαττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

«Πραγματεία περὶ μουσικῆς», Τεργέστη 1868

Εὐγένιος Βούλγαρις

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἀπόσπασμα)

Ἀμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἀμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀνταπόδοσιν καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἀμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμόν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκρίζοι ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ᾖ ἡ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἐστὶν ἵνα ὁπότε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμία ἐλπίς ἐστὶν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἀμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἐστὶν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἐστὶ καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἀμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαίρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἥ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἀμαρτημάτων.

Ἄνθρωπε, διατί ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου ; Σὺ βάρβαια ἀγανακτεῖς, ἥ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἥ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπὸν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῇς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστὴς δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. Ἄλλο δὲ τὸ δάνειόν ἐστὶ καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνα εἰσι δοσοληψίαι, αὐτὴ ἐστὶ χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῇς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατί ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης ; ἐὰν δὲ ὀνομάζῃσαι εὐεργέτης, διατί ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐχάρισας ; Ὅταν λέγῃς, ὅτι εὐεργετῆς, ἔπειτα δὲ ζητῇς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτὴς καὶ ἀπατεῶν, τότε

ἀπαταῖς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὐσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῶ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῶ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἢ τέλειοςπραγματευτής.

Ἔστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐηργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταράττει, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἐσμέν, ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμένη ἐστὶν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἐννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον οἱ ἔθνηκοι καὶ εἰδωλολάτραι· τοῦτο ταράττει καὶ ἐστὶν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γινώσκομεν τί ἐστὶ εὐεργεσία, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ ποῖόν ἐστὶ τῆς εὐεργεσίας τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπον ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεῖ μανθάνει τίς ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποία ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεῖ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστὶν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εὐτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεῖ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· «Ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονas πλουσίους» (Λουκ. ιδ' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο; «Μὴ ποτε» λέγει, «καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα» (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· «ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν*, κἀκεῖ πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς» (αὐτόθι. 13)· ἰδοὺ πῶς ἐκσπᾷ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιοῦτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία δαίκνυσιν εὐθύς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποίαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. «Καὶ μακάριος», λέγει,

«ἔσθι· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων» (αὐτόθ. 14). Ὅστις οὖν εὐεργετῇ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀνασθηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἐξευτελίζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. «Καὶ ἂν ἀγαθοποιῇτε», λέγει, «τοὺς ἀγαθοποιούντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν;» (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶν ἐσπερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος; Διότι οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις· ἐργασία ἐστὶν αὕτη τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων· «καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι» (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθὴς εὐεργεσία ἐστὶν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδευεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἁμαρτωλῶν.

«Κυριακοδρόμιον», α' ἔκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς.

Πόσον εὐτυχεῖς ἦθελαν νὰ εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιὰς τους! Δὲν θὰ ἦτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἓνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἦτο πλέον ὁ ἓνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσοῦ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἓνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχῃ τὴν τράπεζαν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποῦ θὰ εἴχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιὰς μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσην ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἄφινε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέρα ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες; Ποῦ νὰ εὕρῃς πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἦθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἀρπαγὴ, ἡ πλεονεξία, ὁ φό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτο πλέον « ἔχω » καὶ « ἔχεις » ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. "Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κἂν φόβον. Φθονερὸς δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ; Ἐπιβουλος δὲν θὰ εὕρισκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ; Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἓνας οὐρανὸς θὰ ἐγίνετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξεριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτείες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὐτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλὰ.

"Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθὺς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθὺς παρρησιάζει τοὺς ὠραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς τῆς. Οἱ ξένοι εὕρискουν ὑποδοχὴν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνοὺς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὀρφανοὺς ἀντίληψιν, εἰς τὰς χῆρας προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὕρискουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταραττονται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ; Ποῖος ἀμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην;

Ἡ ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαία διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τροφή διὰ τὴν ζωὴν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαίαν καὶ τόσον εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατί τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν; Διατί ἐσβήσθῃ ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὕρискομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας. . .

Ὡ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἥλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακά ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

«Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρκοστήν»

Νικηφόρος Θεοτόκης

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

«Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Τὴν αὐτήν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνῶρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὅποιον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὼς χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστῇ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστῇ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχῃ νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπὰ δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἤδῃαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστῇ τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιούτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασι τὰ ἦθη σαπρὺς καὶ διφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικὸν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἀὴρ εὐπνότερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφिमώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λιβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον, ἐν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιούτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὅχι ἄπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης...

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχη τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν; Ἕλληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποῖα τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ κατάστασις αὐτῆς! Ἡ πατρίς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσούτους χρόνους ἐβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἀγαρ*. ὦ φίλη πατρίς, ὦ Ἑλλάς! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνεαι τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος;

«Περὶ φιλογενείας», 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων

8. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(Ἀ π ό σ π α σ μ α)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὁποία τῶρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπου ποτὲ ἦτον εὐφορη καὶ τώρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἀνδρας.

Εἶναι εἰς μίαν τοποθεσίᾳ καλή, ἀπολαύει ἓνα ἄερα ὑγιεινό. Τὰ πέρας της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπου καὶ τώρα ἡμπορεῖ τινάς* νὰ τὴν συγκαταριθμῇ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαῆς χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετὲς, μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὅπου εἶχεν, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατικὴ.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσώζονταν ἕως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁλόκληρος· μία μπόμπα ὅμως, πού εἶχαν ρίξει οἱ Βενετζίανοι καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε τὸ 1687. Σῶζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. Ὅσα ὅμως ἡμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα πού σηκώνονται.

«Γεωγραφία Νεωτερικὴ»

Γρηγόριος Κωνσταντᾶς - Δανιὴλ Φιλιππίδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἄρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὅπου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τους ἕνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδεια νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρήσῃ κα- νένas ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι : πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὅχι ὁ ἕνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα

ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἀλλοινοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν μπορῇ νὰ μᾶς τὴν πάρῃ ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίξη, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίσῃ τινάς, ὅποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ νόμος εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἡγουν δὲν παιδεύεται* ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια - ἴσια.

Ἄρθρον 4. Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρᾳ ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἔγινεν· ἡγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεῖται· αὐτὸς λέγεται νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὅπου ὑπερασπίζεται· ἡγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας· κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ μᾶς πάρῃ δυναστικῶς τίποτε· αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος, ἐπειδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. Ὁ νόμος εἶναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πράγμα εἶναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ ἐκεῖνο ὅπου μᾶς βλάπτει.

Ἄρθρον 5. Ὅλοι οἱ συμπολίται ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφθίκια*. Τὰ ἐλεύθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπὴν· ἡγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴ ὄντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴ ἡξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

Ἄρθρον 6. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κἀνῃ ὅλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὕτῃ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἐλευθερία εἶναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἕως ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

"Άρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμούς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζωμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἵδους θρησκείας, χριστιανισμοῦ, ἰουδαϊσμοῦ, τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπά, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. "Όταν ἐμποδίζονται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ τυραννίαν, ἢ πῶς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος δεσποτισμοῦ, ὅπου ἀπεδιώξαμεν.

"Άρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις* ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἤγουν, ὅταν βλάβη τινὰς ἕνα μόνον ἄνθρωπον, ἢ πάρῃ ἀδίκως τίποτε ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

"Άρθρον 9. Ὁ νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύῃ* τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοικοῦ εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύῃ· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

"Άρθρον 10. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴν ἐγκαλῆται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακῶνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ νόμος· ἤγουν ὅταν πταισῇ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλῃσιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθὺς καὶ νὰ πηγαίνῃ νὰ κριθῇ· διατί ἂν ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταιστήτης· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ νόμος κράζῃ κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούῃ νὰ πηγαίνῃ, ὄντας σίγουρος ὅτι δὲν παιδεύεται* ἂν εἶναι ἁθῶς.

"Άρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα ὅπου ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου ὅπου δὲν ἔπταισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πῶς εἶναι μόνον, ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν, τὸν ὁποῖον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἄδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ τὸ ἀποβάλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

Ἄρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ὑπογράψουν, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ἐκτελέσουν, ἢ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τὲς τελειώσουν, λέγοντές τες πὼς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἶδσιν ἢ διοίκησιν, εἶναι πταίσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

Ἄρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος ὅπου φαίνεται πὼς εἶναι ἀθῶος, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πὼς ἔπταισεν, ἐν ὧσφ νὰ βεβαιωθῇ πὼς εἶναι πταίστης, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβρισμοί, δαρμοί, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἐν ὧσφ νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκειμένον του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ νόμος.

Ἄρθρον 14. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῇται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἰπῇ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἓνας νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμῃ ἐκείνος τὸ πταῖσμα. Ὁ νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσῃ ἐγκλήματα, ἅπερ ἐγιναν εἰς τὸν καιρὸν ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία. Ἦγουν ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἓνα βόδι)· δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγὴν· ἐξεδόθη ἔπειτα νόμος νὰ μὴν ἀρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἄρπαξ δίδει ὀπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πὼς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακὴ.

(Ἀκολουθοῦν 21 ἀκόμη ἄρθρα καθορίζοντα τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

«Ἐλευθερία, Ἰσοτιμία, Ἀδελφότης»

Ρήγας Φεραίος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ὁ θρυλικὸς χορὸς τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῶα, διηθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς

ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρύων, ὁ Δῆμος Δράκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν, τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἰδικοὺς τῶν διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουλγαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν, παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφοδία ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἐμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὅμως στιγμήν ἐγένετο ἡ παράδοσις, εἰς ἐκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ:

—Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμῃ ὁ βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ δὲν γλυτώνεις;

—Δὲν εἶναι ἄξιος, ὁ βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιάσῃ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ὁποῦ δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξελθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκαυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανὴς ἐγένετο, ἰστάμενος ὀρθίος ἐπὶ τι κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος. . .

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπου δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε δισκορπισμένη πυρίτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὁ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῇ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ* πασὰς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἐγγραφεὰ του, καταφρονήσας τοὺς

ομήρους, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῇς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν. . .

Πλησίον ὄντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμόν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἐχθροί, ὀπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὁρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὁρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγῳσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσιν ἢ νὰ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

—Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελή πασάς ; Ἐὰν αὐτὸς παραβῇ ἄσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσει, ἐνόσω ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἐτέρου ὅμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἀρμονίαν δὲν θέλει λείψει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγῳσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πράξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλὴν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ βεζίρη, διορίζουσιν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὀρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἀλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἀπροσδοκῆτως πρὸς τὰ πλάγια τῶν τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα των ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ Ὑψηλότης του περὶ τῆς διαμονῆς των καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών των. Τότε ἠενώχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφω-

σιωμένων, τότε ἡσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβὰς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸς ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πατρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἄλλ' ὅλα ἦσαν ἤδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματώδεις ἐχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὥσεί ἐξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθὴ καὶ κατησχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγμιαίον θάνατον. Ἀναβᾶσαι ἐπὶ τινος κρημνώδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερά καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἔπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὅπλων...

«Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας». 1815

Χριστόφορος Πετρουαῖος

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

«Μεῖζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω».

Σοφοκλέους «Ἀντιγόνη»

Ἀδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εὐρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἀλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξίωματικοί τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπεὶ δὴ ἡ χαρὰ σας εἶναι κοινὴ χαρὰ ὅλων τῶν Γραικῶν· ὑγαίνετε, ἐπεὶ δὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, μὴ τὰ νομίσετε συμβουλὰς ἰδικάς μου, ἀλλ' ἐλεεινολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε·

διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἤθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριψεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγὰς της, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἵματά της, μᾶς βρέχει μὲ τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἓνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἰδίαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια:

«Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλέον εὐτυχής, μήτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὐρέθη, εἰς ἐκείνους πρῶτους ἠκούσθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἐξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὗρηκαν καὶ αὗξησαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὥς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτοῦς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, τόσοι μεγάλοι, τόσοι παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἃν δὲν εἶχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, καὶ νόμους εὗρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοφυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς κραταιοὺς καὶ μεγάλους βασιλεῖς, εἰς ἔθνη καὶ ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἡ ὁποία τότε ἦτον ἡ πλατυτέρα, ἡ κραταιότερα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰ-

κουμένης· καὶ εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοιάριον νὰ φύγῃ με μεγάλην του κατασχύνῃν ἠνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῇ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὁποίους πρότερον τόσον οὐτιδανοὺς ἐνόμιζεν, ὥστε με μόνην του τὴν παρουσίαν ἤλπιζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον ἄρνιον.

Ἄλλά, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὧ τέκνα μου ἀγαπητά, ὄντες ἄνθρωποι ἔπαισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατῴρθωσαν, ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοιοῦσας, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπείρωσιν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου ; Ὡ τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὀλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχόνοια ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἕλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονas, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν γάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλοῦτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακειάν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Καὶ μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχέστατα φρονήματα πῶς ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι ; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεῦει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστομάθεια. Ὅθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι καὶ περίφημοι Ἕλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν κἂν* καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες. Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὄχι ἀκόμη τόσον ἐλλεινόν· διότι οἱ τότε Ῥωμαῖοι ἦσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ' αὐτῶν ἡξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ρωμαῖοι, πταῖσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παρὰδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προσενήσει εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ διχόνοια· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλησιν τῶν καيسάρων τῆς Ρώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχροτέρος εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἂν* ποίαν παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἐσώζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότης κἂν ποία αἰδώς, ἥτις τοὺς ἠνάγκασε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγόν. Ἄλλ' οἱ δεσπότες τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὅχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβῶδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἐστᾶς, ὧς τέκνα μου, τοὺς Γραικοὺς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, ὄνομα τὸ ὁποῖον μῆτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἤρμοζεν, ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γυνησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θράκας, Βουλγάρους, Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς, Ἀρμενίους καὶ ἄλλους τοιούτους τρισβαρβάρους δεσπότης· τῶν ὁποίων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὅσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἠφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἔχασαν ἕως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὀνομασθέντες Ρωμαῖοι· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βασιστάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἂν τὴν ἄδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφορὰς των, ἦτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἂν τοὺς τυράννους των καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἐπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἦσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες ὁμόθρησκοι καὶ ὁμόγλωσσοι τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κἂν ποίαν συνείδησιν, κἂν τινα θεοῦ φόβον. Καὶ ἂν ἡ καρδιά των ἔγεμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἠναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἡγαπημένα, ὀνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλίαν

κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποίαν νὰ περιγράψω μῆτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μῆτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρήμνισαν τίνες; Τύραννοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἐκείνους· καὶ οἱ ταλαίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν*, ἔκλιναν ἑλεεινῶς τὸν ἀνχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθήσουν τὸν ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἔθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρόν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἓνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ὅσα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἢ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῇ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἐκείνὰ μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχού, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἐπεσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἑλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρὰ μου φορέματα, πῶς αἱμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἐξήρανε τοὺς μαστοὺς μου, ὥστε μῆτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἐβρόγχιασε καὶ αὐτὸς μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μῆτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα; Ὑποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμοὺς, νὰ θεωρῆτε τὰ δάκρυά μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαρταττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μου ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωὴν; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τώρα ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ἄρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας

τῶν προγόνων σας, μέ στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμίνας, ἀπὸ Ἡρώας, ἀφοῦ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμῃ τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἦλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἰμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἔπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὁποῖαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὅχι ὡς Τοῦρκοι, ὅχι ὡς κεραυνὸς ἐξολοθρεύων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος, ὅταν φωτισθῇ, θέλει βέβαια ἐκδικήσῃ καὶ τὰ ἰδικὰ μου αἵματα. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ἱατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγὰς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε; κινουῦσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἐλεεινῆς μητρός σας, τοὺς ὀφθαλμοὺς σας αἱ πληγαὶ καὶ τὰ αἵματα εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία; ἡ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθὴρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας ; »

«Σάλπισμα πολεμιστήριον» (1801)

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

...Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τ' ἄλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται παπὰς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερνισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσοσφονδρά, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. Ὅταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξύ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδῇ ψαλμὸν ὁλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ δνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνθηες.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἡ διὰ

τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἔαν τὸν καλέσης μὲ τὸν κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἐξήκοντα τέσσαρα ταξίδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἐξήκοντα τέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυτειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἄγγλος τις περιηγητής, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάκια. Μόλις τ' ἀκούσεν ὁ Παπατρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησε ἐκστατικός.

—Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

—Τὴν ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθη· καὶ ἡ ἐκστασίς του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεὺς ἡ κεφαλὴ, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάκια ἦτο δυνατόν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἐξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἀγγλων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελᾷς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπατρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἔαν παρὼν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: «Τὰ διαβόλου λα, τόσο μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα».

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσχε μὴ καταφρονήσης διὰ τοῦτο τὸν σεβάσιμον Παπατρέχαν. Ναί! σεβάσιμος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὄλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῇς πόσον εἶναι φιλάνθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεύει, ὅταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπεὶδὴ παιδεῖαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπεὶδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας.

καὶ διὰ τὴν ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς τοῦ εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱόν τοῦ εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὴν ὁποῖαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιέτριψεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἐκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἑννεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο! — Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερά ὁ φιλάνθρωπος παπὰς ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχύτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγγίνοιαν* σου τὴν ἐξήγησιν. Ποίαν, εἶπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὀμήρου ἢ ποιήσεις μὲ τὴν θαυματομένην ἀπὸ τὸν Δαβὶδ ποίησιν τοῦ κόσμου. Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικός μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου :

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς, δέσποτά μου ;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ αἰμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἐδαπάνησεν, ὥς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν νὰ ἀπανθίσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρεωζόμενας εἰς τὸν Ὅμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, ἂν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον. . . τὸν ἅγιον. . . τὸν ἅγιον. . . (ἀπαριθμήσας ὀκτῶ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι, πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς — ἀπεκρίθην — ἀπ' ὅσους ὠνόμασες, ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἄληθῶς ἄνδρας ἱερούς καὶ σεβασμίους μὴδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω

τώρα ὅ,τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὅλην μου ζωὴν· ἢ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψυμοζήτητος;

—'Ἀλλ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῇ τὴν ἰδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπε τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπὰς δύο γρόσια.

—Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλείοτερα ἂν εἶχα, πλείοτερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σὲ δώσω, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερῶμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθῃς πῶς ἐφέρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ παπαῖ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμούς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνῃ νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου βολισσινὴν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους τῆς, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἀφήνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μᾶκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἄρκουμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλὸς σου Παπατρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι βολισσῖνοι τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφήνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῇς

πόσῃν ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμέ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν:

—'Εγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ βάλῃ εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμέ νὰ διδάσκη καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ; Συνέκλυσσα κι ἐγώ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλαμεν πάθειν, ἔαν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν πατᾶ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλόανθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅπου κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ Ὅμηρος, μήτ' ὁ Εὐστάθιος*, δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην. . .

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δείξη τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἠθελαν εἶσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἔαν ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἥθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἡ ἀμαθία παρὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἷτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδέυτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καί, ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὀλότελα ἡλίθιον, φοβούμενος τὴν πτώσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾷ νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ

δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅ,τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἄν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἄρρωστῇ ἡ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν τοῦ τὴν ψυχὴν. . .

(Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραψωδιῶν τῆς Ἰλιάδος Α' ἐκδ. Παρισίων, 1811-1820).

Ἀδαμάντιος Κοραῖς

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

(Ἐσταχυολογήθησαν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου)

1. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις τῆς Βιζύης Θράκης)

Ὅταν ὁ Βασιλεὺς στὴν Πόλιν ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἁγιά Σοφιά, κανεῖς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιον ποῦ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποῦ ἔπαιρνε τ' ἀντίδερὸ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τὸ χέρι, ἔπρεπε τ' ἀντίδερὸ χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρίσκει. Ὅταν ἄξαφνα βλέπῃ μιὰ μέλισσα μὲ τ' ἀντίδερὸ στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρον. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσιαν νὰ τὰ τρυγήσῃ, γιὰ νὰ βρεθῇ τ' ἀντίδερὸ. Καὶ ἄλλος κανεῖς δὲν τὸ ἔβρε, παρ' ἢ ὁ πρωτομάστορας, ποῦ σ' ἓνα κυψέλι εἶδε ἀντὶ γιὰ κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησιὰ πελεκητὴ καὶ στὴν ἁγία Τράπεζά της τὸ ἀντίδερὸ. Τὴν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀντίδερου τῆς προσφορᾶς.

Αὕτῃ τὴν ἐκκλησίαν ἐπαρουσίασε ὁ πρωτομάστορας στὸ βασιλεῖ, καὶ ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἁγιά Σοφιά.

2. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις πανελληνίως)

Τὴν ἡμέρα πού πάρθηκε ἡ Πόλη, ἔβαλαν σ' ἓνα καράβι τὴν ἁγία Τράπεζα τῆς Ἀγία - Σοφιάς, νὰ τὴν πάη στὴ Φραγκιά, γιὰ νὰ μὴν πέση στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἄνοιξε τὸ καράβι καὶ ἡ ἁγία Τράπεζα ἐβούλιαξε στὸν πάτο. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καὶ κύματα κι ἂν εἶναι γύρω. Καὶ τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, πού εἶναι πάντα ἐκεῖ, καὶ ἀπὸ τὴν εὐωδία πού βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθηκαν καὶ νὰ τὴν ἴδουν στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

3. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' Α·Ι· ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

Ἀπόξω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Καλαμαριάς εἶναι μία θέση, πού ἦταν ἄλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησία τ' Αἰ - Γεωργίου. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, πού χάλασε, δέκα δώδεκα κολόνες μαρμαρένιες. Αὐτὲς τὶς κολόνες πολλοὶ πασιάδες καὶ μολάδες* καὶ καδῆδες* τὶς ἐσήκωσαν πολλές φορὲς ἀπὸ κεῖ καὶ τὶς ἔφεραν μέσα στὴ χώρα γιὰ νὰ τὶς βάλουν σὲ κανένα χτίριο πόχτιζαν. Ἀλλὰ τὴ νύχτα σηκωνόνταν πάντα οἱ κολόνες ἀπὸ κεῖ πού τὶς πηγαίναν, καὶ γύριζαν στὴν πρώτη τους θέση.

Τὸν περασμένο χρόνο τὶς ἐπῆρε πάλι ἓνας καδῆς. Τὴ νύχτα ὅμως εἶδε ἓναν καβαλάρη, πού κρατοῦσε ἓνα κοντάρι μακρὺ, καὶ τὸν φοβέρισε πὼς θὰ τὸν σκοτώσῃ, ἂν δὲν τοῦ ἔβανε ὄρκο πὼς θὰ τὶς πάγῃ νὰ τὶς βάλῃ στὴ θέση τους. Ὁ καδῆς ἐφοβήθη καὶ ὀρκίσθη νὰ κάμῃ ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καβαλάρης. Καὶ πραγματικῶς τὴν ἄλλῃ μέρα τὶς πῆγε στὸν τόπο, πού τὶς εἶχε πάρει.

4. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοσις Ἀττικῆς)

* Κάτω ἀπ' τὴ βορινὴ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ, στὴν ἀνατολικὴ ράχη, εἶναι μιὰ σπηλιά, πού λέγεται σπηλιά τοῦ λεονταριοῦ. Γιατὶ σ' αὐτὴ κατοικοῦσε τὸν παλαιὸν καιρὸ ἓνα φοβερὸ λεοντάρι, πού

ἔφερε μεγάλη καταστροφή γύρω. Ἀπὸ αὐτὸ ἐμποδίζονταν οἱ χριστιανοὶ νὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ποὺ εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καὶ ἡ ἐκκλησιὰ ἔμενε ἔρημη καὶ ἀλειτούργητη πολλὰ χρόνια.

5. ΟΙ ΚΟΛΟΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΥ

(Ἀ θ ῆ ν α ι)

Ὁ βόιβοδας* τῆς Ἀθήνας ἔριξε μιὰ κολόνα ἀπὸ τὶς τέσσερις, ποὺ ἦσαν χωριστὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες, γιὰ νὰ πάρῃ τὰ μάρμαρα νὰ τὰ βάλῃ στὸ τζαμί κοντὰ στὴν ἀγορά, ποὺ τὸ ἔχτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τὸ φουνέλο νὰ τὴν γκρεμίσουν καὶ δὲν μπόρεσαν, καὶ στὸ τέταρτο φουνέλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολόνες ποὺ ἦσαν κοντὰ τῆς, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τὴν ἀδερφή τους. Καὶ ὁ κόσμος δὲν μποροῦσε νὰ ἡσυχάσῃ τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ φοβερά κλάματα, ὅσο ποὺ ὁ βόιβοδας, ποὺ ἔγινε ὕστερα πασὰς τοῦ Ζητουνιού*, ἐφαρμακώθη καὶ πέθανε. Καὶ τότες ἔπαψαν τὰ κλάματα.

6. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀ θ ῆ ν α ι)

Ὅταν ὁ μυλὸρδος* ἐπῆρε τὴ μία ἀπὸ τὶς ἑξι κόρες τοῦ Κάστρου, ἄφησε παραγγελία στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καὶ τὶς ἄλλες τὴ νύχτα. Ἀλλὰ κεῖ ποὺ πῆγαιναν νὰ τὶς βγάλουν, τὶς ἀκοῦν νὰ σκούζουν λυπητερά καὶ νὰ φωνάζουν τὴν ἀδερφή τους. Οἱ Τοῦρκοι τρομασμένοι ἔφυγαν, καὶ μὲ κανένα λόγο δὲν ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν νὰ τὶς βγάλουν. Καὶ ἄλλοι πολλοὶ κάτω ἀπὸ τὸ Κάστρο τὶς ἀκουγαν τὶς μαρμαρένιες κόρες νὰ κλαῖν τὴ νύχτα γιὰ τὴν ἀδερφή τους, ποὺ τοὺς τὴν πῆραν.

7. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σ π ᾶ ρ τ η)

Κοντὰ στὸ Μιστρά, σὲ μιὰ ψηλὴ θέση, πῶχει ἀπὸ κάτω ὅλο τὸν κάμπο τῆς Σπάρτης, ἦταν ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι, τὸ μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δὲν ὑπάρχει πλέον· εἶναι λίγα χρόνια,

κάποιος παλιάνθρωπος είχε ανάψει φωτιά εκεί κοντά, και δέν έπρόσεξε και άναψε τὸ κυπαρίσσι και κάηκε.

Αὐτὸ τὸ κυπαρίσσι ἔχει τὴν ἱστορία του. Ἐπὶ Τουρκίας ἕνας πασιὰς πῆγε σ' αὐτὴ τὴ θέση νὰ διασκεδάσει. Ἔβαλε και τοῦ ὕψισαν ἕνα σφαχτό, και κάθισε κι ἔφαγε. Εἶχε μαζί του και ἕνα βοσκό, ἕνα νέο παλικάρι χριστιανόπουλο, και τὸν ὑπηρετοῦσε. Γιὰ μιὰ στιγμή τὸ παιδὶ ἔριξε τὴ ματιά του και παρατήρησε ἐκεῖνο τὸ ὠραῖο θέαμα, τὸν κάμπο μὲ τὶς πρασινάδες και τ' ἄφθονα νερά, και τὰ βουνὰ γύρω, τὸν ἔπιασε τὸ παράπονο κι ἀναστέναξε. Τὸ εἶδε ὁ πασιὰς και τὸν ρωτᾷ:

—Μπρὲ Ρωμιέ, τί ἔχεις κι ἀναστενάζεις ;

—Τί νὰ ἔχω, πασιὰ μου, τοῦ λέει· συλλογίζομαι πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη ἦταν δικά μας μιὰ φορὰ και μᾶς τὰ πήρατε· μὰ τὸ λένε τὰ χαρτιά μας και ἔχω τὴν ἐλπίδα μου στὸ Θεό, πὼς μὲ καιρὸ πάλι δικά μας θὰ γίνουν.

Ὁ πασιὰς θύμωσε :

—Μωρέ, τί τσαμπουνᾷς αὐτοῦ; τοῦ λέγει.

Και ἀρπάζει τὴν ξύλινη σούβλα, ποὺ εἶχαν ψήσει τ' ἄρνι, και τὴν καρφώνει στὴ γῆ.

—Νά, τὸ βλέπεις αὐτό; λέγει. Ἄν αὐτὸ τὸ ξερό παλούκι βγάλῃ κλαριά, τότες νὰ ἔχετε ἐλπίδα πὼς θὰ ξαναπάρετε πίσω αὐτὰ τὰ μέρη.

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ σούβλα ρίζωσε στὴ γῆ και ξαναβλάστησε και φούντωσε και θέριψε, κι ἔγινε τὸ περηφάνο κυπαρίσσι, ποὺ γνωρίζαμε. Και ἐπειδὴ ὁ πασιὰς ἔχωσε τὴ σούβλα στὴ γῆ ἀπὸ τὴ μύτη, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κορφή, ἔβγαλε τὸ κυπαρίσσι τὰ κλαριά του γερμένα πρὸς τὰ κάτω, ἔγινε θηλυκὸ κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ παροιμίαι και οἱ παροιμιακὲς φράσεις, ποὺ παραδίδονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ εἶναι πολυτιμότετοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολλὸ ἀψευδέστεροι ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα. τίς ἐπιγραφές και τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Εἶναι ζωντανὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, ποὺ κλείουν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὴν πείρα του, τίς ἀντιλήψεις του, τὴν παρατηρητικότητά του, τὸ στωικικὸ και σπινθηροβόλο πνεῦμα του. Ἐκφράζουν πάντοτε μιὰν ἀλήθεια σημαντικὴ, μὲ ἀλληγορία, μεταφορά και ρυθμό, ποὺ δείχνουν φαντασία και ποιητικότητα. Ἄλλοτε διαπιστώνουν τὴν πραγματικότητα, τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ ἢ τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (κυρίως παροιμίαι), ἄλλοτε ἐκ-

φράζουν γνώμες, πρακτικές αλήθειες, βγαλμένες από την πείρα της ζωής και δίνουν συμβουλές και οδηγίες (γνωμικές παροιμίες), άλλοτε πάλι απηγοῦν ὁρισμένα καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννήθηκαν καὶ τὰ ὁποῖα στὸ μεταξὺ λησμονήθηκαν (ἀνεκδοτικές παροιμίες). Πάντοτε ὅμως ἔχουν δροσιά, χάρη, παραστατικότητα καὶ πολλὴ εὐφυΐα.

Ὁ σοφὸς μελετητὴς τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ Ν. Γ. Πολίτης ἔχει συγκεντρώσει τίς περισσότερες παροιμίες σὲ 4 μεγάλους τόμους. Ἀπὸ τὸν πλοῦσιο αὐτὸ θησαυρὸ σταχυολογοῦμε καὶ παραθέτομε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατὰ τὸ εἶδος τους.

N.A.K.

- 1) "Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲ σμίγει.
- 3) Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυὸ γελοῦν, κάτι ξέρουν· ἓνας γελᾷ, τρελὸς εἶναι.
- 5) Δυὸ κεφάλια σ' ἓνα φέσι δὲ χωροῦν.
- 6) Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.
- 7) Ἐχει ὁ τοῖχος αὐτιά κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούριο κοσκινάκι μου καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἶν' τὰ βουνὰ νὰ βρέχη, νὰ χιονίζη.
- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκὸ σὰ μέλι.
- 11) "Ὅσα ξέρει ὁ νοικοκύρης, δὲν τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος.
- 12) Στραβὸς βελὸνα γύρευε μέσα σὲ ἀχυρώνα
κι ἓνας κουφὸς τοῦ ἔλεγε: τὴν ἄκουσα πού ἐβρόντα.
- 13) "Ὅποιος βιάζεται, σκοντάφτει.
- 14) "Ὅποιος δὲ βλέπει ποῦ πατεῖ, στὴ λάσπη θὲ νὰ πέση.
- 15) Χωρὶς κουπιὰ καὶ ἄρμενα «Ἄγιε Νικόλα βοήθη με»!
- 16) Ἡ τριανταφυλλιά κάνει καὶ τριαντάφυλλα κι ἀγκάθια.
- 17) Κάλλια ἐργάτου κέρδος παρὰ ἀκριβοῦ βίος.
- 18) Ἀλάτι πάει στὴν ἀλυκὴ καὶ φρύγανα στὸ λόγγο.
- 19) "Ὅποιος δὲν κάνει ἀπὸ λόγου του καὶ πετυχαίνει ἀπὸ ἄλλο,
κακὸ ψυχρὸ 'ναι τὸ καλὸ κι ὅς εἶναι καὶ μεγάλο.
- 20) Ἀξίος στὸ φαγὶ κι ἀγλήγορος στὸν ὕπνο.
- 21) Τὸ νερὸ τοῦ Ἀπριλίου εἶναι πλούτος τοῦ κόσμου.
- 22) Τὴ Γέννηση τὴν ἄβρεχη, τὰ Φῶτα χιονισμένα
καὶ τὴ Λαμπρὴ βρεχούμενη, τὰ πάντα εὐτυχισμένα.
- 23) Κάλλιο γνώση παρὰ γρόσι.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σὰν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποία
ἦτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε: — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στήν ἔρημίā;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω γὰρ χωρὶς ἐσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνῃ
πίσω του ὁ νικητὴς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνῃ.

Καὶ μέ, τοὺς υἱοὺς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει*
νὰ μᾶς σύρῃς αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους!

Φραγκ. Κολομπῆς

(Ἔνθεον εὐλαβείας, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετὰστασιν τῆς θεομήτορος Μαρίας παρὰ τινων τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου τροφίμων). Ἐνετίησι, 1708

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ὡς πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὲς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιεὺς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά;
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

τούς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Κάλλιό 'ναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά ;
Στοχάσου πὼς σέ ψένουν καθ' ὥρα στὴ φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθῇ,
ὁ τύραννος ἀδίκως σέ κάνει νὰ χαθῇς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ,τι κι ἂν σοῦ πῇ
κι αὐτὸς πασχίζει πάλι τὸ αἷμα σου νὰ πιῇ.
'Ο Σοῦτσος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβῆς*,
Γκίκας* καὶ Μαυρογένης*, καθρέπτῃς εἶν' νὰ ἰδῇς.
'Ανδρεῖοι καπετάνιοι, παπάδες, λαῖκοι
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μὲ ἄδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
ζωὴ καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμιά ἀφορμή.

'Ελᾶτε μ' ἓνα ζῆλον σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν
νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
Σᾶς κρᾶζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾷ τὴν συνδρομὴν σας μὲ μητρικὴ φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὀρισμὸν.
'Ο νόμος νὰ 'ναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγὸς
καὶ τῆς πατρίδος ἓνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
Γιατὶ κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τὴ σκλαβιά·
νὰ ζῶμεν σὰν θηρία εἶν' πιὸ σκληρὴ φωτιά.
Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλὰ στὸν οὐρανὸν
ᾶς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας ἐτοῦτα στὸν Θεόν:

«ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σὲ Σε
στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλεύω, μήτε νὰ πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξίματά τους νὰ μὴν παραδοθῶ.
'Ενόσω ζῶ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θε νὰ 'ναι σταθερός.

Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν,
 ἀχώριστος νὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
 Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράψη ὁ οὐρανὸς
 καὶ νὰ μὲ κατακάψη, νὰ γίνω σὰν καπνός».

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότον καὶ βοριά
 γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ἔχουμε μιὰ καρδιά.

Ἐτυπώθη εἰς ἕδιον φυλλάδιον, Βιέννη, 1797 *Πήγαις Βελεστινλῆς (Φεραίος)*

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
 ἑορτάζει ἡ οἰκουμένη·
 ἡ φλογέρα ἀχολογáει·
 τὸ φθινόπωρο βοῖζει,
 χορευτὰ πανηγυρίζει
 καὶ τ' ἀμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μὲς στὴ βρύση
 τὸ κρασί μας νὰ δροσίση·
 καὶ στρωθῆτε καταγῆς,
 στὴν ἀράδα ὡς τὸν πάτο
 εἰς τὸν ἴσκιον ἀποκάτω,
 πρὸς τὰ χεῖλη τῆς πηγῆς.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
 ἐπιδέξια μὲ τὸ χέρι
 κι ἀπὸ πάνω τεχνικά,
 τὸ ἀρνάκι μας λιανίστε
 καὶ τὸν τρύγον μας ἀρχίστε
 νὰ χαροῦμε φιλικά.

«Λυρικά» Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1811

Ἄθ. Χριστόπουλος

4. ΣΤΟΛΙΔΙΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
ὁ Νούλας βρίσκονταν ἀπελπισμένος,
τί δὲν ἐγένονταν νὰ καταφθάσουν
σκουτιά ὀλοκαίνουργα νὰ τοῦ τοιμάσουν.
Νὰ πάη δὲν ἔστεργε, καθὼς φοροῦσε,
κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: «καὶ τίς ἡ χρεία
νὰ καταθλίβεσαι χωρὶς αἰτία;
Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε ;
Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολίδια
μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
Κι ἐγὼ ἐκίνησα μὲ τὰ παλιά μου,
μηδὲ κὰν διάλεξα τὰ πλιὸ καλὰ μου».
Ὁ φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίση
τὸν ἰσχυρόγνωμο νὰ καταπείση.
Χαμένα ἀπόσταινε τὸν λάρυγγά του.
Ἐκεῖνος ἤθελε τὴν φορεσιά του.

Κριτὴ μὲ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
τὴ γνώμη μου ἔδωκα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
Καὶ πρὸς τὸν σύμβουλο εὐθύς τηρώντας,
παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας:
«Κρένεις* ἐξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσου.
Ἄν πάγη ἀστόλιγος καὶ δὲν φαντάξη,
ποίος τὸν στοχάζεται νὰ τὸν κοιτάξη;»

«Ἀπαντα». Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

Ἰωάννης Βηλαράς

5. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ὡσὰν γλυκόπνοο
Δροσάτο ἀεράκι
Μέσα σὲ ἀνθότοπο

Κειὸ τὸ παιδάκι
Τὴν ὕστερη ἐβγάλε
Ἀναπνοή.

Καὶ ἡ ψυχούλα του
Εἰς τὸν ἀέρα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρὸς τὸν αἰθέρα
Σὰν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

Ὅλα τὴν ἔκραζαν,
Ὅλα τ' ἀστέρια,
Κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
Δειλὴ τὰ χέρια,
Γιατὶ δὲν ἤξερε
Σὲ ποῖο νὰ μπῇ.

Ἀλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
Ἐνα ἀγγελάκι
Φιλὶ ἀθάνατο
Στὸ μαγουλάκι,
Ποῦ ἔξαφνα ἔλαμψε
Σὰν τὴν αὐγή.

Διονύσιος Σολωμός

6. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

(Ἀπόσπασμα)

Ἐλαμπε ἀχνὰ τὸ φεγγαράκι — εἰρήνη
Ὅλην, ὅλη τὴ φύση ἀκίνητοῦσε,
Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημη τὴν κλίνη
Τ' ἀηδόνι τὰ παράπονα ἀρχινοῦσε·
Τριγύρω γύρω ἡ νυχτικὴ γαλήνη
Τὴ γλυκύτατη κλάψα ἠχολογοῦσε·
Ἀπάντεχα βαθὺς ὕπνος μὲ πιάνει,
Κι ὁμπροστά μου ἕνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στὸ ἀκρογιάλι ἀναπαύοιτον ὁ γέρος·
 Στὰ παλαιὰ τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκὰ γλυκὰ τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριά μαλλιά του ἐσκόρπαιε τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τὸ πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τὰ μάτια ἐστριφογύριζε σβημένα·
 Ἀγάλι γάλι ἀσηκώθη ἀπὸ χάμου,
 Καὶ ὥσάν νά 'χε τὸ φῶς του ἦλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

7. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(Ἀπόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἡ κιθάρα
 Καὶ σὲ τούτῃ τὴν ἄφραστη ἁρμονία
 Τῆς καρδιᾶς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκὲ φίλε, εἶς' ἐσύ, ποὺ τῇ θεῖα
 Ἐκστασὴ τοῦ Ὁσσιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτὸς ἐμψυχεῖς τὴν ἡσυχία.

Κάθισε γιὰ νὰ ποῦμε ὕμνον στὰ κάλλη
 Τῆς Σελήνης· αὐτὴν ἐσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλὸς* ποιητὴς συχνὰ νὰ ψάλλῃ.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποὺ ἀκουμβοῦσε
 Σὲ μίαν ἐτία, καὶ τὸ φεγγάρι ὥστόσο
 Στὰ γένεια τὰ ἱερὰ λαμπροκοποῦσε.

Ἀπ' τὸ Σκοπὸ* νὰ το, προβαίνει· ὦ, πόσο
 Σὺ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις!
 Ὑμνον παθητικὸν θεὸ νὰ σοῦ ὑψώσω·

Παθητικὸ σὰν ἐσένα, ὅταν λαμπίζης
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καὶ τὸ φῶς σου
 Σὲ ταφόπετρα ὁλόασπρη ἀποκοιμίζης.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρὸς προφήτης ἔριξε σὲ κορασιὰ τὰ μάτια
 Καὶ τοὺς κρυφούς του λογισμούς, χαρὰ γιομάτων, εἶπε:
 «Κι ἂν γιὰ τὰ πόδια σου, Καλή, κι ἂν γιὰ τὴν κεφαλὴ σου
 κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσὸ στεφάνι ὁ ἥλιος,
 δῶρο δὲν ἔχουνε γιὰ Σέ, καὶ γιὰ τὸ μέσα πλούτος.
 "Ομορφος κόσμος ἡθικὸς ἀγγελικὰ πλασμένος!».

Διονύσιος Σολωμός

9. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τὸ σπαθὶ κοντὰ στὴν κούνια σου, καλὸ μου,
 ἀλλὰ τὸ χέρι δὲν εἶναι πού τό 'σφιγγε στὴ νίκη.
 Μακρὺς ὁ λάκκος π' ἀνοίξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρὶς αὐτὸν μάχης καπνοὶ σκεπάζουν·
 ἀλλ' αὐτὸ τώρα πού κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὔριο θὰ γίνη δύναμη πού ὁ λογισμὸς κινάει,
 καὶ στήθι ἀντρίκειο θὰ σταθῇ στὲς σαῖτιές τῆς μοίρας.
 Βρέχει τὰ βέλη της αὐτὴ στὰ ὕψη τῶν ἀνδρείων,
 πού ἐκεῖ στημένοι ὀστεροὶ λάμπουν στὴ μάχη θεῖοι.
 Χαρὲς καὶ πλούτη νὰ χαθοῦν, καὶ τὰ βασίλεια, κι ὅλα,
 τίποτε δὲν εἶναι, ἂν στητὴ μέν' ἡ ψυχὴ κι ὁλόρθη.
 "Όλα τὰ ἐρείπια γύρω της κοιτᾷ χαμογελώντας,
 κι ἄνθοι σ' αὐτά, παντοῦ κι ἄργά, βλασταίνουν ὡς τὸν τάφο·
 φυτρώνει καὶ στὸ σκότος του τοῦ Παραδείσου τ' ἄνθι.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπούδαξε, μὴν ἀργοπορῆς βάρος νὰ γίνης τρόμου
 ἐκεῖ πού οἱ χεῖμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικὰ βρυχίζουν.
 Ἀλλὰ τὸ χέρι σου ζωστὸ πλιά στὸ λαιμό μου γύρω
 δὲ θὰ 'ναι τότε, ἀλλὰ σ' αὐτὸ τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.
 Τῆς Μοίρας ἔσο' οἱ δύνამες, ὅσο τρανὲς κι ἂν εἶναι,
 κι ἂν πέσης σύ στὸν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὅπως
 τῆς κούνιας τὰ κινήματα πού τώρα σὲ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάνα μείνης.

Θὰ ζώση ἐκείνη τὸ σπαθὶ μὲς στὸ βυζὶ ἀποκάτου,
 κι ἐμπρὸς ! σημαία καὶ σπαθί, ψυχὴ, γυχή, καὶ νίκη !
 Τὴν ψυχὴ μέσα μου γρικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
 καὶ χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.
 Ἄντρες, γυναῖκες εἶν', κανεῖς δὲ θὰ ρωτᾷ στὴ μάχη.
 Κοίτα τοὺς λάκκους ! — ἀλλὰ τί μπορεῖς σὺ νὰ κοιτάξης ;
 Ἀπειρους λάκκους, ἄπείρους γεμίζουν οἱ νεκροὶ μας·
 πέφτουμε ἑμεῖς, τὸ ἔργο μας γιὰ τὴν πατρίδα μένει,
 καὶ σ' ὅλα ζῇ τὰ στήθη μας τούτ' ἡ πνοὴ καὶ μόνη,
 ποὺ φλόγα γίνεται φριχτὴ καθολικοῦ πολέμου,
 ποὺ κάθε γῆ καὶ θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
 ποὺ ζώνει ἐσέ καὶ σκίρτημα καὶ τῆς κουνιᾶς σου δίνει.
 Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχὴ χαρᾶς γιὰ τὸ καλὸ ποὺ θὰ ῥθῃ !
 Γλυκὰ κι ἡ τύχη μοῦ γελᾷ, γιὰτὶ ἡ στιγμή ἔναι τούτη
 ποὺ τ' ἀκριβὰ σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
 τὸ χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νὰ λάμψη, σ' ὅλα τ' ἄλλα
 ἀβέβαιο καὶ τρεμάμενο, ἀλλ' ὅχι καὶ σ' ἐμένα.
 Ἐλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάχνων μου γλυκὸ βλαστάρη· θέλω
 γιὰ μιὰ στιγμή γοργὰ π' αὐτὸ τὸ σπίτι νὰ μακρύνω·
 θέλω τὸ μέτωπ' ὁ καπνὸς τῆς μάχης νὰ σοῦ ὕγιξη,
 πλατιά τὸ στήθος σου, βαθιά, νὰ πνέξῃ* ὀλέθρου φλόγα.

(Μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου, «Ἱταλικά
 ποιήματα», Ἀθῆναι, 1921)

Διονύσιος Σολωμός

10. Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

(Ἀπόσπασμα)

18

Ἐκοίτα, κι ἦτανε μακρὰ ἀκόμη τ' ἀκρογιαλὶ·
 ἀστροπελέκι μου καλὸ, γιὰ ξαναφέξε πάλι !
 Τρία ἀστροπελέκια ἐπέσανε, ἓνα ξοπίσω στ' ἄλλο,
 πολὺ κοντὰ στὴν κορασίδα μὲ βρόντημα μεγάλο·
 τὰ πέλαγα στὴν ἀστραπὴ κι ὁ οὐρανὸς ἀντῆχαν,
 οἱ ἀκρογιαλιές καὶ τὰ βουνὰ μ' ὅσες φωνές κι ἂν εἶχαν.

19

Πιστέψετε 'π ὅ,τι θὰ πῶ εἶν' ἀκριβῆ ἀλήθεια,
 μὰ τὲς πολλὲς λαβωματιές, ποὺ μὸ 'φαγαν τὰ στήθια,
 μὰ τοὺς συντρόφους, πόπεσαν στὴν Κρήτη πολέμωντας,
 μὰ τὴν ψυχὴ, ποὺ μ' ἔκαψε τὸν κόσμον ἀπαρτώντας.
 (Λάλησε, σάλπιγγα! Κι ἐγὼ τὸ σάβανο τινάζω,
 καὶ σχίζω δρόμο καὶ τ'ς ἀχνοὺς ἀναστημένους κράζω.
 —Μὴν εἶδετε τὴν ὁμορφιά, ποὺ τὴν κοιλάδα ἀγιάζει;
 Πέστε, νὰ ἰδῆτε τὸ καλὸ ἐσεῖς κι ὅ,τι σᾶς μοιάζει.
 Καπνὸς δὲ μένει ἀπὸ τὴ γῆ· νιὸς οὐρανὸς ἐγίνη·
 σὰν πρῶτα ἐγὼ τὴν ἀγαπῶ, καὶ θὰ κριθῶ μ' αὐτήνη.
 —Ψηλὰ τὴν εἶδαμε πρωτὶ τῆς τρέμαν τὰ λουλούδια
 στὴ θύρα τῆς Παράδεισος ποὺ ἐβγῆκε μὲ τραγούδια·
 ἔψαλλε τὴν Ἀνάσταση χαροποιὰ ἢ φωνὴ της,
 κι ἔδειχνεν ἀνυπομονησιά, γιὰ νὰ μπῇ στὸ κορμὶ της·
 ὁ οὐρανὸς ὁλόκληρος ἀγροίκαε σαστισμένος,
 τὸ κάψιμο ἀργοπόρουνε ὁ κόσμος ὁ ἀναμμένος·
 καὶ τώρα ὁμπρὸς τὴν εἶδαμε· ὀγλήγορα σαλεύει·
 ὁμως κοιτάζει ἐδῶ κι ἐκεῖ, καὶ κάποιονε γυρεύει.

20

Ἀκόμη ἐβάστουνε ἡ βροντὴ. . .
 κι ἡ θάλασσα, ποὺ σκίρτησε σὰν τὸ χοχλὸ ποὺ βράζει,
 ἡσύχασε καὶ ἔγινε ὅλο ἡσυχία καὶ πάστρα.
 σὰν περιβόλι εὐώδησε κι ἐδέχτηκε ὅλα τ' ἄστρα·
 κάτι κρυφὸ μυστήριον ἐστένεψε τὴ φύση
 κάθε ὁμορφιὰ νὰ στολιστῇ καὶ τὸ θυμὸ ν' ἀφήσει. . .
 Δὲν εἶν' πνοὴ στὸν οὐρανό, στὴ θάλασσα, φυσώντας
 οὔτε ὅσο κάνει στὸν ἀνθὸ ἢ μέλισσα περνώντας,
 ὁμως κοντὰ στὴν κορασιά, ποὺ μ' ἔσφιξε κι ἐχάρη,
 ἐσειότουν τ' ὀλοστρόγγυλον καὶ λαγαρὸ φεγγάρι·
 καὶ ξετυλίζει ὀγλήγορα κάτι ποὺ ἐκεῖθε βγαίνει,
 κι ὁμπρὸς μου ἰδοὺ ποὺ βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.
 Ἔτρεμε τὸ δροσάτο φῶς στὴ θεϊκιά θωριά της.
 στὰ μάτια της τὰ δόλωμαυρα καὶ στὰ χρυσὰ μαλλιά της.

Διονύσιος Σολωμός

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

“Όσα κάστρα κι ἂν εἶδα καὶ περπάτησα,
 σὰν τῆς Ὠριᾶς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασα.
 Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
 σαράντα ὀργιές τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
 μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
 μὲ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἄργυρά κλειδιά,
 καὶ τοῦ γιαλοῦ ἡ πόρτα στράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
 δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.
 Κι ἓνα σκυλὶ Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμνιάς παιδί,
 στὸν Ἀμιρά* του πάει καὶ τὸν προσκυνάει.
 —Ἀφέντη μ’ Ἀμιρά μου καὶ σουλτάνε μου,
 ἂν πάρω γὼ τὸ κάστρο, τί εἶν’ ἡ ρόγα* μου;
 —Χίλια ἄσπρα* τὴν ἡμέρα κι ἄλογο καλό,
 καὶ δυὸ σπαθιά ἀσημένια γιὰ τὸν πόλεμο.
 —Οὐδὲ τ’ ἄσπρα σου θέλω κι οὐδὲ τὰ φλωριά,
 οὐδὲ καὶ τ’ ἄλογό σου κι οὐδὲ τὰ σπαθιά,
 μόν’ θέλω γὼ τὴν κόρη, πού ’ναι στὰ γυαλιά.
 —Ὡσὰν τὸ κάστρο πάρῃς, χάρισμα κι αὐτή.

Πράσινα ρούχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
 Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολάει,
 στὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακαλεῖ.
 —Γιὰ ἄνοιξε, ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριᾶς,
 πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλίσσας.
 —Φεύγα ἀπ’ αὐτοῦ, βρὲ Τοῦρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
 —Μὰ τὸ Σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
 ἐγὼ δὲν εἶμαι Τοῦρκος, οὐδὲ Κόνιαρος,
 εἶμαι καλογεράκι ἀπ’ ἀσκηταριό.
 Δώδεκα χρόνους ἔχω ὅπ’ ἀσκήτενα,
 χορτάρι ἐβοσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο,

- κι ἦρθα νὰ πάρω λάδι γιὰ τὶς ἐκκλησιές.
 Γιὰ ἀνοίξετέ μου νὰ ἔμπω τοῦ βαρόμοιρου.
 —Νὰ ρίξουμε τσιγγέλια νὰ σὲ πάρουμε ;
 —Τὰ ράσα μου εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται.
 —Νὰ ρίξουμε τὸ δῖχτυ νὰ σὲ πάρουμε;
 —Εἶμαι ἀπὸ τὴν πείνα κι ἀντραλίζουμει*.

Γελάστηκε μιὰ κόρη, πάει, τὸν ἀνοίξε.
 Ὅσο ν' ἀνοίξη ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε,
 κι ὅσο νὰ μισανοίξη, γέμισ' ἡ αὐλή,
 κι ὅσο νὰ καλοκλείση, ἡ χώρα πάρθηκε.
 Ὅλοι χυθῆκαν στ' ἄσπρα, ὅλοι στὰ φλωριά,
 κι ἐκεῖνος εἰς τὴν κόρη ποῦ ἔναι στὰ γυαλιά.

Κι ἡ κόρη ἀπὸ τὸν πύργο κάτω πέταξε,
 μήτε σὲ πέτρα πέφτει, μήτε σὲ κλαριά,
 παρὰ σὲ Τούρκου χέρια καὶ ξεψύχησε.

2. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
 ἡ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημὸ σου.
 Νὰ στείλω γράμμα χάνεται, δὲ βρίσκει τὸ παιδί μου,
 νὰ μάθῃ ὅσα νὰ τοῦ πῇ διψάει ἡ καρδιά μου,
 νὰ στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
 νὰ στείλω καὶ τὸ δάκρυ μου σ' ἓνα φιλὸ μαντίλι.
 Φεγγάρι μου λαμπρὸ, λαμπρὸ καὶ κυκλογυρισμένο,
 αὐτοῦ ψηλὰ ποῦ περπατεῖς καὶ χαμηλὰ μᾶς βλέπεις,
 δὲν εἶδες ποῦ τὸ γιόκα μου τὸν πολυαγαπημένο;
 Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καὶ τὰ δικά μου κλαίγουν;
 Τίνος τὰ χεῖλη τοῦ μιλοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν;
 Ἀνάθεμά σε, ξενιτιά, γιὰ τὰ κακὰ ποῦ κάνεις.
 Ξενίτεψες τὸν ἄντρα μου κι ἔκαμες νὰ χηρέψω,
 ξενίτεψες καὶ τὸ πουλί μ' ἔτ' ὥρα δώδεκα χρόνους.

3. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τὴν ξενιτιά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἰν' τὰ ξένα.
Ὅ ξένος εἰς τὴν ξενιτιά πρέπει νὰ βάνη μαῦρα,
γιά νὰ ταιριάξῃ ἡ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιάς τὴ λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπτονεμένο,
ἡ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει*.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τὰ δάκρυά μου εἶναι καυτέρὰ, καὶ καίνε τὸ μαντίλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τὴ χαραυγὴ, γιατί ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τὰ μικρὰ καὶ τὰ γλυκοβυzaίνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

4. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

Α'.

"Υπνε, ποὺ παίρνεις τὰ μικρὰ, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.
Μικρὸ μικρὸ σοῦ τό 'δωκα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι,
κι οἱ κλώνοι του ν' ἀπλώνωνται σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση.

Β'.

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, "Υπνε μου, τρεῖς βίγλες* θὰ σοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τὸν ἥλιο στὰ βουνά, καὶ τὸν αἶτο στοὺς κάμπους,
τὸν κύρ Βοριά τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλευσε κι ὁ αἰτὸς ἀποκοιμήθη
 κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερός στῆς μάνας του πηγαίνει:
 —Γιέ μ', ποῦ 'σουν χτές, ποῦ 'σουν προχτές, ποῦ 'σου τὴν ἄλλη
 (νύχτα ;

Μήνα* μὲ τ' ἄστρι μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,
 μήνα μὲ τὸν αὐγερινό, ποῦ 'μεστ' ἀγαπημένοι ;
 —Μήτε μὲ τ' ἄστρι μάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,
 μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, ὅπου 'στ' ἀγαπημένοι.
 Χρυσὸν ὕγιον ἐβίγλιζα στὴν ἀργυρή του κούνια.

Γ'.

Χίνα μου, ἄπλωσ' τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
 αἰτέ μου, τὰ φτερούγια σου, ν' ἀπλώσω τ' ἄγοριού μου,
 κι ἐσύ, ἀηδόνι μου χρυσό, στὴν κούνια νὰ καθίσης
 μὲ τὴ γλυκιά σου τὴ φωνή νὰ μοῦ τὸ νανουρίσης,
 καὶ σὰν τὸ ἰδῆς νὰ κοιμηθῇ, τὰ μάτια του νὰ κλείση,
 τρέξε, τὸν ὕπνο φώναξε νὰ μοῦ τὸ σεργιανίση.
 Ἔλα, ὕπνε, καὶ πάρε το, πὰν' το στὰ περιβόλια,
 καὶ γέμισε τοὺς κόρφους του τραντάφυλλα καὶ ρόδα·
 τὰ ρόδα θὰ εἶν' τῆς μάνας του καὶ τ' ἄνθη τοῦ κυροῦ του,
 καὶ τὰ χρυσὰ τραντάφυλλα θὰ εἶναι τοῦ νονοῦ του.

Δ'.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,
 κοιμήσου, ποῦ νὰ σὲ χαρῇ ὁ νιὸς ποῦ θὰ σὲ πάρη.
 Κοιμήσου ποῦ παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ χρυσὰ σου,
 στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.
 Κοιμήσου ποῦ σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη,
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαράντα δυὸ μαστόροι·
 στὴ μέση βάνουν τὸν αἰτό, στὴν ἄκρη τὸ παγώνι.
 Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ' ἄγγόνι.
 Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγγάρη,
 νὰ σοῦ τὰ κάνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.
 Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιὰ πανιά σου,
 ἢ Παναγιὰ ἢ δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

5. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Λεβέντης έροβόλαγε από τὰ κορφοβούνια
 μέ τὸ μαντίλι στὸ λαιμό, τὸ βαροκεντημένο.
 Εἶχε τὸ φέσι του στραβά καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
 κι ἔστριφτε τὸ μουστάκι του καὶ ψιλοτραγουδοῦσε.
 Κι ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
 καρτέρι πάει καὶ τόβαλε σ' ἓνα στενὸ σοκάκι.

—Γεῖά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλῶς τον τὸ λεβέντη.

Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;

—'Απὸ τὴν μάντρα μου ἔρχομαι, στὸ σπίτι μου πηγαίνω.

Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμὶ καὶ πίσω νὰ γυρίσω.

—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.

—Χωρὶς ἀνάγκη κι ἄρρωστιὰ ψυχὴ δὲν παραδίνω.

Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἁλώνι,

κι ἂ μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου,

κι ἂ σὲ νικήσω πάλι ἐγώ, πῆγαινε στὸ καλὸ σου.

Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ὥς τὸ βράδυ,
 κι ἐκεῖ στὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, ποὺ τρέμ' νὰ βασιλέψῃ,
 ἀκοῦν τὸ νιὸ ποὺ βόγγιζε καὶ βαριαναστενάζει.

—'Ασε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω

τί ἔχω γυναικα παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει,

τί ἔχω παιδὶ κι εἶναι μικρὸ κι ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.

—Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγιάται

καὶ τ' ἄρφανὸ πορεύεται κι ἡ χήρα κυβερνιέται.

6. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

“Οταν σηκώνουν τὸ νεκρὸ

Αὐτοῦ ποὺ βούλεσαι νὰ πᾶς κι ὅπου ξεπερατιέσαι,
 ἂν ἔβρης νιοὺς χαιρέτα τους, καὶ νιὲς κουβέντιασέ τους,
 κι ἂν ἔβρης καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παργόρησέ τα.

Μὴν κάμης νιὲς νὰ κλάψουνε καὶ νιοὺς ν' ἀναστενάξουν,
 μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάνα.

Μὴν πῆς πὼς ἔρχεται Λαμπρή, πὼς ἔρχονται γιορτάδες.
 Πὲς τοῦ Χριστοῦ πὼς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχη,
 καὶ τὴν ἡμέρα τ' αἰ-Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
 Πὼς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ τὶς γλυκὲς μανάδες,
 οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀντρόγενα τὰ πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιά στὴν πόρτα μου καὶ δέντρο στὴν αὐλή μου,
 καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπῖτί σκεπασμένο,
 καὶ κυπαρίσσι ὀλόχρυσο κι ἦμουν ἀκουμπισμένη,
 εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στὸ σπῖτι κρεμασμένο.
 Τώρα ἡ μηλιά μαράθηκε, τὸ δέντρο ξεριζώθη,
 κι ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, κι ἐκείνη μαύρη ἐγίνη,
 τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε καὶ τσακίστη,
 τ' ἀσημοκάντηλο ἔσβησε, τὸ σπῖτι δὲ φωτάει.

* * *

Δὲ σόπρεπε, δὲ σόμοιαζε στὴ γῇ κρεβατοστρώση,
 μόν' σόπρεπε, μόν' σόμοιαζε στοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
 ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιές, σὲ τρεῖς νεραντζοποῦλες,
 νὰ πέφτουν τ' ἀνθι' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
 τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγύρῳ στὸ λαιμό σου.

* * *

Ποιὸς ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ραῖση,
 νὰ εἰπῶ τραγοῦδι θλιβερό καὶ παραπονεμένο·
 μὴδ' ἀπὸ χῆρες τ' ἀκουσα, μὴδ' ἀπὸ παντρεμένες,
 τοῦ Χάρου ἢ μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.
 «Πόχουν παιδιὰ, ἄς τὰ κρύβουνε, κι ἀδέρφια ἄς τὰ φυλάξουν,
 γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύβουνε τοὺς ἄντρες,
 γιατί ἔχω γιὸ κυνηγητὴ, γιατί ἔχω γιὸ κουρσάρο·
 οὔλο τὶς νύχτες περπατεῖ καὶ τὶς αὐγὲς κουρσεύει,
 κι ὀπόβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυὸ κι ὀπόβρη δυὸ τὸν ἕνα
 κι ὀπόβρη κι ἕνα μοναχό, κεῖνον τὸν ξεκληρίζει».
 Μὰ νὰ τον καὶ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβαλάρης.
 Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τ' ἄλογό του,
 σέρνει στιλέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
 στιλέτα, τὰ 'χει γιὰ καρδιές, σπαθιά, γιὰ τὰ κεφάλια.

7. ΒΑ·Ι·ΤΙΚΑ

α') Στο νοικοκύρη

Ἀφέντη, ὄντας γεννήθηκες σὲ θρέφαν τὰ λιοντάρια,
καὶ βγῆκες ὁ ξεδιαλεχτὸς μέσα στὰ παλικάρια.
Ἄλλοι κουρσεύουν μὲ σπαθιά, κι ἄλλοι μὲ τὰ δοξάρια,
κι ἐσύ, τί θάμα εἶν' αὐτό! κουρσεύεις μὲ τὸ μάτι.
Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαϊτιά πύργους ξεθεμελιώνει,
πύργους καὶ πετροπήγαδα κι αὐλὲς μαρμαρωμένες.

β') Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ

Ἀφέντη μου, στὰ σπίτια σου χρυσὲς καντῆλες φέγγουν,
φέγγουν στοὺς ξένους νὰ δειπνοῦν, στοὺς ξένους νὰ πλαγιάζουν,
φέγγει καὶ μιὰ στὸ ταίρι σου νὰ στρώνη νὰ κοιμᾶστε
ἀπάνου στὰ τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στὰ μιμίτσια*,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
καὶ τὰ κορφολογήματα τριγύρω στὸ λαιμό σου.

8. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δὲν τρῶτε καὶ δὲν πίνετε ;
Μήνα* καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
Στέλνουμε στοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν ;
Μαγειρίσσεσ εἶν' κι ἄλλες καὶ τς ἀλλάζουμε.
Μήνα κι ἡ καψονύφη δὲ σᾶς ἄρεσε ;
Ἡ νύφη μας αὕτῃ 'ναι, δὲν ἀλλάζεται.

9. ΚΛΕΦΤΙΚΑ

Τῆς νύχτας οἱ ἄρματολοι καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες
ὄλονυχτις κουρσεύανε καὶ τὴν αὐγὴ κοιμῶνται,
κοιμῶνται στὰ δασὰ κλαριά καὶ στοὺς παχιούς τοὺς ἴσκιους.
Εἶχαν ἄρνια καὶ ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,

μὰ εἶχαν κι ἓνα γλυκὸ κρασί, ποὺ πίν' ν τὰ παλικάρια.
 Κι ἓνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κι ἓνας τὸν ἄλλον λείι :
 «Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδάμε·
 δὲν κάνουμε κι ἓνα καλὸ, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μας,
 —ὁ κόσμος φκιάνουν ἐκκλησιές, φκιάνουν καὶ μοναστήρια,—
 νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε στῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
 ποὺ θὰ περάσῃ ὁ βόιβοντας* μὲ τοὺς ἄλυσωμένους·
 νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νὰ βγῇ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδι δὲν ἔχει
 π' αὐτὴ τό 'χει μονάκριβο στὸν κόσμο ξακουσμένο».

* * *

Ἀνάθεμά τα τὰ βουνὰ μὲ τὸ ζακόνι* πόχουν,
 τὸ καλοκαίρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
 καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἀνοιξὴ πολὺ ροδαμισμένα*.
 Κανέννας δὲν τὰ χάρηκὲ μὲς στὸν ἀπάνω κόσμο,
 ἡ κλεφτουριὰ τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουν καὶ γλεντᾶν καὶ ρίχνουν στὸ σημάδι,
 γυρίζουν καὶ στὴ σούγλα τους τὰ παχουλὰ τὰ κριάρια·
 πόκει οἱ Τοῦρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καημένα,
 κι ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει, δὲ χορεύει,
 μόν' τ' ἄρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
 «Τουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο,
 πολλὲς φορὲς μὲ γλίτωσες, βόηθα καὶ τούτ' τὴν ὥρα,
 νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα, νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσήμι».

* * *

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται
 μόν' πρέπει τους στὴν ἐκκλησιὰ κι ἐκεῖ νὰ λειτουργιῶνται,
 πρέπει νὰ κρέμωνται ψηλὰ σ' ἀραχνιασμένο πύργο,
 νὰ τρῶῃ ἡ σκουριὰ τὸ σίδερο κι ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

10. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

('Ιστορικόν)

Τὸ ἄσµα διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήµατα τῶν Πελοποννησίων
μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπιδρα-
µόντων ἀλβανικῶν σιφῶν.

Τὰ παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
ποτὲ δὲν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες!
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τῇ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισµό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισµὸς παρηγοριά δὲν ἔχει!
Ἀφήνει ἡ μάνα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τῇ μάνα,
χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιὰ μέρα ἀνταµωµένο.

11. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

- Τρία μπαϊράκια φαίνονται 'ποκάτω ἀπὸ τὸ Σούλι.
Τό 'να 'ναι τοῦ Μουχτάρ πασαῶ, τ' ἄλλο τοῦ Σελιχτάρη,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.
Μιὰ παπαδιά τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
—Ποῦ 'στε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιὰ, ποῦ 'στε νοὶ Μποτσαραῖοι ;
'Αρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώση.
—Ἄς ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲ μᾶς κάνουν.
'Ἄς ἔρτουν πόλεμο νὰ ἰδοῦν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
τ' ἄρµατα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσµένης Χάιδως.
Κι ὁ Κουτσονίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι*:
—Παιδιὰ, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρειωµένα,
γιατ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασὰς μὲ δώδεκα χιλιάδες.
Ὁ πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τὰ τουφέκια.
Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας:
—Παιδιὰ μ', ἦρθ' ὥρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἄς πάψῃ τὸ τουφέκι!

Κι ὅλοι ἔπιασαν καὶ σπάσανε τὶς θῆκες τῷ σπαθιῷ τους,
 τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.
 Ἄλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν: «Πασά μου, ἀνάθεμά σε!
 Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
 ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῖδες κι Ἄρβανίτες.
 Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμοβο, δὲν εἶν' ἡ Λαμποβίτσα,
 ἐδῶ εἶν' τὸ Σούλι τὸ κακὸ, ἐδῶ εἶν' τὸ Κακοσοῦλι,
 ποὺ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες σὰν τοὺς ἄντρες,
 ποὺ πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιο παλικάρι».

Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι:
 —Ἐλα, πασά, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μενζίλι*;
 Γύρισ' ἐδῶ στὸν τόπο μας, στήν ἔρημη τὴν Κιάφα,
 ἐδῶ νὰ στήσης τὸ θρονί, νὰ γένης καὶ σουλτάνος.

12. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

Ἐπὶ τῇ ἀπεμπολήσει τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν
 εἰς τοὺς Τούρκους τῇ 28 Ἀπριλίου 1819.

Α'.

—Μαῦρο πουλάκι, πόρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρου μέρη,
 πές μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπὸ τὴν Πάργα, βγαίνουνε, ποὺ τὰ βουνὰ ραγίζουν ;
 Μήνα* τὴν πλάκωσε Τουρκιά καὶ πόλεμος τὴν καίει ;
 —Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δὲν τὴν καίει.
 Τοὺς Παργινοὺς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
 κι ὅλοι στήν ξενιτιὰ θὰ πᾶν νὰ ζήσουν οἱ καημένοι.

Τραβοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιά, δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια,
 μοιριολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπαδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τὲς ἐκκλησιές τους.
 —Βλέπεις ἐκεῖνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ ποὺ βγάνει ;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκαλα, κόκαλα ἀντρειωμένων,
 ποὺ τὴν Τουρκιά τρομάξανε καὶ τὸ βεζίρη κάψαν.
 Ἐκεῖ ἔναι κόκαλα γονιοῦ, ποὺ τὸ παιδί τὰ καίει,

νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπηδες*, Τουῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
 Ἀκοῦς τὸ θρήνο τὸν πολὺν, ὅπου βογκοῦν τὰ δάση,
 καὶ τὸ δαρμό* ποὺ γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τὴ δόλια τὴν πατρίδα,
 φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τὴ γῇ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

Β'.

Τρία πουλιά ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαβήκανε στὴν Πάργα,
 τὸ 'να κοιτάει τὴν ξενιτιά, τ' ἄλλο τὸν Ἀι-Γιαννάκη,
 τὸ τρίτο τὸ κατὰμαυρο μοιρολογάει καὶ λέει:
 —Πάργα, Τουρκιὰ σὲ πλάκωσε, Τουρκιὰ σὲ τριγυρίζει.
 Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.
 Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια*.
 Ἐφευγαν Τουῦρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
 κι οἱ Λιάπηδες* δὲν ἤθελαν νὰ ῥτουν νὰ πολεμήσουν.
 Εἶχες λεβέντες σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
 πότρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.
 Τ' ἄσπρα* πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν κι ἐσένα.
 Πάρτε, μανάδες, τὰ παιδιὰ, παπάδες τοὺς ἀγίους.
 Ἀστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφήστε τὸ τουφέκι,
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τὰ κιβούρια,
 καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
 Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τουῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.

13. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
 νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμιό* λιθάρι,
 νὰ γεῖρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.
 Μαηδὲ* ἔγειρα, ἡδὲ πλάγιασα, μαηδὲ τὸν ὕπνο πῆρα,
 κι ἀκῶ τὰ πεῦκα νὰ βογκοῦν καὶ τὶς ὀვნὲς νὰ τρίζουν,
 κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούσας,
 καὶ τό 'λεγε λυπητερὰ σὰ μαῦρο μοιρολόγι.
 —Τὸ τί ἔχεις, περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι ἀναστενάξεις ;

Μήν εἶν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα;
 —Δὲν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
 μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
 ποὺ τοὺς χαλάει ὁ Ἄλη πασὰς στὰ Γιάννενα, στὴ λίμνη.

Τὰ πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω δημώδη ᾄσματα ἐσταχυολογήθησαν
 ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν.Γ. Πολίτου «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ
 Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΙΟΝΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΤ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

(5 Μαΐου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἔκ-
θαμβον κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὅλων τῶν ἄλλων γενεῶν
τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὁποῖα αἱ δύο αὗται
γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὁποῖαι χωρί-
ζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρα-
κτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευοῦσης νὰ πέσῃ
ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς
πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα
εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὗται γενεαὶ, αἱ ὁποῖαι ὡς δύο ἐξαίσια φαινόμενα δια-
κρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ
καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δη-
μιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὁποῖα φειδωλεύεται
ἡ ἰδία φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν
τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἠδύναντο νὰ κα-
τορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατώρθωσαν, ἀνώτερα τῆς
συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ,
ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα,
λέγω ἡ ἀπελευθερωτικὴ, εἶσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς
οἱ ἴδιοι !

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ἃς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται
τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστὰ-
νουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ
τοιούτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἠδύ-
ναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν
ἀπετείνοντο ὄρον. Τῷ ὄντι, τίς ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλιτιάδας
καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπῆθαναντί-

ζετο, ὅσον ἀπηθανατίσθη ; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καί εἰς τὴν σημερινήν μας πολυπαθῆ, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τοὺς ὁποίους, τίς δύναται νὰ εἴπη, ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγων ;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὄχι ὁπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώνησε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἱερὰν μονὴν τῆς Λαύρας : « Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ! » Ἐφώνησε, καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἑλλάς ἔγινεν ἐλευθέρη.

Τίς τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ; Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλούτου ἢ ἐπισημότητος ; Ὁχι βέβαια· διότι ἦτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαί· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταραττεῖ πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχὰς χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὧν τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὕτη ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὅρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ ὀλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δείξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεών του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχὴν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἐξῆς :

Εὐφημεῖ, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εὐτυχές καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν· μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἔπνεε τὰ λοίσθια* ἡ πατρίς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἡρώικῃς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατωρικὴν κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. Ἄμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατωρικὴ αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων καὶ ἰδοῦ, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει. . . ποῖον ; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκην. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεί· μεταπέμπεται αὐθημερόν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προὔπαντ' ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενον: « Ἡ πατρίς », τῷ λέγει, « ἀπαίτεῖ σήμερον τὴν ἑνώσίον μας ». « Τὴν ἀπαίτεῖ », ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἑμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μετὰ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μετὰ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα.

Ἡ πράξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους ; Ἀλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός !

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην νικώμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὁμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθανάτους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τῶν τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τῶν ἐλευθέρων !

Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος τῶν Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἐορτὴν μᾶλλον ἢ κη-

δείαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς των στολισμένας μὲ τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἃν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὅλην κατῆφειαν, ὅλην θρήνου· διότι βλέπω, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς προσωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἣ ὁποία τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη, δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἃν καὶ φαίνεται γῆϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρῆνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγοι »

Σπυρ. Τριζούπης

2. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὅπλων ἑλληνικῶν ἀρματολικῶν ὁμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ Ὀλυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἑλλήνων ἀρματολῶν. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἔρrane τὰ ὠραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλεοὶ πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὅταν ποτὲ γραφῇ πλήρης ἡ ἱστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματολῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρῶσῃ ὁ ἀρματολισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ γερο-Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὅλα τὰ παλικάρια
νὰ μοῦ γνοιαστοῦν τὸ σπῆτι μου, τὴ δόλια μου γυναῖκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού 'ναι μικρὸ κι ἀνήλικὸ κι ἀπὸ κλεφτιά δὲν ξέρει...*

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους προμάχους τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος.

τριῶ μερῶ περπατησιὰ νὰ πάρωμε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιά δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἠνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἡρωϊσμοῦ γλαφυράν εὐσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρῶην ψυχολογίος τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτάτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.
"Ολοὶ πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κονδούνια
κι ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.*

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἀρματολῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδοξότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἡπείρῳ ἄρχων ὁ Ἀληπασὰς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἀρματολῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὁμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

*—Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη,
πρῶτος νὰ εἶς' ἀρματολός, δερβέναγας νὰ γίνης.
Κι αὐτῆνος ἀποκριθῇκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλνει.
—"Οσο 'ναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασὰ δὲν προσκυνάει
πασὰ 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.*

Ἀρκεῖτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῷ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἀρματολίκια ἦσαν μόνον πέντε, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, αὐξηθέντα εἰς δέκα.

Ἀλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἀρματολοὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἑθνικῆς ἰδέας ἐν ταῖς φάραγξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἤδη φιλοπάτριδες τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας

γόνοι, ἐν τοῖς πρώτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινλὴν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μνηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

Ὅτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὗρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ ἐλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρι αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὧν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλοι δ' ἄλλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρασίας. Καὶ ἐλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἐξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ ἀβᾶ Βαρθελεμῦ* καὶ ὁ Ἡθικὸς Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ ἐλληνικὴ ἡμερησίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ᾠσμάτων ἔμελλε νὰ ἐκτυπωθῇ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλῳ.

Ὅποια δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθύς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστη καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου, ἅτε θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοὶ ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλήν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ ἐλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἑτῶν εἴκοσι δύο, πρῶτον καταστικχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρῳ Ἀργέντῃ, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθεύρηθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλοι ὕποπτοι, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἑμμανουήλ, ἐτῶν εἴκοσι τεσσάρων, ἄγαμος φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, ἔμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντῖνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος, ὦν ὑπήκοος Αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐτῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἐξωρίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19ῃ Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑξ, ὡς πρόξενος τῆς ἤδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δ' υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίσσει Ὁλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἑλένης Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δ' ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν Αὐστριακοὶ ὑπήκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὦν ὑπήκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἐνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἐξήκοντα καὶ ἑνός.

Ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὁμοίως ἐκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἦσαν ὑπήκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι οὐδὲν ἡδύνατο νὰ σώσῃ αὐτοὺς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῇ ἄρεστή εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτοὺς εἰς αὐτήν, ἂν εὕρισκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἀλλ' οἱ εὐτολμοὶ ἐκεῖνοι νεανῖαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, ὦν τὰ σχέδια καὶ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει τὸ φρόνημα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτὴν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχρημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαραμείωτον ἠθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῇ ὁ Παναγιώτης Ἑμμανουήλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύσῳ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἐταίρων, συγκινῶν καὶ

συγκινούμενος ; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἤδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἐκείνου τοῦ ὀνειρευομένου Ἑλλάδα ἐλευθέραν ;

Πῶς ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσιν ποτε ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ καὶ ὁ Τουρουντζίας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐν τινι καφεναίῳ καὶ ἐν τινι πλατείᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἅτινα, ἀντὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὁλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὥς εἰ ἐπετελεῖ ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρὰ ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων ;

Μνημόνες τῶν συγκινητικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμεῖδία ἤδη εἰς αὐτοὺς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτὴν.

Ἰδοὺ δι' ὁποίων εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἐμμανουήλ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

Ὁλιγώτερον εὐσθενὴς εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι ἠυχήθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πίεσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δὲ καὶ ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἣν δισχυρίζεται ὁ Ἄμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχη αὐτῇ.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, ἔρωτῶμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὕτη εὐήρηστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάρους τῆς καρδίας του, κα-

θότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ὑπὸ τὸν βαρβαρώ-
τατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν
Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἐχθροῦ.

Πόσον προσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὕτη τοῦ εὐσθενεστάτου Μακε-
δόνος πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάν-
τοτε ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ
ζυγοῦ καὶ δὴ ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς
πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλά-
δος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχῃ κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ
τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τοῦρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ
τῶν καταθέσεων οὐχ ἥττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν
ἀποδειχθῇ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέ-
ρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἐγκλημα καθο-
σιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτοὺς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεῖσων τῶν μετὰ τῆς Πύλης δια-
πραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐζήτη καὶ ἔλαβεν
ὠρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐ-
στριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρα-
τιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννῃ τουρκικῆς πρεσβείας
παρέλαβε τὴν πρωΐαν τῆς 16ης Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς
ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας ὁκτὼ δεσμίους. Ἦσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, οἱ
Χῖοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἡπειρώτης ἱατρὸς Νικολίδης, ὁ Κύ-
πριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεὺς Θεοχάρης Του-
ρουντζίας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης
Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἐφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίνον.
Τὴν δ' ὑστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἐφθασαν τὴν
28ην Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ
τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καίμακάμην* Βε-
λιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγῇ.

Τὴν δὲ 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz
(Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπουργεῖον τῶν στρα-
τιωτικῶν τὰ ἐξῆς :

«Ὁ καίμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα
ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φερμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι

τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φερμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτῶ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλει πῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῇ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλαν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνὰ τὰς λεωφόρους».

Ἡ βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθὼν τὴν 11ην ἢ 12ην Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρύλοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἴγλης ἀλησιμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνες. Καὶ ὅταν ἐπικλῶσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρᾳ Μακεδονίᾳ εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστορίας ἀδελφούς Ἑμμανουὴλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρούνητζιαν, τοὺς Μακεδόνες πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

«Λόγοι καὶ ἄρθρα»

Σπ. Λάμπρος

3. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ὁ διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλὴν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἃν ἡ πλεῖστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὁσμανικὴν κυριαρχίαν, ἑτέρα οὐ μικρὰ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικὴν. Ὅθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διευτυπώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

Ὁ δυτικὸς βίος ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθύς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρειοῦσαι ἐν πολλοῖς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ὁμοιάζε τῇ ἄλῃ-

θεία πολὺν μᾶλλον ἱππότης μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὀπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἱπποτῶν καὶ ᾠκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔπραξε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἔτερος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἀνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἤτο σκεὺς ὅλως ἰδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίαίταν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθὲς ἐσπέριος ἱππότης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ δίαίτα ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἑλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐλῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἱπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἀλλὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσῃ φυσικῶ τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλεόν ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἤρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλείότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἥσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτύρησιν, ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὁμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας εἶναι τὰ πολλὰκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα *Χρονικά τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων*. Καθὼς ὁμως ἡξεύρει ἤδη ὁ ἀναγνώ-

στης, τὰ χρονικά ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ Ἑλληνος γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλλήνου γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. Ἀληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνεόν ζῶν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφήν εἰς τὴν τότε ἐλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπως οἴηται δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπεΐσακτον ἢ ὡς προϊόν τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγκοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἐλληνικὰς χώρας, ἴσως ἤθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φάγκων κατέλυθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἡπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

Ἀναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ ἐπίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἰσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὅλην ἱπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διευτυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικὰ ἔπη καὶ ἄλλα ποιήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλείοτερα κατὰκείνται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν *Ἑρωτόκριτον*; Ἄν ἡ παρούσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲ ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετοῦσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρου, «ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἑνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ᾤκειώθη πρὸ τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὕτω ὁ *Ἑρωτόκριτος*, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἦθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθη, ὥστε ἀτέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Naί μὲν παρίστησιν ἱπποτικούς ἀγῶνας καὶ ἱπποτικά φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημο-

νευθέντα ἕτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουνσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἐρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιάς*, τῆς Ἀξιᾶς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιάς (δηλαδή τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρως ἔχει ζέσιν ἅμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἅμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ἰδιάζουσαν ἔμπνευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἱπποτικῆς κομποπρεπειᾶς.

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν *Ἐρωφίλην* τοῦ *Γεωργίου Χορτάτζη*, οὔτε περὶ ἑτερά τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν *Εὐμορφὴν Βοσκοπούλαν* τοῦ ἐξ Ἀποκορώνων *Νικολάου Δριμντικοῦ*; Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων συμβαίνουνσιν τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωποιοὺς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. Ὅσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἄν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ὁλιγώτερον γνωστὸς εἶναι ὁ *Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ*· καὶ ἐν τούτοις ὁ *Ἀπόκοπος* εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρεύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὁμιλουμένη, ὅπως ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνὴρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ *Ἀπόκοπος* κατάβασις εἰς Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσιν τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὁμῶς οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημόδην τῆς ἑλληνικῆς ἡπείρου ποίησιν.

Οὐδέν ἦττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἢ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸ μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἐπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος *Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος** ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ἰδίως ἐν Ἑσκουριάλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ*, ζωγραφίαι ἅμα καὶ οἰκοδομήματα. Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἐξέλιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὅπως οὖν λόγων μετέχοντες Ἕλληνές τε καὶ Ἑνετοί, καθὰ εἶδομεν, ἀναγκαίως ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ἰθαγενοῦς ἡμῶν βίου, ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἐπτανήσου, ὅπου ἐξηκολούθησαν νὰ παράγονται λόγου ἄξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ὁ ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰς τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἴσως τῶν ὄσων ἡ φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλὴν Ἠλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς ἰταλικῆς τῶν Ἰονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἑνετίας φροντιστήριον, ἐκεῖ ἤρχισε παῖς ὢν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑνετίαν ἑλληνικῷ ναῷ τῇ 25ῃ Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνου λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περιφημία ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ κλησίς, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἄνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐμμήθη τὴν ἐπὶ κλησιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτον τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτον καλλιέπτερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὥστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεῦτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὸν *Περὶ ἀγάπης* λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων

τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἑρινὺν τῆς διχονοίας.

«Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένον τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρριψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; Ὅχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὅχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὅχι τώρα ἔγκαιρα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηνῶν· τὸ ἐκτάβαλεν ὁργὴ θεϊκὴ....., ἔπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὅπου εἶναι ὁ στῦλος τῶν βασιλειῶν».

Καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἅμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρᾳ, πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργεὶ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρυτῶν μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἵπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἰταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοὺς ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἵτινες πολλάκις μὲν ἐξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἑλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως ;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερήν,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆν.

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευθεριά!

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσοῦτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἐτέρου Ἑπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως, τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ

καθ' ἐκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν;

Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θυελλώδεις ἐκείνας στροφάς. Ὡς ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δάντου δίστιχον:

Libertà vo cantando, eh' è sì cara
Come sa chi per lei vita rifiuta
Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὀνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡσὰν αὐτὸς ἑαυτὸν ὁμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ Ἰταλισμοῦ συνδυασθέντος ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον καὶ παίδευσιν ἀνήκον ὁ τε ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς καὶ ὁ Μαρίνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετροῦπολιν τὸ κολοσσιαῖον βάθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχήσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἐξέλιπεν.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τ. 4

Κων. Παπαρηγόπουλος

4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΑΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους ἔζησεν ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, πού ὀδηγεῖ στοὺς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, πού μεσολαβοῦν ἀπὸ τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ προσπάθεια νὰ πραγματωθῇ ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὸ μεσαιῶνα καὶ νὰ ἀναμορφωθῇ ἐπάνω σὲ καινούριες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός. . . Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο αἰώνων πού ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς: «Ἡ Ἀναγέννηση». . . Ἡ Ἀναγέννηση δεσπόζεται ἀπὸ τὴν τάση νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ νέο. Στὴν ἐκζήτησή της αὐτὴ

ώθειται από τη συνείδηση ότι τὸ παρὸν δὲν τὴν ἱκανοποιεῖ. Ὁ πολιτισμὸς τοῦ μεσαιῶνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὶς νέες ἀνάγκες καὶ ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς. . . Ἀπορρίπτουν γενικὰ ὅλες τὶς ἀξίες, ποὺ ἴσχυαν κατὰ τὸ μεσαιῶνα, τὴ μεσαιωνικὴ ἐπιστήμη, τὴ μεσαιωνικὴ παράδοση, τὴ μεσαιωνικὴ τέχνη. . .

Ὁ Πλήθων ἐξοῦσε ἔντονα τὸ βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, ποὺ σημειώ-
νεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ κρίση ποὺ ἐχεύμαζε
τότε τὸν πολιτικὸ βίον τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ γένους, ἦταν ἔν-
τονα αἰσθητὴ στὴν ψυχὴ του. Ἡ ἀγωνία τῆς πάλης ποὺ διεξῆγε τὸ
γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Λατίνους, ἦταν
κάτι ποὺ εἶχε συναισθανθῇ πολὺ πρῶιμα.

Πληροφορίες σχετικὲς μᾶς δίνουν ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μανουήλ
Παλαιολόγο, γραμμένη στὰ 1414, τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Θεόδωρο
Παλαιολόγο, γραμμένο στὰ 1416, καὶ τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουήλ
Παλαιολόγο, γραμμένο κατὰ τὸ 1418. Ὁ Πλήθων βλέπει καθαρὰ τὸ
μέγεθος τοῦ κινδύνου ποὺ ἀπειλεῖ τὸ γένος καὶ προτείνει μέτρα γιὰ
τὴ σωτηρία. Κατανοεῖ ὅτι γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειά-
ζεται γενικὴ ὀργανωτικὴ ἀναμόρφωση τοῦ πολιτειακοῦ οργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικὰ: κοινὴ κτῆση τῆς γῆς καὶ διαίρεση
τῶν πολιτῶν σὲ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις ποὺ εἶχε
κάμει ὁ Πλάτων στὴν « Πολιτεία » του. . .

Κατανοεῖ τὴ σπουδαιότητα ποὺ ἔχει γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ
κράτους ἡ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ
μισθοφορικὰ στρατεύματα καὶ ζητεῖ τὴν ὀργάνωση στρατοῦ ἀπὸ
κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας,
ἐξυγίανση τοῦ νομίσματος, περιορισμὸ εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμά-
των, ἀνταλλαγή ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἐξαγόμενα ἐντόπια
εἶδη, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καὶ φορολογικὲς διευκολύν-
σεις γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ χρησίων εἰδῶν. . .

Μὲ πραγματικὴ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ὀξυδέρκεια ἀντιλαμ-
βάνεται τὴ σημασία ποὺ εἶχε γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῆς ἑλληνικῆς αὐ-
τοκρατορίας ἡ Πελοπόννησος :

« Ἀλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; νῆσος τε
οὐσα τηλικαύτη ὁμοῦ καὶ ἡπειρος ἡ αὐτὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοι-

κοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. "Ὡστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ραδίως πρὸς τῇδε κρατεῖν¹»· δηλαδή:

(Ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἡπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀρητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλάχιστη προπαρασκευὴ τὸν ἐχθρὸ πού θὰ ἔκανε ἐπίθεση. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουν οἱ κάτοικοί της ἐκστρατεῖες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. "Ὡστε θὰ ἡμποροῦν εὐκολὰ νὰ γίνωνται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας).

Ὁ Πλήθων αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Ἡ Πελοπόννησος εἶναι γι' αὐτὸν χώρα πού διατηρήθηκε πάντοτε ἑλληνική· «Ἐσμὲν γάρ οὖν, ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὥς ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἕλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἰ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχής, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἕλληνες αἰεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὅτου περ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προεμφηκότων».

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στοὺς ὁποίους εἴσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε Ἕλληνες κατὰ τὴν καταγωγὴ, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὔρη κανεὶς μιὰν ἄλλη χώρα, πού νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεία καὶ συγγενική στοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Εὐρώπης πού γειτονεῖ μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά πού γειτονεῖουν πρὸς αὐτή. Γιατὶ εἶναι φανερό ὅτι οἱ Ἕλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴ χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχη κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν πραγμα-

1. Ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουήλ.

τική κατάσταση του παρόντος. Κατανοεί τη σημασία που έχει για το κράτος ή στρατιωτική ανασύνταξη και ή αναδιοργάνωση της οικονομίας και του εμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, που προσιδιάζουν γενικά στη νοοτροπία των σοφών της 'Αναγεννήσεως, την ούτοπιστική* πτήση της φαντασίας και τη ρεαλιστική* ματιά. 'Η πολιτική του οξυδέρκεια τον βοηθεί να αντιληφθῇ ὅτι τὸ ἑλληνικὸ γένος δὲν εἶχε τίποτε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καὶ οἱ τιμές, πού ἐπροθυμοποιήθηκαν νὰ τοῦ προσφέρουν κατὰ τὸ ἔτος 1438 στὴ Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνόδου γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν τὸν ἐπηρέασαν καθόλου.

Ἄν γιὰ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχὴ πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος εἶναι ἐποχὴ τραγικῆς ἀγωνίας. Τὸ ἑλληνικὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμή εἶναι ἀναγκασμένο νὰ προασπίζῃ τὴν ὕπαρξή του διεξάγοντας ἀγῶνες καὶ πρὸς τὴ δύση καὶ πρὸς τὴν ἀνατολή. Τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸ 1350 - 1453, μέσα στὰ ὁποῖα ζῆ καὶ δρᾷ ὁ Πλήθων, εἶναι γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος ὁ κρισιμώτατος αἰώνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοὶ τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἓνα μόνο ἀποτελεσματικὸ ὄπλο ἔμενε γιὰ τὸ ἔθνος, ἡ πνευματικὴ ἀναμόρφωσή του. Μὲ ἀκλόνητη πίστη στὴν πνευματικὴ ἀποστολὴ τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἀντλήσουν ἀπ' αὐτὸ καινούρια δύναμη.

Ὅταν ὁ Πλήθων ὀνομάζῃ τοὺς Τούρκους Παροπαμισιάδας* καὶ τοὺς ταυτίζῃ μὲ τοὺς παλαιούς Πέρσας, μέσα στὴν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα ὅτι ἤμποροῦσε τὸ Γένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Μακεδόνων. Στους ἀγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τὴ συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. «Οἱ Παροπαμισιάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου Ἑλλήνων ἐπιβουλεuthέντες τε καὶ κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μέν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπεροχημένων εἰσπράττουσιν, Ἑλληνας ὄντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἢ ἡμεῖς, τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν». (Αὐτοί, δη-

λαδή οί Τοῦρκοι, πού εἶναι ὡς πρὸς τὴν παλαιά τους καταγωγή Παροπαισιάδαι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζί μὲ αὐτὸν Ἕλληνες τοὺς ἐπιβουλεύθηκαν καὶ τοὺς ἐνίκησαν, σὲ ἕναν ἀγῶνα, πού ἀποτελοῦσε πέραργο μέρος τῆς προελάσεως πού ἐπιχείρησαν τότε πρὸς τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρό, πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκηση, γιὰ τὰ παθήματα πού ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σὲ μᾶς, πού εἴμαστε Ἕλληνες. Ἔχουν τώρα αὐτοὶ δύναμη πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, καὶ κάθε φορὰ σκέπτονται τὴν ἐξόντωσή μας). (Ὑπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πλήθων ἀποφάσισε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασή του αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν ὥθησε μιὰ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθῇ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ ἐξόρμηση γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθῇ πληροφορίες. Ὅλος του ὁ βίος ἦταν ἀφιερωμένος στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν κοινῶν. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μεταξύ τοῦ 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητὴ γιὰ τὴ χρονολογία τῆς ἐγκαταστάσεώς του στὴν Πελοπόννησο δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῇ. Ἀπὸ συνδυασμὸ γεγονότων καταλήγουν οἱ ἱστορικοὶ νὰ τοποθετήσουν τὴν ἀφίξή του στὸ Μιστρά γύρω στὰ 1414. Ἱστορικὰ βεβαιωμένη εἶναι ἡ στενὴ του σχέση μὲ τοὺς Παλαιολόγους, πού τὸν ἐτίμησαν μὲ δωρεὰς *«διὰ τὸ ὕψος τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ τῶν ἄλλων καλῶν τε καὶ πλεονεκτημάτων, ὧν ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐδωρήσατο»*.

Τὸ σπουδαιότερο γεγονός τῆς ζωῆς του τὸ ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχὴ του στὴ σύνοδο γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸ 1438 καὶ ἰδιαίτερα ἡ διατριβὴ του κατὰ τὸ ἴδιο ἔτος στὴ Φλωρεντία. Ἡ ἐπιδημία του στὴν ἰταλικὴ αὐτὴ πόλη εἶναι γεγονός πού ἔχει σημασία γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξη τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιὰ Πρώτη φορὰ μὲ τὴν παρουσία τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται ὁ δυτικὸς κόσμος σὲ γνήσια ἐπαφὴ μὲ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ὁ ἴδιος ὁ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς ἰταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως μὲ τὴ συγγραφὴ τῆς πραγματείας του *«Περὶ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται»*, πού ἐγράφηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ Φλωρεντία. Ἀλλὰ ἀκόμη σημαντικότερο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἱστορίαν

τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι τὸ γεγονός τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλήθωνος μὲ τὸ δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cosimo de Medici (Κοσμάς ὁ Μέδικος). Σ' αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἵδρυση τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, ποὺ ἐγίνε κατὰ τὸ 1470 ἀπὸ τὸν Cosimo. Ἡ σχετικὴ μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπὸ τὸν γνωστὸ μεταφραστὴ τοῦ Πλωτίνου καὶ νεοπλατωνικὸ Ἰταλὸ φιλόσοφο Marsilio Ficino. Στὸν πρόλογό τῆς μεταφράσεως τῶν «Ἐννεάδων» γράφει ὁ Ἰταλὸς σοφὸς τὰ ἀκόλουθα: «Ὁ μέγας Κόσιμος... κατὰ τὸν καιρὸν, ποὺ ἐγίνονταν μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων κατὰ πρωτοβουλίαν τοῦ Πάπα Εὐγενίου σύνοδος, τὸν Ἑλληνα φιλόσοφο, ποὺ εἶχε ὄνομα Γεμιστὸς καὶ παρῶνυμο Πλήθων καὶ ἦταν ἓνας ἄλλος Πλάτων, πολὺ συχνὰ τὸν εἶχε ἀκροασθῆναι νὰ μιλῇ γιὰ τὰ Πλατωνικὰ μυστήρια. Ἀπὸ τὸ διάθερμό (ἀπὸ ἐνθουσιασμό) στόμα του τόσο πολὺ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευσθῆναι, ὥστε νὰ συλλάβῃ ἀπὸ τότε στὸ βαθὺ του στοχασμὸ κάποιαν Ἀκαδημίαν, ἔχοντας σκοπὸ νὰ τὴν ἰδρύσῃ σὲ κατάλληλῃ ἐνκαιρίᾳ». Ἔτσι ἡ μεγαλεπήβουλη σκέψις τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴν ἵδρυση ἑνὸς κρατικοῦ ἰδρύματος ἀφιερωμένου στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔριχνε στερεές ρίζες μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Πλήθωνος στὸ Ἰταλικὸ ἔδαφος. Ἡ φλωρεντινὴ Ἀκαδημία ἀναδείχθηκε τὸ πρότυπο, γιὰ νὰ ἰδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ἰδρύματα. Μὲ τὴν ἵδρυσή τους κατανικηθῆκε τὸ συντηρητικὸ πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δὲν ἔφερε κανένα εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος. Ὁ Πλήθων ἐξαναγύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ συνέχισε τὴ διδασκαλικὴ καὶ συγγραφικὴ του δράση...

Τὰ ἰδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο εἶναι νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν γιὰ πατέρα τους. Τὸ ἑλληνικὸ γένος χρεωστεῖ σ' αὐτὸν τὸ ξαναζωντάνεμα σὲ μιὰ πραγματικὴ στιγμή τῆς ἐθνικῆς του αὐτογνωσίας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ζήλος του γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους τὸν ἔκαμε νὰ παραγνωρίσῃ τὴ σημασίαν ποὺ εἶχε γιὰ τὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ χριστιανικὸ βίωμα. Στὴν ἐκτροπὴ του ὅμως αὕτῃ τὸν ὥθησε ἡ συνείδησις τῆς ἀγωνίας ἐμπρὸς στὴ δύσκολη ἱστορικὴ συγκυρία. Εἶχε τὴ σύνεση νὰ σκεπάζῃ μὲ τὸν πέπλο τῆς σιωπῆς τὰ τολμηρὰ ἀναμορφωτικὰ του σχέδια καὶ νὰ παρέχῃ τὴ ζωὴ του ὑπόδειγμα σεμνότητος καὶ ἀρετῆς. Ἀξίος ἐπαινέτης του ὁ μαθητὴς

του καρδινάλιος Βησσαρίων*, έκφράζοντας τὸν πόνο ποὺ αἰσθάνθηκε τὸ Γένος γιὰ τὸ θάνατό του, τὴν κατατάσσει στὸν οὐράνιο χῶρο συγχορευτῆ τῶν ἀθανάτων «τὸν μυστικὸν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα ἱακχον». Καὶ μετὰ τὴν καρδιά γεμάτη ἀπὸ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια συνθέτει τὸ ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικὸ ἐπίγραμμα :

*Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοειδέας Ἑλλάς
προὔχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.
Ἄλλὰ Γεμιστός, ὅσον Φαέθων ἄστρον παραλλάσσει,
τόσον τῶν ἄλλων ἀμφοτέρων κραταίει.*

(Πολλοὺς θεόμορφους ἄνδρες ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάς, ποὺ προεξέχουν κατὰ τὴ σοφία καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές. Ὁ Γεμιστός ὅμως ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ὁ ἥλιος ἀπὸ τὰ ἄστρα).

Περιοδικὸν «Νέα Ἑστία» 1953 (Ἀνατύπωσης
εἰς Κ. Δ. Γεωργούλη, «Αἰσθητικὰ καὶ φιλοσο-
φικὰ μελετήματα», Ἀθῆναι 1964, σσ. 131-147).

Κ. Δ. Γεωργούλης

5. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

«Ὁ λαὸς ὁ μελετῶν καὶ γνωρίζων τὴν ἱστορίαν του κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περὶ τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὅρων τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης τύχης του».

Πόσῃ ἀλήθειαν ἐγκλείει ἡ ἀποφθεγματικὴ αὐτὴ ρῆσις τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα ποὺ ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Ἕλληνες.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη καὶ παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, μετὰ τὴν ἀσφαλῆ γνώσιν τοῦ παρελθόντος καὶ μετὰ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας πράξεις, ποὺ ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αυτή, ἡ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγάζουσα καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ «κεδνὰ* βουλευµατα», τοῦ ὑπηγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ καὶ σκότιον τῶν μεταμεσονυκτίων ὤρων τελεσίγραφον καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἱστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελµα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχῇσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισµα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν « νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἀναψε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ µὲ τὴν ὁποῖαν ἀθρόα προσήλθεν εἰς τὰ ὄπλα ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὰ «ὠκύπτερα τοῦ Ἡπειρώτου αὐτοῦ», ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του ὁ Πύρρος, ἐγγυωµένη καὶ ὀρκιζοµένη ὅτι «οὐ καταισχνεῖ τὰ ὄπλα τὰ ἱερὰ καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευσε εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἀριστεῖδαι, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἢ προσωπικὰς δυσανεσκειάς, νὰ συστήσουν καὶ νὰ δώσουν τὸ παράδειγµα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπίκαιρος καταντᾷ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ῥωµαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθεὶς, ὡς µᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ « ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας προφαίνοµεθα νέφη», ἐξεφώνησε τὸν Αὐγούστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνον λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, «*µάλιστα µὲν µηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταµοὺς διαβαίνοντες, δύναιτο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτροβόµενοι συσσωρεῖν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις*».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναία καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἐράνους, ἀκόµη καὶ εἰς τὰς συνδροµὰς καὶ εἰς τὰς εἰδη καὶ κοσμήµατα δωρεὰς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυµίζουν τὰς δωρεὰς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι µὲ τὸ νὰ δωρῇσιν τὰ

κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῇ ἐξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς Ἰμέρας, ἣτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμῖνος τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακράϊωνα ἱστορικὸν τοῦ βίον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληροὺς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ τῶρα οὐδενὸς θὰ εἶναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἄλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἰδικήν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ἄς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποῦ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰῶνων τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὀρμητικὸν ποταμόν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποῦ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινὸς μας ἀγὼν, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Περιοδικὸν «Νέα Ἑστία», 1940

Σ. Β. Κουγέας

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΚΑΡΙΟΥ

Ἦταν ἐκεῖνος, ποῦ, παιδί, χάιδευε τὰ ὅπλα τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ μιὰν ἐπανάστασιν.

Ἦταν ἐκεῖνος, ποῦ γεύτηκε τὴν πίκρα ὅλη ἑνὸς ἄτιμου πολέμου.

Πολλοὺς, ποῦ δὲν ἦταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικὰ χρήματα γιὰ ὅπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τῶρα στοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς εἶπε, πότε μὲ φωτιά μεγάλη, πότε μὲ ψύχρα γινωμένη ἀπὸ μεγάλη κούραση, τοὺς εἶπε γιὰ τὴ Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ γιὸς τοῦ βα-

σιλιὰ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τὸν ἄκουε, οἱ πολιτικοὶ ἦταν ἀνήξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἐξὸν ἂν κατὰ λάθος ἓνας εἶχε ψυχὴ ἑλληνικὴ μέσα του, καὶ οἱ πατριῶτες ἄπιστοι. Εἶδε ἀνθρώπους ποὺ φοβοῦνταν καὶ ἄλλους ποὺ δὲν τολμοῦσαν, ἄλλους ποὺ δὲν ἤξεραν καὶ ἄλλους ποὺ δὲν πίστευαν, καὶ εἶδε τέλος ἄλλους ποὺ κὰν δὲν ἄκουαν, καὶ κάποιους σιχαμένους ποὺ χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μιὰν ἀπέραντη νύστα.

Ὅμως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τοὺς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τοὺς μίλησε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νὰ τοὺς μιλήσουν, ὥσπου πείστηκαν μερικοὶ νὰ κάμουν μιὰν ἑταιρεία, γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία ἀνθρώπους νὰ ἰδοῦν. Ἔστειλαν τότε μερικοὺς, μαζί καὶ τὸν Παῦλο. Ἄραγε ἔφεξε σὲ κανενὸς τὰ σωθικὰ ἢ ἐλπίδα πὼς ἴσως νὰ μὴν ξαναγυρίσουν πιά;

Ἀλλὰ ἐτοιμάστηκαν γοργὰ καὶ πῆγαν, καὶ οὔτε Τοῦρκοι τοὺς ἔπιασαν οὔτε Βούλγαροι τοὺς σκότωσαν, ἂν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στὴν ἁμοιρὴ χώρα. Εἶδαν ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε ὁ Παῦλος, πὼς μπορούσε δηλαδὴ νὰ γίνῃ δουλειὰ στὴ Μακεδονία καὶ πὼς λαχταροῦσαν νὰ δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, ποὺ αὐτοὶ τοὺς γέλασαν καὶ κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αὐτὰ ποὺ εἶδαν ἦρθαν καὶ τὰ εἶπαν σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς ἔστειλαν. Μαζί τους ὅμως ἦρθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν στενόκαρδων. Κανένα ἐμπόδιο, καμιὰ δυσκολία δὲν ἄφησαν ποὺ νὰ μὴν ἔστησαν κατάντικρα στὴ θέληση τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι ποὺ κατὰλαβαν τάχα καὶ πείστηκαν πὼς ἦταν ἀνάγκη καὶ μπορούσε νὰ γίνῃ κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἐφημερίδες γεμάτες λέξεις: «Δημοκόποι, μακεδονοκόποι, ἐκμεταλλεῦται τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι».

Ἐπειδὴ ἄργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νὰ δώσῃ ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Εἶχε τὸν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπὸν φορὰ βγῆκε στὴ Μακεδονία γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τελειωτικὰ τὰ πράγματα. Συνεννοήθηκε μὲ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἦβρε ταχυδρόμους, ὁδηγούς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικά παιδιὰ, παλικάρια, καὶ γύρισε πίσω γιὰ νὰ ἐτοιμάσῃ καὶ τὰ ἄλλα καὶ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ τὸν ἀφήσουν ἢ δὲ θὰ τὸν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλὰ· τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγούς νὰ στείλουν ἀμέσως νὰ τὸν ὑποστηρίξουν. Ἄραγε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικὰ κανενὸς καμιὰ ἐλπίδα πὼς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους

καί σέ Βουλγάρους δὲ θὰ βαστιοῦνταν πολὺν καιρὸ κι ἔτσι θὰ ἡσύχαζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀκράτητο; Τοὺς δύο τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναίκα του: «Ἄνα-λαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ιδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω». Ἀλλοτε ὅμως τὸν συν-ἔπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιὰ του: «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλὰ μὴν ἀνησυ-χῆς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό. . . Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ. . . Διὰ σέ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω». Καὶ πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας*. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φω-τεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, ποὺ ὑποφέρνουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγά-ρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω». Ἀμέ-σως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ νὰ πάγῃ μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὥς τὴ γραμμὴ καὶ ἐκεῖ περίμεναν τὴ νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρα-σαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιεὺς θεοσκοτεινά καὶ ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρῶι, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες ποὺ κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρεי τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν βλάχους, καὶ ἄλλους μὲ τὸ καλὸ, ἄλλους μὲ τὸ κακὸ, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄν-τρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζωνται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιεὺς, λαγ-κάδια καὶ δάση· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπὸ τὴν κακοτοπιὰ καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κὰν τὴ

δημοσιὰ πού πάγει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἕναν τὸν ἄφησαν σ' ἑνὸς βλάχου στάνη νὰ γιατρευτῇ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλὰς ἔμεναν δίχως νερό. Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος, πού τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πὼς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γέρο-Ἄντρουλῆς γυρίζει καὶ λέγει :

—Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιὰ, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὕτῃ τόνε βαστᾷ.

Ἔτσι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιὰ του. Ἕνας βοσκός, πού πῆραν γιὰ ὁδηγό, τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδί ἀπὸ ἕνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἕνα καὶ τοῦ ἦρθε μονομιάς στὸ νοῦ ἕνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιὰ του, μιὰ μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ἕνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ πονεμένη τοῦ ψυχῇ, ἂν θὰ ξαναδῇ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

Ὅλη νύχτα περπατοῦν στὸ βουνό καί, ἅμα κατὰ τὸ πρωὶ ἔφθασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν μ' ἕνα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πὼς ἕνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιὰ του ἔλειπε· ἔστειλαν ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤβραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, πού βαστᾷ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἐλεῖψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἕνα μικρὸ τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἄντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορὲς κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἀλλες φορὲς ἀκοῦν σκυλιῶν γαβγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, πού τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ἔστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι πού ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρια. Ἔστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη πού δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει, οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη πού καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστο-

μίξη, εκείνη που μ' ένα καλό λόγο μαγεύει και φωτίζει, και τή φεγγοβολή της ακολουθούν και σκοτώνονται γι' αυτήν οι άνθρωποι από λατρεία.

"Ερχονται από χωριά άντρες που θέλουν να τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβούνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ τροφύλαξη τὰ μάτια νὰ μὴ δοῦν καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πὼς μόνο μὲ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξει ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἐβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πὼς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλὰ, καὶ σωστὴ νὰ ἦταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δήμιος. Καὶ ὅμως εἶπε: γιὰ τὴν πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἑνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης μὲ τὰ ἐννιά παλικάρια του, ποὺ ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στοῦ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὕστερα ἀπὸ τὸν Καπετὰν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. "Αμα εἶδε τὸν Παῦλο εἶπε: «Τώρα, ποὺ ἔχω πλάτες. θὰ τοὺς πάρῃ ὁ διάβολος», καὶ τοὺς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στοῦ λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὀξυές, κοντὰ στοῦ χωριὸ του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τους, ποὺ εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατὰ. "Υστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακοιμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμί, σὰ λάσπη γινωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στοῦ χωριὸ νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιὰ ἐκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφότου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἐρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα και πηγαίνουν σ' άλλο χωριό, όπου έπρεπε να βρουν και να σκοτώσουν τους δολοφόνους ενός παπα: και πάλι γράφει στη γυναίκα του ο Παῦλος: «Δέν θά λησμονήσω ποτέ πόσον υπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτὸν μου ἔαν εἶχον δικαίωμα ἐγὼ νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπῆντων, ὄχι, ὄχι! . . . Μά τὴν ἀλήθεια, πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνη ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεφασίσθη».

Ἄλλὰ ἐκείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαίνει καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δύο δολοφόνους σ' ἓνα σπίτι μαζί μὲ τοὺς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά, σὰ χριστιανός, στοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν ἐκκλησία καὶ τὸν πατριάρχη, γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψη καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δύο δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει πὼς ἦταν καταδικασμένοι νὰ σκοτωθοῦν γιὰ ὅλα τὰ κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ καὶ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Καὶ ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμὴ τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφούς καὶ τοὺς εἶπε πὼς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πὼς ἐξακολουθοῦν τὴ φριχτὴ δουλειὰ ποὺ ἔμαθαν στὴ Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πὼς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δύο μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πὼς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ φτωχολογία τοῦ χωριοῦ καὶ γιατρικά γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποὺ μπορούσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειὰ καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὅ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη, μὲ εἴκοσι παιδιά τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάστηκε ὁ

Ευθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφὰ γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, ποὺ ἄκουσαν τί γίνονταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

Ἕνας νέος φαρμακοποιός, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δὲ βάσταξε, μόνον πῆγε καὶ περίμενε τὸν Παῦλο σ' ἓνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νὰ τὸν ἰδῇ νὰ ἔρθῃ καὶ ἅμα ἦρθε τὸν ἀκολούθησε. Ἀλλὰ μιὰ μέρα φάνηκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Παύλου πῆραν ν' ἀνέβουν τῇ δύσκολῃ πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ· αὐτὸς ἐρχόταν τελευταῖος, γιατί δὲ βιαζόταν νὰ κρύβεται καὶ μπροστά του πήγαινε ὁ νεοφερμένος ἐκεῖνος, ποὺ ἀσυνήθιστος στὸν ἀνήφορο καὶ στὸ βάρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. Ὁ Παῦλος τὸν ἐγκαρδίωνε καὶ τὸν βοηθοῦσε σπρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ κάτω ἔριχναν πυκνὲς μπαταριὲς κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδὴ ἦταν κοντύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Κόντευαν νὰ φτάσουν οἱ δύο τους σ' ἓνα κορφοβούνι, ποὺ θὰ τοὺς σκέπαζε, ὅταν ἓνα βόλι παίρνη τὸν νέον καὶ πέφτει. Φωνάζει «βοήθεια».

Ὁ Παῦλος τὸν τραβᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπὸ πάνω τους βροχή τὰ βόλια, καὶ σέρνοντας τὸν φέρνει ὡς τὴν κορυφή καὶ τὴν προσπερνᾷ. Τότε κράζει τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν νὰ βοηθήσουν τὸ λαβωμένο· ἐκεῖνοι δὲν καταλαβαίνουν ἴσως, δὲν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινὸς τρέχει καὶ μαζί μὲ τὸν ἀρχηγὸ σηκώνουν τὸν νέο, τὸν μεταφέρουν σὲ μιὰ σύδεντρη λαγκάδα καὶ τὸν κρύβουν καλὰ μὲς στὰ χαμόκλαδα.

Γιατρικὰ ὁ ἀρχηγὸς δὲν ἔχει νὰ τοῦ ἀφήσῃ· τοῦ λέει μονάχα:—Κάμε κουράγιο καὶ θὰ ἔρθω πίσω.

Μὲ τὸ Λαμπρινὸ προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δὲν προχωροῦν, ἀλλὰ καὶ δὲν παύουν τίς τουφεκιές. Καταχνιὰ κατεβαίνει μεγάλη ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ σκεπάζει κείνους ποὺ φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μαλώνει γιὰ τὴ βία τους. Εἶχε σκοπὸ νὰ κατεβῇ ἀργότερα νὰ περιμαζέψῃ τὸν πληγωμένο, ἀλλὰ κατὰ τὸ βράδυ γυναῖκες τοὺς λὲν πῶς ὁ στρατὸς ἔμεινε κάτω στὸ χωριὸ καὶ ἔβαλε σκοπούς. Τὶς παράγειλε ὁ ἀρχηγὸς νὰ πᾶν νὰ βροῦν τὸν πληγωμένο καὶ νὰ τὸν περιποιηθοῦν· καὶ μὲ τὰ παιδιὰ του αὐτὸς ἔφυγε γοργὰ γιὰ νὰ τοῦ

στείλει απ' ἄλλου βοήθεια. Ὁ νέος ξεψύχησε μὲς στὰ χαμόκλαδα.

Ὁ χειμῶνας ἤρχονταν βαρὺς ἀπὸ πάνω. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀφήνουν τὸν Μίκη Ζέζα χωρὶς βοήθεια, ἐνῶ τοὺς παρακαλεῖ κάθε μέρα νὰ τοῦ στείλουν καὶ τοὺς ἀρχηγούς πού τοῦ ἔταξαν, καὶ τὰ ὅπλα, γιατί βλέπει πὼς ἓνας ἄνθρωπος, καὶ σιδερένιος ἂν εἶναι, μόνος δὲν μπορεῖ νὰ τὰ προφτάσει ὅλα. Κάποτε, πρὶν ἔρθῃ, πίστευε πὼς στὸ χέρι του ἦταν νὰ κάμῃ μόνος ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Ἡ κούραση πλακῶνει ποῦ καὶ ποῦ τὴν ψυχὴ του τώρα. Βάλαμο τοῦ πόνου εἶναι ἡ θύμηση μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ κεῖ, πού τὸν ἐγκαρδιώνουν. Καὶ γράφει τῆς γυναικὸς του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του γράμματα:

«Πότε σὰς συλλογίζουμαι καὶ σὰς ἐπιθυμῶ μὲ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ' ὅπως ὅποτε πάντοτε πάσχω, τόσο πολύ ἠθικῶς, ὥστε λησμονῶ τοὺς σωματικούς κόπους καὶ πόνους ».

Καὶ κάποτε στὴν ἄπονη μοναξιά πού βρίσκεται, σὰ νὰ προβλέπῃ τὸ θάνατο. Ἕνα ἄστρο στὸν οὐρανὸ εἶναι τὸ μόνο πράγμα πού ἀπόμεινε νὰ μποροῦν τὴν ἴδια στιγμή νὰ βλέπουν καὶ οἱ ἀγαπημένοι του καὶ νὰ τὸν πείθῃ πὼς ζοῦν ἀκόμῃ μ' αὐτὸν στὸν ἴδιον κόσμο.

Μιὰ βραδιά ἔφθασαν σ' ἓνα χωριὸ μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὺ καὶ δύσκολο δρόμο. Ὁ ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιὰ του σὲ μερικὰ σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλά· καὶ ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἓνα σπίτι μὲ τέσσερις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη ἂν ἤξερε ποῦ βρίσκονταν ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετὰν Εὐθύμης, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πὼς ἦταν στὸ Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νὰ βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νὰ στείλουν μὲ γράμμα στὸ Ζέλοβο. Ἐφεραν δυὸ χωριανούς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη λέγοντάς του νὰ ἔρθῃ ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Στάτισσα τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα καὶ ἔφυγαν. Τὸ πρῶτ' ἦρθαν χωριάτες νὰ δοῦν τὸν καπετάνιο· τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τίς δουλειές τους καὶ ἂν περῶ στρατὸς ἀπὸ κεῖ· ἀποκρίθηκαν πὼς στρατὸς μένει σ' ἓνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. Ἐπειτα παράγγειλε νὰ ἐτοιμάσουν ἓνα σφαχτὸ καὶ νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια πού ἔμεναν τὰ παιδιὰ· στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸ προεστούς νὰ φάγουν μαζί· τὸ ἀπόγεμα πῆγαν οἱ δυὸ

αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ καπετάνιος.

Ἐξαφνα μπαίνει ἡ σπιτινοικοκυρὰ καὶ λέει πὼς μιὰ γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

—Ἐ, θὰ περάσῃ, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναίκα καὶ λέγει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνᾶ στὰ καταλύματα νὰ εἶναι ἔτοιμοι, μὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανένας.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεπτά ἔρχονται δυὸ γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλὰ καί, ἂν θέλουν, νὰ φύγουν. Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν; νὰ πυροβολήσουν; Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μήνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέση τους. Ἐρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανὸ καὶ κοίταζε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες ποὺ πηγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα, τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμιὰν ἀπάντησιν δὲν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατώτερα, φωνάζοντας: Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ὁ ἀρχηγὸς τὸ τουφέκι του καὶ πυροβολεῖ· ὁ χωριανὸς ποὺ ἦταν κοντὰ του τραβᾷ καὶ αὐτός· ἀρχίζουν καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα νὰ πυροβολοῦν. Οἱ Τοῦρκοι σκόρπισαν· πιάνουν ὅμως θέσεις καὶ πυροβολοῦν καὶ αὐτοί.

Οἱ πυροβολισμοὶ κόπηκαν· ὁ ἀρχηγὸς μὲ τοὺς δικούς του κατεβαίνει κάτω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μπαίνουν σ' ἓνα μικρὸ στάβλο, γιατί ἐπάνω δὲν ἦταν ἀσφαλισμένοι. Στάθηκε στὴν πόρτα καὶ βλέπει ἓνα στρατιώτη ποὺ ἔρχεται κατὰ τὴν αὐλή· τραβᾷ, καὶ ὁ στρατιώτης πέφτει· ἓνα ἀπὸ τὰ παλικάρια του βγαίνει καὶ παίρνει τὸ τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

Ἀρχισε νὰ νυχτώνῃ· ὁ ἀρχηγὸς προσεχτικὰ βγαίνει ἔξω μὲ δυὸ ἀπὸ τὰ παιδιὰ του· οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Ἀκούστηκε μιὰ τουφεκία καὶ ὕστερα μιὰ φωνή:

—Μὲ χτύπησαν, παιδιὰ.

Ἦρχουνταν πίσω ὁ ἀρχηγὸς κατὰ τὸ στάβλο· μπῆκε μέσα καὶ

κάθισε σὲ κάτι ἄχυρα. Φώναξε ἓνα ἀπὸ τοὺς συντρόφους του καὶ βγάζοντας ἀπὸ τὸ λαιμὸ τὸ σταυρὸ ποὺ φοροῦσε, εἶπε:

—Νὰ τὸ δώσης στὴ γυναῖκα μου· καὶ τὸ τουφέκι στὸ γιό μου· νὰ πῆς ὅτι τὸ καθῆκον μου τὸ ἔκανα.

Ξεζώστηκε κι ἔπесαν λίρες ἀπὸ τὸ κεμέρι του ποὺ τὸ εἶχε τρυπήσει τὸ βόλι, φάνηκαν αἵματα, ἄρχισαν πόνοι καὶ ἔλεγε:

—Σκοτώστε με, βρὲ παιδιά· πῶς θὰ μ' ἀφήστε στοὺς Τούρκους;

“Ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατότερα· ὅταν τὸν συνέπαιρνε φοβερός ὁ πόνος, σχεδὸν βογκοῦσε καὶ ἔλεγε:

—Πονῶ, σκοτώστε με. . .

Καὶ πάλι :

—Σκοτώστε με. . .

Καὶ ἄλλοτε ὀνόμαζε τὰ παιδιά του.

“Ὁ σύντροφος, ποὺ εἶχε ἔρθει κοντά του, εἶπε :

—Καπετάνιε, δὲ σ' ἀφήνουμε στοὺς Τούρκους.

Καὶ ἔσκυψε καὶ τὸν φίλησε στὸ στόμα· τὰ χεῖλη του ἦταν ψυχρά. Καὶ πάλι τὸν συνεπῆραν οἱ πόνοι δυνατοὶ κι ἔλεγε ὅλο πιὸ σιγανά.

—Πονῶ, σκοτώστε με. . .

Δὲν μποροῦσε πιά νὰ κουνηθῇ ἀπὸ τὴ θέση του· οὔτε τὰ παιδιά του δὲν ὀνόμαζε τώρα· ὥσπου δὲν ἀκούστηκε πιά φωνή. . .

« Μαρτύρων καὶ Ἡρώων αἶμα »

Ἰων Λαγκούνης

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

(Ἑποσπάσματα)

Σ' ἓνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ὥρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπὸ τὴ φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καὶ τώρα κάθομαι στὸν πολὺ παλιὸ καὶ γνώριμο γιαλὸ κάτω ἀπὸ μιὰ δρὺ μεγάλη, ποὺ τὰ φύλλα της τ' ἀναδεύει ὁ μπάτης* δροσερὸς καὶ μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστά, θάλασσα ποὺ τρεμολάμπει σὰ φόρεμα βασιλικὸ φασμένο μὲ χρυσαφένια ἄστρα, καὶ μαγνητίζομαι. Ἀριστερὰ κοιτάζω, θάλασσα ποὺ στολίζεται μὲ ζεστὰ μαβιά χρώματα. . . Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορὰ προσεχτικά, πέρα στὰ δεξιά, καὶ ἀγναντεύω, σ' αὐτὴ τὴ γνωστὴ ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια καὶ πολυαγαπημένη θάλασσα, ἐνὸς ψηλοῦ νησιοῦ μορφὴ εὐγενική, ποὺ τὸ ὄνο-

μά του από τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀκούγεται σὰ μουσική. Τὸ εἶχα ἀκουστὰ κι ἐγὼ καὶ στὸ χάρτη τὸ εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρώτη φορά ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νὰ μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καὶ νὰ νιώθω αἰώνια μὲ τὴν ἴδια ἔνταση τὴν τωρινὴ εὐτυχία. Καὶ ὕστερα θέλω νὰ φωνάξω τὴν εὐτυχία μου, νὰ τῆς δώσω μορφὴ αἰώνια, ἀφοῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στὰ σωθικά μου. Καὶ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ δώσω μορφὴ στὸ αἶσθημα καὶ παθαίνομαι καὶ χαλῶ ἔτσι μοναχός μου τὴν ὠριμασμένη εὐτυχία μου ἀναταράζοντάς την μὲ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

* * *

Ἄλλη μέρα, σταχτερὸ ἀπόγεμα, σὲ ξένα ἀκρογιάλια. Ἦταν συννεφιά καὶ στάθηκα στὴν ἀκροθαλασσιὰ κοιτάζοντας τὴ φουσκωμένη θάλασσα, καὶ φουσομανοῦσε ἡ νοτιὰ, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ πάρη. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, ποὺ μὲ παίρνει κάθε ποὺ νιώθω πὼς εἶμαι μόνος στὸν κόσμον καὶ δὲν μπορῶ νὰ διακρίνω κανένα δεσμό μου μὲ κανέναν ἄνθρωπο. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἴσως καμιά φορά ἡ γῆ, ποὺ στριφογυρίζει στὸ χάος ξεμοναχιασμένη ἀπὸ τ' ἄλλα σώματα, ποὺ καὶ αὐτὰ στριφογυρίζουν μέσα στὸ χάος, χωρὶς κανέναν δεσμό νὰ τὰ συνδέη ἀναμεταξύ τους. Καὶ εἶμαι τότε ξεριζωμένος ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ γίνομαι πράμα χαμένο στὸν κόσμον καὶ ἀνὰτριχιάζω. Τότε ἤθελα κάποια φωνὴ ἀγαπημένη νὰ μοῦ λέη:
—Καὶ ἂν εἶς' ἐσὺ ἔρημος στὸν κόσμον, εἶμαι κι ἐγὼ μόνος· ἔρχομαι μαζί.

Μὰ κεῖνο τ' ἀπόγεμα τὸ σταχτερώτατο δὲν ἀκούγα καμιά φωνὴ καὶ πῆρα τὸν ἴσιον δρόμον μου πάλι καὶ περπάτησα στὴν ἀκροθαλασσιὰ, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλι ἀγάλι λύπη.

* * *

Ἕνα χειμωνιάτικο πρωὶ σηκώθηκα μὲ τὸν ἥλιον καὶ κοίταξα κατὰ τὴ θάλασσα. Τὸ νησί ἦταν κάτασπρο ὡς κάτω καὶ ἡ ἀμμουδιὰ ἦταν κι αὐτὴ χιονισμένη. Καὶ εἶδα πρώτη φορά, ἀπὸ τὴ ζεστασιά τοῦ ἡλίου, τὴ θάλασσα ποὺ ἄχνιζε ἡσυχία.

Ἡ ἴδια, μὲ τὴ νοτιὰ, τὶς περασμένες, ἔριξε καὶ σύντριψε στὰ βράχια τοῦ κάβου ἕνα τρικάρτο καράβι καὶ ἔπνιξε τοὺς ἀνθρώπους. Δὲ βρίσκεις λογαριασμό μαζί της.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἄκουσα μιὰν ὁμιλία στὸ λιμάνι:

—Τί γίνεται ὁ Κρανιδιώτης;

—Δὲν εἶναι πιά καπετάνιος.

—Γιατί; Δὲν ἔχει πιά καράβι;

—Τὸ ἔχει τὸ καράβι του, μὰ πίνει καὶ τὸν κάνανε ναύτη ἀπὸ καπετάνιο.

—Ὅμως ἔχει καλὴ καρδιά ὁ Κρανιδιώτης· εἶναι καὶ παλικάρι.

—Τί τὰ θές; Ἡ θάλασσα δὲν παίζει.

Βέβαια ἡ θάλασσα δὲν παίζει. Μπορεῖ ὁ Κρανιδιώτης νὰ ἔχη ἄδολη καρδιά καὶ νὰ εἶναι καὶ παλικάρι, μὰ ἡ θάλασσα δὲ δέχεται πιωμένους καπετάνιους· ἅμα βαλθοῦν στὸ πιστό, αὐτὴ τοὺς βάζει στὴ θέση ποὺ τοὺς ταιριάζει, καὶ ἀπὸ καπετάνιους τοὺς κάνει ναῦτες ἢ τοὺς πνίγει μὲ τὸ καράβι τους. Ἄς ἦταν τόσο αὐστηρὴ καὶ ἀλύγιστη καὶ ἡ πατρίδα. . .

Μὲ τρικυμία ταξιδεύω πρὸς κάποιον τόπο· φυσομανᾷ ὁ βοριάς καὶ ἀφρισμένες εἶναι οἱ κορφές τῶν κυμάτων. Στὸ κατάστρωμα περπατῶ καὶ βλέπω ἤσυχα τὴν αἰώνια θάλασσα καὶ σχεδὸν μὲ παίρνει ὁ ἄγριος ὁ βοριάς καὶ λάμπει ἓνα ἄστρο. Εἶμαι κι ἐγὼ ἓνα ὄν σὰν τὰ ἄλλα, ἴσος μὲ τὸ ἄστρο, μὲ τὴ θάλασσα καὶ μὲ τὸν ἀγέρα, μοναχικὸς σὰν αὐτά, ἑλεύτερος καὶ νικητής. Τίποτε δὲ φοβοῦμαι καὶ τίποτε δὲ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στὸ κατάστρωμα γελώντας, ἐπειδὴ χορεύουν γελώντας καὶ τὰ κύματα. Τρελάθηκε ἡ θάλασσα, τρελάθηκα κι ἐγώ. Κι ἐγὼ σήμερα νίκησα τὴ θάλασσα. Ἐνα δειλινὸ πέρασε τὸ πλοῖο μου ἀνάμεσα στὰ γνωρίμα νησιά. Πέρα, στὸ συννεφιασμένον οὐρανό, μόλις διακρίνεται ἓνα σκοταδιασμένο νησί, ποὺ τὸ γνωρίζω. Ἄ, καὶ νὰ ἦμουν ἐκεῖ πάνω!

* * *

Μὲ καλοκαιρία ξαναπέρασε τὸ πλοῖο μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ νησιά, καὶ τὸ νησί αὐτό, ποὺ τὸ εἶδα σκοταδιασμένο τὸ χειμῶνα, τὸ δέρνουν ἀπαλὰ τώρα ὁ θαλασσινὸς ἀέρας καὶ τὰ νερά, τὸ λούζει ὁ ἥλιος, καὶ τὸ λιόγερμα ἱσκιώνουν οἱ ρεματιές καὶ φωτίζονται οἱ ξέρες, οἱ ράχες, μενεξεδένιες. Λαχταρᾷ πάλι ἡ ψυχὴ μου νὰ πάη κοντὰ στὸ νησί καὶ νὰ τὸ χαϊδέψη. Λαχταρῶ τὴν πρώτη ὥρα ποὺ θὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὸ νησί, καὶ τὴν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σὰ θύμηση, θὰ μοῦ ἔρθῃ ἡ μυρωδιὰ τῶν χορταριῶν του καὶ τοῦ χώματος.

Καί εἶναι τὸ νησί ζωντανὸς βράχος ζωσμένος ἀπὸ πολλή θάλασσα.

«Σαμοθράκη»

Ἰων Δραγούμης

3. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Ὁκτωβρίου)

Ἦτανε νύχτα θεοσκότεινη. Ἐνα δλόμαυρο, πελώριο σύννεφο μὲ φοβερὴ κοιλιὰ σερνότανε πάνω στὴ φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιὰ τρυπίτσα γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανό, οὔτ' ἓνα ἀστέρι, οὔτ' ἓνα φῶς. Ἀπὸ τὴ μικρὴ, θαλασσόπληκτη αὐτὴ ξέρα ποὺ κατοικοῦμε, ὕψωθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καὶ χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἑνας ἐκπληκτικὸς πύραυλος. Τὸ «ΟΧΙ» τῆς Ἑλλάδος στὸν εἰσβολέα. Ἐκατομμύρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τὸ θόλο, ποὺ ὁ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, ποὺ καταύγαζε τὸ στερέωμα· ἑκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμένες, ἀνάβλεψαν μὲ λαχτάρια. Καὶ τὰ παγερὰ δεσμὰ τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καὶ τὰ στηθὴ ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης εἶχεν ὥς τὰ τώρα, στὴν ἱστορία της, πολλὲς στιγμὲς μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε πρόοδο, ἠθικὲς πρὸ πάντων κατακτήσεις, ἠθικὴ ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δὲν πᾶει οὔτε μ' εὐθεΐα, οὔτε μὲ καμπύλη: εἶναι μιὰ τεθλασμένη, ποὺ κατεβαίνει σὲ φοβερὰ Ναδίρ*, γιὰ νὰ τιναχθῇ ἔπειτα στὰ πιὸ ἀπίστευτα Ζενίθ*. Ὁ σημερινὸς ξεπεσμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ θλιβεροὺς. Ὁ ὕλισμός, ποὺ ἄλωνιζε τὴν Εὐρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχε μπολιάσει βαθιὰ τὶς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστη, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἶσθημα, εἶχε διαποτίσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψη καὶ εἶχε καλλιεργήσει μιὰ φρενιασμένη τάση πρὸς τὴ φιλοζωία καὶ τὴν ἀπόλαυση. Μὲ μιὰ λέξη: εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιὰ τὴ σκλαβιά. Πουθενὰ δὲν μπόρεσε νὰ σταθῇ ὀρθια ἡ ψυχὴ, ν' ἀντιτάξῃ τὴν ἥρωικὴ θέληση, τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, στὸ ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

Ἐθνη ποὺ τὰ πιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, σὰν τὰ πιὸ ἀδύνατα καλάμια· κράτη ποὺ τὰ θεωρούσαμε ἀνίκητα,

συντρίφθηκαν σὰν ἀθύρματα· χῶρες, πού τις νομίζαμε λαμπρὰ προστατευμένες, πατήθηκαν· λαοί, πού τοὺς εἶχαμε γιὰ εὐγενεῖς καὶ ὑπερήφανους, δοκίμασαν τὶς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἀπαισιώτερους ἐξευτελισμούς. Ἀπὸ τὶς χιονισμένες περιοχὲς τῆς Σκανδιναβίας κι ἀπὸ τὴ Βαλτική ὡς τὶς ἡλιόλουστες ἀκρογιαλιὲς τῆς Μεσογείου, ὅπου καὶ νὰ γυρίσετε τὸ μάτι, δὲν ἀντικρίζετε παρὰ τὴ σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄγρια νύχτα, πού εἶχε συνθλίψει τὸν κόσμο, τινάχτηκε, γιὰ νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτάδια, ὁ πύραυλος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τὸ φῶς του ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά. Ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Μαραθῶνες καὶ τὶς Σαλαμίνας, πού σήκωσαν κατὰ τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητας τὸν ἥρωισμό τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἔρχεται ἀπὸ τὶς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφθηκαν τὰ κύματα τῶν Ἀράβων. Ἔρχεται ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τὸ μέγα σύνθημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σὲ μιὰ Εὐρώπῃ ἀντιδραστικῇ, σκλαβωμένη, σὰν τὴ σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώνεται σ' ὅλες τὶς ἐπικίνδυνες στιγμὲς τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑψώνεται πάντα ἀπὸ τὸ δικό μας ἔθνος — γιὰ νὰ δείξῃ στὸν κόσμο τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτὸς φωτίστηκε μιὰ φορὰ, τὸ τέλος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀμφίβολο: οἱ ἄλυσίδες θὰ σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθῇ στὸ φυσικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς — τὴν ἐλευθερίαν.

Ἐφημερίς «Ἑστία», 1940

Σπύρος Μελάς

4. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ὁ Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἣτις εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Γύζη καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωσης αὕτη σημαίνει ἄραγε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαίοντερον ἢ ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἢ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομὴν, ἣν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχεεν εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερωθῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας;

Ὁ Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περίεργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἅμα, ὅτι πάντες σχε-

δὸν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὅπωςδὴποτε ὀνομαστοί, ἔμειναν παν-
τελῶς ἄγευστοι τῆς σχολειακῆς παιδεύσεως. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρωσιν
ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφήν εἰς τὴν εὐαίσθη-
τον ψυχὴν των καὶ τὴν εὐφάνταστον διάνοιάν των, ἐζήτησαν νὰ σώ-
σωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστι-
κότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐζήτει ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδιασμάτων νὰ
ικανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα,
πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν
τοῦ Ὁθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρο-
νομίαν τὴν ἐξόχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ
τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ροπήν αὐτοῦ πρὸς τὰς
καλὰς τέχνας, ὥρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν
αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρίσιμους καὶ πολυ-
ταράχους τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλ-
λιτεχνικῆς, ὅτε ἤρχισε νὰ διασαλευθῇ ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἰ-
δωλα, ἅτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάτρευσεν ὁ καλλιτε-
χνικὸς κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμῃ ἐπικρατήσῃ τε-
λείως καὶ τὰ ιδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ
Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστα-
τος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τε-
χνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη
τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀσα-
φείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλι-
στα οὗτος τὰς ὀμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ
περιβάλλῃ μὲ μορφήν κλασσικῆς ἰδανικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας
ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἱκανοποιεῖ τελείως τὰς
καλλιτεχνικὰς ὀρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστά-
σεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια
τοῦ χρωματισμοῦ ἦσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα,
ἅτινα ἠνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt
καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ ὀλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ἱδρυτοῦ
τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν
μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ
ἀληθὲς τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

Ὁ Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὁπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεάν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων, ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἔκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν του μαθητής, διὰ τὴν ἄκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῇ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του ἠγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἶδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεσταὶ μεθυγραφικῆς* εὐφυΐας, δι' ὧν συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὄμιλον.

Ἡ ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος ἀτυχημάτων. Στερηθεὶς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενὴς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισδόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῇ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ὅμως ὁ Λύτρας ἔλαβε πᾶρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα καὶ διεδόθη ἡ εἶδησις αὕτη εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας, εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὅλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῇ μὲ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἅτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετέλεσεν, ἦσαν ἱστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Piloty, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηνέθησαν, δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Piloty καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ιδέας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειρα-

φετηθείς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠκολούθησε τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἔργα φέροντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφυίας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἔκτοτε καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνείῳ.

* * *

Ὁ Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅστις ἀφιέρωσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Μετὰ θερμότητος ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθὴς ὅμως naturaliste, ὅστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦς τινος κύκλου, ἀλλ' ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ-αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλαῖ ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμένοι κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷα εἶναι ἡ *Μελλόνυμφος*, τὸ *Αὐγὸν τοῦ Πάσχα*, ἡ *Ὁρφανή*, τὰ *Κάλανδα*, τὸ *Μαγειρεῖον* καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὗτινος ὄχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἰονεὶ τυχαίας ἐκφάνσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονοῦντες ὅτι ἡ ἀγροϊκὸς τῆς ζωῆς ἔκφρασις εἶναι ἡ μόνη

ἀληθής, ἀρμόζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὗρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἥτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ἰδιαίτεράν μαγείαν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἥτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὁμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολὴ καὶ αἰδώς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδὴ καὶ ἐμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδρουὶ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ' ἐμπνέουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοικῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατὴν.

Οὐδὲν ἥττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ εὐφρόσυνον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπὰς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγειρεῖον, ὁ Κακὸς Ἐγγονος εἶναι εἰκόνες μεστὰι λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικώτερας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὁλόκληρον παρωχημένην τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἐθνικὸν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

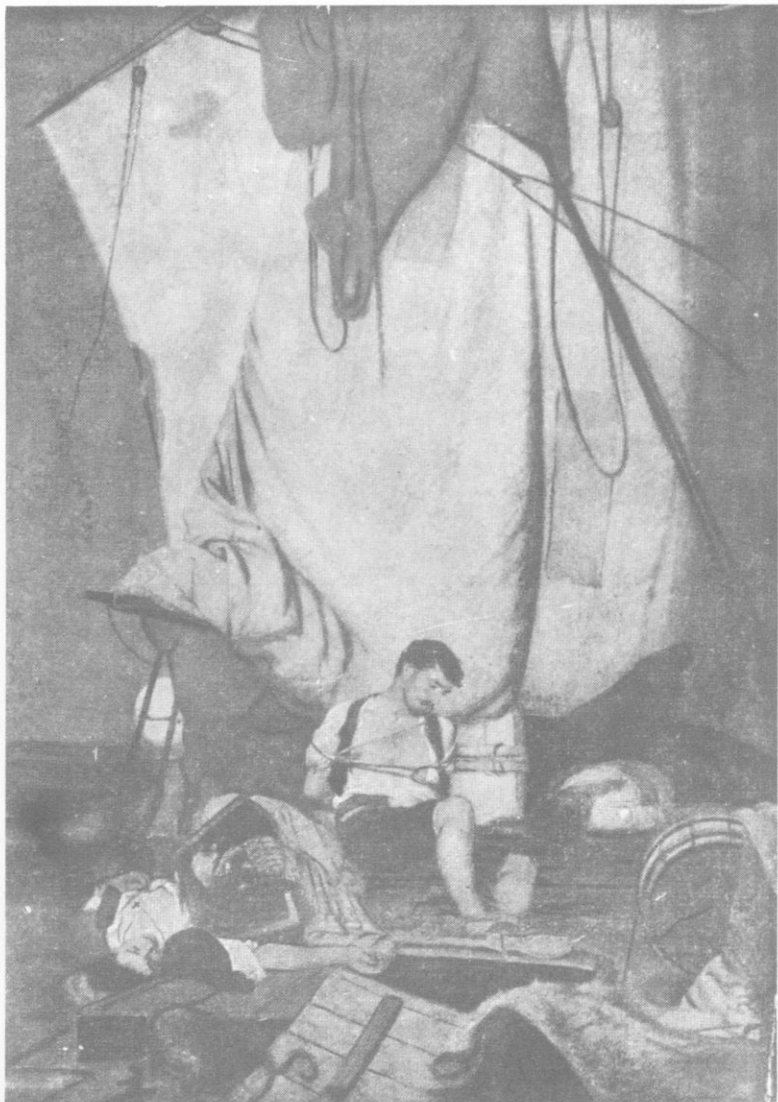
Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὄχι μόνον ποιητικῆς εὐαισθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητὴς καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἔναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου «Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν», ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἵδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι,

λόγω ἐπιβολῆς, «*Ἡ Κλεμμένη*». Σπήλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοίαριον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ιδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεία μορφή, Ἑλληνίς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλούτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὀδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἅτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενωτέρον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τοῦρκος καὶ ἀπαίσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεῖμπέκης, ὃν καθιστᾷ ἀπεχθέστερον ἢ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνηθες μουσικὸν ὄργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνιδα μὲ φιλάρεσκον μειδίαμα, πεποιθὼς εἰς τὴν μαγεῖαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῶν θελγῆτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθηται ὁ γέρων Τοῦρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπῆτος ὕφους καὶ μετὰ τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεῖμπέκην, ἀναμιμνησκόμενος τοὺς ἡρώικους του χρόνους.

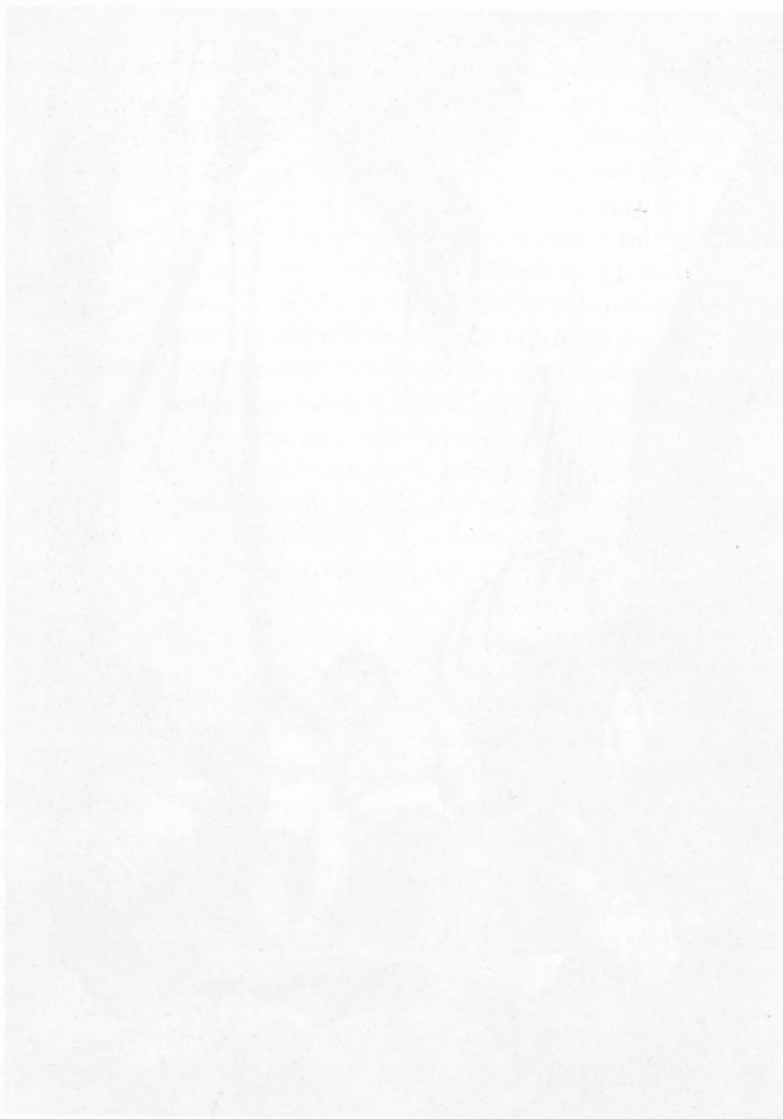
Τί ζητεῖ ὅμως ἡ νεαρὰ αὕτη καὶ περικαλλὴς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἥκιστα τιμητικοῦ ὁμίλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς θλίψεώς της γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζεῖμπέκη συσπειρᾶται αἰθίοψ τις, ὅστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἕνεκα βαρείας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὅποίου εἶδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἡ λαγνεία, ἥτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαίσιος μορφῆς του ὑποτυποῦται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνος.

Ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἕτερος Τοῦρκος παρασκευάζων τὰ ὅπλα, πρὸς προσηχὴ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἔνοπλος καὶ ἡμικλινὴς κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὅπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνει ταύτῃ ἔχομεν

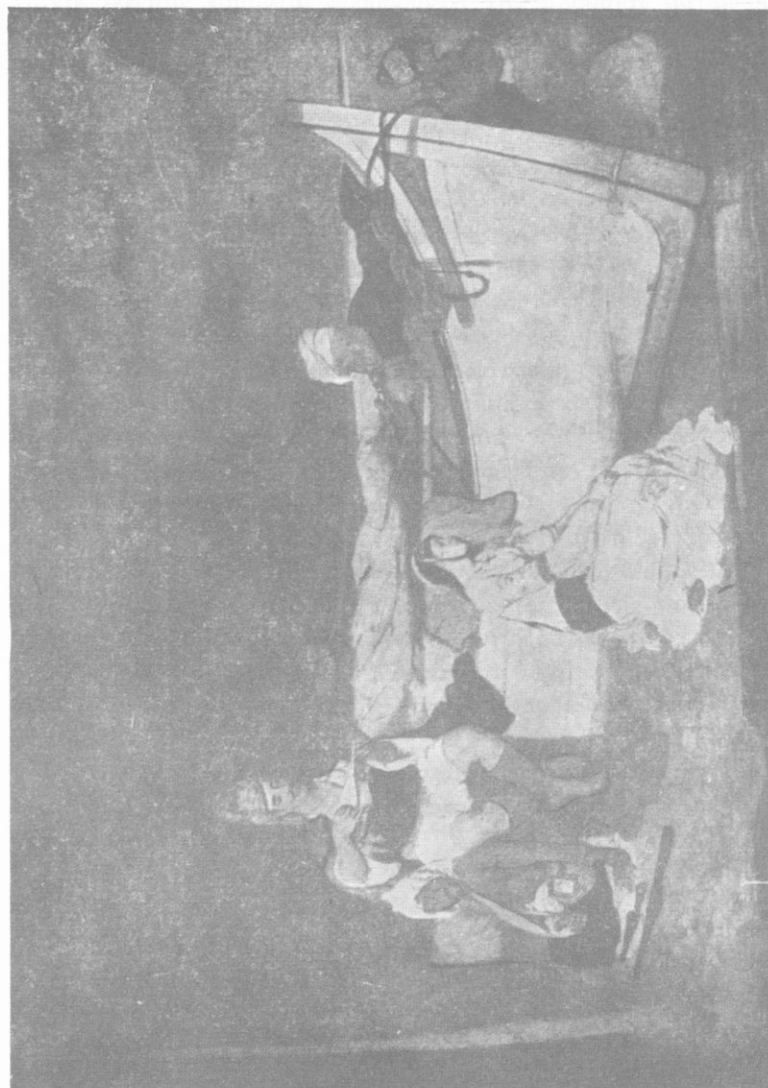

Νικηφόρου Λύτρα

Τὰ μετὰ τὴν πειρατεῖαν

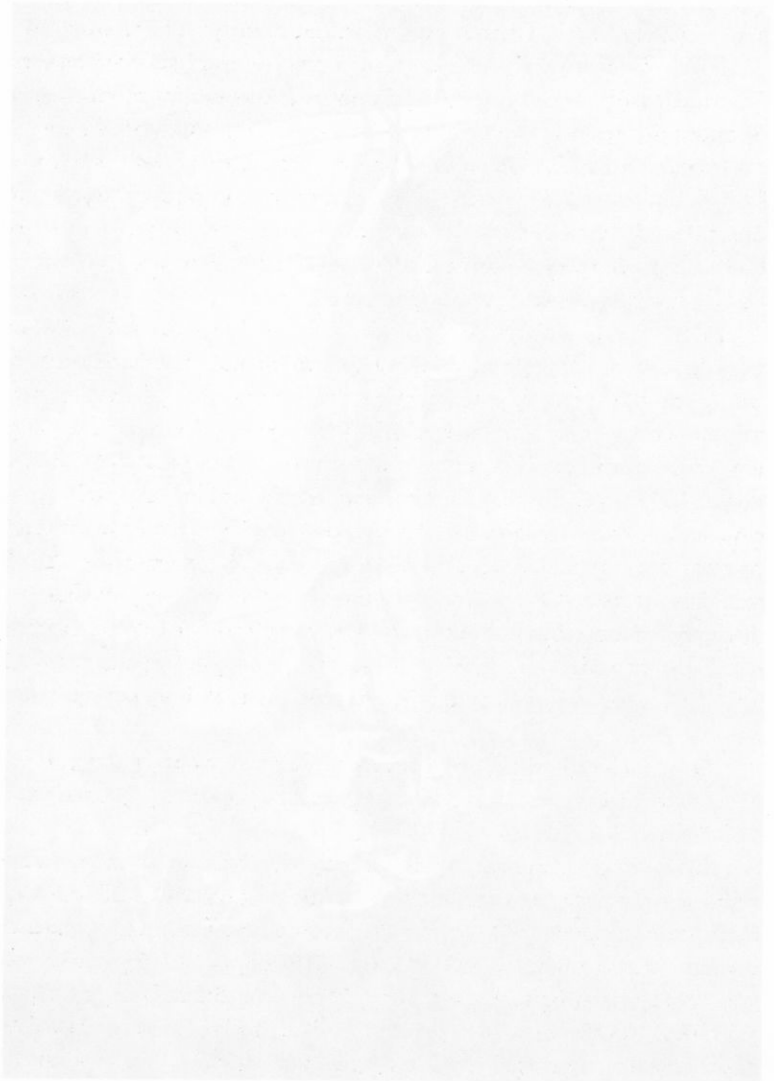
Ουσιαστική αλλαγή θεωρητικού πλαισίου, το οποίο, σε συνδυασμό με την πλήρη
αποδοχή της μεθόδου έρευνας, οφείλονται αποκλειστικά στην έρευνα.

‘Η Κλειμένη

Νικηφόρου Λύτρα

πολλής όριανίας καί ανδανάξη ακάστωτα τό διάφορα της Εικόνας του
χρώματα μετά του γενικού τόνου.

ἐνώπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῇ τῆς ἀπαγωγῆς ἔκβασιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν « *Κλεμμένην* » Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα εἶναι μεστή δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὁποῖον ἐξέλεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. Ἡ παράστασις αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἐπεισόδιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερόν, ὅπερ ὅμως, ἔνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ιδέας, καθιστᾷ τὴν ἐκ τῆς παρατάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηρὰν καὶ δραστικὴν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνος ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ' ἧς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰσotάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνος ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. Ὅχι μόνον λαλεῖ σαφῇ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατὴν, ἀλλὰ καὶ κινεῖ τὴν φαντασίαν του, μετὰγούσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὕτη δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι' ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσει καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ιδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου εἶναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὁπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ Piloty, ἔχει ὅμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάθους καὶ ἀτμοσφαίρας καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζει ἐκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος του χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ τὴν λάβην τῆς πλήρης εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυΐας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. Ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης ὡς προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαραστάσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἠθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἥθους ἢ χαρακτηῖρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτηῖρες. Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακίῳ), πρὸς ὧν τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. Ἀπαράμιλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἰδεί πλαισίων τὰς σεπτὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθύ ποιητικὸν αἶσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν Ἑλλάδα ὀλοψύχως ἠγάπησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὢν ὁ Λύτρας ἠδύνατο, πεπρωτισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἐξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εὐρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκίμησῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προὔτιμησεν ὅμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὧν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερῶσιν τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὄχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὀπωσδήποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι Ἕλληνες ἐμυθήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἵπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιερῶμεν τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὄχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ᾗ ὁ καλλιτέχνης ζῇ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιοτικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὁμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἄσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θεῖαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἠσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευεν ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἅπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὅχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθὴς καλλιτέχνης ὑπεύθυνος εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὁρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐξειργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῆ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα τῶν ἄριστα ὅχι μόνον εἰς τοὺς θνητούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ὄμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὄμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιεροῖ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θνητῶν τὸ ὄμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλῶται ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικὸν «Ἑστία» 1893, σ. 152 κ. ἐξ.

Γεμιστοκλῆς Σοφοῦλης

5. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

Μὲ τὴν πλατύγυρη ψάθα της, (. . .) ξαπλωμένη στὴν ἀκροθαλασσίᾳ, λιάζεται. Ἀπὸ πότες; Ποιὸς ξέρει! Ἀπ' τὴν αὐγὴ τῆς Δημιουργίας. Ἀπὸ τότες εἶναι τεντωμένη στὴν ἀμμουδιὰ καὶ λιάζεται.

Ἦπιανε αἰῶνες τὰ μαλλιά της φῶς καὶ χρύσισαν, κι ἀπὸ τὸ πολὺ θαλασσὶ πού ᾿χεν ὀλοένα ἀντικρὺ της κοιτάζοντας τὰ πέλαγα, βαφτήκανε τὰ μάτια της, τὰ μάτια της τὰ παιδικὰ, τὰ με-

γάλα ανοιγμένα. Καράβια με πανιά, με μηχανές, με φωνές, πλένε μέσα σέ κείνα τὰ μάτια. Κι ὅλα ἀρμενίζουνε, κι ὅλα δείχνουνε σίγουρα πὼς θὰ φτάξουνε στὰ λιμάνια.

Φορτωμέναπραμάτια, πηγαينόρχονται ἀπὸ τὴ Δύση στὴν Ἀνατολὴ κι ἀπ' τὴν Ἀνατολὴ στὴ Δύση.

Πηγαινόρχονται μὰ πάντα καημός του στέκει, τούτῃ ἡ πατρίδα ἢ γαλανή, (...), ποὺ δὲν ἔχει δάση γιὰ νὰ γεράσῃ καὶ νὰ στοιχειωθῇ ἀπ' τοὺς βαριοὺς τοὺς ἴσκιους, πάρεξ ὁ μπάτης νύχτα μέρα δροσερεύει τὰ φυλλοκάρδια της, λύνοντας τὰ μαράζια ἀπὸ τὰ μάγουλά της. Τούτῃς τῆς πατρίδας ὁ καημός δὲν εἶναι σὰν τὸν καημὸ τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοῦ γυρισμοῦ, στὴ φαμίλια καὶ τὴν ἀγάπη. Μόν' εἶναι κύμα ποὺ σὲ σπρώχνει μαλακὰ ἀπὸ φυσικὰ δύναμη, νὰ στρέφῃς, ὅλο νὰ στρέφῃς πίσω στὰ λιμάνια της, γιὰ νὰ ξελυθῇς ἀπὸ τὸ νόστο ποὺ σὲ πλακώνει, νὰ τινάξῃς ἀπὸ πάνω σου τὸ χιόνι τῆς ξενιτιᾶς.

Καβάλα σ' ἓνα πρεβάζι τ' οὐρανοῦ μιὰ μέρα, ἓνας ξανθὸς θεὸς παίζοντας τὴ χρυσή του λύρα, ἀποκαρώθηκε χαζεύοντας ἓνα κοπάδι ἄσπρους ταύρους, ἔτσι, ποὺ γλίστρησεν ἡ λύρα ἀπὸ τὰ χέρια του, κι ἔπεσε στὰ χάη. Γκρεμὸ σὲ γκρεμό, ἀπὸ βουνοσύγνεφα κατρακυλώντας, βύθισε στὴ θάλασσα. Μιὰ θάλασσα ἀνάμεσα σὲ δυὸ μεγάλες στεριές.

Κι ἔπιασεν ἡ λύρα σὰν τὸν χρυσὸ τὸν κύκνο νὰ πλῆη, νὰ πλῆη, ὅσο ποὺ ἔφταξεν σὲ κάτι βράχια γιομάτα κοχλίδια στριφτά, καὶ δεντράκια ἀπὸ κνικάτα κοράλια.

Μὰ τὰ κοράλια μιᾶς κι ἔχουνε μπράτσα, ἔχουνε καὶ χέρια κλαδιὰ καὶ μποροῦνε νὰ πιάνουνε στ' ἀλήθεια ὅ,τι τ' ἀγγίξῃ. Ἔτσι χουφτιάσανε ἀπ' τὶς χορδὲς τὴ λύρα τοῦ ξανθοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐσφίξανε γερὰ στὰ δάχτυλά τους τὰ κοκαλénια.

Κι ἡ λύρα ποὺ ἦτανε μαγεμένη, ποὺ ἦτανε γιομάτῃ ἀπ' τοὺς παλμούς τοῦ θεικοῦ τραγουδιοῦ, εὐθύς π' ἀκούμπησε σὲ στέρεο πράμα, ἀρχίνησε ἀπὸ μοναχὴ της ν' ἀναδίνῃ οὐράνιους ἤχους.

Κι ἀντήχησε γιὰ πρώτη φορὰ πάνω ἀπὸ τ' ἀνεσκεμένα βράχια φωνή, φωνὴ μελωδικὴ ν' ἀπλώνεται, νὰ λαλή καὶ νὰ καλῇ τοὺς ἀνέμους, τὰ ζωντανά, τὰ πέλαγα.

Ἀκούσανε οἱ ἄνεμοι καὶ μέρεψεν ἡ ἀναμαλλιασμένη μουσούδα τους, κι ἀπὸ κοντὰ τὰ πέλαγα μαλάκωσαν τὰ μουγγρητὰ τους ν' ἀφουγκραστοῦνε κι αὐτὰ τὴ μελωδία.

Τρέξανε καί τὰ θεριά, πατείς με πατῶ σε, νὰ μάθουνε ποῦθε ἀνάβρνε κείνος ὁ βόγγος ὁ γλυκός πού τοὺς ἐμούδιαζε τὰ σωθικά καὶ παράλυε τὴν ἀγριάδα τῆς δυνάμει τους.

Σκουντουφλώντας κι ἀναμασκαλιάζοντας κορφή σὲ κορφή τὰ βόσκει, νάσου κι ἡ γριὰ Στεριά ἀγκομαχοῦσα.

Κατρακυλοῦσε ἀπ' τὸ Βοριά στὸ Νότο κι ὅσο ἐκοντοζύγωνε τὸν τόπο ἀπ' ὅπου φυσοῦσεν ἡ λαλιά, ξανάνιωνε τὸ σουφρωμένο τῆς πρόσωπο.

Τὰ δασὰ τῆς φρύδια ξεσγούρευαν κι ἔπιασε κάτι νὰ γλυκαίνει καὶ νὰ σπαράζει στοὺς κόρφους τῆς, κάτι σὰν φτερούγα πουλιού. Τραβηγμένη, ὀδηγημένη ὅλο καὶ πιὸ μερωμένα, ὅλο καὶ πιὸ κοντὰ ἀπ' τὴ φωνή, ἔφταξεν σὲ μιὰ θάλασσα. Μὰ ἡ θάλασσα τούτῃ δὲν ἦτανε σὰν ἐκεῖνες πού γνώριζεν ἡ στεριά. Τὴ βρῆκε νὰ γελάει δίχως φουρτοῦνες, ντυμένη γαλανὰ. Τὴν εἶδε νὰ πέφτουνε ἀπ' τ' ἀνοιχτά τῆς χεῖλη πλεξάνες τὰ σμαραγδιὰ τὰ μαργαριτάρια, νὰ καταλάμπη ὁ ὀρίζοντας. Καὶ τότες ἀνοιξεν ἡ στεριά λιγωμένη τὰ χέρια καὶ ξάπλωσε μὲ χίλια μπράτσα ὅσο βαθύτερα μποροῦσε, γιὰ νὰ προφτάσῃ νὰ τὴν ἀγκαλιαστῇ, ν' ἀκουμπήσῃ πάνω τῆς, νὰ μορώξῃ. Τσίτωσε ὀρθὰ καὶ τὰ μυριάδες κοχυλάκια τῆς αὐτιά ν' ἀκούη, κι ἀπ' τὸ πολὺ πού ἄκουε ὁμορφοτέντωσε τὸ κορμί τῆς σ' ἀπειρες ξαπλωματιές. κι ἦρθε κι ἐσείστη, κι ἐλικνίστη κι ἐκινήθη σ' ἀγκαλιές καὶ συμπλέγματα τέτοια, πού σὲ καμιὰν ἄλλῃ χώρα δὲ θὰ ἔβρη τὸ μάτι ν' ἀναπαυτῇ. Γιατὶ ὀλοῦθε ἡ ἀγάπη, θυγατέρα γνήσια τῆς ἀρμονίας ἀπλωσε νοικοκυρούλα τὸ ἀβρό τῆς χέρι καὶ καλογύρισε δεξιὰ ζερβὰ ὅλα τὰ γκρεμὰ τοῦ μετώπου τῆς γριᾶς στέρνας. Κοντυλόγραψε λόφους καὶ βουνὰ νὰ πέφτουνε χυτὰ, μερωμένα, φιλάρισε τ' ἀκατάστατα ἀγριόμαλλά τῆς, τὰ κούρεψε, κι ἔφτιασε ἔτσι τὰ μικρὰ μοσκοβολημένα πευκόδασα πού δὲν χάνεται κανεὶς μέσα σ' αὐτὰ καθὼς γίνεται στὰ φοβερὰ στοιχειωμένα ἐλατόδασα τῆς Εὐρώπης. Ὑστερα τῆς ἔβαψε μὲ παπαροῦνες τὰ μάγουλα καὶ τὰ χεῖλη κι ἀπλωσε στὸ ξεσουφρωμένο πιά πρόσωπο μιὰ πούντρα ἀπὸ χίλια ἀνάμιχτα χρώματα καμπίσιων λουλουδιῶν. Κι ἀσηκώθηκεν γύρους γύρους ἡ εὐωδιὰ ν' ἀναδίνεται ἀπὸ τὴ γῆς αὐτῇ, κι ὅλο ἀνέβαινε πυρωμένη ἀπὸ τὸν ἥλιο, κι ὑψώθη πύργος φωτεινὸς ἀγέρινος, εὐωδιασμένος.

Τὰ μελίσσια ἀκυβέρνητα μπουλούκια ἴσαμε τότες τὸν εἶδανε ἀπὸ μακρὰ καὶ σαλπίσανε συναγεμώ. Χιλιάδες στρατιές ἀπὸ τὰ πέρατα

τῆς οἰκουμένης κινήσαμε νὰ φτάσουνε τὸ μοσκομυρισμένο τόπο. Κι ἦρθανε καὶ φωλιάσανε στὶς κουφάλες τῶν βουνῶν κι ἐκεῖ μέσα σὲ θάμνους ἀπὸ θυμάρια χτίσανε τὶς μεγαλύτερες μελισσοφάμπρικες, ὀνομαστές στὰ πέρατα τῆς γῆς γιὰ τὸ μέλι ποῦ 'ναι κεχριμπαρένιο, λαμπικωτό, μυρουδάτο.

Κι ἐνῶ τὰ μελίσσια, κι ὅλα τὰ ἡμερα ζωύφια καὶ ζωντανὰ μαζωχτήκανε στὴ χώρα ἐκείνη, ἀποτραβήχτηκαν τ' ἀνήμερα θεριὰ κατὰ τὸ βοριά, γιατί δὲν εἶχανε ποῦ νὰ κρυφοῦνε σ' ἓνα τέτοιον παραδομένο γυμνὸ τόπο, χωρὶς γκρεμούς καὶ φαράγκια, χωρὶς δάση καὶ χειμάρρια ὀρηκτικά, χωρὶς βογγητὰ ἀπὸ ἀγέρηδες δυνατοῦς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θάλασσας, βογγητὰ ποῦ θὰ σκεπάζανε τὰ μουνκανητὰ τους.

Ἔτσι γεννήθηκε, ἔτσι σιγὰ σιγὰ μεγάλωσε, διαμορφώθηκε, ἔτσι μαθήτεψε μέσα σὲ ἡμερα γλυκοπρόσωπα στοιχεῖα, ἔτσι σπούδαξε κι ἀγωνίστηκε τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς ἢ πατρίδα.

Τώρα, τὸ νὰ πιάσης νὰ παραστήσης καταλεπτῶς τὰ καθέκαστα, ὅσα συνέβησαν ἀπὸ ἀνθρώπους κι ἀπὸ ἐποχές στὴν πατρίδα αὐτὴ μέσα στὴ σύνθεση τῆς ἱστορίας, εἶναι σὰ νὰ καταπιασθῆς ν' ἀνεμαζώξης κουκὶ κουκὶ τὸν ἄμμο τῆς θάλασσας. Κι ἂν τ' ἀποφασίζης, μὴδὲ χῶρο τόσο μεγάλο θε νὰ ἔβρης νὰ τόνε στριμώξης, μὴδὲ ζωῶν θὰ ἐξουσιάζης σὰν ἄνθρωπος ποῦ εἶσαι, γιὰ νὰ τὶς μεροκαματιάσης.

Γιὰ τοῦτο δὲν θὰ σοῦ πῶ ἐδῶ πράματα ἀπ' τὰ σκολεῖα δασκαλεμένα, μὲ σειρὰ ποῦ τὴν ἔχουνε χιλιοειπωμένη σοφοὶ μελετητὲς ξενόγλωσσοι κι ὁμόγλωσσοι σ' ὅλες τὶς ἄλλες χῶρες καὶ τὶς ἐποχές.

Γιατὶ ὅσοι ποῦ κατοικοῦνε τούτῃ τῇ σφαίρᾳ, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, τὰ χιλιομυλημένα τῆς ἀντρείας καὶ τῆς ψυχῆς κατορθώματά της, θρύλους τὰ ζώθηκαν μὲ τὰ σπαθιά, σὲ πάσαν περίστασι ἀξιοσύνης.

Ὅλοῦθε τῆς γῆς ἔχουνε μείνει στημένα τὰ φλάμπουρα τῆς περηφάνιας, τοῦ πνεύματος, τῆς παλικάριᾶς, γιὰ νὰ δείχνουνε ἀκατάλυτα στοὺς αἰῶνες τί μποῖ καὶ τί σχέδιο ἔχει ἡ ἀρετὴ τῶν ἀντριωμένων, τὸ μέτρο τοῦ νοῦ, ἢ φλόγα τῆς καρδιᾶς. Νὰ τὰ θωροῦν οἱ λαοί, νὰ προσπαθοῦνε νὰ τὰ φτάξουν.

Μὰ ὅποιος ἔχει τὸ δῶρο τὸ θεϊκὸ στὰ στήθια του, δὲ βολεῖ νὰ κοιμᾶται ἥσυχος καὶ μετρημένος. Μὴδὲ τὰ ἔργατά του ὅλα, τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς σωφροσύνης θὰ λογαριαστοῦν.

Ἡ φωτιά ἔχει φλόγες νὰ προπηδοῦνε, ἔχει καὶ στάχτη νὰ κατακαθίζη, ἓνα βουναλάκι θράκα γκρίζα, μουντή.

Οἱ φλόγες τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας σηκώθηκαν ἀψηλὰ στὰ μέτωρα καὶ μείνανε ἐκεῖ φλογισμένο ἀκατάλυτο στεφάνι γιὰ δόξα τοῦ ἀνθρώπου.

«Γιὰ μιὰ ζωγραφιὰ καὶ γιὰ ἓνα σκύλο»

Μαρία Περ. Πάλλη

6. ΚΟΡΦΕΣ

Μῆνα Δεκέμβρη, ὁ καιρὸς ὁ χιονιστῆς μὲ σύννεφα καὶ βοριά χτυπᾷ κατάμουτρα τὸν Ἀλέξη, ποῦ μ' ἓνα γνώριμό του ἀνεβαίνει ἀπὸ κάποιο μονοπάτι μενιδιάτικο τὴν Ὀζιὰ τῇ χιονισμένῃ. Ἀνεβαίνουν ὁ ἓνας ἀκολουθώντας τὸν ἄλλο κι ὁ Ἀλέξης εἶναι μπροστά. Εἶναι καινούργια μέρη· ἀπ' αὐτὸ τὸ δρόμο πρώτη φορὰ ἔρχονται· ψηλότερα θὰ μποῦν μὲς στὰ σύννεφα· πῶς θὰ βρῇ τὴν κορυφή, δὲν ξέρει. Καὶ ἔλεγε μέσα του ὁ Ἀλέξης.

— Γιατὶ γυρεύομε καὶ καλὰ τὶς κορυφές; Ἀλλιῶς τὴ γυρεύει αὐτός, ἀλλιῶς ἐγώ· γιατί εἶναι μαζί μου; Θὰ πᾶμε μὲς στὰ σύννεφα καὶ δὲν πειράζει, ἂν χαθοῦμε· μυρίζουν τὰ πεῦκα καὶ οἱ κουμαριές καὶ τὰ ρεῖκια τὰ μικρά, ποῦ στολισμένα μὲ τὸ χρῶμα τῆς ντροπῆς ξέρουν τόσα πράγματα καὶ ἀναδίνουν μυρωδιὰ ἐλαφρύτατη καὶ γλυκόπικρη.

— Θὰ φτάσωμε στὰ σύννεφα· νὰ μιὰ κλεισούρα! ἀπὸ δῶ πρέπει νὰ γυρέψωμε τὸ μονοπάτι, ποῦ θὰ μᾶς πάη.

— Θὰ πᾶμε στὴν κορυφή.

— Ἐδῶ ἀρχίζουν τὰ ἔλατα, ποῦ τ' ἀσπρίζει ἀπὸ μιὰ μεριά μονάχα ἢ πάχνη, καὶ τὸν κορμὸ καὶ τὰ φύλλα. Πράσινο λειβάδι σκοτεινό. . .

— Ἐπρεπε ἐδῶ νὰ ἔχουν ἐξοχές οἱ Ἀθηναῖοι καὶ νὰ ῥχωνται τὸ καλοκαίρι μὲ σιδηρόδρομο ὁδοντωτό.

— Ναί, οἱ Ἀθηναῖοι· ἀρκετὰ τοὺς βλέπω στὴ χώρα μέσα. Τί τοὺς φέρνει ἐδῶ μαζί του αὐτός; Σὰ μανιτάρια μυρίζουν τὰ σύννεφα, ποῦ μὲ διαπερνοῦν ὥς στὰ κόκαλα καὶ τσοῦζει τὸ κρῦο.

Ἀκούγεται μιὰ βρῦση ποῦ τρέχει. Τί ἔγινε τὸ μονοπάτι; ἀπὸ δῶ πηγαίνει ἢ ἀπὸ κεῖ; Ἐνα ἐκκλησιδάκι βρίσκεται μὲς στὴν καταχνιά,

ἡ Ἁγία Τριάδα· ἀπὸ κεῖ ἔρχεται τὸ νερό· ἓνα πλατάνι δίχως φύλλα καὶ ἓνα πριναρί δεντρωμένο εἶναι κοντὰ στὴν ἐκκλησιά.

—Θ' ἀνεβοῦμε ἀπὸ δῶ κι ὅπου βγοῦμε.

Ἀνεβαίνουν μιὰ δύσκολη ράχη μὲ πέτρες, χωρὶς μονοπάτι, ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἔλατα καὶ φτάνουν σὲ μιὰ κορυφή. Τίποτε δὲ φαίνεται γύρω.

—Εἶναι ἡ κορυφή ; ρωτᾷ ὁ σύντροφος τοῦ Ἀλέξη.

—Ναί.

—Τότε θὰ καθίσω νὰ φάγω.

Εἶναι σύννεφα καὶ βοριάς μαζί, ποὺ μὲ κεντοῦν δέρνοντας τὸ παγωμένο πρόσωπό μου μὲ κρύο καὶ ὑγρασία· τὰ κόκαλά μου εἶναι νοτισμένα καί, καθὼς ἀνεβαίνει τὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ χυμίζει κατεπάνω μου, πνίγει τὴν ἀναπνοή μου ὁ βοριάς ἀδιάκοπα. Τυλίγοντάς με ἀπὸ παντοῦ καὶ τὴ βαθεῖα τῆς στάχτη τραβώντας ἡ καταχνιὰ μὲ ραντίζει κι ἡ παγωνιά ἀσπρίζει τὰ μαῦρα ἔλατα. Περνοῦν ἀχώριστα καὶ περνώντας σφυροῦν ἀτέλειωτα τὰ σύννεφα κι ὁ βοριάς. Τίποτε δὲ βλέπω γύρω. Μὰ τὸ σκοτάδι ξανοίγει, φωτίζεται ἡ συννεφιά καὶ σκίζεται. Μόλις χωρίστηκε ἀπὸ τὸ βοριά, τὴν κυνήγησε αὐτὸς κατὰ τὴ νοτιὰ καὶ σωριάστηκε στὴ θάλασσα πάνω τῆς Αἴγινας. Τί γρήγορα πλῦθηκε οὐρανός, ὁ ἥλιος ἔλιωσε τὴν πάχνη καὶ στὰ νιόγενα χορτάρια οἱ ἀχτίδες του ἀνάβουν ἀμέτρητα καὶ ἐφτάχρωμα λυχνάρια.

—Ἡ κορυφή εἶναι πάρα πέρα ἐκεῖ, βλέπεις ; Σήκω νὰ πᾶμε.

—Γιατί μὲ εἶπες πὼς εἶναι δῶ ;

—Σὲ εἶπα πὼς εἶναι δῶ, γιὰ νὰ φᾶς, μὲ τὴν ἡσυχία σου. Κουρελιασμένα μερικά σύννεφα περνοῦν ἀκόμα καὶ φεύγουν. Τώρα χυμίζει κατεπάνω μου μονάχος καί, κατάξερος, σὰν τὸ διαμάντι κόβει ὁ βοριάς. Ἀνεβαίνουν πάλι μιὰ ράχη κι ἔπειτα μιὰν ἄλλη πιὸ δύσκολη, ἀπὸ τὰ κοφτερά βράχια, καὶ ποὺ ἔχει λιγυστὰ τὰ ἔλατα. Τὰ χιόνια ἐλαφρότατα εἶναι πεσμένα χάμω καὶ γεμίζουν τὶς γοῦβες καὶ τὰ ἀδειανὰ μέρη ἀνάμεσα στὶς πέτρες. Ἐδῶ εἶναι ἡ κορυφή. Λαλοῦνε μαζί ὅλες οἱ χορδὲς μὲς στὸ ὄργανο, λαλοῦνε σὰν τὰ σχοινιά τοῦ καραβιοῦ ποὺ μαϊστράλι βογγάει μέσα τους. Σβήστηκαν τ' ἀδύνατα τὰ ὄνειρα τοῦ κόπου. Φῶς βλέπω κι ἔκταση μεγάλη. Νὰ μείνω πάντα δῶ, νὰ βλέπω πάντα κάτω· νὰ χαράζεται στὰ σωθικά μου βαθιά κι ἀγάλι ἀγάλι καὶ δίχως νὰ κουράζεται ὁ πόνος μιᾶς δίψας, ποὺ δὲν ἔχει ἀρ-

κετὸ νερὸ νὰ ξεδιψάσῃ ὅλη. Τὸ χιόνι, σὰ νὰ μὴν κοτᾶ νὰ κατέβῃ χαμυλότερα, κάθισε ἐλαφρὰ στὰ κορφοβούνια. Κάμποι μεγάλοι, καὶ ράχες καὶ θάλασσες κρᾶζουν ὀνόματα γνωστά· λὲν πὼς ἐκεῖ βρίσκονται τὰ παλιὰ τὰ χρώματα. Βασιλικότερη κι ἀπὸ τοῦ αἵτου ἡ ματιά μου πετάει ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὅλη καὶ ποθεῖ νὰ τὴν ἀδράξῃ. Ἀπογεματιανὰ χρώματα, ὀσχάστε λίγο, μὴ σπιρουνίζετε τὸν πόθο μου τὸν τρίσβαθο γιὰ τὰ περασμένα πού μὲ καίει, ὦ μεστωμένα χρώματα, πού στάζετε βαριά, βαριά σταλαγματιές μ' ἐξαίρετη οὐσία, μαραίνετε τὴν τωρινή μου δύναμη καὶ τὴν ἐρχόμενη. Πῶς ἤθελα νὰ σᾶς δημιουργήσω, γιὰ νὰ σᾶς βγάλω ἀπὸ μέσα μου, νὰ σᾶς πετάξω ἔξω, ἑλληνικὰ βουνά, ἑλληνικὰ βουνά, καὶ σᾶς, τὰ βράχια καὶ τὰ δέντρα καὶ τὸν ἀγέρα· ἑλληνικὰ βουνά καὶ σένα, ἥλιε, πού ζεσταίνεις με καί, ρίχνοντας ἀχτίδες ὑστερνές, ἀνάβεις ἀμέτρητα κι ἐφτάχρωμα λυχνάρια μὲς στὰ χόρτα τὰ βρεμένα.

«Τὸ μονοπάτι»

Ἰων Δραγούμης

7. Η ΜΑΝΑ ΜΟΥ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Θάλασσα! Ὡς στοιχεῖο γεμάτο μυστήριο! Φοβερό μαζί κι ἀγαπημένο! Τραβᾷς τὸν ἄνθρωπο, σὰν νὰ εἶσαι μαγνήτης! Ὁ βαθὺς κι αἰώνιος βόγγος σου νανουρίζει τὴν ψυχὴ μας, γεμάτος μυστηριώδεις κι ἀνεξιχνίαστες φωνές!

Ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς δημιουργίας ἡ θάλασσα ἦταν ὅπως εἶναι σήμερα, καὶ θὰ ἦ ἡ ἴδια ὡς τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου. Δὲν θ' ἀλλάξῃ καθόλου ὁλότελα. Πρὶν νὰ πλαστῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπάνω στὴ γῆ, αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ νερά βογγούσανε κι ἀφρίζανε μέσα στὸν ἔρημο τὸν κόσμο, κάτω ἀπὸ τὸν ἔρημον οὐρανό, τὰ ἴδια κύματα ξεσπούσανε καταπάνω στὶς ἔρημες στεριές, πού δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα ἀπάνω τους καμμιά ζωὴ, μήτε ζῶο, μήτε ἄνθρωπος, μήτε μαμούνι. Τὰ νερά ὅμως τῆς θάλασσας ἦταν γεμάτα ἀπὸ πλῆθος πλάσματα, μ' ὅλο πού ἀπάνω σ' αὐτὴ δὲν ἀρμένιζε τίποτα. Μοναχὰ ὁ ἥλιος τὴν κοντάριζε μὲ τὶς πυρωμένες σαγίτες του ἀπὸ τὴν ὥρα πού ἐβγαίνει ὡς τὴν ὥρα πού βουτοῦσε πίσω ἀπὸ τὸ ἔρημο πέλαγο, κατὰ τὸ βασίλειμα, καὶ τὸ φεγγάρι πλανιότανε ἀπὸ πάνω της, βουβό, λυπημένο, σὰν κομμένο

κεφάλι δίχως αίμα, ρίχνοντας άπάνω στ' άτελείωτα νερά της τὸ ὕδραργυρένιο κρύο φῶς του.

Ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸ τὸ ἀκατακάθιστο τέρας, ἀλλάζει ὁλοένα τὴν ὄψη τῆς στεριᾶς, τὴν καταπατᾶ, τὴν ἐξουσιάζει. Μὰ τῇ θάλασσᾳ, μὲ ὅλα πού σοφίζεται, μὲ ὅλα πού βρίσκει τὸ μυαλό του, δὲν μπορεῖ νὰ τῆς κάνη τίποτα. Ἡ ὄψη της ἀπομένει ἀνάλλαχτη, ἀμόλευτη, ὅπως ἦτανε τότε πού «πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος», ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἐξουσιάσῃ, κι αὐτὸ πού λέγει ὁ ἄνθρωπος ἐξουσία ἀπάνω στὴ θάλασσα, εἶναι μιὰ ἐξουσία ψεύτικη, ξεγέλασμα τῆς ἀλαζονείας του. Τὰ μεγάλα παπόρια του μπορεῖ νὰ ταξιδεύουνε σὲ κάθε μέρος της, μὰ μόλις περάσῃ τὸ κάθε πλεούμενο, πού σκίζει τὸ νερό της, αὐτὸ πάλι κλείνει καὶ σβήνει πίσ' ἀπὸ τὸ τιμόνι του τ' αὐλάκι πού χάραξε γιὰ μιὰ στιγμή, ἡ μικρὴ πληγὴ πού ἀνοίξε ἀπάνω στὸ παρθένο τὸ κορμί της σφαλᾷ καὶ γιastreύεται στὴ στιγμή, χωρὶς ν' ἀπομείνῃ σημάδι ὁλότελα. Τὰ ὑπερωκέανια καὶ τὶς πλεούμενες πολιτεῖες τὶς ἔχει γιὰ μπαίγνια, τ' ἀφήνει καὶ πηγαινοέρχονται ἀπάνω της, ὡς πού νὰ θυμώσει καὶ νὰ τὰ καταπιῇ. Ποιὸς θὰ ἐξουσιάσῃ τὴ φοβερὴ ἄβυσσο ; Ποιὸς μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ κατὰ τὸ θέλημά του ἓνα πράγμα πού ἀλλάζει ὁλοένα τὸ ἴδιο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀπομένοντας αἰώνια ἀπάτητο, ἀσκλάβωτο, ἀνέγγιχτο, ἀμόλευτο, ὅπως ἐβγῆκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ; Στοιχεῖο ἁγιασμένο, ἄσπιλο!

Ἡ θάλασσα εἶναι ἡ αἰώνια πατρίδα τῆς ἐλευθερίας. Γι' αὐτό, σὰν τὴ βλέπῃ ὁ ἄνθρωπος, νιώθει νὰ φτερουγίζῃ μέσα του τούτῃ ἡ θεϊκὴ πνοή. Ὁ ποιητὴς Κάλβος γράφει πῶς ἡ Ἑλευθερία εἶναι κόρη τοῦ Ὁκεανοῦ, καὶ πῶς τοῦ ἔλεγε τοῦτα τὰ λόγια:

Ὁκεανέ, πατέρα
τῶν χορῶν ἀθανάτων,
ἄκουσον τὴν φωνήν μου,
καὶ τῆς ψυχῆς μου τέλεσον
τὸν μέγαν πόθον.

Ἐνδοξον θρόνον εἶχον
εἰς τὴν Ἑλλάδα· τύραννοι
πρὸ πολλοῦ τὸν κρατοῦσι·

σήμερον σὺ βοήθησον,
δός μου τὸν θρόνον.

Ὅταν τοὺς ἀνοήτους
φεύγω θνητούς, με δέχονται
ἢ πατρικαί σου ἀγκάλαι·
ἢ ἐλπίς μου εἰς τὴν ἀγάπην σου
στηρίζεται ὅλη.

Ὁ Δαβὶδ παρομοιάζει τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ σὰν τὸ μούγκρισμα τῆς φουρτουνιασμένης θάλασσας. Μὰ καὶ τὴν εἰρήνη, τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὴν παραστήσῃ τόσο καλὰ, ὅσο ἡ γαληνεμένη θάλασσα. Κι ὅλες οἱ ὀψεις ποὺ παίρνει αὐτὸ τὸ μυστηριῶδες στοιχείο, ἔχουνε ἀνταπόκριση μετὰ τὴν κάθε κατάστασι τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐγὼ τὴ νιώθω βαθιὰ τὴ θάλασσα, γιατί γεννήθηκα κοντὰ της, καλύτερα μάλιστα πρέπει νὰ πῶ πῶς γεννήθηκα μέσα της. Κι ὅπως ἀγαπᾷ κανένας καὶ πονᾷ τὴ μητέρα του, ποὺ τὸν βάσταξε στὴν κοιλιά της, ἔτσι κι ἐγὼ ἀγαπῶ καὶ πονῶ τὴ θάλασσα σὰν μητέρα μου.

Ἡ βαθειὰ μουσικὴ ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ κύματά της με νανούρισε στὴν κούνια μου. Ἀναθράφηκα καὶ μεγάλωσα μέσα στοὺς ἄρμυρους ἄφρους της, δαρμένος ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ποὺ φυσοῦσαν ἀπὸ τὸ πέλαγο. Τὰ θαλασσοπούλια κράζανε ἀπὸ πάνω μου μετὰ τὴ βραχνὴ φωνή τους, κι ἦταν οἱ πρῶτοι φίλοι καὶ συντρόφοι μου. Μὲ τίς βάρκες θαλασσοπνιγόμενα, κι ὁ μπαρμπα - Ρόγκος στάθηκε ὁ δάσκαλός μου στὰ караβίσια, στὸ πῶς κυβερνιέται ἓνα πλεούμενο, τί λογῆς μανοῦβρες πρέπει νὰ κάνῃ κανένας σὲ κάθε περίστασι, στὰ πανιά, στὸ φουντάρισμα, στὸ ἀνέβασμα τῆς ἄγκουρας, τί ὄνομα ἔχει τὸ κάθετι ἀπάνω στὴ σκάφη καὶ στὴν ἄρματωσιά, μ' ἔμαθε νὰ κόβω πανιά, νὰ τὰ γραντολογῶ, νὰ σκαρώνω βάρκα, μ' ἓναν λόγο μοῦ δίδαξε καταλεπτῶς ὅλα ὅσα πρέπει νὰ ξέρῃ ἓνας θαλασσινός, καὶ τὸ καθένα ἀπάνω στὴν πράξι, «μ' ἔπραξε καλὰ», ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος ὁ μπαρμπα - Ρόγκος, Θεὸς χωρὲς' τον!

Σὰν μεγάλωσα, τὸν περισσότερον καιρὸ μου τὸν περνοῦσα στὴ θάλασσα, πρὸ πάντων τὸ καλοκαίρι.

Χαιρόμουν αὖ σὰν φυσοῦσε φρέσκος ἀγέρας. Ἀγαποῦσα τὸν βορρᾶ ποὺ σήκωνε μεγάλα κύματα καὶ τὰ σφεντόνιζε ἀπάνω στὰ βρά-

χια, από τη βορινή μεριά του νησιού μου. Κατά κείνο τὸ μέρος εἶχε ἓναν δυὸ κάβους καὶ πολλές μύτες, καὶ τὰ νερά ἦτανε βαθιά κι ἀπότομα — «κρεμάμενα», ὅπως λένε οἱ θαλασσινοί. Ἀνάμεσα εἶχε καὶ κάτι μικρὲς ἀμμουδιὲς καὶ μικρὲς σπηλιές, πού ἀντιβουίζανε ἀπὸ τὸ βογγητὸ τῆς ἀγριεμένης θάλασσας.

Ἔφεπτα στὸ νερὸ πού μοσκοβολοῦσε ἀρμύρα, πήγαινα στὸν πάτο, κι ἀνέβαινα σὰν σαγίτα. Τ' αὐτιά μου, πού τὰ ἴνωθα βουλωμένα ἐκεῖ κάτω, καὶ βουίζανε ἀπὸ τὸ νερὸ πού ἔσκιζα, μόλις ἀνέβαινα ἀπάνω τὰ χτυποῦσε ἄξαφνα τὸ μουγκρητὸ τῆς θάλασσας, πού μ' ἔκανε νὰ χαίρουμαι σὰν τὸ δέλφινα. Κολυμποῦσα ὁλομόναχος, ὥρες πολλές, ἔβαζα τὸ κεφάλι μου μπροστὰ καὶ πήγαινα καταπάνω στὰ κύματα, πού μὲ σκεπάζανε μὲ ἀφροὺς καὶ μ' ἀνεβοκατεβάζανε. Ἄμα ἔβλεπα νὰ ῥχεται καμιά μεγάλη θάλασσα στεφανωμένη μὲ πολὺ ἀφρό, τὴν περίμενα καί, σὰν ἔφτανε μπροστὰ μου, ἔδινα μιὰ καὶ χωνόμουνα μέσα στὸ γαλαζοπράσινο νερό της πού φέγγιζε σὰν νεροκρούσταλλο. Τὸ νερόβουνο μὲ κουκούλωνε γιὰ μιὰ στιγμή, μούγκριζε ἀπὸ πάνω μου καὶ τραβοῦσε κατὰ τὴν ἀκροθαλασσιά. Μαῦρα φύκια πλέχανε ἀπάνω στὰ δροσερὰ νερά, γυαλιστερὰ σὰν κορδέλες ἀπὸ λουστρίνι.

Σὰν ἔφταναν ἀνοιχτά, ἔφεπτα ἀνάσκελος, μὲ τὴν πλάτη κατὰ τὸ πέλαγο, ἀπ' ὅπου φυσοῦσε ὁ ἀγέρας, καὶ μὲ τὸ πρόσωπο γυρισμένο κατὰ τὴ σειρά. Οἱ θάλασσες μ' ἀνεβοκατεβάζανε, κι ἐγὼ ἔβλεπα τὸ πανόραμα. Ἐδῶ κι ἐκεῖ μαῦρες ξέρες βγάζανε τὶς ἄγριες κεφαλὲς τους ἀπὸ τὴν ἄβυσσο, κι ὕστερα πάλι τὶς χώνανε μέσα στὸ νερό. Τὰ μεγάλα κύματα τὶς σκεπάζανε ὁλότελα, ἄλλα μικρότερα ἀφήνανε ἀπ' ὅξω τὴν κορφὴ τους καί, σὰν περνούσανε, τρέχανε ἀπὸ πάνω τους τὰ νερά καὶ γυαλοκοπούσανε στὸν ἥλιο.

Αὐτὲς οἱ ξέρες βρισκόντανε, ὅπως εἶναι πάντα, ἀνοιχτὰ ἀπὸ τοὺς κάβους κι ἀπὸ τὶς μύτες, πού ἀπάνω τους χτυποῦσανε οἱ θάλασσες καὶ τινάζανε τ' ἀφρισμένα νερά τους κάμποσα μπόγια ψηλά. Κάποιες ἀπὸ κείνες τὶς μύτες ἦτανε ψηλὲς σὰν τὴν πλώρη τοῦ παποριοῦ, ἄλλες πάλι ἦτανε μπάσες, κι ἡ μιὰ ἔμοιαζε μὲ κροκόδειλα, ἡ ἄλλη μὲ γουρούνι, ἡ ἄλλη μὲ καμήλα. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἦτανε μιὰ ἴσια πλάκα, κι ἀπάνω της στεκότανε, σὰν βαλμένος ξεπίτηδες, ἓνας στρογγυλὸς βράχος, κατάμαυρος σὰν πίσσα, ἴδιος μὲ μιὰν ἀράπικη κεφαλή. Αὐτὸς ἔτρωγε τὴν πιὸ μεγάλη μπόρα ἀπὸ τὸ κουτούλισμα πού κάνανε ἀπά-

νω του τ' άγριεμένα κριάρια του πελάγου, πού τὰ σαλαγοῦσε ὁ γερο - τσομπάνος, ὁ κυρ - Βοριάς.

Ἐκεῖ πού κολυμποῦσα ἀνάσκελος, γύριζα κι ἔβλεπα ἀπὸ πάνω μου καὶ τὰ θαλασσοπούλια, πού κράζανε κάπου κάπου καὶ σφυρίζανε, βουτώντας μέσα στὸν δρόσο τῶν νερῶν. Οἱ σταλαγματιές ἀπὸ τὰ ποδάρια τους πολλὲς φορές πέφτανε στὸ πρόσωπό μου. Χαιρόμουνα μαζί τους ἐκεῖνο τὸ πανηγύρι, ἦμουνα σὰν μεθυσμένοι μέσα στὰ κατακάθαρα νερά πού παφλάζανε ὀλόγυρά μου. Ἡ δυνατὴ μυρουδιά τους γέμιζε τὸν ἀέρα. Κάπου κάπου κατὰπινα καὶ καμιὰ γουλιὰ, κι ἀρμύριζε τὸ στόμα μου.

Ἄφηνα τὸ κορμί μου νὰ τὸ σπρώχνουνε τὰ κύματα κατὰ τὴν ἀκρογιαλιά. Σιγὰ σιγὰ πήγαινα γιαλὸ. Ἀρχίζα νὰ ξεχωρίζω τὸν πάτο ἀπὸ κάτω μου. Τὰ νερά πρασινίζανε σὰν σμαράγδι. Καταλάβαινα πὼς μ' ἀνασηκώνανε ὅπως κυλούσανε, σέρνοντας κι ἐμένα μαζί τους, ὡς πού τὰ ποδάρια μου ἀγγίζανε στὸν πάτο, κι ἔβγαινα ὄξω.

Πολλὲς φορές, ἔπαιρνα ἓνα μαχαίρι κι ἔβγαζα στρεΐδια, μύδια, καλόγνωμες, φοῦσκες, ἔπιανα καὶ κανένα καβούρι. Τί ἦτανε κείνη ἡ μοσκοβολιὰ πού βγάζανε! Πεθαμένον ἀνασταίνανε!

Ὅπως ἦμουνα γυμνός, πήγαινα καὶ ξάπλωνα ἀπάνω στὰ στοιβασμένα κοχύλια, καὶ καθόμουνα μπρούμυτος πολλὲς ὥρες, κοιτάζοντας τὴν ἀγαπημένη μου τὴ θάλασσα, πού μὲ καλοῦσε πάλι κοντά της. Τὰ κύματά της μουγκρίζανε ὀλοένα, σφυρίζανε, φωνάζανε, γελούσανε, μουρμουρίζανε, τραγουδάγανε, ἀλαλάζανε, πανηγυρίζανε.

Ἐκεῖ πού κοίταζα αὐτὸ τὸ ἀχόρταστο θέαμα, ἔχωνα τὰ χέρια μου καὶ τὰ ποδάρια μου μέσα στὸν σωρὸ τὰ κοχλίδια. Τί θησαυρός! Θαύμαζα τὴν ἔμορφιά πού εἶχανε κείνα τὰ μικρὰ στρουμπούλια, μὲ τί τέχνη τὰ ἔπλασε τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ! Ἐξὸν ἀπὸ τὸ ἔμορφο σκέδιο πού εἶχε τὸ καθένα, ἦτανε πλουμισμένο καὶ μὲ διάφορα πλουμίδια, καφετιά, τριανταφυλλιά, μαῦρα, πράσινα, παρδαλισμένα, ψιλοζωγραφισμένα, πλουμισμένα μὲ μιὰ τέχνη ἐξάίσια, μικρὰ καὶ μεγάλα. Χιλιάδες! Κι ἦτανε σωριασμένα σὲ κείνη τὴν ἄγρια ἐρημιά, ξεχασμένα, χωρὶς νὰ τὰ ξέρη κανένας.

Ἐβαζα τὰ ροῦχά μου, κι ἔμπαινα σὲ καμιὰ σπηλιά. Ἄν τύχαινε κι εἶχε μπεῖ νερὸ στ' αὐτί μου, ἔπαιρνα κανένα πλατὺ βότσαλο, πλάγιαζα τὸ κεφάλι μου, κολλώντας το στ' αὐτί μου, ὕστερα μ' ἓνα

άλλο βότσαλο χτυπούσα ελαφρά τὸ πλατὺ βότσαλο, κι ἔτρεχε τὸ νερὸ καὶ ξεβούλωνε τ' αὐτί μου.

Ξάπλωνα, κι ὁ ἀχὸς τῆς θάλασσας μ' ἀποκοίμιζε.

Στὸν ὕπνο μου ἔβλεπα πὼς ἤμουν καπετάνιος κι ἀρμένιζα μὲ φουρτούνα, κι ὅλο ὀρτσάριζα, γιὰ νὰ καβατζάρω ἕναν κάβο, καὶ δὲν τὰ κατάφερνα, καὶ βασανιζόμουν νὰ πάρω βόλτα.

“Ὑστερ’ ἄλλαξε μονομιᾶς τ’ ὄνειρο, καὶ βρισκόμουν μετὸν Ροβινσὸνα μέσα στὴν καλύβα του. Ἦτανε ὅπως τὸν ἤξερα, μετὰ μαῦρα γένια καὶ μακριὰ μουστάκια, φοροῦσε κάτι ροῦχα ἀπὸ προβιά, ἕνα καπέλο σὰν χωνί, κι εἶχε κοντά του τὴν καραμπίνα του καὶ τὸ παρασόλι του. Παραπέρα, καθότανε σταυροπόδι, ὁ Παρασκευᾶς, μαῦρος σὰν τὸ κατράμι κι ὁλόγυμνος, κι ἔπλεκε ἕνα καλάθι. Ὁ παπαγάλος ἦτανε γαντζωμένος ἀπάνω σ’ ἕνα ξύλο, καὶ μοῦ φώναζε: «Καλῶς ὄρισες! Καλῶς ὄρισες!» Ἀπ’ ὅξω ἦτανε κακοκαιριά, κι ἀκουγότανε ἡ βουὴ τῆς θάλασσας: «Χοῦ! Χοῦ! Χά! Μπού! Μπού! Μπού! Ροῦ! Ἀ! Χά! Χά! Μᾶς - ἄ - Φουέρρα! Μᾶς - ἄ - Φουέρρα!...»

Ξυπνοῦσα, κι ἀκουγα ἀκόμα αὐτὰ τὰ βογγητά. Μοναχὰ ὁ Ροβινσὸνας κι ὁ Παρασκευᾶς εἶχανε φύγει.

«Ἔργα» τ. Α'

Φώτης Κόντογλου

8. Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΠΑΠΑΡΟΥΝΑ

Τὸ πόδι ἀπόψε τὸ νιώθω πολὺ καλύτερα.

Μοῦ ἔρχεται νὰ σηκωθῶ σιγά σιγά, νὰ προχωρήσω μέσα στὸ σιωπηλὸ χαράκωμα. Εἶναι πολὺ παράξενο τὸ χαράκωμα μετὰ τόσο φῶς. Φέγγει σὰ μέρα καὶ ὅμως δὲν ἔχει φόβο. Τὸ φεγγαρόφωτο ἀπὸ μακριά, σὰ δὲν ἀντιλαμπίζει σὲ γυαλιστερό μέταλλο, δὲν ξεσκεπάζει τίποτα. Μπορῶ τὸ λοιπὸν νὰ περπατῶ λεύτερα κάτω ἀπὸ τὸν ἀχνὸ πέπλο του ποὺ προστατεύει σὰν ἀσημὶ σκοτάδι.

Γιὰ μιὰ στιγμή πάλι μοῦ περνᾷ ἡ ἰδέα πὼς ἐτούτη ἡ μοναξιά εἶναι ἀληθινή. Πὼς τάχα σηκώθηκαν ὅλοι καὶ φύγανε καὶ μ' ἄφησαν μονάχον, ὁλομόναχον ἐδῶ πάνω. Τότες μιὰ κρυάδα περνᾷ, λεπίδι, τὴν καρδιά μου. Θὰ προτιμοῦσα νὰ ξέρω πὼς ζοῦνε γύρω μου κρυμμένοι ἀνθρώποι, κι ὅς ἦτανε μόνο ὁ χτρί.

Προχώρεσα ὡς τὴν ἄκρη τοῦ χαρακώματος τοῦ λόχου μας. Ὡς

τὴν ἔβγαση τῶν συρματοπλεγμάτων. Ἐκεῖ εἶναι μιὰ μυστική πόρτα ποὺ σφαλνᾷ μ' ἓνα ἀδράχτι ὀπλισμένο μὲ ἀγκαθωτὸ σύρμα. Ἐπειδὴ τὸ μέρος εἶναι ἓνα νταμάρι ὅλο πέτρα καὶ δὲ σκάβεται, σήκωσαν ἓνα προκάλυμμα μὲ γεώσακους. Τὰ τσουβάλια αὐτὰ κείμεν' ἐδῶ χρόνον καιρὸ ἔτσι. Θὰ φάγαν ὑγρασίες, βροχάδες, χιόνια καὶ ἥλιους. Ἦρθαν καὶ σάπισαν ἀπὸ τὰ νερά, ὁ ἥλιος τὰ τσουρούφλισε καὶ τὰ ἔκαψε. Τραβῶ τὸ δάχτυλό μου πάνω τους. Λιώνει ἡ λινάτσα. Σὰν τὰ ξεθαμμένα ροῦχα τῶν πεθαμένων ποὺ ξεφτᾶνε, σταχτωμένα, μὲ τὸ πρῶτο ἄγγιγμα. Εἶναι τσουβαλάκια φουσκωμένα κάργα, ὅπως τὰ πρωτογέμισαν. Ἄλλα πάλι κρεμάζουν σαχλά, μισοαδειανά. Κάτου ἀπὸ τὸ δυνατό φεγγάρι μοιάζουν μὲ φοφίμια σκυλιῶν, ἄλλα πρισμένα κι ἄλλα ξαντεριασμένα, σωριασμένα μὲ τάξη τὸ ἕνα πάνου στ' ἄλλο.

Ἀπὸ δῶ τὸ θέαμα θὰ ἔναι πιὸ ὁμορφο. Τώρα τὸ κρυμμένο ποτάμι ἀκούγεται καλύτερα ὅπως φωνάζει μακριά, μὲς ἀπὸ τὴ βαθιὰ κοίτη του. Θέλω νὰ βγάλω τὸ κεφάλι ψηλὰ ἀπὸ τὸ προπέτασμα, νὰ ἰδῶ πέρα. Ἄν μποροῦσα μάλιστα θὰ καβαλίκευα τὸ χαράκωμα. Ἀκουμπῶ τὸ μπαστούνι στὸ τοίχωμα, σηκώνουμαι στὴ μύτη τῆς ἀρβύλας τοῦ γεροῦ μου ποδιοῦ καὶ γαντζώνω τὰ δάχτυλα στοὺς γεώσακους ποὺ ἔναι πάνω πάνω. Ἔνας ἀπ' αὐτοὺς λιώνει μεμιᾶς κι ἀδειάζει τὸν ἄμμο του πάνω μου. Λοιπὸν τότες ἔγινε μιὰν ἀποκάλυψη! Μόλις ξεφούσκωσε αὐτὸ τὸ σακί, χαμήλωσε ἡ καμπούρα του καὶ ξεσκέπασε στὰ μάτια μου μιὰ μικρὴν εὐτυχία. Ἀχ, μοῦ ἔκαμε τόσο καλὸ στὴν ψυχὴ, λίγο ἀκόμα καὶ θὰ πατοῦσα μιὰ τσιριξιά χαρᾶς.

Ἦταν ἓνα λουλούδι ἐκεῖ! Συλλογίσου. Ἐνα λουλούδι εἶχε φυτρώσει ἐκεῖ μέσα στοὺς σαπρακιασμένους γεώσακους. Καὶ μοῦ ξεφανερώθηκε ἔτσι ξαφνικὰ τούτη τὴ νύχτα ποὺ ἔναι γιομάτη θάματα. Ἀπόμεινα νὰ τὸ βλέπω σχεδὸν τρομαγμένος. Τ' ἄγγισα μὲ χτυποκάρδι, ὅπως ἀγγίζεις ἓνα βρέφος στὸ μάγουλο. Εἶναι μιὰ παπαρούνα. Μιὰ τόση δὰ μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ἀνοιγμένη σὰν μικρὴ βελουδένια φούχτα. Ἄν μποροῦσε νὰ τὴ χαρῇ κανένας μέσα στὸ φῶς τοῦ ἡλίου, θάβλεπε πῶς ἦταν ἄλικη, μ' ἓναν μαῦρο σταυρὸ στὴν καρδιά, μὲ μιὰ τούφα μαβιᾶς βλεφαρίδες στὴ μέση. Εἶναι θραπερὸ λουλούδι, γεμάτο χαρά, χρώματα καὶ γεροσύνη. Τὸ τσουνί του εἶναι ντοῦρο καὶ χνουδάτο. Ἐχει κι ἓνα κόμπο ποὺ δὲν ἀνοίξε ἀκόμα. Κάθεται κλεισμένος σφιχτὰ μέσα στὴν πράσινη φασκιά του καὶ περιμένει τὴν ὥρα του. Μὰ δὲν θ' ἀργήσῃ ν' ἀνοίξῃ κι αὐτός. Καὶ θὰ ἔναι δυὸ

λουλούδια τότες! Δυο λουλούδια μέσα στο περιβόλι τοῦ θανάτου. Αἰστάνουμαι συγκινημένος ξαφνικά ὡς τὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς. Ἄκουμπῶ πάνω στο πρόπετασμα σάν νά κουράστηκα ξαφνικά πολύ. Ἀπό μέσα μου ἀναβρῦζουν δάκρυα ἀπολυτρωτικά. Στέκουμαι ἔτσι πολλήν ὥρα, μέ τὸ κεφάλι ὅλο χῶματα, ἀκουμπισμένο στὰ σαπισμένα σακιά. Μὲ δυο δάχτυλα λαφριά, προσεχτικά, ἀγγίζω τὴν παπαρούνα. Ξαφνικά μέ γεμίζει μιὰ ἔγνια, μιὰ ζωηρὴ ἀνησυχία πὼς κάτι μπορεῖ νὰ πάθῃ τοῦτο τὸ λουλούδι, ποῦ μ' αὐτὸ μοῦ ἀποκαλύφτηκε ἀπόψε ὁ Θεός. Παίρνω τότες στὴ ράχη ἓνα γερό τσουβάλι (δαγκάνω τὰ χεῖλια ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ σουβλιά τοῦ προδιοῦ), καὶ τ' ἀκουμπῶ μέ προφύλαξη μπροστὰ στὸ λουλούδι. Ἔτσι λέω θά 'ναι πάλι κρυμμένο γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους. Χαμογελῶ πονηρά. Κατόπι σηκώνουμαι ξανὰ στὰ νύχια κι ἀπλώνω τὸ μπράτσο ἔξω. Ναί. Τὸ ἄγγισα λοιπὸν πάλι! Τρεμουλιάζω ἀπὸ εὐτυχία. Νιώθω τὰ τρυφερά πέταλα στὶς ρῶγες τῶν δαχτύλων. Εἶναι μιὰ ἀνεπάντευχη χαρὰ τῆς ἀφῆς (. . .). Φίλησα τὶς ρῶγες τῶν δαχτύλων μου. Εἶπα σιγὰ σιγὰ :
—Καληνύχτα. . . καληνύχτα καὶ νᾶσαι βλογημένη.

Γύρισα γλήγορα στ' ἀμπρί. Ἄς μπορούσα νὰ κάμω μιὰ μεγάλη φωταψία. . . Νὰ κρεμάσω παντοῦ σημαῖες καὶ στεφάνια! Ἄναψα στὸ λυχνάρι τέσσερα φιλίλια καὶ τώρα πασχίζω νὰ τὴ χωρέσω ἐδῶ, μέσα σὲ μιὰ τόσο μικρὴ γούβα, μιὰ τόσο μεγάλη χαρὰ. Ἡ ψυχὴ μου χορεῦει σάν μεγάλη πεταλούδα. Χαμογελῶ ξαπλωμένος ἀνάσκελα. Κάτι τραγουδάει μέσα μου. Τ' ἀφουγκράζουμαι. Εἶναι ἓνα παιδιάτικο τραγούδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό. . .

«Ἡ Ζωὴ ἐν τάφῳ»

Στράτης Μυριβήλης

9. ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ 1942

Εἶχε πέσει κεῖνα τὰ χρόνια συφορὰ μεγάλη στὴ χώρα τῶν Ἑλλήνων. Ζοῦσαν ἥσυχοι καὶ μέ εἰρήνη οἱ ἄνθρωποι τὴ δύσκολη ζωὴ τῶν βουνῶν καὶ τῶν θαλασσῶν τους, τίποτα δὲ γυρεύανε ἀπ' τοὺς ἄλλους, ὅταν ὁ κακὸς γείτονας τοὺς κήρυξε τὸν πόλεμο κι ἔστειλε τὰ φουσάτα του νὰ ρημάξουν τὴ χώρα. Τότες ὁ λαὸς ποῦ εἶδε τὸ ἄδικο ξεσηκώθηκε, παλικάρια, γυναῖκες καὶ γερόντοι ἄφησαν τὴ γῆ καὶ τὴ

θάλασσα και τράβηξαν στα βουνά να μποδίσουν το κούρσεμα της πατρίδας. Πολεμούσανε μήνες και μήνες. Ήταν βαροχειμωνιά, και στα φαράγγια της Πίνδος οι άνεμοι βουίζανε, το χιόνι στοιβαζόταν, και οι άνθρωποι ξεπαγιάζανε. 'Απ' το πολύ το κρύο πληγιάσανε τα κορμιά των παλικαριών, άλλους τους κόψανε το χέρι, άλλους τους κόψανε το ποδάρι. Όμως να το βάλουνε κάτου δε λέγανε. "Ετσι ντροπιάστηκε τότες απ' το λαό των 'Ελλήνων ο κακός γείτονας, και θα τον ρίχνανε οι "Ελληνες στη θάλασσα, αν άλλος όχτρος πιό φοβερός και πιό αντίχριστος δε ριχνότανε αναντρα πάνου στους φουκαράδες που πολεμούσανε για πατρίδα και λευτεριά. Κι οι "Ελληνες πιά δε βαστάξαν και λυγίσαν. Τα φουσάτα των όχτρών μπήκαν στη χώρα, υποτάχτηκε ο λαός των 'Ελλήνων, και στον 'Ιερό Βράχο των προγόνων του σηκώθηκε σαντάρδο μισητό.

Τότες ήρθε η μεγάλη πείνα. Οι όχτροι πήρανε ό,τι έδινε και δεν έδινε ή γή, ρημάξανε τον τόπο. Γυμνοί και σκελετωμένοι οι "Ελληνες, τα παιδιά και οι γερόντοι και οι γυναίκες γυρίζαν γυρεύοντας να βρουνε σκουπίδια του δρόμου να τα φάνε. Μαλώνανε ποιός να πρωταρπάξη την άθλια τούτη θροφή, πέφτανε τσακισμένοι μες στο δρόμο και πεθαίνανε. Τόπο δεν είχε να τους θάψουνε, γιατί τα κοιμητήρια γεμίσανε, τους θάβανε πολλούς μαζί σε μεγάλους λάκκους. Στα λιμάνια οι ψαράδες μπαίνανε μες στις βάρκες τους, τυλιγόταν στις κάπες τους και πεθαίναν. Πάνω τους, στο γαλάζιο ούρανό, πλέανε οι άσπροι γλάροι. 'Απ' τα νησιά του Αιγαίου οι δεσποτάδες στέλνανε μηνύματα στην Πρωτεύουσα, στον αρχιερέα: «Στείλε μας ψωμί και νεκροσέντουκα, του γράφανε. Τί θ' άπογίνει το ποίμνιό μας, πρωθιεράρχη ;»

"Ετσι πέρασε ο χειμώνας και ήρθε η άνοιξη, το έτος 1942. Την άνοιξη, ημέρα του Εύαγγελισμού, οι "Ελληνες τιμούνε την 'Ελευθερία. Στα καλά χρόνια σέρνανε τις σημαίες στα σπίτια τους, βάζανε τα καλά τους ρούχα, οι καμπάνες των εκκλησιών παίζανε, και στη Μητρόπολη έκανε δοξολογία ο αρχιεπίσκοπος φορώντας τα χρυσά του άμφια και τριγυρισμένος από δεσποτάδες και προεστούς.

Σαν ξημέρωσε η 25 Μαρτίου 1942, οι όχτροι που δυνάστευαν και ξεκληρίζαν τη χώρα των 'Ελλήνων είπαν με το νοῦ τους πώς έτσι πεινασμένος λαός θα καθήση ήσυχα, έπειδη θα 'χη ξεχάσει σίγουρα, είπαν, πατρίδα και λευτεριά.

“Ομως δὲν ξέρανε καλὰ τοὺς σκλάβους τους, γιατί δὲν ξέρανε ἀπὸ πόσο παλιά χρόνια ζῆ μέσα τους τὸ πάθος γιὰ τὴν ξερή τους γῆ, γιὰ τὰ γυμνὰ νησιά τους, γιὰ τὴ δόξα τῶν πατεράδων καὶ τῶν παππούδων τους.

Ἔτσι ἐγίνε στὶς 25 Μαρτίου τοῦ 1942 : Ὁ πεινασμένος λαὸς τῶν σκλάβων βγῆκε στοὺς δρόμους τῆς Πρωτεύουσας καὶ τράβηξε σιωπηλὰ στὴ Μητρόπολη. Στὰ πρόσωπα δὲν ἔλαμπε, ὅπως στοὺς καλοὺς χρόνους, ἡ χαρά, λύπη καὶ πίκρα καὶ συντριβὴ εἶχαν τὰ πρόσωπα. Ὅμως στὰ μάτια ἄστραφτε ἡ πίστη, ἡ ἀδάμαστη θέληση, ἡ λατρεία τῆς λευτεριᾶς. Ἦταν γυναῖκες ντυμένες στὰ μαῦρα, μητέρες τοῦ πένθους, χῆρες καὶ ὀρφανὰ, ἦταν γερόντοι. Ἦταν, ἀτέλειωτη θεωρία, καὶ οἱ λαβωμένοι πολεμιστές: Ἄλλοι ἔχοντας κομμένα τὰ ποδάρια περπατοῦσαν στὰ δεκανίκια, ἄλλους τοὺς σέρνανε μὲς στὰ καροτσάκια Ἑλληνίδες, κορίτσια μὲ ἄσπρες μπλοῦζες καὶ μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ κεφάλι. Ὅλο τοῦτο τὸ πλῆθος μπῆκε στὴν ἐκκλησιά, δόξασε τὸ Θεὸ καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ σκύψη νὰ δῇ τὰ βάσανα ποὺ πέσανε στὴ χώρα τῶν Ἑλλήνων, νὰ τοὺς λυπηθῇ καὶ νὰ γίνη ἴλεος. Ὑστερα ψάλανε τροπάρια τοῦ πένθους, κάμανε μνημόσυνο γιὰ τὶς ψυχὲς τῶν ἀποθαμένων, τῶν παλικαριῶν, ποὺ σκοτώθηκαν στὰ χιονισμένα βουνὰ τῆς Πίνδος καὶ τῶν ἄλλων ποὺ τοὺς πῆρε ἡ πείνα τὸ χειμῶνα τοῦ 1941.

Κι ἀφοῦ ὅλα αὐτὰ γινήκανε, ὁ λαὸς βγῆκε ὅξω νὰ πάη λουλούδια στὸν τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη. Κάτου ἀπ’ τὸ παλιὸ Βασιλικὸ Παλάτι, ἐκεῖ εἶναι ὁ Τάφος. Ἐκεῖ ἔχουν ἀποθέσει τὰ κόκαλα ἑνὸς παλικαριοῦ ποὺ σκοτώθηκε στὸν πόλεμο, καὶ τοῦ τ’ ὄνομά του χάθηκε καὶ δὲν τῷμαθε κανένας. Εἶναι ὁ τόπος περισσὰ ὡραῖος, ἀπὸ πάνου εἶναι ὁ οὐρανὸς γαλάζιος, ἔχουν βάλει καὶ μιὰ πλάκα στὸν Τάφο σκαλισμένη μὲ παράστασες ἀρχαῖες.

Ὁ λαὸς ἄρχισε νὰ πορεύεται πρὸς τὸν Τάφο. Πήγαιναν πρῶτα οἱ λαβωμένοι πολεμιστὲς πάνου στὰ καροτσάκια τους, ὕστερα οἱ μαυροφορεμένες γυναῖκες, ὕστερα τὸ ἄλλο πλῆθος. Οἱ καταχτητὲς αὐτὰ βλέποντας, φοβήθηκαν καὶ εἶπαν: «Τοῦτοι θὰ κάνουνε κίνημα», καὶ πρόσταξαν νὰ σκορπίσῃ τὸ πλῆθος. Στήσανε κανόνια καὶ ἄρματα καὶ καβαλαρέους καὶ πεζοῦρα πολλή, καὶ εἶπαν:

«Μὴν κάνετε πῶς περνᾶτε, γιατί θὰ χτυπήσουμε!»

Μιὰ στιγμή ἐγίνε μὲς στὸ λαὸ ἓνα σούσουρο, μὰ μονομιᾶς πέρασε ὁ φόβος. Σ’ ὅλα τὰ μάτια ἡ ἀπόφαση ἄστραψε :

«Όχι! Είναι ό Τάφος του σκοτωμένου μας παλικαριού, είναι ό Τάφος τών παιδιών μας! Θα πάμε στον Τάφο για να τιμήσουμε τα παλικάρια μας που σκοτώθηκαν για την 'Ελλάδα!»

Κι άρχισαν να βαδίζουν.

Οί άρματωμένοι όχτροί φωνάξανε τότες:

«Μην κάνετε άλλο! Θα ρίξουμε!»

Μα ό λαός όλοένα πορευόταν. 'Αργά. 'Αργά. Οί όχτροί χαζιρέψαν τ' άρματα. Τά στήσαν καταπάνου στο λαό. 'Ο λαός όλοένα πορευόταν. 'Ωσπου φτάσανε κοντά ό ένας με τον άλλο. 'Ηταν πια φανερό πώς ή ώρα ήρθε.

Τότες έγινε σιωπή θανάτου. Φύλλο να 'πεφτε δέ θ' άκουγόταν. 'Όταν, άκούστηκε ή πρώτη μπαταριά. Οί στρατιώτες ρίχνανε στο πλήθος.

'Εγινε κακό μεγάλο. Οί γυναίκες καί οί γερόντοι άρχισαν να φωνάζουν άπελπισμένα:

«'Ωχου, που μάς σκοτώνουν άνυπεράσπιστους! 'Ωχου, που μάς σκοτώνουνε, γυναίκες άνήμπορες κι έρημες!»

Οί στρατιώτες όλοένα ρίχνανε, καί ή σαστισμάρα που έπεσε στο λαό ήταν μεγάλη. 'Όμως τότες, στή δύσκολη ώρα, πετιέται μιá 'Ελληνίδα με μαύρα μαλλιά καί με μαύρα μάτια. 'Ηταν κόρη τής 'Αττικής.

«'Αδέρφια, μη δειλιάζετε! φωνάζει. 'Ελᾶτε μαζί μου, αδέρφια!»

'Ολοι τότες είδαν:

'Η κόρη άρχισε να βαδίζει. Πλάι της ήταν ένας σακατεμένος πολεμιστής που πορευόταν. 'Η κόρη τον έσερνε απ' τó χέρι, κι αυτός την άκολουθοῦσε κοιτάζοντας πάντα ψηλά στον ούρανό. 'Ηταν ένα χλωμό παλικάρι, προχωρούσανε κι οί δυό τους ίσια, περήφανα, κι ήταν σά να περπατοῦσε ή Μοίρα τής 'Ελλάδας.

'Αξαφνα άκούστηκε ή φωνή του παλικαριού. Μιλοῦσε στους όχτρούς καί τους έλεγε: «Είμαι τυφλός! Είμαι τυφλός!» Κι όλοένα πήγαινε μπροστά ό τυφλός τραυματίας, από πάνω του τó γαλάζιο χρώμα τ' ουρανού τής 'Ελλάδας τον τύλιγε, τύλιγε καί τὰ μαύρα μαλλιά τής κόρης τής 'Αττικής.

'Εγινε τότες τó θάμα :

Μπροστά στο τυφλό παλικάρι που πήγαινε προς τó θάνατο, μπροστά στο νέο κορίτσι που τó οδηγούσε, μπροστά στή Μοίρα του περήφανου τόπου, τó άφρισμένο θεριό που ξερνούσε φωτιά καί

σίδερο δείλιασε. Οί πρώτοι στρατιῶτες ἀποτραβήχτηκαν σὰ νὰ βλέπανε φάντασμα, οἱ ἄλλοι οἱ στρατιῶτες ὅλοι τρέμοντας κάνανε πίσω. Κι ἀπὸ τὸ δρόμο ποὺ ἀνοιξαν, ὁ λαὸς χύθηκε σηκώνοντας στοὺς ὤμους τοὺς σκοτωμένους, κραυγάζοντας καὶ ὀλοϋζοντας. Ἔτσι φτάσανε ἴσαμε τὴ μεγάλη πλατέα ποὺ ἔναι κάτω ἀπ' τὸ παλιὸ Βασιλικὸ Παλάτι, ἐκεῖ ποὺ ὁ τόπος εἶναι περισσὰ ὡραίος. Μπροστὰ στὸν Τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη ὁ λαὸς ἀπόθεσε τοὺς νέους νεκροὺς κι ὕστερα γονάτισε. Ἔτσι γονατιστοί, γερόντοι, γυναῖκες, νέοι καὶ παιδιὰ τραγουδήσανε τὸν Ὑμνο στὴν Ἐλευθερία. Εἶναι ἓνα παλιὸ τραγοῦδι ποὺ λέει πὼς ὅλα γύρω ἦταν σιωπηλὰ γιατί τᾶσκιαζε ἡ φοβέρα καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά. Ἐκλαψε ὁ λαός, θυμῆθηκε τοὺς προγόνους του, ἔβαλε λουλούδια πάνου στὸ μαρμαρένιο Τάφο, κι ὕστερα σηκώνοντας στὸν ὦμο τοὺς σκοτωμένους πῆγε νὰ τοὺς θάψῃ.

Ὅμως πολὺ αἷμα εἶχε τρέξει ἀπ' τὶς λαβωματιές τους, ἔσταξε πάνου στὶς πέτρες τῆς Πλατέας, καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ δὲν ἔβγαινε.

«Ὡρζ Πολέμου»

Ἡλίας Βενέζης

10. Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Ἐνα γεγονὸς ποὺ ξαφνικά, μέσα στὸ ζόφο τῆς διπλῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς, ἠλέκτρισε τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀθήνας καὶ ξεσήκωσε τὴν ψυχὴ της σ' ἓνα θαυμάσιο ξέσπασμα ὁμαδικῆς ἑξαρσης καὶ πίστεως ἦταν ἡ κηδεία τοῦ Κωστή Παλαμᾶ. Ὁ θάνατός του ἦταν φυσιολογικός· δὲν εἶχε καμιὰ συνάρτηση μὲ τὴν πολεμικὴ κατάσταση. Καί, ὡστόσο, τὸ λείψανο τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ φάνταζε τότε, στὰ μάτια μας, σὰν ἐντονώτατο ἔμβλημα τῆς ἐθνικῆς μας ἀντίστασης καὶ τῆς μεγάλης κοινῆς μας λαχτάρας τῆς ἐλευθερίας.

Στὶς 27 Φεβρουαρίου 1943, τὸ πρωί, μάθαμε πὼς ὁ Παλαμᾶς εἶχε πεθάνει τὴν προηγούμενη νύχτα, σὲ ἡλικία ὀγδόντα τεσσάρων χρονῶ. Τὸ μεσημέρι πῆγα στὸ σπίτι του, στὴν Πλάκα, κι εἶδα τὸ νεκρὸ ποὺ τὸν εἶχαν ξαπλωμένο σ' ἓνα ντιβάνι, στὴ μικρὴ του βιβλιοθήκη. Ἦταν ντυμένος στὰ μαῦρα καὶ σκεπασμένος μὲ ἀνθισμένα κλαδιά ἀμυγδαλιάς. Ἦταν, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἀκόμα μικρότερος ἀπ' ὅ,τι ξέραμε, σὰν τὰ λείψανα τῶν ἀγίων. Στὴν κάμαρα αὐτὴ στεκότανε

μόνος του ὁ Στράτης Μυριβήλης πού, μόλις μπήκα, γύρισε καί μοῦ εἶπε: «Κοίταξε τί γλύκα πού ἔχει αὐτό τὸ πρόσωπο!» Κι ἦταν πράγματι ἐξαιρετικά γλυκιὰ ἡ μορφή του, γεμάτη ἀπέραντη πατρική ἀγάπη. Τὸ ἀπόγεμα ἔνωσα τὴν ἀνάγκη νὰ ξαναπᾶω νὰ τὴν ξαναδῶ. Ἔμεινα τότε κάμποση ὥρα, μὲ τὸν Κατσιμπαλή καὶ ἄλλους φίλους. Εἶχαν ἀνάψει κερὰ κοντὰ στοῦ νεκροῦ, χωρὶς ἄλλο φῶς. Νόμιζες πῶς ἔβλεπες μπροστά σου πεθαμένο μισὸν αἰῶνα ἑλληνικῆς ζωῆς.

Ἐκεῖ, ὁ Παλαμᾶς, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, μοῦ φάνηκε Βυζαντινός, βγαλμένος ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ βυζαντινοῦ Μεσαίωνα, ἄνθρωπος τῆς μεγάλης, τῆς πολύδοξης καὶ σοφῆς Ρωμανίας, βαθύτατα Βυζαντινὸς στοῦ αἵμα του καὶ στὴν ψυχὴ του, στὴ φυλετικὴ καὶ στὴν πνευματικὴ του καταγωγή. Τὸ πιστεύω σταθερὰ πῶς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν πολυμέρεια καὶ τὶς ἀντιφάσεις τοῦ πνεύματός του, ὁ κεντρικός, ὁ βαθύτερος πυρήνας τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας ἦταν βυζαντινός. Τὸ ἴδιο ἐκεῖνο ἀπόγεμα, ἡ Ναυσικὰ Παλαμᾶ μοῦ διηγήθηκε ἓνα ἐπεισόδιο πού μοῦ φαίνεται τώρα χαρακτηριστικό. Δυὸ ὥρες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο, δηλαδὴ κατὰ τὴ μιὰ μετὰ τὰ μεσάνυχτα, ἄκουσε, μέσα στοῦν ὕπνο της, μιὰ βυζαντινὴ ψαλμωδία. Ξύπνησε, πῆγε στὴν κάμαρα τοῦ πατέρα της καὶ τὸν ἤβρε νὰ ψέλνῃ κοιμισμένος. Τοῦ μίλησε, μὰ δὲν τὴν ἄκουσε κι ἐξακολούθησε νὰ ψέλνῃ.

Ἡ Κηδεῖα ἔγινε τὴν Κυριακὴ 28 Φεβρουαρίου, στὶς 11 τὸ πρωί, στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Α' Νεκροταφείου, ὅπου μαζεύτηκε πλῆθος πολὺ. Χοροστάτησε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς πού μίλησε ὥραῖα, μὲ πατριωτικὴ συγκίνηση. Ὑστερα, στάθηκε κοντὰ στοῦ φέρετρο ὁ Ἀγγελὸς Σικελιανὸς καὶ ἀπάγγειλε τὸ γνωστὸ του ποίημα: *Ἠχῆστε οἱ σάλπιγγες!* πού τὸ εἶχε γράψει τὴν προηγούμενη νύχτα. Τὸ εἶπε μὲ φωνὴ βροντερή, μέσα σὲ λυγμοὺς πού ἔβγαιναν ἀπ' τὸ πλῆθος. Ἦταν σοβαρὰ ἄρρωστος κι οἱ γιατροὶ του τοῦ εἶχαν ἀπαγορεύει αὐστηρὰ κάθε κούραση καὶ κάθε ἔξοδο, μὰ κανεὶς δὲν μπόρεσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ πειθαρχήσῃ στὴ σύστασή τους. Ἐνιωθε πῶς κάποιο ἀνώτερο χρέος τὸν καλοῦσε ἐκεῖ. Τρίτος μίλησε ὁ Σωτῆρης Σκίπης, ἀπαγγέλλοντας ἓνα ποίημα πού πηριεῖχε στίχους πολὺ τολμηροὺς καὶ ἐπικίνδυνους γιὰ τὸν ποιητὴ τους τὴ στιγμὴ ἐκείνη. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ πῶς παρακολουθοῦσαν τὴν κηδεῖα ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Σὰν τελείωσε ἡ ἀκολουθία, ὁ Σικελιανὸς ἀπομάκρυνε τοὺς νεκρο-

θάφτες καὶ κάλεσε ὅσους ἦταν κοντύτερα νὰ σηκώσουν τὸ φέρετρο, σηκώνοντας αὐτὸς πρῶτος. Τὸν εἶδα νὰ περνᾷ κοντά μου ἄσπρος καὶ ὄνειροπαρμένος, σὰν ὑπνοβάτης. "Άκουσα τότε τὴ Μαρίκα Κοτοπούλη νὰ λέει: «Εἶναι ὁ Σικελιανὸς ποὺ θάβει τὸν Παλαμᾶ!» Κι αὐτὴ ἡ ἰδέα τὴν τάραζε, σὰ νὰ περιεῖχε ἓνα συγκλονιστικὸ συμβολισμό.

Ὁ τάφος, καθὼς εἶναι γνωστὸ, βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ παλαιὸ νεκροταφεῖο, σὲ μέρος ἀνοιχτό, μὲ θέα πρὸς τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Ἀκρόπολη. Ἦταν ὁμορφὴ μέρα, ἡλιόλουστη. Μαζεύτηκε ἐκεῖ ὅλο τὸ πλῆθος ποὺ ἦταν στὴν ἐκκλησία, καθὼς καὶ τὸ πλῆθος ποὺ εἶχε μείνει ἀπ' ἔξω, σὲ διάφορα ἐπίπεδα, ἀνάμεσα στὰ μάρμαρα καὶ στὶς πρασινάδες, γιατί τὸ κοιμητήρι, στὸ σημεῖο ἐκεῖνο, εἶναι σὰν κῆποι κρεμαστοί. Ὅταν τελείωσε ἡ ταφή, ἦρθαν στρατιῶτες Γερμανοὶ καὶ Ἰταλοὶ καὶ κατάρθεσαν στεφάνους, ἐνῶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τους χαιρετοῦσαν μὲ τρόπο φασιστικόν. Τότε, χωρὶς κανένα σύνθημα, καμιὰ προηγούμενη συνεννόηση, ὅλο ἐκεῖνο τὸ πλῆθος ἄρχισε νὰ τραγουδᾷ τὸν ἔθνικὸ ὕμνο μ' ἓνα πάθος καὶ μιὰν ἔνταση, ποὺ δὲν φαντάζομαι κανεὶς ποὺ ἦταν ἐκεῖ νὰ τὸν ἄκουσε ἄλλη φορὰ στὴ ζωὴ του νὰ τραγουδιέται ἔτσι. Καὶ σὰν τελείωσε κι ὁ ὕμνος ἀπὸ παντοῦ ἀκούστη-καὶ οἱ φωνές: «Ζήτω ἡ Ἑλλάδα! Ζήτω ἡ ἐλευθερία!» Κι ὅλες αὐτὲς οἱ αὐθόρμητες πράξεις θαρροῦσε κανεὶς πὼς ὑπακούανε σ' ἓναν ποιητικὸ ρυθμό.

Κατεβήκαμε πρὸς τὴ σκλαβωμένη Ἀθήνα μας, ποὺ τὴ σκιάζαν ἀπ' τὴν Ἀκρόπολη οἱ σημαῖες τῶν κατακτητῶν, μὲ ψυχὴ περήφανη καὶ χαρούμενη. Νιώθαμε τὴν Ἑλλάδα ἐλεύθερη καὶ νικηφόρα, μέσα στὴ συμφορὰ τῆς. Τέτοια ἦταν ἡ δύναμη τοῦ ποιητῆ ποὺ εἶχαμε κηδέ-ψαι καὶ ποὺ μᾶς φαινότανε τώρα περισσότερο ἀπὸ πάντα ζωντανός.

«Πνευματικὴ πορεία»

Γιώργος Θεοδοζάς

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

—Παπαδιά μου, εἶπεν ὁ παπα-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὕπνος γλυκὰ γλυκὰ. Μὲ τὴν ἄδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

—Νὰ τὸν πάρης καὶ νὰ τὸν καλοπάρης, παπά μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσης ὕστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερα. Καὶ οὔτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ ταράξῃ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπύρινα, διὰ νὰ τὰ καθάρισῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἐσχέουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μετὰ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἐστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἐστιατόριον καὶ αἴθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ξύλιναι καθέκλαι καὶ εἰς ψάθινος καναπὲς ἦσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. Ὁ καναπὲς ἦτο ἄντικρυ τῆς ἐστίας. Ἀνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὅμως ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστῶσα τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὀγκῶδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπητες μικροὶ διπλωμένους εἰς τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἑτέρα λιθογραφία, ἄνευ πλαισίου αὐτῇ, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τερσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστῶσα, ὄχι πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἀποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδήλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότη ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητήριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἐχωρίζετο ὀριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἕξω δρομίσκον καὶ

εἰσήρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις, ὁ παπα - Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερεν ἐκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνη τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἠγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἐξεδίπλωσε, τὸν ἠπλώσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῶ ἡ παπαδιὰ ἐξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ πᾶπα - Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπαυσιν τὴν μεσημβρίαν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἦτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα. Ἐν ἁλλείψει ἄλλου ἱερέως, ἢ διακόνου, ἢ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σῦνθηες τὸν ὀρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἐξακριβώσιν τῶν ὀρίων ἐνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὁποίου ὁ γείτων ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικὸς. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιὰ ἐπερίμενε ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἀλλ' ὁ πεινασμένος παπᾶς τὸ εὗρεν ἐξαίρετον καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἴσως πρὸς αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ὁ μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετριαζόμενος ἀπὸ τὸ σκοτὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπὴ, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἔξω τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικὴν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετούσης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπᾶ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπης, τὰ πάντα προσεεκάλουν τὸν ὕπνον.

Μὲ ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθὴ του γενειὰς μόλις ὑπέκρυπτε μειδίαμα ἀφάτου ἀγαλλιάσεως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῇ κοιτὶς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνα των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρ-

μόσουνον μυστικόν. Ἡ παπαδιά τὸ ἐξεμυστηρεύθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινὰ, συστελλομένη νὰ τὸ εἶπη εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καί, ἐνῶ ἐστήριζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσai βαθμηδὸν μορφήν ὀνείρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελῶδει διελίσξει, μὲ τὴν εὐφρόσουνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εὐτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλαυσεν ὁ παπα-Νάρκισσος τὴν διπλὴν τιμὴν νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῆ. Ἐξ ἀνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδιοκτῆτου ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἣτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητήριον τῆς νήσου. Ἄλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ναρκίσσου, καὶ θεῖος του, ἦτο κατ' ἐξαίρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσεν τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφήν, ἐτέθη ὁρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὼς μέλλων ἱερεὺς παιγνίδια του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὀμιλῇ, πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια π α π ἄ καὶ μ α μ ἄ, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὸ Κ ύ ρ ι ε Ἐ λ ἔ η σ ο ν. Μόλις ἠδύνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ του ἱεουργοῦντος. Οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιόν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ Ὡρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὁκτωήχου*. Ἄλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παίζειν ὁρμὰς τοῦ μικροῦ ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλλασσον χειροτονίας ἄλλου εἵδους, ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμούς ὑπὲρ τὸ δέον ζωηροῦς μετὰ συνηλικιωτῶν του.

Ἀμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς ρασοφόρος ἐξεניתεύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνῃ ἡ πολλὴ σχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς Ἄνδρον ἰδιώτευσεν γέρων θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλα-

θοῦντος παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρκοῦντα ὅπως ζήσει ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπεστάλη ὁ Νάρκισσος. Ὁ Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δικαίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὄχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ἀνδρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ἰδίως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

Ἐντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαίρας προητοιμάζετο ὁ νέος διὰ τὸ στάδιον του. Μετὰ παρέλευσιν ἑτῶν τινων ὁ ἀναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῇ, εἰς διάκονον, ὅτε ἦλθεν εἰς Ἀνδρον ἡ εἰδησις, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖος του, οἱ δὲ συμπολίται του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς ἱερᾶς διαδοχῆς. Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. Ὁ πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲ τὴν εὐχὴν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὖρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέσκει οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἐκλογή ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας ἐθεώρει τὴν Ἀρετούλαν ὥς μέλλουσαν γυναῖκα του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδίων ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ τὸ ἥμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς υποθέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἀνδρον, ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτῶ ἑτῶν ἀπουσίαν εὗρε τὴν Ἀρετούλαν μεταβληθεῖσαν εἰς νέαν κομψὴν καὶ ὡραίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἤλαττοῦτο ὡραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ἠὺλόγησε τὸν γάμον, ἐχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἀνδρον.

Πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεύς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχὴν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριόν των μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοιμάζε τὸν διάδοχον, οἱ ἀγροὶ του προεμήνουν εὐκαρπίαν, αἱ

πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἡλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἡδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ; Καὶ ὅμως ἡ εὐτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μία μεγάλη καὶ διαρκὲς ἀνησυχία. Ὁ ἱερεὺς παραμυθεῖ τοὺς ψυχορραγοῦντας καὶ κηδεύει τοὺς νεκρούς! Τοὺς νεκρούς! Ἰδοὺ ἡ σκέψις, ἡ ὁποία τὸν ἐβασάνιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιά ἐμαύριζε τὸν φαιδρὸν ἄλλως ὀρίζοντα τοῦ βίου του.

Ὁ τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχεν ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν' ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ ψυχρὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. Ἀληθῶς, παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδεῖας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον ἱερέων πάντοτε, ἀνατραφεὶς οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἡδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς; Ἀλλ' ὅμως εὗρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφεύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὄμματα εἰς τὴν λαμπάδα ἢ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὀπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὁμηλικῶν του, ποτὲ δὲν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἄπνουν τοῦ νεκροκραβάτου φορτίον, ποτὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα, ἐξ ἧς ἀπεχωρίσθη ἡ ψυχὴ.

Ἀλλ' ὅμως πῶς ἡδύνατο, γενόμενος ἱερεὺς, νὰ ἀποφύγῃ ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφήν; Ἡσθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἐξωμολόγησε πρὸς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἐξεμυστηρέυθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ὁ γέρων τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς καθὼς τόσοι ἄλλοι εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἱερέως παρὰ τὴν κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεῶτος. Ὁ Νάρκισσος ἐπέισθη. Ἐπέισθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡδη μῆνας, ὁψέποτε ἤρχετό τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἢ μὴ ἐμφάνσις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσον του. Καὶ τώρα, ἐνῶ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὕπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξὺ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων, ὅσαι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀναιμειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἐξομολογήσεως.

Ἄλλα βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὐταὶ ἐθολώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρειὰ ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ὑγῆς ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιά ἐν τούτοις ἀπετελείωσεν τὴν ἐργασίαν της καὶ βαίνουσα ἀκροποδητί, διὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὸν ἄνδρα της, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβέστην ἐστίαν σκαμνίον, ἥνοιξε τὸ δέμα καὶ ἠπλώσεν ἐπὶ τῶν γονάτων της τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἦσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δεῖγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῇ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἐβλεπεν ἡ παπαδιά μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἶσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξὺ τὸ βλέμμα καὶ ἔβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν της.

Ἦχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἴφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπέεικον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἔξωθεν ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἠνοιχθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἄφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμὸν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιά στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στήθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσι του περιέδεε μανδήλιον βαμβακερόν, τοῦ ὁποῖου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὀπισθεν πρὸς προφύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. Ὑπὸ τὸ φέσι ἔλαμπον οἱ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιᾶς ὀφρῦς.

Ὁ ἱδρὼς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλᾶθιον σκεπασμένον με φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιά ἐγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀποφητὶ πρὸς τὴν θύραν.

—Καλημέρα, γερο-Θανάση, ἐψιθύριςεν. Ὁ παπᾶς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρονς προσπαθῶν ἀνεπι-
 τυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἤχον τῆς βραγχώ-
 δους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

—Τί τρέχει; τί τὸν θέλεις;

—Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον! Ὁ λεπρὸς! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου τῆς — τὴν
 φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν δυσχερῶν
 καθηκόντων του — καὶ τὴν ἀπόστασιν ἕως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς
 νήσου, ὅπου ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον — καὶ τὸν
 πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν, ἡ παπαδιά, μὴ εὕρισκον αἰσθη-
 λῆξεις πρὸς ἑκφρασιν τῆς ἀδημονίας τῆς καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχτα
 βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

Ὁ ἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὡς εἰς ὄνειρον. Τὸ
 ἄνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὕπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμε-
 νον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἰδέαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ
 σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἶδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ
 χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναῖκα του προσαγορεύ-
 ουσαν τὸν γερο-Θανάσσην, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει. . . Ἄλλ' ἡ
 τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεύτερον τῆς συζύγου του
 «Κύριε ἐλέησον» τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ἀνέκυψε τὴν κεφαλὴν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ
 τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στήριζομένης ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ
 βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χεῖλη ἡμιανοικτά, ἔμε-
 νεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο ἄραγε; Ὅχι δὲν ἐσκέπτετο.
 ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἐλεεινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν
 βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἑτῶν πολλῶν, ὠθούμενος
 ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἴδῃ τί ἐστὶ λεπρὸς. Ἐφαν-
 τάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε
 τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρ-
 τα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ' ἀπορίας
 τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπτόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν
 ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρίγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔφυγε

δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακρὰν τῆς καλύβης. . .

—Νὰ μὲ συμπαθήσης, παπὰ μου, εἶπεν ὁ γερο - Θανάσης. Σ' ἐξύπνησα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρὸς καὶ σὲ θέλει· καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρόμος ἕως ἐκεῖ. Ἴσως δὲν τὸν προφθάσης.

Ὁ παπα-Νάρκισσος ἠγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον, τὸ καλυμμαύχι καὶ τὸ ράσον μου.

Ὑπήκουσεν ἐκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζητηθέντα.

—Δὲν θὰ κάμης πεζὸς τόσον δρόμον, παπὰ μου, ὑπέλαβε θεωπευτικῶς.

—Ὅχι, ὄχι, εἶπεν ὁ γερο - Θανάσης. Πηγαίνω νὰ εὕρω κτῆμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθης μαζί μου; ἠρώτησεν ὁ ἱερεὺς.

—Καὶ βέβαια.

Ὁ γέρον ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως πρὸς εὕρεσιν κτήματος, ὡς ὀνομάζουν εὐφῆμως τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—Ἰδέ, ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῶ ἐνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ· ὁ γερο-Θανάσης εἶδε τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβοήθησεν, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἐκεῖ καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμῃ πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί; Χάριν φιλανθρωπίας. Κι ἐγὼ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἑνὸς χριστιανοῦ; Θὰ διστάσω, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου ;

Ἡ παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθήσῃ τι καὶ αὕτη πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄνδρα της, ἐκεῖνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμμαύχιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς τῆς ὁποίας τὰ πλευρὰ κατεῖχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περιπίπτου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησίᾳ τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον

παλαιὸν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπὲρ-
 ἄνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως μέχρι
 τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινε ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ
 ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν
 ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ
 ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἦτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης
 ἦ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ
 κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ ἱερέως. Ὁ γε-
 ρο-Θανάσης διαβαίνων δίδωκε τὴν εἶδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει.
 Καὶ ἐχαιρέτα ὁ ἱερεὺς τοὺς χωρικούς :

—Καλημέρα, κύρ Γιάννη.

—᾿Ωρα καλή, κυρὰ Θάναινα.

—Ἡ εὐχή σου, παπά μου.

Προφανῶς εἶχον πάντες διάθεσιν δι' ἐκτενεστέραν συνδιάλε-
 ξιν, ἀλλ' ὁ παπὰς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν,
 ἤνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς
 ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερὸν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεῦος
 καὶ τὸ εὐχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξεν ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του,
 περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς ὀθόνης καὶ ἐξῆλθεν.

Ἐκλείε μόλις τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν
 τοῦ γερο-Θανάση παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο
 προθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ ἱερεὺς προέβη εἰς
 προὔπαντησίν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐνα-
 πέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πο-
 ρεία. Ὁ γέρων χωρικός παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἤδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὐσεβεῖς χωρικοί, γνω-
 ρίζοντες τί ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ ἱερεὺς, ἐσταυροκοποῦντο ἐνῶ
 διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενε ἡ παπαδιά, σκιά-
 ζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς της. Μειδιάμα εὐφρόσυνον ἐπέ-
 λαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς
 θύρας καὶ ἠθέλησε ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ
 δὲν ἀνῆρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὔτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν,
 ἐνῶ τὸν ἠτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπα-Νάρ-
 κισσὸς ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαι-
 μὸν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ,

καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδιάμα τῆς πα-
παδιᾶς ἐσβέσθη ἅμα εἶδε τὴν συνοδείαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ
τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἐν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων τῆς.

‘Ο δρόμος ἐξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρό-
ποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, δια-
σχίζων πυκνὸν ἐλαιῶνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου
τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοὴν ἀέρος, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἤδη
ἀργοὺς ἰστιοφόρους τροχοὺς των. Ἐκεῖθεν ἠπλοῦτο εὐρὺ ὁροπέδιον
κατωφρές, ἀπολήγον εἰς βράχους ἀποκρήμινους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν
μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ
γερο-Θανάσης καὶ τὸ κτῆμα του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέ-
τρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοί,
ξηροτρόχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἐχώριζον ἐκατέρωθεν τοὺς
ἀμπελώνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπε-
λώνας ἀγροῖ θερισθέντες ἤδη. Πέρα τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως,
ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὁροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λό-
φων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἐκλινε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν,
καὶ ἡ κυανῇ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποι-
κιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἦτο ἀληθῶς ὥραϊον τὸ θέαμα, ἀλλ’ ὁ ἱερεὺς δὲν τὸ ἔβλεπεν. ‘Ο
νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὁποίους ἡ συναί-
σθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ γερο-Θανάση εἶχαν
κατ’ ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του.
Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν
εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θέα τῆς συζύγου του, εἶχον ὅπως δῆ-
ποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν
ἐρημίαν τῆς ἐσοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἐπι-
τείνων ὁ διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου καὶ τῶν βημάτων
τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῶ ὁ ἥλιος ἔκαie τοὺς ὤμους του, εἰκόνες
ἀπαίσιτοι ἐξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων ὀφθαλ-
μῶν του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φαντασίαν
του, ἀλλ’ ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο ὁ δυστυχῆς!

Δὲν εἶχε εἰσέτι ὁμιλήσει, ἀλλ’ οὐδ’ ὁ συνοδοιπόρος του διέκοψε
τὴν σιωπὴν. “Οτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου,
ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βάδισμα ζώου εὐρώστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως
τὴν περίστασιν ἀρμοδίαν πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἡλι-

κίαν τοῦ γερο-Θανάση. Ἐπὶ τέλους ὁ ἱερεὺς ἀνέκυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν ρεμβασμῶν του. Ἦκουσε τὸν γέροντα ὀπισθέν του ἀσθμαίνοντα, καὶ σύρας πρὸς τὸ στῆθος του τὸ σχοινίον ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρικὸς ἐπέσπενσε τὸ βῆμα καὶ ἤλθε πλησίον του.

—Τί ἔπαθες, παπά μου ; Τί στέκεις ;

—Θὰ κατέβω ν' ἀνέβης σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

—Καλέ, τί λόγος ! Νὰ καθίσω ἐγὼ καὶ νὰ περιπατῇς ἐσύ !

—Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

—Ἐγὼ κουρασμένος ! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκαλά μου κι ἔννοια σου ! Ποῦ ἠκούσθη νὰ περιπατῇ ὁ παπὰς μὲ τὰ ἅγια καὶ νὰ πηγαίνει ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρός !

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπέδεχeto περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπέικων εἰς τὴν ἠθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόνθου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ὅ ς, ἐπανέλαβε ζωηρῶς τὴν πορείαν. Ἀλλ' ὁ ἱερεὺς ἐχαλίνωσε τὴν ὁρμήν του διὰ ν' ἀκολουθῇ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρων καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

—Θὰ τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν ; Τί λέγεις ;

—Τί νὰ σοῦ πῶ ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

—Πῶς τὸν ἄφησες ; Πῶς ἦτο ;

—Πῶς νὰ εἶναι ; Ὡσὰν ἄνθρωπος ὁποῦ ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἤθελε νὰ μάθῃ ὁ ἱερεὺς ! Πῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ψυχομαχεῖ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισεν. Ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον ἀπετροπιάζετο προτοῦ τὸ ἴδῃ. Ἠλπίζεν ὅτι ἡ ἐκ τῶν προτέρων περιγραφή ἤθελεν ἐξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς ὅ,τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπάλαιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τὸ ταπεινὸν αἶσθημα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὐγενὲς αἶσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ γέρων ὠμίλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἡ προθυμία νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ψυχορραγοῦντα λεπρόν, ἐπηύξανον τὴν ἐνδόμυχον τοῦ ἱερέως ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολίαν του.

—Διατί ἤλθες μαζί μου ; ἠρώτησε μετὰ τινα σιωπῆν. Διὰ νὰ με συντροφεύσης ;

—Καὶ διὰ τοῦτο. Ἀλλ' ὅχι τόσο διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν παρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσύ, παπά μου, νὰ τὸν μεταλάβῃς καὶ ἐπειτα νὰ φύγῃς. Ἐγὼ θὰ μείνω. Ὅλην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέραςεν ἔρημος

καὶ μόνος, ἃς ἔχη ἓνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει, ὁ κακόμοιρος!

—Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, γερο-Θανάση. Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογήσῃ! Ἀλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτελέσω ἐγώ. Ἐγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἡσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενοῦμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

Ἐξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσσετο πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημνα τῆς νήσου παράλια. Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπαρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν τοὺς κλῶνας τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχή ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἐτῶν κατώκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βάρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ παρηγορίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὁρφανός, ἄκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτατος ἔτι ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς νόσου. Οἱ ὁμοχώριοί του τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βάρος, διὰ τὴν κοινότητα τῆς νήσου. Ὁ γερο - Θανάσης, τοῦ ὁποίου οἱ ὀλίγοι ἀγροὶ ἔκειντο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. Ἐβοήθει τὸν ἄθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖα του, προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλὰς. Ἐμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἀσθενῆ, ἐξοικειωθεὶς ἐκ τῆς μακρᾶς συνθηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθές νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενεν ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. Ὁ γερο-Θανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἐπλησίαζεν. Ἐὰν χωρικός τις διέβαινεν ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίοτε μακρόθεν, ἐναπέθετεν ἴσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὁμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

Ὁ περὶ τὴν καλύβην κῆπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὀγκώδεις, ἐν εἶδει παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκεῖ ἐπέξυσεν ὁ παπὰ - Νάρκισσος. Ὁ γερο - Θανάσης ἔδесе διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. Ὁ ἱερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ' ὀλίγα βήματα ὁ χωρικός ἐστράφη.

—Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπὰ μου, νὰ ἰδῶ πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. Ἔλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσε μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενεν ὀρθὸς τὸν γέροντα. Ἦτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μία ἁμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχὴν του. —ὦ! ἐὰν ὁ γέρων ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεσται! — Ἀλλ' ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμὸν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρὸν του, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχηλίου τὸ εὐχολόγιον ἤρchiσε ν' ἀναγινώσκη τὰς ὥραιās προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

Ἀνεγίνωσκε καὶ ὁμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἀργεῖ ὁ γερο-Θανάσης; Ἠθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. Ἠθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

Ἐπὶ τέλους ὁ γέρων ἐξῆλθε τῆς καλύβης. Ὁ ἱερεὺς τὸν ἠτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

—Ἦτον εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνὴ του. Ἐλαμψαν τὰ σθησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ. Ἔλα, παπὰ, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβῃς.

Ὁ ἱερεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον, περιεβλήθη τὸ περιτραχήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἅγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν καλύβην. Ἡ ὠχρότης του μόνῃ ἐμαρτύρει τὴν ταραχὴν του. Τὸ βῆμα του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρες του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρὶν, δὲν ἐδίσταζε

πλέον· ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμοὺς τῆς δειλίας ἢ συναίσθη-
σις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

“Οτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων, ὅστις τὸν ἠκολούθει παρὰ
πόδας, ἔθιξεν ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. Ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ
τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν. Ἡ ξανθὴ του κόμη
ἐκυμάτιζε λυτὴ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

—Παπὰ μου, μὴ ἐγγίσῃς τὸ μανδῆλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖ-
νος μοῦ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸν ἰδῇς.

—Καλά, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθῃς μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κρᾶζω.
Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

Ὁ γερο - Θανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εἵσοδον καὶ
ἐπερίμενεν. Ἐμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἦπόρει πῶς ὁ
ἱερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγῃ
πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν.
Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῇν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ
τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν.
Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετῶσαι
ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὕψη ἐπλήρουν τὸν ἄερα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ
φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εὐτυχής, ἐνῶ ὁ λεπρὸς ἀπέθνησκεν ἐντὸς
τῆς καλύβης του.

Αἶφνης ὁ γέρων χωρικὸς ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλα-
φρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν
γυναῖκα τοῦ ἱερέως. Ἠγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

—Τί σοῦ ἦλθε νὰ κάμῃς, τόσον δρόμον πεζῇ, παπαδιά ;

—Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ’
ὀλίγον ἦλθα ἕως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπάς ;

—Μέσα μὲ τὸν λεπρόν.

—Ζῇ ἢ ἀπέθανε ;

—Ὅ,τι καὶ ἂν σοῦ πῶ σὲ γελῶ.

—Δὲν πηγαίνεις νὰ ἰδῇς ;

—Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπ’ ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανέλαβε μετὰ
τινος ἀνησυχίας.

—Θὰ νυκτωθῇτε ἐδῶ.

—Δὲν πειράζει. Ἐχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἤθελες νὰ ἔλθῃς ;

—Ἐφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονός της ἐπιμελῶς διπλω-
μένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπα-Ναρκίσσου.

—Τί τὸ ἔφερες; Μὴ εἶναι κρίον νὰ τὰ φορέσῃ ἀπανωτά;

—Ἴσως χρειασθῇ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

Μετά τινα σκέψιν ὁ γερο-Θανάσης ἐπρόσθεσε.

—Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον;

—Ξεύρω κι ἐγώ; Ἀρρώστια εἶναι. Ὅποιος φυλάγει τὰ ρούχα
του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου.

—Κάθισ' ἐδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.

—Ὅχι, δὲν ἐκουράσθηκα. Νὰ πάγω μέσα, γερο-Θανάση;

—Νὰ μὴ θυμώσῃ ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔ-
στρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην· ἡ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς
τὸ πρόσωπόν της. Ὁ γέρον τὴν ἐλυπήθη, ἡ συνεμερίζετο ἴσως καὶ
αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

—Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγὰ-σιγὰ νὰ ἰδῶ.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὦτα ἀνὰ πᾶν
βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. Ὁ ἱε-
ρεὺς ἔλεγέ τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ ὁ γέρον.
Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαί-
νετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ
ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρὸν προσηύχετο. Ἡ λευκὴ
ὀθόνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ γερο-Θανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον
τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἔρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

Ὁ χωρικός ἀπεσύρθη ἡσυχῶς καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον.
Ἡ παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν
τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφήν του.

—Τί εἶδες; ἠρώτησε.

—Τίποτε.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βή-
ματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυ-
ψωμένους χεῖρας ἐκράτει τὸ εὐχολόγιον καὶ τὸ ἄρτοφόριον. Ἐβάδιζε
μὲ ὀρθίαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλὴν, μὲ τὸ βλέμμα ἡρεμον, ἐνῶ ἔσειεν
ὁ ἄνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. Ἐφαίνετο ἄλλος ἤδη ἄνθρωπος!

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκείνοι δὲν ἐκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὁμιλήσῃ.

—Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ γερο-Θανάσας καὶ ἡ παπαδιὰ ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

—Αὖριον τὸ πρῶνί θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἐξηκολούθησεν.

Ἡ φωνή του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἤκουσεν ὁμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἤκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἡσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντὸς τὴν ψυχὴν του.

—Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα; ἠρώτησεν ὁ γερο-Θανάσας.

—Μεῖνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρῶν.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἥτις ἔτεινε πρὸς αὐτὸν τὸ ράσον:

—Καλὰ ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπεν. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντες ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

«Διηγήματα»

Δημήτριος Βικέλας

2. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Α'.

Ὅταν τὸ πρωτάκουσα, ἤμουν παιδί στὰ σπάργανα. Καὶ σὰν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλικάρι, ἔλεγαν ἀκόμη γιὰ κεῖνο, μὲ τὸν ἴδιο θαυμασμό καὶ περισσότερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρεωμένο γιούσουρι, ποὺ βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου! Τὸ γιούσουρι ποὺ ὥρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὥς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὥρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μὲ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μὲ τὶς ρίζες κα τ' ἀντιρίμματα*! Κάτω στὸ νησί μας τὸ ἔχουν μόλογο*! Γενιά σὲ γενιά τὸ παραδίδουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σὲ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰ σίδερο, δυνατὸ σὰ λέοντα, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμηση τῶν ἀνθρώ-

πών τώρα. 'Εκείνοι που όνειρεύτηκαν να τὸ κόψουν, κοιμούνται ἀξύπνητα στὴ γῆ ἢ καὶ στὰ βάθη τῆς θάλασσας. 'Εκείνοι που πήγαν γυρεύοντάς το δὲ δευτέρωσαν τὸ σκοπὸ τους. "Ἐχει, σοῦ λένε, κατιτὶ πλάνο κι ἐπίβουλο καὶ ἀλλάζει χρώματα καὶ ἀλλάζει σχήματα καὶ γλιστρᾷ σὰ χέλι καὶ θεμελιώνεται σὰν πύργος καὶ φωσφορίζει σὰν ὠκεανόφαρο, που λύνεται τὸ σῶμα μὲ τὸ πρῶτο ἀντίκρισμα.

'Εγώ, ἀπὸ μικρὸς που τὸ ἄκουα, μ' ἐπiane κατιτὶ παράξενο. Φόβος καὶ μαζί πείσμα. Καλά, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος 'Αράπης*, που ρουφᾷ τὰ πέλαγα καὶ φράζει τὰ ποτάμια μονάχα μὲ τὰ γένια του. Καλά, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ 'Αλέξανδρου ἡ ἀδελφή, που γυρίζει τὴ θάλασσα καὶ στὸ πικρὸ ἄκουσμα βουλιάζει τὰ πλεούμενα σύψυχα μὲ τὴν οὐρά της. Καλὰ κι ὁ "Ἀριστος* που σκοτώνει τὰ θεριὰ καὶ τὰ βουνὰ γκρεμίζει καὶ ξεριζώνει ρουπάκια* μὲ τὸ κοντάρι του. Μὰ ἓνα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου, καὶ νὰ κάνη τόσα θάματα ! Μπά, ντροπὴ μας !

"Ἄκουα τοὺς ἄντρες, λεβεντοθρεμμένους, καὶ νὰ μιλοῦν γι' αὐτὸ μὲ τόσο σεβασμὸ, σὰ νὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸ Τρισυπόστατο. Τί διάβολο ! 'Εκείνοι μιὰ φορὰ ἔβαλαν τὰ στήθη τους ἐμπρὸς στὸ κανόνι τοῦ Τούρκου ! Πῆδηξαν μὲ ἀναμμένο δαυλὶ στὶς μπαρουταποθῆκες του ! Εἶδαν τὸ θάνατο χίλιες φορές, καὶ δὲν τόλμησαν νὰ ξεριζώσουν ἓνα δεντρί ! Δὲν μπορούσα νὰ τὸ χωνέψω.

—Δὲ μοῦ λές, πατέρα; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτὸ τὸ γιούσουρι ;

—Ξύλο, παιδί μου, σὰν καὶ τ' ἄλλα θαλασσόξυλο. "Αν θέλεις νὰ τὸ μάθης, σύρε νὰ ἰδῆς τὴν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τὸ ἀρμάρι, βρίσκω τὴν πίπα του. Μιὰ πίπα χοντρή καὶ μεγάλη, μὲ ρόζους, μαύρη - κατὰμαυρη, σὰν ἔβενος*.

—Μπά ! τοῦτο εἶναι τὸ γιούσουρι ; τὸ κόβουν λοιπόν ;

—Τὸ κόβουν, λέει ; 'Αφοῦ τὸ 'χεις στὰ χέρια σου ! "Εκοφα πῆχες, ὅταν ἤμουν σφουγγαράς.

—Γιατί δὲν πᾶς λοιπόν νὰ κόψης καὶ τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου ;

Πέτρωσε εὐθύς τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τὸ πρόσωπό του. Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σὰ νὰ ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

—"Α ! εἶπε. Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Πῆγα μιὰ φορὰ κι ἐγώ. Μὰ λίγο ἔλειπε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τὴ μάνα σου.

—'Αφοῦ κόβεται! . .

—Κόβεται, ὅταν εἶναι μικρό. Κάτω στὴ Μπαρμπαριά* εἶναι δάση δλάκερα. Ἐκεῖ ποὺ ψαρεύουν τὸ σφουγγάρι, ἀρπάζουν καὶ κἀνα κλαρί. Ἐτσι κλεφτά, στὴν ὥρα ποὺ κοιμᾶται. Ἄμα ὁμως ξυπνήση, δὲν τὸ κόβει οὔτε ἡ ρομφαία τοῦ Ἀρχάγγελου.

—Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν κοιμᾶται ;

—Κοιμᾶται, μπορεῖ νὰ κάμη δίχως ὕπνο; Μὰ ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά! Ζῇ μὲ τοὺς αἰῶνες. Ποιὸς ξέρει ἀπὸ πότε; Νὰ ἰδῇς τῶν παλαβῶν τὰ κόκαλα πῶς κρέμονται πολυέλαιοι ἀπάνω του! . .

Καὶ τὸ βλέμμα του κάπως δειλὸ συλῶθηκε ἀπάνω σὲ μιὰ στάμνα, ποὺ ἔστεκε σπασμένη στὴν αὐλή· τὸ μέτωπό του σούφρωσε καὶ κέρωσε, λὲς κι ἔβλεπε ὀχιά νὰ προβάλλη ἀπὸ κεῖ.

—Ἐσύ, πατέρα, πῶς πῆγες! Μὲ τὴ μηχανή ; Ξαναρώτησα.

—Ὅχι, μὲ τὴν πέτρα*, σὰν τοὺς Καλυμνιώτες. Ποῦ μηχανὲς στὸν καιρό μας!

—Ἐγὼ σὰ μεγαλώσω, θὰ πάω νὰ τὸ κόψω· εἶπα μὲ πείσμα.

Ἐνόμιζα πὼς θὰ ἔλεγε ὄχι· πὼς θὰ φρόντιζε μὲ χίλια - δυὸ νὰ μ' ἐμποδίσῃ· πὼς θὰ μοῦ διηγόταν ἱστορίες τρομερὲς γιὰ ν' ἀπελπιστώ. Τίποτα! Μιὰ στιγμή μὲ κοίταξε συλλογισμένος, ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφή, σὰ νὰ μετροῦσε τὸ ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

—Καλά· σὰ μεγαλώσης, νὰ πᾶς· εἶπε μὲ τὴν πρώτη 'του ἀπάθεια. Τώρα ποὺ εἶσαι μικρός, σῦρε νὰ μάθης τὴ θάλασσα.

Β'.

Πῆγα κι ἔμαθα τὴ θάλασσα. Ναυτόπουλο ἔγινα, ἔπειτα ναύτης. Εἶδα φουρτοῦνες, χιονιές, ἀγριοκαίρια. Πῆγα καὶ μὲ σφουγγαράδικα στὴ Μπαρμπαριά. Μὰ καὶ ναυτόπουλο καὶ ναύτης καὶ σφουγγαράς, δὲν ξέχασα τὸ στοιχειωμένο γιούσουρι καὶ τὸ λόγο ποὺ ἔδωκα στὸν πατέρα μου. Μαζί μὲ τὸ κορμὶ μεγάλωνε κι ὁ πόθος μέσα μου, σὰ νὰ τὸν εἶχα στὸ αἷμα μου. Ἐγὼ ἤθελα νὰ κόψω τὸ γιούσουρι, στὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ξεριζώσω καὶ νὰ τὸ σύρω πίσω ἀπὸ τὸ καῖκι στὸ νησί μας. Θὰ τὸ ξάπλωνα στὴν ἀμμουδιὰ θρασίμι* καὶ θὰ ἔβανα διαλαλητὴ νὰ διαλαλήσῃ σὲ ὅλη τὴ χώρα: «Ἐβγάτε, χωριανοί, νὰ ἰδῇτε τὸ μέγα θάμα! Τὸ στοιχειὸ τῆς θάλασσας νικῆθηκε ἀπὸ τοῦ νησιοῦ μας τὸ στοιχειὸ, τὸν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τὰ βουνά! Ἐβγάτε, χωριανοί, νὰ ἰδῇτε καὶ νὰ εἰπῇτε! . . » Θὰ ἔτρεχε

ἀμέσως μελίσσι ὁ λαός· θὰ ἔβλεπαν οἱ θαλασσογέννητοι καὶ θὰ σταυροκοποῦνταν· θὰ ἔβλεπαν οἱ γυναῖκες καὶ θὰ τρώμαζαν· τὰ παλικάρια καὶ θὰ ζηλοφθονοῦσαν! Θὰ δοξαζόμουν στὸ νησί.

Κι ἓνας τρόμος μυστικός, μιὰ λαχτάρα βασάνιζε κάθε τόσο τὴν ψυχὴ μου, μὴν προλάβῃ ἄλλος καὶ ἀρπάξῃ τὴ δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται; Ἀλλὰ πάλι ἡσύχαζα μὲ τὴν ἰδέα πὼς ἄλλος ἀξιότερός μου δὲν ἦταν δυνατό νὰ γεννηθῇ. Καὶ ἀκόμη πίστεψα, πὼς τὸ δεντρί ἐκεῖνο δὲν θὰ καθόταν τόσοι αἰῶνες ἐκεῖ στὸν ἀνήλιαστο θρόνο του, παρὰ γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ μέρα δικό μου παίνεμα.

Κι ἔτσι ἐκλείσα τὰ εἴκοσι χρόνια μου.

Ψάρευα τὸ σφουγγάρι μὲ τὴ μηχανὴ τοῦ καπετὰν Στραπάτσου στὴν Ἑγρίπο*. Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε καὶ στὸν κόρφο τοῦ Βόλου. Ἀρπάξα τὸν καιρό.

—Τί λές, καπετάνιε ; Κάνουμε τὴν ἀπόπειρα;

—Ποιά;

—Πᾶμε νὰ κόψουμε τὸ γιούσουρι ;

Γέλασε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· γέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἐγώ. Δὲν τολμοῦσα νὰ κάνω τὸ σοβαρό.

—Τί λές; μοῦ κάνει· εἶσαι στὰ σύγκαλά σου ἢ νὰ στείλω γιὰ τὸν παπὰ ; Ἀμή! Πῆγαν τόσοι καὶ τόσοι καὶ δὲν ἔκαμαν τίποτα καὶ θὰ κάνουμε ἐμεῖς ;

—Γιατί ὄχι ; Εἴμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς; Ἐπειτα — ἄκου νὰ σοῦ εἰπῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μὲ τὴν πέτρα*. Μιὰ βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θες νὰ κάμουν μὲ μιὰ βουτιά ;

—Μωρέ, κοίτα νὰ βγάλουμε τὸ καρβέλι καὶ ἄφησε τὰ ὄνειρα! μοῦ λέει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δὲν ἀπελπίστηκα. Θὰ τὸν καταφέρω στὸ ὕστερο, σκέφτηκα. Καὶ ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τὸν κατάφερα μιὰ Κυριακὴ ποὺ δὲν ψαρεύαμε.

—Τί λές, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

—Μωρέ, ποῦ νὰ πᾶμε ;

—Γιὰ τὸ γιούσουρι.

—Καὶ ποιός θὰ βουτήξῃ ;

—Ἐγὼ βουτάω· γι' αὐτὸ ρωτᾷς ;

Πῆγαμε τέλος. Κοιτάζω μὲ τὸ γυαλί* στὸν πάτο· πουθενὰ γιούσουρι! Φέρνω μιὰ βόλτα, δυό, τρεῖς· τίποτα! Ἀρχισα ν' ἀπελπί-

ζωμαι. Μιάν απελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια τὸ ἀνάσταينا στὴ φαντασία μου τὸ ἔβλεπα μπροστά μου, πάλευα μαζί του, τὸ νικοῦσα, καὶ τώρα νὰ βγαίνουν ὅλα ψέματα! Δὲν μπορούσα νὰ τὸ ὑποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει, κάπου νὰ τὸ συναντήσω, θές κάτω στοὺς βυθοὺς, θές πέρα στὸ ἀκρογιάλι, θές ἀπάνω στὰ σύγνεφα. Νὰ τὸ συναντήσω, νὰ μετρηθῶ μαζί του κι ἄς μὲ καταλύσει. "Ἄς κρεμαστοῦν καὶ τὰ δικά μου κόκαλα ἀπάνω του ὅπως καὶ τῶν ἄλλων παλαβῶν. "Ὁχι ὅμως νὰ μὴν τὸ γνωρίσω ποτὲ στὴ ζωὴ μου! Τότε γιατί ἔζησα τόσον καιρό, γιατί ἔγινα εἰκοσάχρονος, γιατί ἔμαθα τὴ θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τοὺς βυθοὺς ; Μονάχα γιὰ τὸ καρβέλι ;

—Τραβάτε γιὰ τὸ λιμάνι· τραβάτε νὰ πιούμε καὶ καμιά· εἶπε ὁ καπετάνιος βαριεστισμένος. Οἱ γερόντοι λένε κάποτε παραμῦθια.

Κρύος ἰδρωτας μὲ πήρε. "Ἀρχισαν νὰ θολώνουν τὰ μάτια μου.

—Καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ὑπομονή. Νὰ φέρουμε μιὰ βόλτα πάλι.

Οὔτε κείνος ὅμως, οὔτε οἱ λαμνοκόποι μὲ ἄκουαν. Τὸ καῖκι γύρισε κι ἔφυγε γιὰ τὸ λιμάνι βαριεστισμένο κι ἐκεῖνο. Ἐγὼ κρεμασμένος στὴν κουπαστή*, δὲν ἔπαυα νὰ κοιτάζω ζερβόδεξα μὲ καρδιοχτύπι μεγάλο, σὰ νὰ ζητοῦσα τῆς μάνας μου τὰ κόκαλα. Μάταια ὅμως! Τὸ νερὸ πρασινογάλαζο ἔφτανε ὡς κάτω καὶ μοῦ ἔδειχνε ξερὰ τὰ φύκια· ὄχτους ἐδῶ ἀπόκρημνους, ἐκεῖ ἀμμόστρωτες ἀπλωσιές σουφρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακὰ γιὰ τὶς νεράιδες. Τὸ γιούσουρι ὅμως ὄχι· κανένα σημάδι γιὰ τ' ὄνειρεμένο μου δεντρί. "Ἐλεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλί καὶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατάστρωμα. Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή θολὸ σύγνεφο ἴσκωσε μπροστά μου· πίσω ἔμεινε σὰ νὰ διάβηκε φάλαйна.

—Στόπ! φωνάζω· σταθῆτε!

Στάθηκε τὸ καῖκι, γύρισε πίσω στὰ νερά του καὶ εἶδαμε ὅλοι σὰ χιλιόχρονη βελανιδιὰ νὰ κάθεται στὸν πάγκο*. Δὲν ἦταν λοιπὸν ψέμα, δὲν ἦταν παραμῦθι!

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο* στὴ ζώση μου, ἓνα τσεκούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγκρυο μ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγαν οἱ γέροντές μας. Τί ὁ διπίθαμος Ἀράπης! Τί Γοργόνα καὶ τί Ἀριστος ! Τοῦτο εἶναι τὸ θάμασμα! ! Οἱ ρίζες του μελαψές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἔμπαιναν στὶς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τὶς ποδιές του,

ένα σώμα, θαρρείς, και μιὰ δύναμη. Ἀπάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μὲ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κλειστοὺς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὀργιῆς ψήλωνε. Καὶ ἀπὸ κεῖ κλαδιὰ καὶ ἀντικλάδια μυριόριζα, καμαρωτὰ κι ὁλόισια ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλὰ καὶ χαμηλὰ, λὲς κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τὸν πλατύχωρο κόρφο μὲ τὸ δίχτυ τους. Ὀλόγυρα τὸ νερό, διάφανο, σὰ γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφή μαζί καὶ ταίρι, ἀνάσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμαρένιο βάθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσος, κρύα καὶ ἄπατη*.

Ἦβρα τὸ δέντρο στὸν ὕπνο του. Μὰ καὶ στὸν ξύπνο νὰ τὸ ἔβρισκε, τὸ ἴδιο ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ἀρπάξω ἓνα κλαδί καὶ νὰ βγῶ ἀπάνω, καλὰ. Μὰ ἐγὼ ἤθελα νὰ τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἐκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα τὸ τσεκούρι καὶ γκόπ! τοῦ κατὰ-φερα τὴν πρώτη. Ξύπνησε Ὁφίς. . . Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἓνας σίφουνας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λὲς καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέματα ἐπάνω μου. Τὸ νερὸ χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσο κι ἔχασα τὰ πάντα. Ἐκατσα χαμηλὰ, ἀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νὰ μὴ μὲ σύρουν. Καὶ εἶδα ἄξαφνα τοὺς ρόζους τοὺς κλειστοὺς νὰ γλαυκοπαίζουν σὰ μάτια ἀράπικα καὶ νὰ χύνεται ἀστρίτης* ἡ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στὰ κλαδιὰ τὰ λευκοπράσινα εἶδα νὰ κρέμονται τὰ σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, ποὺ τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μαζί του. Στὸ βρούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ τὰ κόκαλα ποὺ δέρνονταν μεταξύ τους, καὶ τὰ γυμνὰ ποδάρια λάχτιζαν μὲ πείσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σὰ νὰ τοὺς ἔλεγαν :

—Γιατί μᾶς φέρατε δῶ!

Ἀπάνω μοῦ τσίμπαιε ὁ καπετάνιος :

—Ἐλα τώρα. Ἐλα καὶ δὲ θὰ κάμης τίποτα.

Δὲ θὰ κάνω τίποτα! Κι ἐγὼ τὸ κατάλαβα. Μὰ καὶ μὲ τί μοῦτρα ν' ἀνέβω ἀπάνω; Ποῦ τὸ στοιχεῖο τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; Ἄ, ὄχι· ἂν δὲν κατέβαινα, καλὰ· μὰ τώρα πάει! Μόλις ἔπεσε ὁ σίφουνας, σηκώνω τὸ τσεκούρι καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μὲ ὅλη μου τὴ δύναμη. Πέτρα νὰ χτύπαγα τὸ λιγότερο θὰ ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δὲν ἄνοιξε. Ἀντὶ νὰ πάη μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυὸ πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σὰ νὰ χτυποῦσα σὲ λάστιχο. Πρέπει νὰ τὸ ξεριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τσιμπάω ἀπάνω :

—Ρίχτε μου τὸ λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τὸ σύνεργο. Ρίχνω πέρα τὸ τσεκούρι καὶ ἀδράχων τὸ λοστό. Ἀρχίζω τὶς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγὼ δὲν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὥρες περνοῦσαν, κι ἐγὼ μὲ τὸ λοστό στὸ χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νὰ πάρω ἀνάσα ἢ καὶ νὰ ρίξω γύρω καμιὰ ματιά. Μποροῦσε τὸ σκυλόψαρο νὰ ριχτῇ ἀπάνω μου. Τέλος τσιμπᾶω πάλι :

—Ρίχτε μου τὴ γούμενα*.

—Μωρ' ἔλα πάνω· τσιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιὰ σένα τὴ θὲς τὴ γούμενα ; Ἐχουμε καὶ ψιλότερο σχοινί. Ἐλα πάνω· θὰ σοῦ κόψω τὸν ἀέρα !

—Κόβεις τὸν ἀέρα, μὰ σχίζω τὸ λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα. Ἡ ξέχασες πὼς ἔχω τὸ λάζο μαζί μου ;

Τὰ χρειάστηκε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· μοῦ ἔριξε τὴ γούμενα. Πιάνω ἀπὸ μακριὰ καὶ θηλυκῶν καλὰ τὸν κορμό. Ἐπειτα πηγαινῶ στὸ ἄλλο πλευρὸ καὶ ἀρχίζω πάλι μὲ τὸ λοστό τὶς ρίζες. Ἐκεῖνο δώστου καὶ γλαυκόπαιζε τὰ μάτια, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ μαγνητίση. Ἐσειόταν καὶ τάραζε σὰν ψάρι· τὰ κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε - κεῖθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλό τους νὰ μὲ συλλάβουν. Μὰ ποῦ νὰ μὲ συλλάβουν ! Καὶ ἂν δὲν ἤξερα καθόλου τὰ δολερὰ παιγνίδια του, κι ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ καμώματά του, τὰ σκέλεθρα ποὺ ἐβλεπα σφηνωμένα ψηλὰ ἦταν ἀρκετὰ νὰ μοῦ δείξουν τὸν κίντυνο. Σὲ κάθε του ἀνακλάδισμα στρεῖδι κολλοῦσα στὰ πλευρὰ τοῦ μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καὶ ὁ λοστός, ἀψύς*, ἔνα μὲ τὸ ἄλλο τ' ἀντιρίμματα* τὰ ἐβγαζε ἀπὸ τὰ θαλάμια τους, τὰ χώριζε ἀπὸ τὴν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλὲς φορές, κι ἄλλες φορές μὲ σκληθρες ἀπὸ χάλαρα*, μὲ φόρτωμα ἀπὸ κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα πὼς ἄρχισε νὰ λασκάρῃ. Ἐχανε τὸ στήριγμά του.

—Ἀπάνω ! τσιμπᾶω.

Μὲ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γύνομαι γοργά, παίρνω τὴν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ ! Πῆρε καὶ σούρπωνε. Ἀντίκρυ τὸ Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σὰν ἀπὸ λουλάκι. Τὰ χωριά του ἄσπριζαν στὶς πλαγιὲς σκόρπια μάρμαρα. Στὸ Βόλο ἀναβαν τὰ φῶτα καὶ ὁ οὐρανός, ὀλοπόρφυρος ἀπὸ τὸ ἥλιοβασιλεμα, ἐβγαζε ἕνα ἕνα, τρεμόφεγγα τ' ἀστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πὼς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρὸς μου γνώριμα πρό-

σωπα. Ξέχασα μιὰ στιγμή καὶ τὸ γιούσουρι καὶ τοὺς κόπους μου καὶ τὴ δόξα μου ἀκόμη.

—Τί ἀπόκαμες ; ρωτάει ὁ καπετὰν Στραπάτσος.

—Τώρα θὰ ἰδῆς, τοῦ λέω πηδώντας ἀπάνω. Ἔλα, παιδιά! τὰ κουπιά σας. Τὸ δέντρο θὰ τὸ σύρουμε στὸ νησί ἀπόψε.

—Μωρέ, τί λές! Δὲν ἔπαθες τίποτα ; Δὲ σ' ἄγγιξε τὸ στοιχειό ;

Καὶ ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μὲ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τὰ κρέατά μου, κινοῦν τὰ μπράτσα μου καὶ ἀκόμα δὲν πιστεύουν πῶς εἶμαι γερός.

—Μὰ τραβάτε, παιδιά! λέω· τὸ δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στὰ κουπιά· τραβοῦν μὲ δύναμη. Ναί! Ἀντὶ νὰ σύρη μπροστά, πίσω πῆγαινε τὸ καῖκι μας.

—Μωρέ, μᾶς γελᾷς· λέει ὁ καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογᾷς πῶς ἔκοψες τὸ γιούσουρι ;

—Μὰ τὸν Ἀι - Νικόλα, τό 'κοψα, τοῦ κάνω· τράβα! Τ' ἤθελες, νὰ τ' ἀποκόψω, γιὰ νὰ μὲ πλακώση ἀπὸ κάτω; Δυὸ τραβήγματα θέλει καὶ θὰ 'ρθῃ μὲ τὶς ρίζες του.

Ἀρχίζουμε πάλι τὸ τράβηγμα. Κάπου μιὰ ὥρα ἔτσι παιδευτήκαμε. Ἀκουε τοὺς σκαρμούς κι ἐτριζοβόλουν. Πείσμα ἔπιασε τοὺς ναῦτες καὶ ἀντρεῦονταν σὰν ξωτικά. Ὁ καπετὰν Στραπάτσος ξετρελαμένος ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνια, ψυχὴ ἔδινε σὲ ὅλους μὲ τὶς φωνές του :

—ὦ - ὦ... ὦ - ὦ!... Γειά σας, παλικάρια! Ἰσα, λιοντάρια μου!... Ντροπὴ μας! Μωρέ, ἴσα, τίγρηδες!...

Καὶ τὰ παλικάρια, τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωναν βαθιὰ τὸ κουπὶ καὶ τὸ ἔπαιρναν πίσω μὲ τόση δύναμη, ποὺ ἔλεγες τώρα θὰ γίνη σύψαλα. Τέλος βαθὺν μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανὸ κύμα καταπάνω μας. Τὸ καῖκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. Ἀμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νὰ πιάνη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν κόρφο. Ἦταν τὸ γιούσουρι.

—Νὰ ἰδῶ! κι ἐγὼ νὰ ἰδῶ!...

Τρέχουν ὅλοι στὴν πρύμνη νὰ γνωρίσουν τὸ στοιχειό. Τὸ βλέπουν καὶ σταυροκοποιοῦνται φοβισμένοι.

1. Ἡ παράδουςις ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας.

—Έμπρός! λέω στὸν καπετὰν Στραπάτσο. Νὰ τὸ βγάλουμε ὅξω τώρα, πὺ νύχτωσε, πρὶν τὸ νιώσουν καὶ μᾶς τὸ πάρουν οἱ Τοῦρκοι.

Γ'.

Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸν κόρφο, Γοργόνα ὀργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιά. Ὁ οὐρανὸς ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ σύνορά του. Ἡ Ἄδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τὸ κύμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κάτασπρο, θαμπό καὶ ἄχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα καὶ τί ἄτια! Τί φῶκες καὶ τί φάλαινες! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιόνταν καὶ ἀλάλαζαν στὸ σύσκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δὲν ἦταν θάλασσα ἐκεῖνη ἦταν θυμὸς καὶ πείσμα, κατάρρα καὶ χολή, φαρμάκι τῆς ἄβυσσος.

Ὅμως τίποτα. Τὸ γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια πὺ ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τὸ ἄκουα νὰ δέρνεται κάποτε καὶ νὰ ρουχνίζη*, σὰ ζωντανὸ πὺ παίρνει ἀνήφορο. Ντροπὴ τὸ εἶχε πὺς νικῆθη, καὶ πᾶσχιζε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῇ. Μὰ ποιὸς τὸ ἄφηνε; Μέσα στὸ ἄγριο πέλαγο μιὰ ξεχώριζα ταρναριστὴ φωνή, τὴ φωνὴ τοῦ διαλαλητῆ· ἓνα γνώριζα αἶσθημα, τὸ θάμασμα τῶν γερόντων μας:

—Νὰ λεβεντονίς!

Μὲ τὸ χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφосκεπασμένο τὸ νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μὰ τρία γερά. Τὰ μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στὸ κουπί. Τὰ πρόσωπα σούρωναν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τὸ μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατάμαυρα μαλλιά, σὰ νὰ κύλισαν στογὸς* τὰ χρόνια ἐπάνω μας. Ὁ καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα στὸν μπάγκο, ἔμοιαζε πτῶμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινοῦσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σὰ μηχανὲς πὺ κάνουν ἀναίσθητα τὸ ἔργο τους. Μόνος ἐγὼ ἔξακολουθοῦσα νὰ λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλὰς φορὲς πὺ τοὺς πῆρα. Μὰ τί νὰ κάμω κι ἐγώ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρὰ ἡ δύναμή μου. Τὸ κύμα ἐπίμενε νὰ ψηλῶνῃ ἀκόμα, νὰ λιχνίζη* καὶ νὰ μᾶς βρέχη καὶ νὰ μᾶς κλυδωνίζη φοβερά.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολὸ τὸ πέλαγο, φιλόξενο τὸ νησί μας ἀντίκρυ.

—Ἄλα*, παιδιά, καὶ φτάσαμε! φώναξα.

Καὶ πηδῶ στήν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλὰ τὸ λιμάνι, νὰ ἰδῶ τὴν ἄμμουδιὰ, ὅπου θὰ τὸ ρίξω θρασίμι*. Τὸ καίκι πέταξε μέσα, δυὸ χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στὸν ἄμμο. Τρέχω στήν πρύμνη καὶ ἀδράζω* τὴ γούμενα. 'Οιμέ!! Σχοινὶ κομματισμένο κρατῶ μόνον στὰ χέρια μου!

Τί ἔγινε τὸ ἄκαρπο δενδρί;... Κάτω βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στὸ θεόχτιστο πάγκο του, μὲ τὶς λεπιδωτὲς ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τὸν κορμό, κλαδιὰ καὶ παρακλάδια του περαδῶθε, λές καὶ πάσχει νὰ κλείση ὅλα στὸ δίκτυ του. 'Ακόμα τὸ παραδίνουν γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σ' ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰν σίδερο, δυνατὸ σὰ λέοντας, ψυχωμένο καὶ ἀθάνατο σὰν στοιχειό.

Κι ἐγώ, ὁ Γιάννης ὁ Γκάμαρος, ἐβδομηντάρης κι ἐτοιμόρροπος τώρα, δὲ θαλασσοδέρνομαι παρὰ γιὰ τὸ καρβέλι!

«Λόγια τῆς Πλώρης» 1899

Ἀνδρέας Καρκαρίτσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

3. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΙΩΡΓΗ

Τὸ ἀμάρτημα ποὺ θὰ διηγηθῶ ἔχει γίνεи στήν Κόνιτσα, λίγα χρόνια πρὶν ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγό.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιὸ βορινὴ ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καὶ πρωτεύουσα τῶν «μαστοροχωριῶν», δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας ποὺ βγάζει τοὺς πλιότερους χτίστες τῆς Ἑλλάδας — γιὰτὶ οἱ χτίστες λέγονται γενικῶς «μαστόροι» ὅχι μόνον στήν Ἡπειρο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλην τὴν χέρση Ἑλλάδα.

Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκίᾳς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι Ἑλληνα μητροπολίτη. Εἶχε καμιά ἐξακοσαριά σπίτια, τὰ λίγο πλιότερα ἑλληνικὰ καὶ τὰ λίγο λιγότερα τούρκικα ἢ τὸ σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες ψυχὲς ἀπάνω — κάτω, μὲ ὅψη πλιότερο χωριοῦ παρὰ πόλης. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοὶ στήν ἀντίληψη ἀπ' ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλη καὶ τὰ Γιάννινα χωριὸ κι ἔλεγαν κομπαστικά :

— Γιάννινα χωριό, Κόν'τσα κασαμπάς*!

Τὸ ἴδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβίτες γιὰ τὸ Μέτσοβό τους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβίτες τὸ πῆραν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπὸ τοὺς Μετσοβίτες, γιὰτὶ κι αὐτοὶ ἔλεγαν:

—Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπάς!

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δὲν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καίμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τοῦρκο στὰ σπλάχνα της. Τότε ἴσως νὰ ἦταν μικρότερη καὶ νὰ μὴν ἦταν « κασαμπάς », ἀλλ' ἦταν χριστιανικὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καὶ πέρα. Ἐπειδὴ ὅμως τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τοὺς πῆζαν πολὺ καὶ τοὺς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, ποὺ ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ὑπόφερναν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στὴν πίστη τῶν πατέρων τούς, μ' ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὅμως, μιὰ μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καμιὰ σαρανταριά Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανίτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγοροχώρια γιὰ πλιατσκολοί, κι ἐπειδὴ τὸ ποτάμι τῆς Κόνιτσας δὲν εἶχε τὸ γεφύρι πόχει σήμερα κι ἦταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τὶς βροχές, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ περάσουν κι ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν στὴν Κόνιτσα. Ἐμειναν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες, τρεῖς μέρες μὲς στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν ἔπιναν τὰ καλύτερα φαγητὰ καὶ τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στὸ τέλος ὅτι τὸ ποτάμι ὅλο καὶ κατέβαζε καὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ περάσουν εὐκολὰ γιὰ τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νὰ πλιατσκολογήσουν τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. Ἀλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν καὶ μὲ ξύλα καὶ μὲ λιθάρια καὶ μ' ὅ,τι ἄρματα εἶχαν, καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτὸ ὅμως θὰ ἐπέφερε τὴν τέλεια καταστροφὴ τῆς Κόνιτσας, ἅμα θὰ μαθεύονταν στὸ Λεσκοβίκι τὸ φονικὸ πού 'χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιὰ νὰ γλιτώσουν τὴν καταστροφὴ καὶ τὸν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφὰ τὸν σιέχη* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, ποὺ ἐνεργοῦσε τὲς ἐξωμοσίες τῶν χριστιανῶν, καὶ τούρκεψαν ὅλοι! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διακήρυξε ὁ σιέχης πὼς ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καὶ συμπαθισμένο, τῶρα ποὺ ἔγιναν Τοῦρκοι, κι ἂν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοὶ νὰ πάρουν τὸ αἷμα τους ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες, θὰ εἶχαν νὰ

κάνουν μ' ἐκείνον καὶ μ' ὅλο τὸ Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐγά τους καὶ δὲν ταραχτήκαν πλιά.

Γενόμενοι ὅμως Τούρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφά, ὡς ἓνα διάστημα δυὸ γενεῶν, τὴ χριστιανικότητά τους καὶ χωρὶς νὰ χυλάσουν τὲς ἐκκλησιές τους, ἢ νὰ τὲς μεταβάλουν σὲ τζαμιά, ἔχτισαν ἰδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλὰ λίγο - λίγο, μὲ τὸν καιρὸ, ἀπόγιναν Τούρκοι, καὶ μοναχὰ διατήρησαν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὸν σεβασμὸ πρὸς κάθε χριστιανικὸ ἀγιωτικὸ καὶ πρὸς τοὺς παπάδες μας καὶ φέρνονταν ἡπια πρὸς τοὺς χριστιανούς. Ἔτσι λοιπὸν σ' ἐποχὴ πού δὲν ὑπῆρχαν γιαντροί, ὄχι μόνον στὴν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καὶ στὰ ξακουστὰ Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιαντροὶ ἦταν οἱ παπάδες μὲ τὴ «δύναμη τοῦ Θεοῦ», καὶ χριστιανοὶ καὶ μωαμεθανοὶ ἔτρεχαν στὲς ἐκκλησιές καὶ στοὺς παπάδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τὰ τελευταῖα τὴ χριστιανικὴ τους συνήθεια νὰ προστρέχουν στὲς ἐκκλησιές μας καὶ στοὺς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι ὄχι στὰ τζαμιά τους καὶ στοὺς χοτζάδες τους. Τούρκοι λοιπὸν Κονιτσιῶτες, ἀρρώσταίνοντας, ἔταζαν καὶ πρόσφερναν λάδια, κηριὰ καὶ λαμπάδες στὲς ἐκκλησιές, παράγγελλαν λειτουργιές καὶ προσφορές καὶ προσκαλοῦσαν παπάδες στὰ σπίτια τους καὶ τοὺς διάβαζαν εὐκὲς καὶ παρακλήσεις γιὰ νὰ γένουν καλά. Γι' αὐτὸ κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἑλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὄχι μόνον δὲν μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαποῦσαν καὶ τοὺς προστάτευαν καὶ τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριὰ χριστιανούς, πού βρίσκονται σήμερα στὴν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγο κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια καὶ πλιότερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικὰ νὰ γένουν πλιότερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, καὶ Τούρκοι καὶ Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὕτῃ ἡ ἀρμονία ἀνάμεσα Τούρκων καὶ Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τὲς μέρες πού 'ρθε ὁ σουλτάν Χαμίτης στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως καὶ σ' ὅλην τὴν ἄλλη Τουρκιά, ἄλλαξαν καὶ στὴν Κόνιτσα τὰ πράγματα. Ἡ κατασκοπεία εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονικὴ περιωπή, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικὸς φανατισμὸς στὸ κατακόρυφο. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεία γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλίμονο σ' ἐκείνον τὸν Τούρκο, πού θὰ καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι ἢ λαμπάδες σ' ἐκκλησιά, ἢ ὅτι προσκάλεσε παπὰ στὸ σπίτι του γιὰ θεραπευτι-

κὸ διάβασμα! Ἀμέσως τζουρλάλι* ὅτι δὲν ἦταν γνήσιος καὶ σωστός μουσουλμάνος, καὶ τὸ λιγότερο ποὺ ἔχε νὰ πάθῃ, θὰ ἦταν ἐξορία στὴ Συρία ἢ στὴν Ἀραβία!

Ἀλλὰ κι οἱ παπάδες κιντύνευαν νὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρὰ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κυβέρνησι, ἂν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπὸ μουσουλμάνο λάδι, κηρὶ ἢ λαμπάδες γιὰ τὴν ἐκκλησίᾳ, ἢ πῆγαιναν νὰ διαβάσουν παρακλησες στὰ τουρκόσπιτα. Γι' αὐτὸ κι ὁ μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διάταξε νὰ μὴν ἔχουν πλιά, σὰν καὶ πρὶν, καμιά σχέση μετὰ τοὺς τουρκόσπιτα, γιατί ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία νὰ δίνουν «τὰ ἅγια τοῖς κυσί» — στὰ σκυλιά· κι ὅτι ἂν μάθαινε στὸ ἐξῆς ὅτι ἓνας παπάς μπῆκε σὲ τούρκικο σπίτι, κρυφὰ ἢ φανερά, θὰ τὸν ἔκανε ἄργὸ «πάσης ἱεροπραξίας». Ἔτσι τραβήχτηκαν οἱ παπάδες ἀπὸ τὰ τουρκόσπιτα, κι αὐτὸ βάσταξε γιὰ κάμποσον καιρό. Ἀλλ' οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ποὺ ἦταν συνηθισμένες, μ' ὅλην τὴν ἐγκατάσταση ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιατρῶν, νὰ προστρέχουν, καὶ στὴν παραμικρότερη ἀρρώστια, στοὺς παπάδες καὶ στὲς ἐκκλησίες, προτιμοῦσαν νὰ πεθαίνουν καλύτερα, παρὰ νὰ δέχωνται γιατρὸ καὶ νὰ πάρουν γιατρικά. Κανένας ὅμως παπάς δὲν δέχονταν πλιά νὰ πᾶν σὲ τούρκικο σπίτι, οὔτε νὰ δεχθῇ τούρκικα τάματα, φοβούμενος καὶ τὴ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία καὶ τὴν τιμωρία κι ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα κι ἀπὸ τὴν τούρκικη ἀρχή, τὸ χειρότερο. Ἀλλ' ἡ παντοδύναμη βία δὲν τ' ἄκουε αὐτὰ καὶ τὰ ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιά νύχτα παρουσιάζεται στὸ σπίτι τοῦ παπα-Γιώργη ἓνας Τοῦρκος καὶ τοῦ λέγει:

—Νὰ κοπιᾶσης, παπα - Γιώργη, στὸ σπίτι μου, πολὺ σὲ παρακαλῶ, νὰ μοῦ διαβάσης μία εὐκὴ στὴ γυναίκα μου, γιατί ἔχει δυὸ μέρες με τοὺς πόνους καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἀκόμα.

—Ἀλλὰ, εὐλογημένε. . . (Φτοῦ! φτοῦ! τὸν θεοκατάρατο τὸν Ἀγαρηνό*!), εἶπε μέσα του ὁ παπα-Γιώργης, γιατί ὀνόμασε «εὐλογημένον» τὸν ἀλλόπιστον Τοῦρκο). . . Ἀλλὰ, ἀγά μου, φοβοῦμαι νὰ ῥθω, γιατί θὰ τὸ μάθῃ ὁ καϊμακάμης καὶ θὰ μὲ κάνῃ ἐξορία! Δὲν ἔρχομαι! Πῆγαινε στὴν εὐκὴ τοῦ Θε. . . (Φτοῦ! φτοῦ! πάλε τὸν θεοκατάρατο τὸν Ἀγαρηνό!, ξανάειπε πάλε ἀπὸ μέσα του ὁ παπάς). Πῆγαινε στὸ καλὸ, ἀγά μου! Πῆγαινε στὸ καλὸ! Μὴ μὲ πάρῃς στὸ λαιμό σου!

Βλέποντας ὁ Τοῦρκος τὴν ἐπίμονη ἄρνηση τοῦ παπαῶ, ἔφυγε, ἀλλὰ σὲ λίγο ξαναγύρισε καὶ τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα:

—Θά 'ρθης, παπά! 'Αλλιῶτικα δὲν γίνεται! Πεθαίνει ἡ γυναῖκα μου! Δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ καὶ φωνάζει: «Φέρτε μου τὸν παπα - Γιώργη, ποὺ μὲ γλίτωσε καὶ στὴν ἄλλη μου γέννα μὲ τὸ διάβασμά του!».

—Σὲ λυποῦμαι πολὺ, ἀγά μου, μ' αὐτὰ ποὺ μοῦ λές, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ 'ρθῶ. . . Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τὸν καϊμακάμη. . .

Τότε ὁ Τοῦρκος βγάζει μι' ἀστραφτερὴ μαχαίρα καὶ τοῦ λέει:

—Τὴ γλέπεις αὐτὴν, παπά; "Ἡ ἔρχεσαι, ἡ στὴν ἔχωσα στὰ στήθια!

Καὶ πετοῦσαν τὰ μάτια του φωτιές. Τί νὰ 'κανε τότε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης;

'Απ' τὴ μιὰ μεριά ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία, ποὺ θὰ πετοῦσαν τ' ἅγια στὰ σκυλιά, (τοῖς κυσί), ὅπως εἶχε εἶπει ὁ μητροπολίτης, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος μὴν τὸ μάθῃ κι ὁ καϊμακάμης κι ὁ μητροπολίτης! 'Εμπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμα. 'Αλλὰ καὶ «παπὰς δεμένος γράφει καὶ ξεγράφει». Κι ἔτσι θέλοντας καὶ μὴ, πῆρε τὸ εὐχολόγι του, τὸ πετραχήλι του, ἓνα κηρὶ καὶ λίγο θυμίαμα κι ἀκολούθησε τὸν Τοῦρκο, τρέμοντας ἀπὸ τὸ φόβο του. Φτάνοντας στὸ τουρκόσπιτο, διάβασε παράκληση, κι ὦ τοῦ θάματος, ὥστερ' ἀπὸ μισὴ ὥρα γέννησε ἡ Τούρκισσα!

'Απὸ στόμα σὲ στόμα, κρυφὰ - κρυφὰ, τό 'μαθαν ὅλες οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασὰν Ζέλφου, δὲν μπορούσε νὰ γεννήσῃ, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη νὰ τὴν διαβάσῃ, καὶ μόλις τὴν διάβασε, γέννησε μιὰ χαρά. . .

Κι ἔλεγαν οἱ Τούρκισσες:

—Μωρέ, τί καλὸ διάβασμα ἔχει ὁ παπα - Γιώργης! "Ἄμα διαβάσῃ, πιάνει ἀμέσως τὸ διάβασμά του!

—Βαλλαῖ*, εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος! Διαβάζει καὶ τὸν ἀκούει ὁ Θεός!

—Τί πειράζει ποὺ εἶναι χριστιανός; Τὸν ἀγαπάει ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔχει στὸ χουσμέτι* του. 'Ο Θεὸς ἐπλάσε καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Χριστιανοὺς. "Ὅλους παιδιὰ του μᾶς ἔχει. . .

—Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει παίρει στὸ χουσμέτι του. . .

—Πόσοι Τοῦρκοι εἶναι ποὺ παίρουν Χριστιανοὺς στὴ δούλεψή τους καὶ δὲν παίρουν Τούρκους. "Ετσι κι ὁ Θεὸς — προσκυνοῦμε τ' ὄνομά του — ἔχει πάρει τὸν παπα-Γιώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Κι ἔτσι ὁ παπα-Γιώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' ὅλο τὸ τουρκο-γυναικαρεῖο τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τὲς Τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους καὶ στοὺς γονέους τους.

Ὁ παπα-Γιώργης μπαϊνόβγαινε τὲς νύχτες στὰ τουρκόσπιτα «γιὰ διάβασμά» καὶ δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἄρρωσθησε κι ἓνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸν κάνουν καλὰ οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σώνονταν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Μιὰ χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναίκα τοῦ ὀνομαστοῦ Σιαχίν-μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιὰ μέρα:

—Καημένη, Χατιτζὲ χανούμ! Δὲν φωνάζεις τὸν παπα-Γιώργη νὰ σοῦ διαβάσῃ τὸ παιδί σου νὰ γένῃ καλὰ ;

—Τί λὲς αὐτοῦ, Χανούμ ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, ποὺ δὲν ἦταν Κονιτσιώτισσα καὶ δὲν πίστευε στὰ χριστιανικὰ ἀγιοτικά. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ κάνῃ καλὰ τὸ παιδί μου τὸ διάβασμα ἐνὸς γκισούρη;

—Ἄκου με, Χανούμ ἐφέντη! τῆς εἶπε πάλε ἐκείνη. Ἄν θέλῃς νὰ γένῃ τὸ παιδί σου καλὰ, νὰ πάρῃς τὸν παπα-Γιώργη νὰ σοῦ τὸ διαβάσῃ. . .

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἴσως καὶ μῆνας, καὶ τὸ παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὄχι μόνον δὲν γένονταν καλὰ μὲ τὰ γιατρικὰ τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στὴν ἀπελπισία της, μιὰ βραδιά, κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα της, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη καὶ τὸ διάβασε. Τ' ἄρρωστο παιδί, ἑπτὰ ὀχτῶ χρονῶν παλικάρακι, αἰστάνθηκε ἓναν ἐσωτερικὸ κλονισμό στὴν ἐμφάνιση τοῦ παπαῦ καὶ στὲς προφυλάξεις ποὺ μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπῇ κρυφὰ ὁ παπὰς τὴ νύχτα στὸ διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νὰ τρέμῃ. Ὁ παπα-Γιώργης τὸ καθυσύχασε μὲ ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παράκληση, τὸ θυμιάτισε μὲ μοσχολίβανο, τὸ σταύρωσε μὲ τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ φεύγοντας εἶπε στὴν καϊμακάμαινα:

—Ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ κι ὅχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἀμαρτωλοῦ, θὰ κάνῃ καλὰ τὸ παιδί σου. . .

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπα-Γιώργης, ἔτσι κι ἔγινε. Ἀπὸ κείνη τὴ νύχτα κόπηκε ἡ θερμὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ σὲ λίγες μέρες ἔγινε καλὰ!

Ἔμαθε κι ὁ καϊμακάμης τὴν αἰτία τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καὶ φανατικὸς μουσουλμάνος — γιὰτὶ δὲν ἦταν Κονιτσιώ-

της — και δὲν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανούς, φώναζε κρυφὰ τὸν παπα-Γιώργη καὶ τόδωκε δέκα λίρες κέρασμα καὶ συνάμα τὴν ἄδεια νὰ διαβάξῃ ἐλεύτερα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ μὲ μεγάλη προσοχὴ νὰ μὴν τὸ μάθῃ ἡ ἀστυνομία ἢ κανένας χαφιές*, γιὰτὶ τότε, ὡς καίμακά-μης, θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τὸν καταδιώξῃ.

Ἄλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ γιὰ πολὺ κρυφὸ ἓνα πράγμα πού τὸ ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριὰ κι οἱ πολλὲς καὶ χοντρές λαμπάδες πού πήγαινε ὁ παπα-Γιώργης στὴν ἐκκλησιά, χωρὶς νὰ φανερώνῃ ἀπὸ ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοια στοὺς ἄλλους παπάδες καὶ στοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι ὁ παπα-Γιώργης βρίσκονταν σὲ σχέσεις μὲ τουρκόσπιτα καὶ διάβαζε κρυφοπαρακλήσεις σὲ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἂν ὄχι ἀπὸ κακία, ἀλλ' ἀπὸ καθῆκον, νὰ καταγγείλουν τὸ πράγμα στὸν μητροπολίτη.

Ὁ μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μὲ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εὐρισκόμενος στὴν Κόνιτσα, δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἂν κι ἱκανὸς ἱεράρχης κατὰ τ' ἄλλα, κι ἅμα τοῦ καταγγέλληκε ὅτι ὁ παπα-Γιώργης διάβαζε παρακλήσεις σὲ τουρκόσπιτα («σταύρωσον! σταύρωσον!»), τὸν ἔκανε ἄργὸ «πάσης ἱεροπραξίας» ἐπ' ἀόριστον!

Σὰν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεσε στὸ κεφάλι τοῦ κατημένου τοῦ παπα-Γιώργη ἡ ἀδικη αὐτὴ καταδίκη καὶ θέλησε νὰ δικαιολογηθῇ στὸν μητροπολίτη, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸν ἀκούσῃ ἐκεῖνος! Εἶχε γίней θηρίο!

Ὁ παπα-Γιώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς κι ὑπόμενε μὲ χριστιανικὴ ὑπομονὴ τὴν ἀδικία πού τοῦ ἔχε κάνει ὁ μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του. Κι ἐνῶ, λίγα χρόνια πρίν, ὅλοι οἱ παπάδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στὰ τούρκικα σπίτια, τώρα βρέθηκε νὰ θεωρηθῇ αὐτὸ «μεγάλῃ κι ἀσυγχώρητῃ ἁμαρτία» εἰς βάρος τοῦ παπα-Γιώργη.

Ἡ «μεγάλῃ κι ἀσυγχώρητῃ ἁμαρτία» τοῦ παπα - Γιώργη ἄρχισε ἀπὸ λίγο-λίγο νὰ μεγαλώνῃ, σὰν τὴν ψείρα τοῦ παραμυθιοῦ, πού δὲν τὴν χωροῦσε οὔτε τὸ σπίτι, κι ἔλεγαν κρυφὰ ὁ κόσμος, γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τούρκοι:

— Διαβάξῃ εὐκὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τούρκικα τὰ σπίτια! Ἀκοῦς ἐκεῖ ὁ τραγογένης!

— Δὲν εἶν' αὐτὸ μονάχα... ἀλλὰ μπαίνει καὶ διαβάξῃ καὶ στὰ τζαμιά!...

—'Εγὼ ξέρω ὅτι μνημόνευε στὴν προσκομιδὴ κι ὀνόματα: Φατμέ, Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, ὅλες τὲς Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι εὐχόνταν μέσα στὴν ἐκκλησιά «ὕπὲρ ὑγείας καὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν» τῶν ἀλλοπίστων!

—"Ὅλα ἐκεῖνα τὰ πολλὰ κηριὰ κι ὅλες ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λαμπάδες στὴν ἐκκλησιά, ποὺ θέλουν χρόνια νὰ καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα!

—Τί ἀνακατεύονται οἱ Τούρκοι στὰ δικά μας τ' ἀγιοτικά καὶ τὰ θρησκευτικά; 'Εμεῖς δὲν ἀνακατεύομαστε στὰ δικά τους. . . "Αν ἀναγνωρίζουν τὴ θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική τους, ἄς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν κι οἱ παπποῦδες τους ἄλλοτε!

—Τὸν ἀθεόφοβο τὸν παπα-Γιώργη! 'Ακοῦς νὰ μᾶς κάνη τὴν ἐκκλησιά μισοτούρκικη!

Μὴν μπορώντας πλιά νὰ δικαιολογηθῇ ὁ παπα-Γιώργης, δὲν ἔβρισκε ἔλεος στὴ συνείδηση κανενὸς χριστιανοῦ. 'Ὡς τότε ζοῦσε τὸ σπίτι του μὲ τὴν ἐφημερία του καὶ μὲ τὸ πετραχήλι, καὶ τώρα τὰ 'χανε καὶ τὰ δυό! "Ἐχανε, οὔτε πλιότερο οὔτε λιγότερο, τὸ ψωμί ἀπὸ τὸ στόμα του! Τί νὰ γένῃ; Τί νὰ κάνῃ; Μόνον στὸ Πατριαρχεῖο μπορούσε νὰ κλαυτῇ καὶ νὰ βρῇ τὸ δίκιο του, ἀλλὰ δὲν ἦταν τόσο εὐκόλο νὰ πάῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα στὴν Πόλη, στὸ Πατριαρχεῖο. 'Αλλὰ κι ἂν μπορούσε νὰ πάῃ, θὰ καταδέχονταν νὰ τὸν ἀκούσῃ ὁ Πατριάρχης ἢ νὰ διαβάσῃ τὴν ἀναφορά του; Κι ἔκανε ὑπομονή.

—"Ὁ ὑπομείνας σωθήσεται», ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τὴν εὐαγγελικὴ ρῆση, κι εἶχε τὴν ἐλπίδα στὸ Θεὸ καὶ στὸ δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ τοῦ 'χε ἀφαιρέσει τὸ πετραχήλι ὁ μητροπολίτης; "Ενας Θεὸς τὸ 'ξερε! Καὶ τὸ χειρότερο, ποὺ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ πονάῃ καὶ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ πῇ τί τὸν πονάει καὶ ποῦ τὸν πονάει! «"Αν σὲ βαρέσῃ ὁ κατὴς, ποῦ θὰ πᾶς νὰ κριθῇς;» λέγει μιὰ παροιμία. "Αν μάθαιναν οἱ Τούρκοι τὴν τιμωρία του, καὶ μάλιστα ὁ καϊμακάμης, ποὺ 'χε ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια του, θὰ τὰ 'χε ἄσκημα ὁ μητροπολίτης μὲ τὴν τούρκικη διοίκηση. . . Δὲν θὰ τοῦ 'λεγε ἡ διοίκηση «γιατί ἔκανες ἄργὸ τὸν παπα-Γιώργη;», ἀλλ' εἶχε ὅλα τὰ μέσα νὰ τοῦ φέρῃ τόσα ἐμπόδια καὶ προσκόμματα στὴν ὑπηρεσία του, ὥστε ν' ἀναγκασθῇ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα τὸ γληγορότερο. Τὸ εὐκολώτερο ἀκόμα ἦταν ὅτι μπορούσε καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ

στό 'Υπουργείο ότι είναι συνεννοημένοι με τὸ ἑλληνικὸ κοιτάτο καὶ τότε ἀλίμονό του! Αὐτὴ ἡ κατάσταση βάσταξε κάμποσους μῆνες ; πρόβλεπε ὁ παπα-Γιώργης τὸ ψωμοκάρβελό του ἀπὸ μακριά, καὶ τοῦ φαίνονταν ὡς χαμένη κι ἄφταστη εὐτυχία, ὅταν κατὰ θεῖαν πρόνοιαν μετατέθηκε ἐκεῖνος ὁ μητροπολίτης στὴν Ἀνατολὴ κι ἔρχονταν νέος μητροπολίτης.

Ὡς φωτεινὴ ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αὐτὴ ἡ εἶδηση μέσα στοῖς σκοτάδι τῆς ἀπελπισιᾶς ποὺ βρίσκονταν ὁ δύστηνος παπα-Γιώργης. Ἀλλ' ἂν εἶχε κι ὁ νέος μητροπολίτης τὴν ἴδια ἀντίληψη τοῦ παλιοῦ τί θὰ γένονταν τότε; Δὲν θὰ τοῦ ἔμενε τίποτε ἄλλο τότε, παρὰ νὰ πέση στοῖς ποτάμι ποὺ περνοῦσε μπροστὰ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ πνιγῇ!

Προσπαθοῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν καταδίκη του ἀπὸ μέρος τοῦ μητροπολίτη καὶ δὲν μποροῦσε νὰ παραδεχτῇ ὅτι ἦταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εὐκὲς καὶ παρακλησες στὰ τουρκό-σπιτα. Ἀλλ' αὐτὸ ὕψωνε πλιότερο τὸ γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας καὶ ταπεινῶνε τὸ τζαμί καὶ στὴ συνείδηση τῶν Τούρκων καὶ στὴ συνείδηση τῶν Χριστιανῶν! Τὸ ἀντίθετο θὰ ἦταν κακό, ἂν τὸν προσκαλοῦσαν οἱ Τούρκοι νὰ πάη κι ἄρνιόνταν νὰ πάη, ἢ ἂν δέχονταν στοῖς σπίτι του χότζα νὰ τοῦ διαβάξῃ ἐκεῖνος τούρκικες εὐκὲς καὶ ντουάδες. Τὰ διαβάσματα πόκανε αὐτὸς δὲν εἶχαν ὡς σκοπὸ νὰ κάνουν τοὺς Χριστιανοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς Τούρκους Χριστιανούς. Καὶ στοῖς κάτω κάτω δὲν ἐπιζητοῦσε αὐτὸς νὰ πηγαίνει νὰ διαβάξῃ στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ προσκαλόνταν, κι ἂν ἤθελε ν' ἄρνηθῃ, δούλευε κι ἡ βία τῆς μαχαίρας! Οἱ Τούρκοι πρόστρεχαν στοῖς ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὄχι αὐτὸς στοῖς ἔλεος τῆς τούρκικης. Καὶ συναρμολογώντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τὰ «ὑπὲρ» καὶ τὰ «κατὰ», ἔφτανε στοῖς συμπέρασμα νὰ ἐλπίζῃ ὅτι ὁ νέος μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τὴν ἀπολογία του καὶ δὲν θὰ τοῦ ἔβρισκε φταίξιμο, ἢ, τουλάχιστον, θὰ τὸν λυπιόνταν καὶ θὰ τοῦ ἔδινε τὸ πετραχήλι του καὶ τὴν ἐνορία του.

Ὑστερα ἀπὸ κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι ὁ νέος μητροπολίτης εἶχε φτάσει στὰ Γιάννινα καὶ τὸ ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θὰ ἦταν στὴν Κόνιτσα.

Μιὰ ζέστη καὶ μιὰ κρύο τοῦ ῥθε τοῦ παπα-Γιώργη ἡ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ μητροπολίτη. Ἦθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιὰ νὰ ἔχῃ τὸν

καιρό νά σκεφτῇ βαθύτερα. πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθῇ καλύτερα. Ἄλλ' ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θά ῥχονταν τὸ Σάββατο ὁ μητροπολίτης, καλῶς νά ῥχονταν.

Τέλος, ὁ μητροπολίτης ἔφτασε τὸ Σάββατο στὴν Κόνιτσα μὲ τιμητικὴ συνοδεία τριῶν - τεσσάρων καβαλαραίων χωροφυλάκων ἀπὸ τὰ Γιάννινα, κατὰ τὰ συνηθισμένα. Ὁλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Κόνιτσας καὶ τῶν περιχώρων μὲ τὸν πρωτοσύγκελλο καὶ τοὺς παπάδες «ἐπὶ κεφαλῇς», τὸν δέχτηκε μισὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα. Παρακολούθησε ἀπὸ μακριὰ κι ὁ παπα-Γιώργης τὴ μητροπολιτικὴ ὑποδοχὴ σὰν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβούμενος μὴν τοῦ γίνη καμιὰ ἀποδοκιμασία, κι ἦταν σὰν νὰ πῆγε καὶ σὰν νὰ μὴν πῆγε στὴν ὑποδοχή.

* * *

Ὑστερα ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ μητροπολίτη στὴν Κόνιτσα, πρόβαλε τὸ σπουδαῖο ζήτημα στὸν παπα-Γιώργη: τὸ νὰ παρουσιαστῇ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νὰ παρουσιαστῇ καὶ τί νὰ εἰπῇ καὶ πάλι δειλίαζε. Τὴ μιὰ στιγμή τ' ἀποφάσιζε νὰ παρουσιαστῇ σήμερα καὶ τὴν ἄλλη τ' ἀνάβαλνε γι' αὔριο. Αὐτὴ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνω - κάτω δυὸ βδομάδες, καὶ θά βαστοῦσε ποιὸς ξέρει πόσο, ἂν μιὰ μέρα δὲν ἐπέβαλνε στὸν ἑαυτό του νὰ πάγη, καὶ γιὰ νὰ μὴν τ' ἀναβάλλῃ πάλε, σὰν πρὶν, ὀρκίστηκε στὴν ἱερωσύνη του καὶ στὸ πετραχήλι του νὰ πάγῃ χωρὶς ἄλλο ἐκείνην τὴν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιὰ καὶ δυὸ καὶ στὴν μητρόπολη! Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους Παρουσιάστηκε στὸν μητροπολίτη, τοῦ ἔκανε τὴν ἀπαιτούμενη μετάνοια μὲ γονυκλισία καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

— Ποιὸς εἶσαι ἐσύ, παπά μου, κι ἀπὸ ποῦ εἶσαι ; τὸν ρώτησε ὁ μητροπολίτης μὲ πατρικὸ ὕφος, ποῦ δὲν ὅμοιαζε καθόλου μὲ τὸ συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

— Εἶμαι ὁ παπα-Γιώργης ἀπ' ἐδῶ μέσα, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, ἀπάντησε ὁ παπα-Γιώργης.

— Ποιὸς παπα-Γιώργης ; ξαναρώτησε ὁ μητροπολίτης· δὲν σ' εἶδα καμιὰ μέρα ἐδῶ. . . Μήπως ἔλειπες; Ποῦ ἐφημερεύεις ;

— Ἐφημέρευα, ἀλλὰ δὲν ἐφημερεύω πλιά. . .

— Καὶ γιατί ;

— Γιατί μ' ἔχει κάνει ὁ μητροπολίτης ἀργὸ ἀπὸ «πάσης ἱεροπραξίας».

— Καὶ γιατί ; Μήπως ἔκανες κανένα μεγάλο ἀμάρτημα ;

— Πέ μου τί ἀμάρτημα ἔκανες, κι ἂν δὲν εἶναι πολὺ μεγάλο, κι ἂν δὲν ἀντιβαίνει πολὺ στοὺς κανόνες τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς θρησκείας μας, θὰ σοῦ φανῶ ἐπιεικής, ἂν δείξης τὴν ἀπαιτούμενη μετάνοια.

— Τὸ ἀμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, ἀποκρίθηκε ὁ παπα - Γιώργης, μεγάλο ἢ μικρὸ δὲν ξέρω, εἶναι ὅτι προσκαλοῦμαι ἀπὸ διάφορα τουρκόσπιτα ἐδῶ μέσα στὴν Κόνιτσα, ὅταν εἶχαν κανέναν ἄρρωστο, καὶ τοὺς διάβαζα εὐκὲς καὶ παρακλήσεις γιὰ νὰ γένῃ καλά: . . Αὐτό, Δεσπότη μου, ἦταν παλιὸ συνήθιο ἐδῶ πέρα. . . "Ὅλοι οἱ παπάδες διάβαζαν στὰ τουρκόσπιτα καὶ δὲν εἶναι παρὰ λίγος καιρὸς ποὺ μᾶς τὸ ἀπαγόρευσε ὁ μητροπολίτης. Καὶ μήπως ἤθελα, δεσπότη μου, νὰ πηγαίνω ; Μ' ἔπαιρναν «διὰ τῆς βίας». . . με μιά τέτοια μαχαίρα στὸ χέρι! . .

Κι ἔκανε τὴ σχετικὴ χειρονομία, γιὰ νὰ δείξη τὸ μέγεθος τῆς μαχαίρας.

— Αὐτὸ εἶναι ὅλο κι ὅλο τὸ ἀμάρτημά σου, ποὺ σ' ἔκανε ἄργον ὁ μητροπολίτης ;

— Αὐτό, δεσπότη μου, καὶ μόνο. . .

— Στὴν ἱερωσύνη σου ! Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν ;

— Στὴν ἱερωσύνη μου, δεσπότη μου, καὶ στὸ πετραχήλι μου ! Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν! . .

— Ἀπὸ σήμερα, τοῦ εἶπεν ὁ μητροπολίτης, συγκινημένος ἀπὸ τὴν παλιὰ συνήθεια τῶν Τούρκων τῆς Κόνιτσας νὰ προσκαλοῦν παπάδες στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ τοὺς διαβάζουν, ὅταν ἄρρωστοῦσαν, ποὺ μάθαινε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν καταδικασμένον παπα - Γιώργην, εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἄδικη τιμωρία σου. Πάρε τὸ πετραχήλι σου, διάβαζε εὐκὲς καὶ παρακλήσεις ὅσες μπορέσης στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, καὶ τὴν ἐρχόμενη Κυριακὴ νὰ ῥθῃς νὰ λειτουργήσης μαζί μου στὴ Μητρόπολη.

Ὁ παπα-Γιώργης μπῆκε δειλὸς σπουργίτης στὴ Μητρόπολη καὶ βγῆκε αἰτός ! Φουρντουλοῦσε* καὶ δὲν πατοῦσε στὴ γῆ ἀπὸ τὴ χάρά του κι ἀπὸ τὴ δόξα του.

Τὸ βράδυ ἐκείνης τῆς ἡμέρας προσκάλεσε ὁ μητροπολίτης ὅλους τοὺς παπάδες τῆς Κόνιτσας καὶ τοὺς εἶπε ὅτι θὰ ἔκανε «ἀργὸ πάσης ἱεροπραξίας» ἐκεῖνον τὸν παπά, ποὺ θ' ἄρνιόνταν νὰ διαβάσῃ εὐκὲς καὶ παράκλησες στὰ τουρκόσπιτα !

Αὐτὸς ὁ μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ὁ Σπυριδωνας!

«Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς»

Χρῖστος Χριστοβασίλης

4. ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ

— Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα εἶναι μέρα πίσσημη! Τί φυλάς τὸ στρώμα καὶ βογκᾷς! "Ὅλο βογκᾷς, κι ὅλο μαλώνεις... σώνει πιά! "Εβγα νὰ ἰδῆς! "Ελα ν' ἀλλάξης καὶ νὰ βγῆς στὴν ἀγορὰ. "Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα - Σάββατο Λαζάρου!

Τὸ μαθητούδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στὸ σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τό'ξερε ὁ παππούς πὼς ἦταν ἡ τρανὴ Παραμονή, τῆς "Εξοδος ἡ μέρα. "Αχ, τέτοια μέρα δὲ θὰ ξαναρθῇ — μήτε ὁ Θεὸς νὰ δώση!

Τό 'ξερε ὁ παππούς, κι αὐτὸ ἀπὸ μέρες κι ἀπὸ νύχτες συλλογιότανε. "Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στὴ μεγάλη Θύμησι. Καὶ τὴν περίμενε τὴ μέρα αὐτή, σὰ νὰ 'τανε νὰ 'ρχόταν ἄλλη μιὰ φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μὰ τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπὲς φωνὲς τοῦ ξάφνισαν τὸ νοῦ. Κι ἐκεῖ, νὰ πάλι τὸ τρελόπαιδο μπροστά του. "Αφῆσε τὶς τρεχάλες γιὰ νὰ ξαναρθῇ καὶ νὰ τοῦ γίνη πειρασμὸς καὶ πάλι.

— "Ακόμα κάθῃσαι, παππούλη; Λεχῶνα θὰ μοῦ γίνης αὐτοῦ πέρα; "Απόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά!

— Καλὰ, καλὰ, μωρὲ παιδί, μὴ μὲ μαλώνῃς τόσο· γέρος εἶμαι, δὲν μπορῶ νὰ σηκωθῶ. "Εδῶ ἄσε με νὰ σήπωμαι...

— Τί εἶπες; Δὲν ἀκοῦς! Περνάει ἡ "Εξοδο!

Αὐτὸς ὁ λόγος χτύπησε τὸ γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, ποῦ ἔφτανε ἀπ' τὸν ἄλλο δρόμο, κρυφὴ τρεμούλα τοῦ 'χυσε στὰ σωτικά· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— "Εφτασα! Τ' ἄρματά μου!

"Ορθὸς τινάχτηκε σὰν παλικάρι. "Ανάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τὸ σπαθί. Καὶ βγῆκε.

Τὰ μάτια ἀγριωπὰ στυλώνει γύρω του. Κάτι σὰ νὰ ζητῇ. Τὸ κανόνι καὶ τὸ ντουφέκι γεμίζει ὅλη τὴ χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος

πολύς στήν αγορά. "Ολοι ντυμένοι τὰ καλά τους. "Ολοι τ' ἄρματα κρατοῦν — καὶ ρίχνουν!

Ὁ λαὸς παίζει μὲ τὴ φαντασιά του τὸ παιγνίδι αὐτὸ στὸ χρόνον μιὰ φορά. Θέλει νὰ ζωντανέψῃ πάλι τὴ μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιὰ νὰ ἰδῇ πῶς ἦτανε — κι ὁ γέρος πάει νὰ τὸ πιστέψῃ.

Βρίσκεται μὲ τ' ἄγγόνι στῆς λιτανείας τὴν οὐρὰ κι ἀκολουθοῦνε. Τέλος στοὺς τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν ποῦ βγάνει λόγο· μὰ ὁ λόγος εἶν' ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος ἀκούει, καὶ δὲν καταλαβαίνει. Ἀκούει καὶ καρτερεῖ· σὰν κάτι φαίνεται νὰ καρτερῇ. . .

—Ὁρέ, δὲν ἦταν ἔτσι! κράζει μὲ δυνατὴ φωνή.

"Αἴσῃσε στὴ μέση τὴ γιορτὴ καὶ πῆρε τὸ δρόμο πίσω γιὰ τὸ σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' ἄγγόνι δὲ μιλεῖ. "Αἴσῃσε σταματάει. Ἐκεῖ κοντὰ του κάποιος τραγουδεῖ. "Ενας τυφλὸς χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παίζει τὴ λύρα του καὶ τραγουδεῖ. Λέει τὸ τραγούδι τὸ θλιμμένο, τὸ μοιρολόγι τοῦ Μεσολογίου.

Ὁρθὸς ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρῦση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἡσυχᾶ, καὶ δὲ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τὸ τραγούδι.

—Νά, ὀρέ, ἔτσι ἦτανε !

Αὐτὸ εἶπε μονάχα. Καὶ γύρισε στὸ σπίτι του καὶ στὸν καημὸ του.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «ΑΕΡΑΣ»

Λέξη μαγική, ποὺ δὲν σημαίνει σχεδὸν τίποτε καὶ ὅμως τὰ σημαίνει ὅλα. Τρεῖς συλλαβὲς ποὺ βγῆκαν μιὰν ἡμέρα ἀπὸ τὰ χεῖλη ἑνὸς ἀπλοϊκοῦ, ἐκεῖ στὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, ὅταν εἶδε νὰ σκάζουν οἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ νὰ μὴν παθαίνει τίποτε κανεῖς, καὶ ἔκαμαν ἔπειτα τὸ γύρω τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου θάνατος! Τὴν πῆρε ἡ δόξα μαζί μὲ τὰ φτερά της καὶ γύρισε ὅλους τοὺς κάμπους καὶ ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκάδια. Ὅπου αἶμα, ἐκεῖ κι αὐτὴ· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτὴ· ὅπου νίκη, βροντόφωνη

θὰ ἔβγαине ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλὰ σὰν ὕμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπίτι ἢ καλύβι πού νὰ μὴν ἀντηχῇ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺ κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα, καὶ ὁμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὅσους ἔζησαν τοὺς δυὸ πολέμους, καὶ ὁμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση πού ἐλέγετο, καὶ ἄλλαζε σημασία γιὰ τὸ καθετί.

Ἔπεφταν οἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἀπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους; «'Αέρας!» τοὺς φώναζαν.

Πήγαιναν λίγο μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ χτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα; Γύριζαν οἱ μαχηταὶ μὲ ἓνα μειδίαμα εἰρωνείας, καὶ βλέποντας τὴν ταραχή, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴ φυγή, «'Αέρας!» πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμιά ἀπ' ἐκεῖνες πού φεύγουν παραπλανημένες ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμὴ, ἐκεῖ πού κάθονταν οἱ ἄλλοι ξένοιαστοὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι, τρομαγμένοι. Τότε μ' ἓνα χαμόγελο εἰρωνικὸ στὰ χεῖλη ἐκείνοι πού πολεμοῦσαν στὴν πρώτη γραμμὴ ἄφηναν νὰ τοὺς ξεφύγῃ ἓνα βροντόφωνο: «'Αέρας!».

Μιά φορά ἓνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τοὺς λίγους, πού ὅταν βροντοῦσε τὸ κανόνι γινόταν ἄφαντος, καὶ μόλις ἔπαυε ἔβγαине ἐμπρὸς καὶ ἄρχιζε λόγια καὶ συμβουλές, πῆρε κι αὐτὸς τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὸν «'Αέρα», γεμάτο ἀπὸ καυστικὴ εἰρωνεία. Ἐνας «'Αέρας!» δυνατὸς τὸν ἀκολουθοῦσε κάθε φορά πού ἀνοιγε τὸ στόμα του, ὥσπου ἐξαφανίσθηκε πιά γιὰ πάντα.

Ἐνας ἄλλος, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πολλοὺς πού ζοῦσαν νύχτα μέρα μαζί μὲ τὰ παλικάρια, πού μοίραζε τὴν γαλέτα μαζί τους, καὶ κοιμόταν πλάγι - πλάγι μ' αὐτοὺς μέσα στὸν κίνδυνο, χτυπήθηκε μιὰ μέρα βαριά. Τὸν κουβάλησαν μὲ τὸ πόδι σπασμένο. Μερικοί, ἀνήσυχτοι, τὸν περιτριγύρισαν. Ἄλλ' αὐτὸς σφίγγοντας τὰ χεῖλη του γιὰ νὰ μὴ φωνάξῃ ἀπὸ τὸν πόνο, χαμογέλασε καὶ τοὺς φώναξε δυνατά:

—Δὲν εἶναι τίποτα, παιδιά. «'Αέρας!».

—«'Αέρας!» τοῦ φώναξαν κι ἐκείνοι, καὶ τράβηξαν πηδώντας πάλι στὴν πρώτη γραμμὴ.

Ἄλλη μιὰ μέρα, ἓνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἥρωικούς ἀξιώματικούς

τοῦ πεζικοῦ, πού βρίσκονταν πάντοτε μέ τὸ σπαθί στοῦ χέρι μπροστά, ἄφησε νά τοῦ ξεφύγῃ ἡ ἴδια λέξη. Ἦταν μία ἀπὸ τίς μέρες ἐκεῖνες τίς λίγες, πού ἀντικρίσαμε μερικά ἀτυχήματα. Ὅλοι οἱ στρατοί, καί οἱ πιό ἐνδοξοί, ἔχουν πάθει ὅμοια σέ μερικές στιγμές. Ὁλόγυρα μετροῦσαν τοὺς νεκροὺς, μάζευαν τοὺς πληγωμένους. Τὸ αἷμα εἶχε χυθῇ ἄφθονα καί ἀνώφελα. Δὲν εἴχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ζητούσαμε· δὲν εἴχαμε κατορθώσει τίποτε. Τὸ παλικάρι ἐκεῖνο γύρισε καί εἶδε τὸ τάγμα του ἐξαντλημένο, μισό. Εἶδε ὅλη τὴν πομπή ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, ὅλη τὴ σωρεία ἀπὸ τοὺς τραυματίες, ὅλο τὴ πληθὸς ἀπὸ τοὺς ζωντανούς πού ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω μέ τὸ κεφάλι σκυφτό καί τὰ μάτια χαμηλά. Εἶδε τὰ αἵματα, τοὺς χαμένους κόπους, τίς μάταιες ἥρωικες προσπάθειες, εἶδε τὸν ἐχθρό ἐκεῖ ἀντίκρυ νά κρατῇ τίς θέσεις του, περήφανος καί ἐπίμονος, καί τότε, ἀφοῦ χτύπησε τὸ σπαθί του δυὸ - τρεῖς φορές μέ λύσσα ἐπάνω σ' ἓνα βράχο, κοίταξε τὰ παλικάρια του μέ μάτια φλογισμένα ἀπὸ μανία καί λύπη μαζί καί τοὺς φώναξε :

— «'Αέρας» σήμερα! «'Αέρας» καί σέ μένα καί σέ σᾶς καί σ' ὅλους μας!

Ἔτσι σέ ὅλες τίς στιγμές τῆς δόξας, μέσα σέ ὅλες τίς μεγάλες καί ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἦταν ἡ μεγάλη λέξη, ἡ λέξη χωρὶς νόημα, τὸ ποίημα τῆς μάχης καί τοῦ θανάτου, καί ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στὶς πίκρες καί στὶς ἀτυχίες. Λέξη¹ πού ἀντηχεῖ ἀκόμα σέ ὅλες τίς χαράδες, πού πετᾷ ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς κάμπους, πού τριγυρίζει ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν παλικαριῶν. Λέξη πού φοβέριζε τὸν ἐχθρό, πού τὸν ἀκολουθοῦσε στὴ φυγή του. Λέξη πού ἀντίκρισε μέ τὸ γέλιο κι αὐτὴ τὴ χολέρα καί τὴν ἔδιωξε. Πέντε γράμματα πού χοροπηδοῦσαν γελαστά ἐμπρὸς στὶς ὀβίδες, μέσα σέ βροχή ἀπὸ σφαῖρες, πού κοιμόνταν μαζί μέ τὴν πείνα, πού ξυπνοῦσαν μέ τὴν παγωνιά, πού χαιρετοῦσαν τὸ θάνατο καί τοὺς νεκροὺς πού περνοῦσαν, πού εἰρωνεύονταν τὸν κάθε δειλὸ καί ἀνέβραζαν στὸν οὐρανὸ τὸ κάθε παλικάρι — αὐτὰ τὰ πέντε γράμματα δὲν θὰ λησμονηθοῦν ποτέ! 'Αέρας καί τὰ βόλια! 'Αέρας καί ἡ πείνα καί τοῦ ἡλίου τὰ χτυπήματα καί ἡ παγωνιά καί οἱ πληγές

1. Ἡ λέξη «'Αέρας», ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἰταλοελληνικὸ πόλεμο τοῦ 1940 ἔμεινε θρυλική, ἔχει καί προέστωρίαν στὰ ἴδια βουνὰ τῆς Ἀλβανίας.

καὶ ὁ θάνατος. Ἀέρας καὶ τ' ἀδέρφια τὰ σκοτωμένα. Ἀέρας καὶ τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰ σπίτια ποὺ ἐρημώθηκαν καὶ ἐκλείσαν γιὰ πάντα. Ἀέρας καὶ οἱ νεκροὶ καὶ τὸ αἷμα! Ἀέρας καὶ οἱ τάφοι! Ὅλα γι' αὐτοὺς ἦταν ἀέρας, ὅλα ἐγίναν ἀέρας, καὶ τὸ μόνο ποὺ δὲν ἐγινε, ἦταν ἡ πατρίδα τους, ποὺ τὴν ἔκαναν μεγάλη καὶ δυνατὴ μὲ τὸν ἀέρα τους.

Ἐφημερίς «Ἐστία»

N. Πετμεζῆς (Λαύρας)

2. ΠΟΝΟΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἕλληνες. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλὸν τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγὼ λόγου χάριν, ἔαν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἔαν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μου τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίον νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἕλλην φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία, ποὺ δανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιά φορά; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρετριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου! τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο! Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια!

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὤκεανους

έχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μὲ τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρεῖ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν θεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸ κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διὰ τὴν νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγώ, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ καποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα, ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλο. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμᾶτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεαρίνην*, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερμασέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, θεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός:

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπῆνι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερμασέτο. . .

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὁποῖος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς!

Ἐφημερίς «Ἑστία»

Παῦλος Νιγβάνας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμικὴ ἀνταπόκρισις)

Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὁποῖον ἐπισκέφθημεν χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἔχθρου εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι

νά σᾶς δώσω μίαν ιδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἡ ὁποία, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἑβδομάδα, θὰ γραφῇ μὲ χρυσαῖα γράμματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὐτῇ, ἡ ὁποία δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἡ ὁποία ἔληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ἀντικειμενικῶν τῆς σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μάχη τῆς ἰταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανοήσαν, διότι ἀφῆκεν ὀπίσω τοῦ τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπεπειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἡ ὁδὸς αὐτὴ διέρχεται μεταξύ ὑψηλῶν ὀρέων, ἰδίως δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ὀχυρὰ ἡ μεταξύ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνὰ ὑψοῦνται εἰς μέγα ὕψος, καθὼς καὶ ἡ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Ὅταν πρὸ ἑβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς μας, παρελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἦλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπαν ὄχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωποὺς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλαγιοφυλακὰς εἰς τὰ ἑκατέρωθεν ὀχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἦρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὁποία διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ νύχτας καὶ φέρουσα τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὀχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐποποία ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν. Ἡ ὁρμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἥρωϊσμός τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἀφθαστος συντονισμός ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικὴν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἕνα πρὸς ἕνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὀργανωθῇ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον, ὑπῆρξαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων,

πυροβολεία, φωλεαί πολυβόλων καὶ όλμοβόλων ἀπὸ μπετόν ἀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσον ἰσχυρῶς ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια, τὰ ὁποῖα εἶχον πανικοβληθῇ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατὸν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάννα. Ἴσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῇ, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἐξηγῇ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν τούτοις ἡλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμός της πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς ἰταλικὰς ἢ εἰς τὰς ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχή περίξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἔγινε θέατρον ἔθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔθαυματούργησε πάλιν ἡ ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιουτοτρόπως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικὸς καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἤρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν. ἐνῶ ἀνεπτύσσετο ἀσύγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ἰδικοῦ μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπίσθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες προσεπάθουν μαζὶ μὲ δύο οὐλαμοὺς πυροβολικοῦ καὶ όλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Ψῦχος δριμὺ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιὼν ἐκάλυπτε τὸ ὀρεινὸν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔλαξε μὲ περίλαμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὑλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἐφημερίς «Καθημερινή»

Σπύρος Μελάς

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δὲν πέθανε. Ξαναζῇ στὰ ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τὰ νέα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἐχινὸς καὶ Νυμφαία· ἔχουν τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν ὀχυρῶν, ὅπου τὰ ἥρωικά τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καὶ δείχνουν, ὅτι ἡ γενιὰ τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διὰ μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπεραξίους ἀπογόνους τῆς. Εἴχαμε καὶ στὴ νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἡρωισμοῦ, τὸ Σούλι, τὸ Κούγκι, τὸ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι. Ἀλλὰ στὴ νωπὴ αὐτὴ σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὀχυρῶν, ὁ Ἕλληνας ἀποθεώνεται. Δὲν εἶναι μόνον ὅτι τὰ ὑπέροχα παλικάρια τῶν ταγματῶν αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τὴ φοβερὴ ἐπίθεση ἀπείρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὀπλισμένου μὲ τὴν τελευταία λέξη τῶν μέσων, τ' ἄφθονα καὶ τελειότατα βαριὰ πυροβόλα, τὰ θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ' ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστάς. Εἶναι πρὸ πάντων ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιαῖται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρὶς καμιὰ ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τὸ ἤξεραν ὅτι θὰ πεθάνουν μέχρι ενός. Ἐλαβαν αὐτὴ τὴ διαταγή:

— Ἡ πατρίδα θέλει τὴ ζωὴ σας. Ὅποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οἰκογενειακὲς μεγάλες ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νὰ φύγῃ.

Ἀλλὰ δὲν ἐκινήθη κανεὶς. Ὅλοι ἐπῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ πεθάνουν γιὰ τὴ δόξα τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, γιὰ τὴν τιμὴ τῶν ἑλληνικῶν ὀπλῶν καὶ γιὰ νὰ καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τὸν ἐχθρό. Ἔτσι πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτὰ τὰ παλικάρια, ἑλληνικὴ λεβεντιά χωρὶς ταίρι στὸν κόσμο, ψυχὲς ἀθάνατες, γεμάτες φῶς, ποὺ ὑψώνουν ὡς τὰ οὐράνια τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαίρουν τὴν ἠθικὴ του φύση καὶ δείχνουν τὴ θεϊκὴ καταγωγὴ. Ἔτσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν αὐτὰ τ' ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιὰ νὰ γράψουν μὲ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στὴν καρδιὰ τῶν ἐπερχομένων τὸ ὄνομα Ἑλλάς, πατρίς, χρέος, τιμὴ. Καὶ νὰ δείξουν στὴ φοβισμένη ἀνθρωπότητα τὸ μόνο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ — τὸ δρόμο τῆς θυσίας.

Ἐκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τὰ ὄχυρά τους γίνονται ρημάδια, τοὺς τὰ παίρνουν, τὰ ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμὸ τὰ ματωμένα στήθη

τους, πέφτουν ένας - ένας ἐκεῖ πού ἐτάχθησαν, μέ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στὰ χεῖλη. Ἐλᾶτε, χωρίς θρήνους, νά σκεπάσουμε τὰ κορμιά τους μέ τ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια τῆς γῆς μας, πού ὑπεράσπισαν μέ θεϊκή ὁρμή. Καί στούς τάφους των ἄς ξαναγράψουμε τὸ παλιὸ ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων:

ὦ ξένε, πές στούς Ἕλληνες,
ὅτι ἐδῶ εἴμαστε θαμμένοι,
πιστοὶ στὸ θέλημά τους!

Ἐφημερίς «Ἑστis», 1941

Σπύρος Μελάς

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

—Όταν ἀντικρίσης τὸν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὀρθή στὸ δεξί σου χέρι τὴ λαμπάδα.

—Τὴν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τὴν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στούς κόμπους τῶν λιγνῶν της δαχτύλων.

—Τὸ φῶς τῆς ἐρόδισε τῶν προγόνων μας τὸ βυζαντινὸ πρόσωπο καὶ κυνήγησε τὸ σκοτάδι μὲς στὶς ρεματιές τῶν ρυτίδων τους καὶ στὰ σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

—Στὴ ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπὸ ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοὶ μπροστὰ σὲ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

—Αὐτοὶ σοῦ παράδωκαν τὴ λαμπάδα, γιὰ νὰ τὴ φυλάξης ἀπ' τοὺς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, πού τὴν ἐκλείσεις μὲς στὴ σιωπὴ σου, καταφρονώντας — οἰμὲ — τὴ νιότη σου καὶ τὴ στοργή μας, προχώρησε στὸ Δημιουργὸ μπροστὰ καὶ στήσε τὸ θρίαμβο τῆς φλόγας σου !

«Πεζοὶ Ρυθμοὶ»

Ζυχαρίας Παπαντωνίου

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

‘Ο Ροῖδης ἐξετάζων τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου ἀποφαίνεται, ὅτι, ζήσας οὗτος εἰς ἐποχὴν ἄνευ μεγάλων ἰδανικῶν καὶ ἀντιποιητικῆν, ἐπροτίμησε νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματωλῶν, οἱ ὅποιοι ἐν-εσάρχωνον τὸν πανελλήνιον πόθον τῆς Ἑλευθερίας.

... Ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικῇ ἔποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημόσυνα», τὸν «Διάκον» καὶ τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὥς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὸ, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῇ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ’ εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νὰ τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὐγκὸ τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν’ ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερὰ.

‘Ο μετ’ αὐτοῦ ὁμως συνεπιβαίνων τοῦ φοβεροῦ ζώου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ υπερβαίνειν χάσματα καὶ ἀβύσσους δι’ ἀλμάτων, ἅτινα δὲν φαίνονται ἄνευ πτερύγων κατορθωτά. ‘Ο ἄτακτος οὗτος καὶ ὄντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δ’ ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλάκις καὶ ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ’ ἐτέρου ὁμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ’ ἀστραπιαίας ταχύτητος ὀπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὥραία ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ σαφῶς καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινοῦ.

Αἱ πλεῖστοι τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὁμοιάζουν

οὔτε ἀνάγλυφα, ὥς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὠραίαν σκηνογραφίαν τρέμουνσαν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μὲν, ἀλλὰ σπανίως ἀκινήτουσιν λίμνης. Ὡς ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργὴς καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος τῶν ὁμῶς τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὥς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκιάφως, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα: βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαῦρον ἀφρόν, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραΐδας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἤθελον φανῇ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίοτε ψυχρά. Ἄλλ' ὥς ὁ Ὁ φ μ α ν*, ὁ Ἀ ρ ν ι μ*, ὁ Ἐ δ γ ἄ ρ δ ο ς Π ὁ ο υ* καὶ οἱ ἄλλοι ἑξοχοὶ μαγγανευταί, οὕτω καὶ ὁ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐγρηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὥς ἐν ὀνείρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὀνειράτα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καὶ τότε ὁμῶς δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπροξένει αὐτῷ, ἐνῷ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνευθριάστως, ὅτι, ἐνῷ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχαί», οἱ «βοῶντες νεκροὶ» καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρευόντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν ἀείποτε γέλωτα, ὁ Θ α ν ἄ σ η ς Β ἄ γ ι α ς* τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ «Βρυκόλαξ» τοῦ χιακοῦ ᾄσματος προξενοῦσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρῖγος, οἷον ἡσθανόμεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὥς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὥς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὁμῶς ἄδικον ἤθελεν εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν

ἐλλείπει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἴσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὐγενίου Ντελακρουά* καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γοϊά* παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἂν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὔτε ἐπὶ ἴσων σκελῶν ἤθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαλμούς. Ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ροῦβενς* εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγίαι τοῦ Κιμ-βούη* πυραμίδες ὁστέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἂν εὐρεθῇ ποτε Ἡρόστρατος* στέργων νὰ τὴν ἀνάψῃ, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκό, τοῦ Ἰμερμάν* καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως οὐχὶ ἅπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῷ Ἑλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγκό, καὶ ἀντὶ ὁρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἄσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ «Μνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλᾶ:

*Ὁργωνε ὁ Χάρος, ὄργωνε τῇ γῇ πὸν τότε τρέμει.
Τ' ἀλλάξια τον εἶναι μνῆματα, τὰ μαῦρα τον τὰ βόδια
φουσκομανοῦν στὸ κέντημα τῆς ἀσπλαχνῆς βουκέντρας.*

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἑναυλοὶ ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

*Ἐπέσανε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
ἐσβήσανε τὰ φῶτα τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια.
Ἡ μάνα σφύγγει τὸ παιδί βαθιὰ στὴν ἀγκαλιά της,
γιατ' εἶναι χρονοὶ δόστυχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάσι.*

Τοιαύτη καὶ ὁλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἥτις πρέπει ἴσως νὰ εἶναι τελευταία:

*Κάμνει στεφάνια στὸ νεκρό, πὸν ἐκτείνονται, πλαταίνουν,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεφυχήσουν πηγαίνουν.
Ἀὐς καὶ τὸ κόμα τῇ νεκρῇ σὰ νύφη του ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερό τὸ γάμο του γιορτάζει...*

Οὐχὶ βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν, ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἶσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος:

*Πόσες φορὲς ἀπὸ μακριὰ ἀνήλικο παιδάκι,
μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυφην ἐλπίδα,
ὁ δούσυχος ἐκοίταξε τὴν καταχνιά τῆς Πίνδου
μοῦ ἐφαίνετο πὼς ἦτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
κι ἐπρόσμενα κι ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τὴ βοή του!*

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν Ἑπτανησίων, ἔχει ἐνίοτε καὶ τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγενεῖάν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ τρίτῳ ὅσμᾳ τῆς «Φροσύνης» παριστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν εὐθύμων Λιὰ πηδων*, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων καὶ ποδοκυλούντων νεοκότους κεφαλὰς. Ἐνῷ οὕτω παίζουσι οἱ πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

*Ποιὸ κεφαλὴς περσότερες σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
γὰ νὰ τὲς βάλλῃ ἐπανωτὲς νὰ κτίσῃ προαμίδα
ποιὸ δέρνει τοὺς σεντρώφους του μὲ σκοτωμένον χέρι.*

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ ἐλεημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος.

Καὶ τότε διώχνουν σκούζοντας: «Ψῆσε το νὰ χορτάσῃς!»

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προδιαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο:

O Pisa, vituperio delle genti!¹

Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν ἑλλείψει τοῦ ποιητοῦ ἤθελεν ἀνακραῖξει:

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πὼς σᾶς βαστάει ὁ κόσμος!

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον

1. Ὡ Πίζα, ὄνειδος τοῦ ἔθνους.

ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἀνίστα τὸ ὕψος ὁμοιογενῆ δένδρα· οἰαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ὑποτεθῇ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς « Φροσύνης » δικαιούται νὰ συγκαταταχθῇ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὕγκο εἰς τὴν γενεάν τῶν μεγαλοστόμων ᾠοιδῶν.

Ἄν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὔτε ἰδανικὸν οὔτε κἂν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἠδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν « Φ θ ι ν ο π ω ρ ι ὦ ν φ ύ λ λ ω ν »* καὶ τῶν « Ἄ ν α τ ο λ ι κ ὦ ν ῥ ῥ ῆ σ μ ᾶ τ ω ν »*, ἂψ' ἐτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο οὔτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὕγκο εἶναι ἐξ ὧν τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὁ ἐλάχιστος παθῶν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολήν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκην, ἣν περαίνει ὡς ἀκολούθως: « Ὁ Bouchut περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμὸν (nevrosisme), τοῦ ὁποῦ πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί. . . Αἰσθάνομαι ὅσι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμή ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμή παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὁργανισμὸς μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως. . . ».

Καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλάκις ἠσθάνθημεν ἀναγινώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λυρὰ ἡχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεούσης αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάγχνα του πρὸς ἀνέυρεσιν ποιητικῆς ἱκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς « Φροσύνης », ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. Ὅπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυοφόρησεν ἡ Ὅσσα εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν Βλαχά-

βαν χρόνους πολλούς καὶ μῆνας, οὕτως ἤθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἡμισυν τούλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὄνειρῳ. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἦλθεν ἡ Μοῦσα του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἅπαξ μόνον ἡ πυγμὴ του¹.

Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τινος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῇται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. Ἄν ἀκμαία ἔμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκούντα ὅπως ὀνομασθῇ τις ἔθνικὸς ποιητής, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἂν ὅμως ἀπαιτῇται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθήματα ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίμεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἂν ἐλλείπη ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

«Κριτικαὶ μελέται»

Ἑμμανουὴλ Ροῖδης

2. Η ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΠΛΑΣΤΙΚΗ

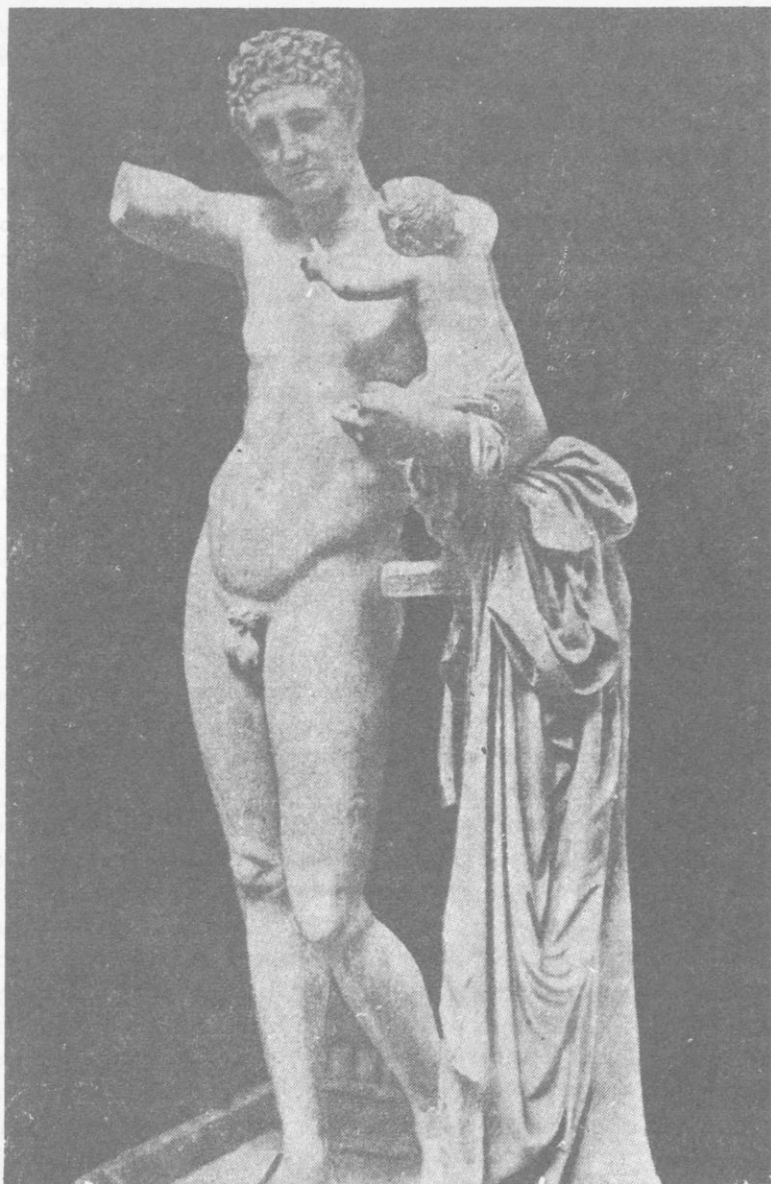
Νὰ συγκρίνωμε τίς διάφορες περιόδους τῆς τέχνης μεταξύ τους, γιὰ νὰ βγάλωμε συμπεράσματα γιὰ τὴν ἀξία ἢ τὴν ἀπαξία μιᾶς περιόδου σχετικὰ μὲ μιὰν ἄλλη, εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος, γιὰ νὰ μὴν καταλάβωμε τίποτε καὶ νὰ φτάσωμε στὸ παράλογο καὶ στὸ γελοῖο. Πρὶν ἀπὸ καμιά τριανταριά χρόνια ἤμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπίζωμε τὴν ἀρχαϊκὴ τέχνη ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἔχοντας ἀφετηρίαν τὴν κλασσικὴν περίοδο ἔβρισκαν τὴν ἀρχαϊκὴν ἐνδιαφέρουσα μόνον ἐπειδὴ ἦταν ἡ προετοιμασία τῆς κλασσικῆς «τελειότητος» ἢ ἔβλεπαν σ' αὐτὴ μόνον τὴ χάρη τοῦ ἀγούρου καὶ τῆς ἀπειρίας. Δὲν εἶναι ὅμως λιγότερο κωμικόν, ὅταν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι σήμερα, πολλὰς φορές, νὰ ὑπερασπίζωμε τὴν κλασσικὴν τέχνη ἐναντίον

1. Ὑπαινίσσεται θλιβερὸν ἐπεισόδιον τοῦ Βαλαωρίτου, ὅτε ἦτο βουλευτής, ἐντὸς τῆς αἰθούσης συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μετὰ τῶν ἐπίσης βουλευτῶν Κεφαλληνίας ἀδελφῶν Ἰακωβότων.

κάποιων φανατικῶν νεοφώτιστων τοῦ πρωτογονισμοῦ ποὺ τὰ αἰσθητήριά τους ἔχουν τόσο ἀμβλυνθῇ, ὥστε μόνο ἀπὸ ὠμὲς ἐκδηλώσεις - ἐξωτερικεύσεις δέχονται αἰσθητικὴ συγκίνηση καὶ βρίσκουν τὰ περισσότερα διακριτικὰ καὶ περισσότερα συνειδητὰ μέσα τῆς κλασσικῆς τέχνης ψυχρά. Θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν δίκαιο, ἂν κατηγοροῦσαν τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο κλασσικὸ ἔργο ὡς κατώτερο — ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδείξουν ὅτι εἶναι κατώτερο στὴν ποιότητα· σὲ καμιὰ περίπτωσι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κατώτερο, ἐπειδὴ εἶναι κλασσικό. Κι ἐδῶ μᾶς δείχνουν τὸ σωστὸ δρόμο οἱ σύγχρονοι πραγματικοὶ καλλιτέχνες ποὺ συγκινοῦνται παντοῦ ὅπου συναντήσουν τὴν ποιότητα, χωρὶς νὰ σκοτιζῶνται σὲ ποῖο εἶδος τῆς τέχνης ἀνήκει. Παράδειγμα ξακουστὸ ὁ Picasso, ποὺ μᾶς φανερῶνει μὲ τὰ ἔργα του, καὶ μάλιστα ὄχι μόνο μὲ τὰ κλασσικίζοντα, πόσο συγκινεῖται ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς γραμμῆς τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνικοῦ σχεδίου.

Ἡ περίοδος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ποὺ οἱ κατοπινοὶ αἰῶνες τὴν ὀνόμασαν κλασσικὴ, ἀρχίζει στὰ χρόνια τῶν περσικῶν πολέμων, γύρω στὰ 480 π.Χ., πιάνει ὁλόκληρο σχεδὸν τὸν 5ον καὶ τὸν 4ον αἰ. π.Χ. Ἀνταποκρίνεται ὁμως περισσότερὸ στὰ πράγματα, ἂν ξεχωρίσωμε τὴν κλασσικότητα τοῦ 5ου αἰ. ἀπὸ τὴν ἄλλη τοῦ 4ου, μολονότι, βέβαια, τομὴ πραγματικὴ δὲν ὑπάρχει. Τὴν πρώτη περίοδο τῆς κλασσικότητος τὴ λαμπρύνουν μορφές, ὅπως ὁ μέγας ἀνῶνυμος καλλιτέχνης τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς στὴν Ὀλυμπία, ὁ μοναδικὸς Φειδίας, ὁ Πολύκλειτος καὶ οἱ μαθητὲς του. Ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα περίοδος, ὁ 4ος αἰ., γέννησε σπουδαῖες μορφές ὅπως ὁ Πραξιτέλης, ὁ Σκόπας, ὁ Λεωχάρης καὶ ἄλλοι, γιὰ νὰ κλείσῃ — καὶ μαζί του ὅλη ἡ ἑλληνικὴ κλασσικότητα — μὲ τὴν καταπληκτικὴ μορφὴ τοῦ Λυσίππου.

Ἡ οὐσία τῆς μεταβολῆς ποὺ μεταμόρφωσε τὴν ἀρχαϊκὴ ἑλληνικὴ τέχνη σὲ κλασσικὴ βρίσκεται σὲ τοῦτο: ὅπως τὸ δείχνουν διάφορα σημάδια στὸ τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν αἰσθανθῇ ὅτι ἀνάμεσα στὴν ἀπαίτηση γιὰ ἀκεραιότητα καὶ τάξη στὰ στοιχεῖα τῆς φόρμας — ιδιότητες ποὺ τόσο ἐκαλλιέργησε ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη — καὶ στὴν ἀπαίτηση γιὰ κίνηση ὑπάρχει ἓνας κρυφὸς ἀνταγωνισμός: μόνο θυσιάζοντας ἓνα ποσοστὸ τῆς πρώτης μπορούσαν νὰ πετύχουν καλύτερα τὴ δεύτερη. Τὴ στιγμὴ ποὺ ἀποτολμοῦν τὴ θυσία αὐτή, ἀνάμεσα στὰ 490 - 480 π.Χ., γεννιέται ὁ κλασσικὸς

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

ρυθμός. Καί στη μεταβολή αυτή βρίσκονται οί γερές ρίζες ολόκληρης τῆς νεώτερης εὐρωπαϊκῆς τέχνης. Χειροπιαστό σημάδι τῆς μεταβολῆς εἶναι ἡ κορμοστασιά καί ἡ ἔκφραση, πού στο βάθος εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Ἡ ἀρχαϊκὴ κορμοστασιά εἶναι σχεδὸν ἰσόρροπη, τὸ βάρος μοιράζεται σχεδὸν ἴσια στὰ δυὸ σκέλη. Ἡ κλασσικὴ κορμοστασιά εἶναι ἀντίρροπη ἢ ἀμφίρροπη, τὸ σῶμα μπορεῖ νὰ ρίξη περισσότερο βάρος στὴ μιὰ πλευρά, ἄρα λιγότερο στὴν ἄλλη, νὰ πατήσῃ γερώτερα στὸ ἓνα πόδι, ἄρα νὰ ἐλαφρώσῃ τὸ ἄλλο: εἶναι ἡ στάση πού οἱ Ἴταλοι τῆς Ἀναγέννησης ὀνόμασαν κοντραπόστο. Τὴν εὐδαιμονία τῆς ἀρχαϊκῆς ἀκεραιότητος τὴν ἀποτελεῖωνε τὸ ἀλησμόνητο ἀρχαϊκὸ χαμόγελο· τὴν κλασσικὴ θεωρίᾳ τὴ σφραγίζει μιὰ σοβαρότητα, μιὰ σεμνότητα, μιὰ συγκέντρωση πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ πού φαίνεται σχεδὸν σὰν βαρυθυμία. Τὸ πνευματικὸ ἔδαφος ὅπου ἔχει τίς ρίζες τῆς καὶ βυzaίνει δυνάμεις ἡ κλασσικὴ μορφή θὰ τὸ συλλάβωμε καλύτερα, μόνον ἂν συμβουλευθοῦμε τὴν ἀττικὴ τραγωδία.

Ἡ κλασσικὴ τέχνη κορυφώνεται στὸν Φειδία. Λέγοντας κορύφωση δὲν ἐννοοῦμε μεγαλύτερη τελειότητα τῆς τέχνης· εἶδαμε ὅτι δὲν βαθμολογοῦνται μὲ τόσο ἀπλοϊκὸ τρόπο οἱ περίοδοι τῆς τέχνης. Ἐννοοῦμε ὅτι ἡ βούληση τῶν ἀνθρώπων τῆς κλασσικῆς περιόδου ἐκφράζεται στὴν τέχνη τοῦ Φειδία μὲ μοναδικὴ πληρότητα, συνέπεια καὶ καθαρότητα. Μὲ τὸν Φειδία βρίσκομε διατυπωμένη αὐθεντικὰ τὴ βαθύτατη οὐσία τῆς κλασσικῆς τέχνης: ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ κράμα θαυμασμοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ συμπόνιας γιὰ τὴν ἀνεπάρκειά του· τὸ μέτρημα τῆς μοίρας του μὲ τοὺς νόμους τοῦ κόσμου καὶ τὸ αἶσθημα ὅτι αὐτὴ ἡ μοῖρα καὶ αὐτὸ τὸ μέτρημα ἀποτελοῦν τὴν ἀξία καὶ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει ὅμως, γιὰ νὰ κρίνωμε τὴ φόρμα τῆς τέχνης του καὶ νὰ μποῦμε στὸ νόημά της, νὰ διορθώσωμε τὰ ἐλαττώματα τῶν ρωμαϊκῶν ἀντιγράφων τῶν ἔργων του μὲ τὴν πρωτότυπη τέχνη τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου, ἂν εἶναι δύσκολο νὰ ξεχωρίσωμε τὸ χέρι του, αἰσθανόμαστε ὅμως παντοῦ τὸν ἀνασασμό του. Καὶ οἱ πιὸ «τέλειες» μορφές τοῦ Φειδία δὲν εἶναι ποτὲ ψυχρές, γιατί διακρίνομε, στὴ φόρμα τους νὰ πέφτῃ ἐπάνω σὰν ἴσκιος ἡ ἔγνοια τῆς φθορᾶς τοῦ θανάτου, καὶ αἰσθανόμαστε μέσα μας ἓνα νυγμό. Πρώτη στὴν ἱστορία ἡ ἑλληνικὴ τέχνη αἰσθάνθηκε ἔτσι τὴν ἀνθρωπιά καὶ τῆς ἔδωσε μορφή. Αὐτὸ τὸ ἀπόχτημα ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ τέχνη του δὲν τὸ ξέχασαν ποτὲ ἐντελῶς.

Ἡ δεύτερη φάση τῆς κλασσικότητος, ὁ 4ος αἰ., ἀναπτύσσει περισσότερον δυνάμεις καὶ τάσεις, ὅπως τὸ πάθος, ἡ χάρη, ἡ ὀνειρική ρέμβη, πού ὑπάρχουν ὅλες ἤδη στὴ Φειδιακὴ τέχνη, ἀλλὰ σὲ αὐθόρμητη καὶ αὐτονόητη ἰσορρόπηση μὲ ὅλες τὶς ἄλλες, ἐνῶ ὁ 4ος αἰ. τὶς ἀναπτύσσει πιὸ μονόπλευρα. Πρέπει ὅμως, γιὰ νὰ μὴν ἀδικήσωμε τὸν 4ον αἰ., νὰ θυμόμαστε πάντα ὅτι αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι τὸ μεγαλύτερον θῦμα τοῦ ρωμαϊκοῦ κλασσικισμοῦ. Τὸν 4ον αἰ. ἀγάπησε μὲ πάθος καὶ αὐτὸν ἐνόθευσε περισσότερον ὁ κλασσικισμὸς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, τόσο πού ἔκαμε δυσκολώτερη σὲ μᾶς τὴν αἴσθηση καὶ τὴν ἀναγνώριση τοῦ πότε καὶ πόσο ἡ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ οὐσία βρῆκε φόρμα ταιριαστὴ ἢ παράταιρη. Πρέπει κι ἐδῶ νὰ διορθώνωμε ὁλοένα τὰ δολερὰ στοιχεῖα τῶν ὑστερωτέρων ἀντιγράφων μὲ τὶς αὐθεντικὰς μεγάλας δημιουργίαι τοῦ 4ου αἰ., ὅπως εἶναι τὰ γλυπτὰ τοῦ Μαισωλείου τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ἢ μερικὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα.

Τῇ φάσει αὕτῃ τὴν κλείνει ὁ μέγας Λύσιππος, ἀλλὰ ἀνοίγει ταυτόχρονα μιὰ καινούργια. Θὰ ἄρχισε νὰ ἐργάζεται ἀπάνω κάτω στὰ ἴδια χρόνια μὲ τὸν Πραξιτέλη, ἄρχισε δηλαδὴ ὡς κλασσικός. Ἀλλὰ στὰ τελευταῖα ἔργα του, προπάντων στὸν περίφημο Ἀποξυόμενον, ἡ δυνατὴ ἰδιοφυΐα του κάνει ἓνα τολμηρότατο βῆμα καὶ ἀπελευθερώνει νέες δυνάμεις, πού ἀναπτύσσονται μὲ συνέπεια καὶ πληρότητα στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ. Γι' αὐτὸ δίκαια τὸν εἶπαν πατέρα τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης, μὲ τὴν ἔννοια πού ἔχουν πεῖ καὶ τὸ Μιχαηλάγγελο πατέρα τοῦ μπαρόκου.

«Ἀρχαία Τέχνη»

Χρηστος Καραῶζος

3. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ ΛΑ·Ι·ΚΗ ΤΕΧΝΗ

Παλιὸ τὸ θέμα. Ἀπὸ τότε πού ὁ Σιμωνίδης «τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύει, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν» ἡ σχέση τῆς ποίησης μὲ τὶς εἰκαστικὰς τέχνες ἔχει ἐξετασθεῖ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές. Ἀλλὰ μὲ τὴν ῥῆση τοῦ Πλούταρχου πὼς «ὕλη καὶ τρόποις μιμήσεως διαφέρουσι» ὡς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Λαοκόοντα τοῦ Λέσσιγκ, τὰ σύνορα τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ποίησης, ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες μετατοπίσεις, ἔχουν πιά σταθεροποιηθεῖ. Εἶναι

πιὰ ἔξασφαλισμένα ἀπὸ τὶς ἱμπεριαλιστικὲς τάσεις τοῦ ζωγράφου καὶ τοῦ γλύπτη πού μὲ τὴν ἀλληγορία καὶ τῇ «φιλολογικῇ» τέχνῃ πῆγαινε νὰ κατακτήσῃ ἐδάφη τῆς ποίησης, καὶ τοῦ λογοτέχνη πού προσπαθοῦσε νὰ ζωγραφίσῃ μὲ λέξεις. Ὅλες, ὅμως, οἱ σχετικὲς μελέτες ἀναφέρονταν στὴν ἀρχαία τέχνη, στὴν τέχνη τῆς Ἀναγέννησης καὶ γενικὰ σὲ ρεαλιστικὲς ροπὲς καὶ δὲν ἀφοροῦν οὔτε τὶς νεώτερες, καλλιτεχνικὲς σχολὲς οὔτε τὶς τέχνες πού ἀργότερα μελετήθηκαν καὶ ἀποκαταστάθηκαν στὴ συνείδηση τοῦ φιλότεχνου κοινοῦ. Νομίζω πὼς ἡ σχέση τῆς ποίησης μὲ τὴν ἀνεικονικὴ τέχνη τοποθετεῖται σὲ μιὰν ἐντελῶς διαφορετικὴ βάση. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ μὲ τὶς πρωτόγονες τέχνες καθὼς καὶ μὲ τὶς τέχνες τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Μιὰ γαϊωνέζικη ἐστάμπα ἢ μιὰ πέρσικη μικρογραφία παρουσιάζουν καινούργια στοιχεῖα ἐπαφῆς μὲ τὴ ποίηση τῆς ἐποχῆς τους. Τὰ ἀφηγηματικὰ στοιχεῖα π.χ. μιᾶς πέρσικης μικρογραφίας, ἡ ἐνσωμάτωση στίχων στὸ ἔργο, ὁ τρόπος τῆς γραφῆς τους πού τοὺς ἀφομοιώνει μὲ τὰ ἄλλα ζωγραφικὰ καὶ διακοσμητικὰ στοιχεῖα τοῦ ἔργου, δημιουργοῦν νέα προβλήματα. Σήμερα θὰ ξαναδοῦμε τὸ θέμα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐλληνικῆς λαϊκῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας.

Βέβαια ἄλλη ἡ «ὕλη» καὶ ἄλλοι οἱ «τρόποι μιμήσεως» τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ κι ἄλλοι τῆς λαϊκῆς τέχνης. Ὅμως καὶ τὰ δύο ἐκφράζουν τὸν ἴδιο λαὸ στὴν ἴδια ἱστορικὴ περίοδο. Ὅμοια εἶναι καὶ ἡ κατεργασία τῆς πρώτης ὕλης τους. Ὁ στίχος πού βγαίνει ἀπὸ τὸν ποιητάρη στὸ πανηγύρι τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ὑφίσταται μιὰν ἀργὴ ὁμαδικὴ κατεργασία πού τὸν στρογγυλεῖ, τὸν προσαρμόζει στοὺς κοινούς ἐκφραστικούς τύπους καὶ τοῦ δίνει τὸν ὑπερατομικὸ χαρακτῆρα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Τὸν παντρεύει καὶ μὲ παλιότερες δοκιμασμένες ἐκφράσεις. Ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς, στὴν Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας σημειώνει μερικὲς τέτοιες ἐκφράσεις: τρία πουλάκια κάθονται — ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε — πολὺ τοῦ κακοφάνη. Καὶ τὰ διακοσμητικὰ θέματα τῆς λαϊκῆς τέχνης ἀπὸ χέρι σὲ χέρι ὑφίστανται τὴν ἴδια ὁμαδικὴ κατεργασία, προσαρμόζονται στὶς κοινὲς ὀπτικὲς συνήθειες καὶ μὲ τὶς μικρὲς ἀνώνυμες προσφορὲς τοῦ τεχνίτη ἢ τῆς τεχνίτρας ἀκολουθοῦν μιὰ πορεία παράλληλη μὲ τοῦ δημοτικοῦ στίχου. Κι αὐτὰ συντίθενται μὲ παλιότερα θέματα. Τὰ πανάρχαια διακοσμητικὰ σχήματα καὶ μορφὲς κοσμημάτων ἀντιστοιχοῦν μὲ τοὺς πανάρχαιους μύθους καὶ τὰ μορ-

φολογικά στοιχειά που σώζονται μέσα στα δημοτικά μας τραγούδια. 'Η 'Αγγελική Χατζημιχάλη βρήκε σέ γεωμετρικά θέματα τῆς τέχνης τῶν Σαρακατσάνων ἀναλογία μὲ εὐρήματα τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς.

* * *

Στὴν προσωπογραφία τοῦ Ρήγα ἀπὸ τὸ λαϊκὸ ζωγράφο Θανάση Παγώνη σημειώσαμε τὴν ἀνάλογιά που ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ στίχου «πῶχει τὸ μάτι σὰν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰ γαιτάνι» καὶ τῆς ζωγραφικῆς ἀπόδοσης τοῦ μαύρου ματιοῦ καὶ τοῦ γραμένου φρυδιοῦ. Στὶς τοιχογραφίες τοῦ 'Αι Λαυρέντη ὁ ρυθμὸς τοῦ στίχου μεταφέρθηκε στὴ ζωγραφιά. Τὸ στοιχεῖο τοῦ θαυμασμοῦ ὑπάρχει καὶ στὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ στὴ λαϊκὴ τέχνη. Σ' ὅλα τὰ παραδείγματα αὐτὰ ὑπάρχουν ἀναλογίες ἀνάμεσα στὰ δύο εἶδη τῆς λαϊκῆς ἔκφρασης, τὸ τραγούδι καὶ τὶς εἰκαστικὲς τέχνες. Σήμερα θὰ προστεθοῦν δύο, ἀπὸ τὰ πάμπολλα, παραδείγματα ὅπου οἱ λαϊκοὶ λιθογλύπτες λές καὶ πήρανε αὐτούσιο τὸ στίχο καὶ τὸν μετέφεραν στὸ μάρμαρο.

Στὴ Ρούμελη εἶναι ἓνα δέντρο
πλατύφυλλο καὶ δροσερὸ
πόχει στὴ ρίζα κρὺο νερὸ
καὶ στὴ κορφή χρυσὸ σταυρὸ

λέει ἓνα ρουμελιώτικο καὶ μοραΐτικο δημοτικὸ τραγούδι ποὺ δημοσίευσε ὁ 'Αγὺς Θέρος στὰ «Τραγούδια τῶν 'Ελλήνων». 'Η ἀφύσικη εἰκόνα τοῦ δέντρου μὲ τὸ σταυρὸ στὴν κορφή, θεμιτὴ στὸ στίχο φαίνεται τελείως ἀκατάλληλη γιὰ εἰκαστικὴ ἀναπαράσταση. Κι' ὅμως ἓνα τέτοιο παράξενο δέντρο φυτρώνει στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ στὴν ἐκκλησία τοῦ 'Αι -Γιώργη τῆς Ζαγοράς. Εἶναι ἓνα ψηλόλιγνο κυπαρίσσι, μὲ τὴ συνηθισμένη ἀπλοποιημένη λαϊκὴ ἀπόδοση, ποὺ στηρίζεται σὲ τριγωνικὴ βάση. 'Η κορυφὴ του καταλήγει σὲ μεγάλον σταυρὸ ποὺ τὸν χρυσίζει μὲ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἑνὸς λαμπρὸς ἥλιος. Τὸ ἔργο πλαισιώνεται ἀπὸ ἀπλὸ κόσμημα μὲ πλεχτὰ ἡμικύκλια.

'Απὸ τὴν ἴδια συλλογὴ τοῦ 'Αγὺ Θέρου μεταφέρω τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Εὐγενούλας.

Τὰ πῆραν τὰ βαρυμόιρα καὶ πᾶνε νὰν τὰ θάψουν,
τὰ πῆγαν καὶ τὰ ρίζανε στῆς ἐκκλησιᾶς τὸ λάκκο.
Μὰ ὅταν τὰ κατεβάζανε μέσα στὸ ἴδιο μνήμα,

κλαίγανε ξένοι καὶ δικοί, κλαίγανε κι οἱ παπάδες!
 Στὸν ἕνα βγήκε καλαμιὰ, στὸν ἄλλο κυπαρίσσι.
 Βοριάς φυσάει τὰ κλαριά, σκύβουνε καὶ φιλιοῦνται,
 Γιὰ ἰδὲς τὰ τὰ λιγόζωα, τὰ λιγοζωϊσμένα,
 ποὺ δὲν φιλοῦνταν ζωντανά, φιλιοῦνται πεθαμένα!

Σ' ἕνα ἀγκονάρι τῆς Παναγίας Μακρινίτσας, ἕνα κυπαρίσσι καὶ μιὰ καλαμιὰ σκύβουν καὶ φιλιοῦνται μὲ τὴν ἴδια θλιμμένη τρυφερότητα ποὺ ἐκφράζουν οἱ στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ. Εἶναι καταπληκτικὸ τὸ πῶς κατάφερε ὁ ἄγνωστος λαϊκὸς λιθογλύφος νὰ δώσῃ στὴ γραμμὴ του τόση ἀγνότητα καὶ εὐγένεια.

Ὁ Βοριάς τοῦ τραγουδιοῦ εὐκολὰ μπορεῖ νὰ κάνῃ τὰ δέντρα νὰ σκύβῃ τὸ ἕνα πρὸς τὸ ἄλλο καὶ νὰ φιλιοῦνται. Ὁ Βοριάς, ὅμως, τοῦ γλύπτη ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πολλὴ τέχνη, γιὰ νὰ μᾶς πείσῃ πῶς τὰ δυὸ δέντρα δὲν ἔγερναν πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς φορᾶς του ἀλλὰ ἔσμιγαν τὶς κορφές τους σὲ τρυφερὸν ἀσπασμό. Ἀπὸ τὸ μάρμαρο τῆς Μακρινίτσας ἀκούγεται γλυκὸ καὶ σιγανὸ τὸ παράπονο τῆς Εὐγενούλας καὶ τοῦ καλοῦ της, ὅλων τῶν βαρυόμοιρων καὶ λιγοζωϊσμένων ποὺ δὲν πρόλαβαν νὰ χαροῦν τὴ ζωή. Ἄς εὐλογοῦμε τὸν ποιητάρη τοῦ Μωριά καὶ τὸ λιθογλύφο τοῦ Πηλίου ποὺ τοὺς χάρισαν μὲ τὴ τέχνη τους, ὅ,τι τοὺς ἀρνήθηκεν ἡ ζωὴ κι ἔκαμαν δικό μας τὸ παράπονο τῶν ἀδικοσκοτωμένων νειάτων. Τὸ ἔργο ἔμεινε μισοτελειωμένο, ἴσως ἐπειδὴ ὁ λιθογλύφος δὲ πρόλαβε τοὺς χτιστάδες.

* * *

Τὰ δύο παραπάνω παραδείγματα δείχνουν μὲ τρόπο ἐντυπωσιακὸ τὸ στενὸ σύνδεσμο τῆς λαϊκῆς τέχνης μὲ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἕνα ἀκόμα στοιχεῖο εἶναι ἡ προσωποποίηση. Τὰ δυὸ βουνά, ὁ Ὁ-λυμπος κι ὁ Κίσσαβος, ποὺ μαλώνουν στὸ δημοτικὸ τραγούδι ἔχουν τὸ ἀντίστοιχό τους στὸν προσωποποιημένο Σαρακηνὸ — ἄδεντρο βράχο τοῦ Πηλίου — ποὺ ζωγράφισε ὁ Θεόφιλος στὸ σπίτι τοῦ Γιάννη Κοντοῦ στὴν Ἀνακασιά. Χωρὶς νὰ παρασυρόμαστε σὲ ἐπικίνδυνες γενικεύσεις, πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τὰ σημεῖα ἐπαφῆς τους. Ἡ ὑπερβολικὴ εἰδίκευση τῶν μελετητῶν πάει νὰ χωρίσῃ τὴν παράδοση σὲ στεγανὰ διαμερίσματα. Ὁ φιλόλογος λαογράφος θεωρεῖ Terra Incognita τὴ ζωγραφικὴ καὶ τὴ γλυπτικὴ. Ὁ μελετητὴς τῆς

λαϊκῆς τέχνης αἰσθάνεται ὑποχρέωση νὰ ἀγνοῇ τὰ προβλήματα τῆς μελέτης τῶν μνημείων τοῦ λόγου. Ζωγραφική, γλυπτική, τραγούδι, μουσική, χορός, ἀρχιτεκτονική, πολεοδομία, ὕφαντική, μεταλλοτεχνία, ἔθιμο, κέντημα, εἶναι στοιχεῖα ἐνὸς ἐνιαίου πολιτισμοῦ. Καιρὸς εἶναι νὰ ἀρχίσῃ ἡ συγκριτικὴ μελέτη, γιὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ συνείδηση τῆς ἐνότητος τοῦ νεοελληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

«Μικρὰ μελετήματα»

Κίτσος Α. Μακρῆς

4. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ἀπόσπασμα διαλέξεως «Περὶ Ἑλληνικῆς Ποιήσεως»

...Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρά, ἓνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῇ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἂν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. Ἄλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγὴν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ἄσμα ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

*Ὡς πότε, παλικάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στὶς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιὲς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπομε κλαδιά,
νὰ φεῖγουμε ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνομε ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.*

Κάπου ὁ Πενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζέ Δελίλ* ὡς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προϊόν τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄν κανεῖς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς

τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπνευσμένον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ιδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῇ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ὥрайου, ὡς δύναμις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἄνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου, πρὸς τὴν ἀγνὴν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατόν εὐρύτερον.

Καὶ τί περιέργον! Ἡ ποίησις αὕτη, πού δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ιδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μήτε καὶ νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἢ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκρίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμμύθια, ἢ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπόν· ἡ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος· ἡ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστική, τόσῳ εἶναι ἔθνοπλαστική. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῆς φιλοπαίγμονος καὶ φοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανκρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπείων ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἀντικρὺ τῆς ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελληνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρείαν τῶρα καὶ ὑψηλὴν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τεῖχη τῆς Ἰερικοῦς. Καὶ διαβλέπομεν τῶρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ συκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὡς πρὶν· ἀέρα γεμί-

1. Ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσωπεύοντες μύθους, ὁ δὲ δεῦτερος ποιήματα ὑμνοῦντα τὸν οἶνον καὶ τὴν χαρὰν ἐν γένει (ἀνακρέοντια).

ζουν οἱ πνεύμονες ἡμῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορᾷ μὲ ὄλην τῶν πνευμόνων μας τὴν δύναμιν:

*Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότο καὶ βοριά,
γιὰ τὴν πατρίδα βλοὶ νὰ 'χουμε μιὰ καρδιά.
Στὴν πίστη του καθένas ἐλεύθερος νὰ ζῇ,
στὴ δόξα τοῦ πολέμου νὰ τρέξουμε μαζί.
'Ὡς πότε ὀφφικιάλος* σὲ ξένους βασιλεῖς;
'Ελα νὰ γένης στύλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανένas νὰ χαθῇ
ἢ νὰ κρεμάση φούντα γιὰ ξένον στὸ σπαθί.*

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἰδέας ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὀνειροπολήσεως· ἀλλὰ εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν μία ἰδέα, ἡ ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν: ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἁρμονιῶν ὀνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ ἄσμα τὸ μεταχειρίζεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὄπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. «Ὁ ἀνθρώπινος λόγος», εἶπεν ὁ Ἀγγλὸς φιλόσοφος Κάρλαϊλ*, «ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός». Οὕτως καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἄσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἡ ὁρμὴ τὸ ἐξαίρουν εἰς ποίημα. Ὅλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μυήσει καὶ νὰ τὴν ὀπλίση κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὄλην νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέραν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

*Βούλγαροι καὶ Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
'Αράπηδες καὶ ἄσπροι μὲ μιὰ κοινὴ ὁρμὴ,
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε σπαθί,
πὺς εἶμασ' ἀντρεωμένοι παντοῦ νὰ ξακουσθῇ.
Σουλῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὡς πότε στὲς σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά;
Μαυροβοννίου καπλάνια*, Ὀλύμπου σταυραετοί,
καὶ Ἀγρᾶφων τὰ ξεφτέρια, γενῆτε μιὰ ψυχή.*

«Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ποιήσεως», 1897

Κωστής Παλαμᾶς

5. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

...Τί σημασία έχει τώρα ή πραγματικότητα για τὸν ζωγράφο, ποὺ αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἐντελῶς κύριος τῆς τέχνης του, ποὺ ἔχει τὴν δύναμη νὰ ἐκφράσῃ ὅ,τι γεμίζει τὴν καρδιά του καὶ τὸ πνεῦμα του, νὰ ἐξωτερικεύσῃ ὅλο τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον, τῶν σκέψεων καὶ τῶν αἰσθημάτων; Ὁ κόσμος του αὐτὸς εἶναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δὲν εἶναι πιά ἡ γῆ μὲ τὶς περιορισμένες διαστάσεις της, μὲ τοὺς συγκεκριμένους ὀρίζοντές της. Στὰ τελευταῖα του ἔργα ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ εἶναι τὸ μέτρο καὶ ὁ ὅρος τῆς συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τὸ ἄπειρο, τὸ σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρὸς μας. Ὁ ζωγράφος μὲ τὸ μαγικὸ χρωστήρα του μᾶς ἀνοίγει ὁλοένα νέους κόσμους ἀπεριόριστους, φανταστικούς· μᾶς μεταφέρει στὸ ἀνύπαρκτο, στὸ ὄνειρο, στὸν ὀραματισμό.

Μὲ ἀπερίγραπτη ἡρεμία καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸ ὁ καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του ὅ,τι δὲν εἶναι ἀπαραίτητο, ὅ,τι δὲν εἶναι οὐσιῶδες, ὅ,τι δὲν εἶναι ἰδέα καὶ ὁρμᾶ ἀσυγκράτητος πρὸς τὸ ἄπειρο. Ἡ γῆ νικήθηκε. Ὅλες οἱ ἐπιθυμίες, ὅλη ἡ προσπάθειά του εἶναι νὰ ὑψωθῇ πιά πρὸς τὸν οὐρανό. Οἱ ἅγιοι ποὺ ζωγραφίζει δὲν εἶναι πιά ἄνθρωποι· τὸ σῶμα των εἶναι μόνο ἀσήμαντο ἐξωτερικὸ περίβλημα, τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ πᾶν. Καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπὸ τὴν ἔλξη τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀποροῦν οἱ σύγχρονοί του, ἀποροῦν οἱ μικροί, γιατί τὰ σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δὲν ἔχουν τὶς φυσικὲς ἀνθρώπινες ἀναλογίες, ἀλλὰ εἶναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν ὅτι ὁ Γκρέκο δὲν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλὰ πνεύματα, ποὺ εἶναι στὴν τελευταία στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο περίβλημα. Δὲν ἀγνοεῖ τοὺς κανόνες τῆς τέχνης, δὲν ἐξέχασε τὴν ἀνατομία του ὁ Θεοτοκόπουλος· ἀλλὰ οἱ κανόνες αὐτοί, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητοι ἅμα πρόκειται νὰ ζωγραφίσῃ κανεῖς ἀνθρώπους, δὲν χρειάζονται γιὰ τὰ πνεύματα, γιὰ τὶς ψυχρὲς αὐτὲς καὶ ὅμως τόσο ζωντανὲς εἰκόνες τῆς ψυχῆς, ποὺ ζητεῖ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὰ γήινα δεσμά, νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ κάθε ρύτιο, νὰ ἀνεβῇ στὰ οὐράνια.

Οἱ Ἄγγελοί του, ὑπέροχες μορφὲς χωρὶς κανένα σχεδὸν ἀνθρωπομορφισμό, εἶναι περισσότερο πνευματικοὶ ἀκόμη. Οἱ Ἄγγελοι,

πού στην τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταντήσει νὰ εἶναι μόνο ἓνα μετριότατο διακοσμητικό στοιχείο, ξαναγίνονται κάτι πολύ σπουδαιότερο ἀπάνω στὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται ὁ συμβολισμός τῆς ιδέας, πού, ὅπως λέει ἓνας Ἑβραῖος σοφός, εἶναι ὁ Ἄγγελος πού στέλνει ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους.

Στὸν ὑπέργειο αὐτὸ κόσμο ζῇ πιά ὁ Δομήνικος· αὐτὸς εἶναι ἡ πραγματικότης, γιατί πιστεύει βαθιὰ πὼς ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό, τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι πραγματικό. Τὸν κόσμο αὐτὸν μεταφέρει στὰ ἔργα του καὶ τὸν φωτίζει μὲ τὸ δικό του φῶς, πού τόσο τὸν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτὸς τὸν κάνει νὰ ξεχνάη τις ταπεινὲς στενοχώριες τῆς γῆς, τις ἀρρώστιες του πού ὅλο καὶ αὐξάνουν, τις οἰκονομικὲς δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τὴν μικρότητα, τὴ ζήλια καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου.

Στὴν τελευταία αὐτὴ περίοδο τῆς τέχνης του, στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἂν ἀπὸ νοσταλγία ἢ βαθιὰ πεποίθηση, ὁ Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴ βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ τελετουργικὴ αὐστηρότης, τὸ ὑπερμετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ὠχρότης τῶν προσώπων, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, μὲ μιὰ λέξη, πού προδίδει τὴν ἐσωτερικὴ ὕπαρξη, τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα πού θυμᾶται ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὰ χρόνια μού ἐμαθήτευε στὴ βυζαντινὴ τέχνη· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα, πού τὸν βοηθοῦν γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν ὀνείρων καὶ τῶν ὀραματισμῶν του.

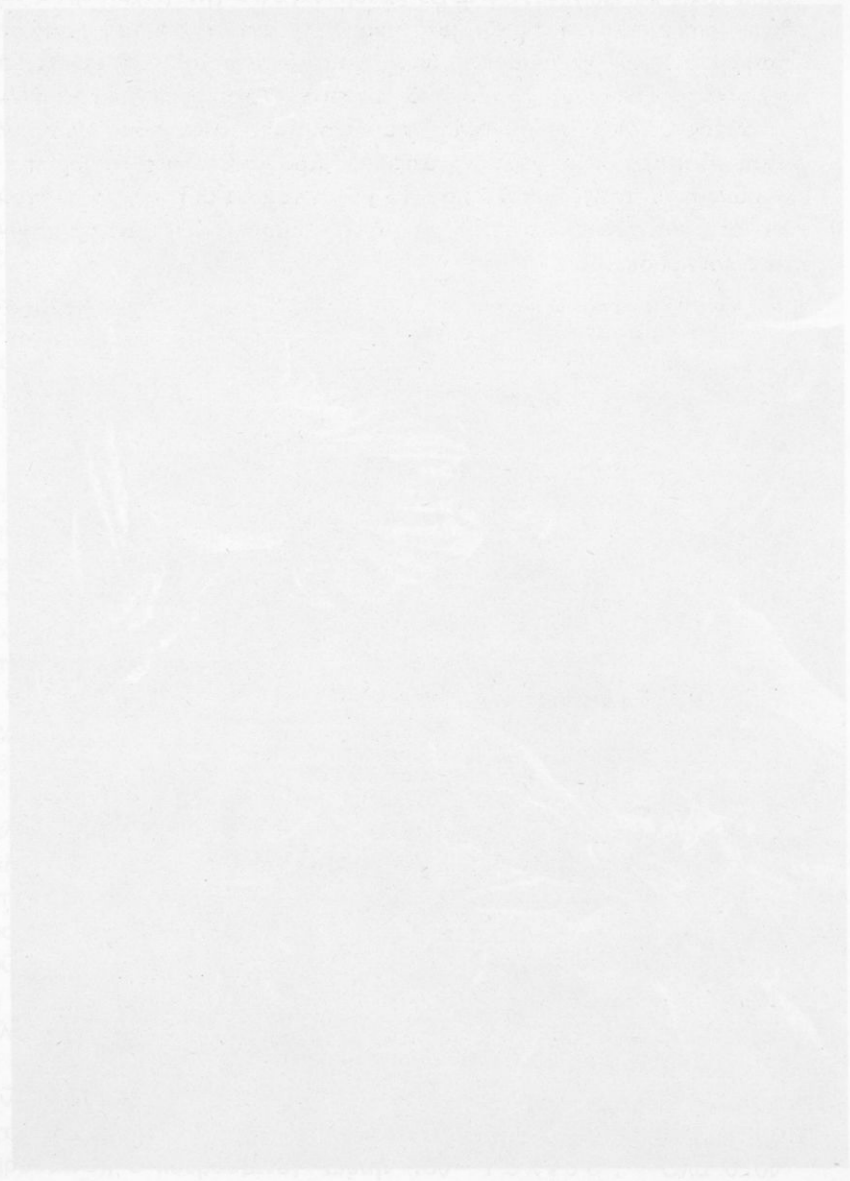
Ἡ ἀνάμνηση τῶν εἰκόνων μὲ τὸ ἴδιο θέμα, πού ἐζωγράφιζαν οἱ καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καὶ πού τόσο ἐθαύμαζε, παιδάκι ἀκόμη, στὸ μοναστήρι τῶν Σιναιτῶν* τοῦ Κάστρου*, τὸν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζει τὴν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν». Ἀπὸ τίς παλιὲς ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴ στάση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκόμη καὶ τὴ στάση τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται σὸν Ἰησοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι γενεὲς καὶ γενεὲς βυζαντινῶν ζωγράφων δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀποδώσουν — τὸν βαθὺ σπαραγμὸ τῆς τραγικότερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καὶ ὁ Θεάνθρωπος ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ «ἦταν ἡ ψυχὴ του περίλυπος μέχρι θανάτου» — τὸ κατορθώνει ὁ γηρασμένος, ὁ κουρασμένος Ἕλληνας τοῦ Τολέδο*. Ὅλα στὸν

Δομήνικου Θεοτοκοπούλου (Greco)

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΑΙΩΝ

ΜΟΝΙΜΟ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

πίνακα αὐτόν, ὅπου ἡ περιφρόνησις τοὺς ἀνατομικοὺς κανόνες φθάνει στὸ ὑπέρτατο σημεῖο, μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωση τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γονατίζει δίπλα στοὺς ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινὸς Ἄγγελος, γονατισμένος καὶ αὐτὸς ἀπάνω σὲ σύννεφα πρὸ ἄγρια καὶ ἀπὸ τοὺς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρὺς καὶ γεμάτος ἀπὸ τρομεροὺς ἐφιάλτες ὕπνος ποὺ κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τὸ μελαγχολικὸ μισοφέγγαρο, ποὺ μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα φωτίζει τὴ γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καὶ τὰ καχεκτικὰ λουλούδια. . .

«Δομήγιος Θεοτοκόπουλος Κρής»

Ἀχιλλεὺς Κόρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

Ἔσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεᾶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερὰ·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνата
ἰδοῦ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχὴν, κατάπτυστον,
κατάπτυστον καρδίαν
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτέ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μνῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
 βαθὺν ὠκεανόν,
 ὅπου φυσάει μέ βίαν
 καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
 τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
 τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
 πνιγομένων θνητῶν·
 καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἤκουσε
 παραπονοῦντα;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
 ἐφύτευσας τῆς δόξης
 εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
 ὦ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
 μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
 ἐκβὰς ὁ λέων πληγώνει,
 σκοτώνει, διασκορπίζει
 τολμηρῶν κυνηγῶν
 πλῆθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
 τὸ νερὸν ὑπερήφανον
 τοῦ χειμάρρου κυλίνεται,
 καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
 βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὐγὴν
 ἐξαπλώνετ' ὁ Ἥλιος,
 καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
 ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπον
 πάντα ἐξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
 ἔχυσεν ὁ Ἀράξης*,
 ἀλλὰ, ὦ ἀσπίς Ἑλλάδος,
 σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραψες,
 κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
 τριακοσίων Λακῶνων,
 ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
 τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
 τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὐφραине μὲ τὸ ἀθάνατον
 μέτρον τῆς Ἀχαΐδας
 χήρας ὁ θεῖος Ὅμηρος
 καὶ τὸ πνεῦμα σας ἀναπτε
 τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
 τὴν φήμην ἐζηλεύσατε
 (ἀείμνηστος, θαυμάσιος
 ζῆλος), καὶ τ' αἶμα ἐχύσατε
 διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγώ τὸ σίδηρον
 γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
 τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου·
 ποῖος μ' ὁδηγεῖ τὴν σήμερον
 εἰς τὸν ἁγῶνα;

16.

Φοβερὸν, μυσαρὸν
 θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
 Ὀθωμανέ, τί μένεις;
 τί νοεῖς; τί δὲν φεύγεις
 τὸν θάνατόν σου;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
 ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
 ἀραβικὴν φοράδα·
 νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
 καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
 ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
 φύλλον ἱερὸν στολίζει
 τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
 τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
 — ἑλληνικὰ θηρία —
 φιλοῦσιν, ἀποσπᾶουσι
 τοὺς κλάδους, στεφανῶνουσι
 τὰς κεφαλὰς των.

20.

Ἀνέβα τὴν ἀράβιον,
 Ὀθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμνισον·
 ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμπιν τῶν ὀργάνων
 ἀρειμανίων ἶδε·
 ἄκουσον τὴν βοήν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεῖς προγόνους μας
 ὡς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκόνισις ἡ δόξα,
 τὸ ξίφος κεραυνοῖ·
 ἐὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικάει;

24.

Τί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὀθωμανέ· θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

ὦ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
 γίνονται καὶ πατρίδος
 καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
 ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
 ἄξια τὰ ἔθνη.

«Ἡ Λύρα»

Ἀνδρέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἀέρας,
 καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
 τῆς Σελαιίδος*: φθάνουσι
 μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
 μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἀφροντίστων ποιμένων
 στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
 ἢ πανηγυριζόντων
 νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων,
 μήτε ἱερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
 τὴν σήμερον ἑορτάζεται
 εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
 χορεύει τοῦ πολέμου
 δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ὕψηλοί, διαβόητοι,
 βουνὰ τοῦ τετραχώρου,
 ἀπὸ σᾶς καταβαίνουνσι
 πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
 ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
 κάθε κεφάλι φέρνει
 στέφανον· ἀπὸ βράχον
 πηδᾶουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
 πολέμιον ἔσμα.

6.

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
 ζωὴν τὰ παλληκάρια
 μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
 θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
 ἀντὶς διὰ στρῶμα ».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
 τ' ἄρματά τους ἐβρόνταον
 καὶ τ' ἄντρα. . . ὦ, δὲν ἀκούω
 πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
 καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμενε,
 ὦ στρατιῶτα· εἶπέ μου,
 καὶ ὅς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
 βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
 οἱ σύντροφοί σου ;

9.

«Λείπει ὁ καιρός. Ἄν ἔχῃς
ἐλαφρά τὰ ποδάρια,
καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
τρέξε καὶ σὺ μ' ἐμένα·
μᾶς φεύγει ἡ ὥρα».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνὴν σου.
Ὅδῃ γει. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
συχνά, φεύγουν ὀπίσω
σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
νερά, βαθέα λαγκάδια,
ἔρημα μονοπάτια,
δάση, βουνά, χωράφια
φεύγουν ὀπίσω. . .

«Ἡ Λύρα»

Ἀνδρέας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

("Ἄσμα δεύτερον)

Φωλιάζουν οἱ σταυραῖτοὶ τοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου*.
Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριά κυβέρτια*,
πλατύς, καθάριος ὄβωρος* ζωσμένος διπλολίθι*,
ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας*, τὸ μύρτο,
τ' ἀγιοκλήμα, ἡ μελετινή*, κι ὅπου ἄπλωνε ἕνας φράξος*
τὰ δροσερά κλωνάρια του σφιχτά, περιπλεγμένα
μ' ἕνα φτακοίλι* καρπερὸ καὶ μ' ἕνα βοῖδομάτη*
εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τ' ἄρεσε πάντα ἐκεῖθε

νὰ χαίρεται τὴ θάλασσα, πού ὅσο πλατύτερ' εἶναι
 τόσο σοῦ κλέφτει τὴν καρδιά, τόσο τὸ νοῦ σοῦ πνίγει.
 Τὴν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζῃ, χίλιες ὄψες,
 πότε νὰ γλείφῃ τὸ γιαλὸ προσκυνημένη δούλα
 καὶ πότε νὰ τὸν μάχεται τρελή, ξεστηθωμένη,
 μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
 Κι ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική! Κι ὑπόφερνε νὰ νιώθῃ
 τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα* τὴ ράχη τῆς νὰ ὀργώνουν
 καὶ νὰ τῆς δέρνη τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιά του ὁ ξένος!

.....

Ἦρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιά* ἐξήντα χρόνους πίσω
 ἓνας σοφὸς καλόγερος, φευγάτος ἀπ' τὴν Πόλη
 κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτευε. Τὸν ἔκραζαν Νικήτα.
 Ἦξερε γράμματα πολλὰ κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
 μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
 Στὸ πρόσταγμα τοῦ τὰ κουφά* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
 ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος*.
 Τὸν ἐλατρεῦαν τὰ χωριά κι ὁ Φωτεινὸς, ὅπου ἔταν
 στὸ μοναστήρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε,
 ὅταν τὸν ἔστελναν νὰ βγῇ γιὰ διακονίαν τριγύρω
 ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἱστορίες
 ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητή, πού τοῦ ἔχανε κεντήσει
 τὸ λογισμό του τὸν ὀκνὸ καὶ τὴ σκουριά ξεπλύναν,
 ὅπου ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.

.....

Ἐκεῖνος τοῦ ἔπε, μιὰ φορὰ πού βρέθηκαν μονάχοι
 νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα στὸ πέτρινο πεζούλι
 τοῦ Ἀι-Λιά στὴν Ἐγκλουβὴν, τὴν περασμένη δόξα
 καὶ τ' ἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστυχου του Γένους.
 Τοῦ ἔπε τὸ πῶς ἀνάμεσα σὲ τρίβωλα κι ἀγκάθια
 μιὰ μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νὰ σπείρῃ ἓνα λουλούδι,
 ὅπου ἔχε χίλιες ὁμορφιές καὶ χίλιες εὐωδίες
 κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ πρόβαλε δροσάτο
 δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα* κρυφὰ ν' ἀναστενάξει,
τῇ ζέστανε, τῇ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾷ. Καὶ τὸ λουλούδι ἐκεῖνο,
πόμπρεπε νὰ 'ν' ἀμάραντο, τὸ βάφτισαν Ἐ λ λ ἄ δ α.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκεῖν' ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
ποῦ μ' ἓναν Ξέρξη βασιλιά ἐχύθηκαν νὰ φᾶνε
τ' ἀστάλωτο* τὸ λούλουδο : Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλίτωσε τὸν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικὲς ἀμάχες,
ποῦ ἐφτεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπήκε σφήνα
στοῦ δένδρου τὴν πεντάνοιχτη τῇ χαραμάδα ὁ ξένος
κι ἄνοιξε ἀγιάτρευτη τομὴ γιὰ νὰ μπορῇ καθέννας
νὰ μπήγῃ τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζῃ σχίζες.

Τόδεις' ἐκεῖ παράμερα τῇ Σάλτεν*, τὸν Κόρφο*
καὶ τοῦ 'πε πῶς ἐσμίζανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν*
μέσα σ' αὐτὸ τὸ στένωμα γιὰ τῇ σκλαβιά τοῦ κόσμου
δυὸ πολεμάρχοι φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυὸ λάμπες, πόβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστὰ του,
τῆς Κλεοπάτρας τῇ ματιὰ κι ἓνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν ὁμορφιά κι ἐχάθηκε μαζί της.
Καὶ τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητὴς, γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τῇ δόξα του ὀλοζώντανε καὶ τῇ χρυσῇ του μοίρα,
ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χώρες, χωριὰ καὶ τάφους
κι ἔχτισε τῇ Νικόπολη, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμὸς ὁ χτίστης.

Ἀπὸ τὰ τότε σκέπασε κάμπους, βουνὰ καὶ κύμα
θολούρα μαύρη καὶ πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανέννας ἄλλος χτύπος
τὸν ὕπνο δὲν ἐδιέκοψε στ' ἀπέραντο τὸ μνημα,
παρὰ ροχάλιασμα βαθὺ καὶ τ' ἄσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι, ποῦ ἄλεθε τῇ νεκρωμένῃ πλάσῃ
κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παλιά τῇ σκόνῃ.

Τοῦ ἴπε πῶς ἓνας βασιλιάς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
 τὴν πῶτῃ μέρᾳ ποὺ ἄδραξε στὰ χέρια τὴν κορόνα,
 ἐξάνοιξ' ὅτι ἐπάνω τῆς πηχτὴ πηχτὴ σὰν αἷμα
 τὴν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριά καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη,
 ἂν δὲν τῆς ἔδιδε βαφὴ καὶ βάφτισμα καὶ χρίσμα
 τῇ λάμπῃ τῆς Ἀνατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου
 καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρώνει
 στὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά μας
 τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινὸ, πόζησε χίλια χρόνια
 χωρὶς ἓνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα,
 γιὰ νὰ κρατῇ τὴν ἄβυσσο, ποὺ μούγκριζε νὰ πνίξῃ
 τὴν Δύση τὴν ἀχάριστη. Κι ὥστόσο μιὰν αὐγὴ
 Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσίᾳ, μ' ἀπάτη
 τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζα
 καὶ τὸ κατὰκοψαν σκληρὰ σ' ἀμέτρητες λουρίδες.

Ὡστερᾶ πάλι ἀνάζησε κι ἔρευε λίγο λίγο
 σὰν πλάτανος ποὺ πάλιωσε καὶ βλέπει κάθε μέρᾳ
 κατὰξεροι νὰ πέφτουνε οἱ κλώνοι τοῦ ἓνας ἓνας
 μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ ποὺ δὲν συγκρατιέται,
 γιὰτ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλούδα.

Τὰ γνῶρις' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου
 ὁλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους,
 ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα,
 ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξῃ ὁ μαῦρος
 τὴν καταχνιά, ποὺ πλάκωνε τὴν ἄκακη ψυχὴ του,
 ἔφευγε τὸν ἀπέραντο, τὸν πεθαμένο κόσμον
 καὶ γύρευε παρηγοριὰ στὰ κατορθώματά του,
 ποὺ ἴταν ἀκόμα ζωντανά· κι ἐστύλωνε τὸ μάτι
 μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ* τὰ πλάγια,
 στὴ λαγκαδιὰ τῆς Μέλισσας, στὶς Σπαθαριές, στὸν Κάππρο,
 στὰ χίλια τὰ λημέρια του, καὶ τότε, ἀναπαμένος,
 ἔριχνε λίγο κρίθινο ψωμί μὲς στὸ σακούλι,
 ἔβαν' ἐμπρὸς τὰ βόδια του κι ἔτρεχε στὸ χωράφι.

«Ἔργα»

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν εἶναι διαβατάρικο πουλί, πού γιά μιὰ μέρα
σχίζει τὰ νέφη καί περνᾷ γοργό σάν τὸν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, πού ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, πού σβήνεται χωρὶς ἀστροπελέκι,
δέν εἶναι νεκροθάλασσα, βουτὴ χωρὶς σεισμό·
νιώθω γιά σέ πατρίδα μου στὰ σπλάχνα χαλασμό.

«Έργα»

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ !

Τὸ σονέτο αὐτὸ ἀπευθύνει ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν ἀδελφή του
πού ἦταν καὶ αὐτὴ χήρα καὶ ἄτεκνη, ὥπως καὶ ὁ ἴδιος. Εἶχαν
ἀπομείνει οἱ δύο, χαροκαμένοι καὶ ἄκληροι, μὲ βαθὺ τὸν πόνο
τῆς μοναξιάς στὴ ζωή.

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτω ξέρει
γιὰ μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίο !
Ποιὸς πρῶτος θὲ νὰ πάη στ' ἀνήλια μέρη,
ποιὸς μόνος του θὰ μείνῃ ἀπὸ τοὺς δύο ;

Ἄν, οἱ μαῦροι, νὰ ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θείο,
τὸ χέρι ἑνὸς τ' ἄλλου ἄς βαστάῃ τὸ χέρι,
ὥς νὰ τ' ἀκούσῃ ἀναίσθητο καὶ κρύο.

Μιὰ τέτοια χάρη — ἄς μὴ ζηλέψωμ' ἄλλη —
στὴ λαύρα, πού βαθιά μᾶς ἔχει κάψει,
εἶναι, ἀδελφή, παρηγοριὰ μεγάλη.

Ἄχ ! τὴν ἡμέρα ὅπου καὶ τούτῃ πάψῃ,
ἂν ἓνα μόνο δάκρυ ὁ κόσμος βγάλλῃ,
τὸ ζωντανό, ὅχι τὸν ἄλλο, ἄς κλάψῃ.

«Μικρὰ Ταξίδια»

Γεράσιμος Μαροκοῦς

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου ἐφώλιασε μελίσι,
γέρικη ἐλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
πρασινάδα πού ἀκόμα σέ τυλίγει
σά νά 'θελε νά σέ νεκροστολίση.

Καί τὸ κάθε πουλάκι στὸ μεθύσι
τῆς ἀγάπης πιπίζοντας ἀνοίγει
στὸ κλαρί σου ἐρωτιάτικο κυνήγι,
στὸ κλαρί σου πού δὲ θά ξανανθίση.

ὦ, πόσο στή θανά θά σέ γλυκάνουν,
μέ τή μαγευτικιά βοή πού κάνουν,
ὀλοζώντανης νιότης ὁμορφάδες,

πού σά θύμησες μέσα σου πληθαίνουν·
ὦ, νά μποροῦσαν ἔτσι νά πεθαίνουν
καί ἄλλες ψυχές τῆς ψυχῆς σου ἀδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

— Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπήκες ;
Γυναῖκες διώχνει μιὰ συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε. « Ἐχω ἓνα ἀνίψι, τὸν Εὐκλέα,
τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα Ὀλυμπιονίκες.

Νά μ' ἀφήσετε πρέπει, Ἑλλανοδίκες,
κι ἐγὼ νά καμαρώσω μέσ στὰ ὠραῖα
κορμιά, πού γιὰ τ' ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
παλεύουν, θαυμαστές ψυχές ἀντρίκειες.

Μέ τές ἄλλες γυναῖκες δέν εἶμαι ὅμοια·
στον αἰῶνα τὸ σόι μου θά φαντάζη
μέ τῆς ἀντρεῖᾶς τ' ἀμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τὸ δοξάζει
σὲ ἀστραφτερό κατεβατὸ μαρμάρου
ὕμνος χρυσὸς τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου».

«Τὰ Ἔργα», Ἀλεξάνδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ὁ ἥλιος σ' ὅλη του τῇ χάρῃ
 κι ἀπὸ λάμψη τὸν κόσμον πλημμυρίζει·
 μὲς στὸ χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
 ἀπὸ βόδια θωρεῖς νὰ τριγυρίζει.

Ἐδῶ κοιτᾷς περήφανο μοσχάρι
 στὸ πράσινο σιτάρι νὰ βαδίζει,
 ἔν' ἄλλο ἐκεῖ γυρμένο στὸ χορτάρι,
 καὶ τὸ πλατὺ ρουθόوني νὰ καπνίζει.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τὴ γῆ
 κι ὑψωμένες στὸν ἥλιο λαμπυρίζουν.
 Στὸν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ἐνῶ θωρεῖς τὰ σπίτια νὰ καπνίζουν,
 ἄλλο πλιά δὲ γρικᾷς τὴ χαρραυγή,
 παρὰ τὰ βόδια ἀγάλι νὰ μουγκρίζουν.

«Ἀπαντα»

Στέφανος Μαρτζώκης

9. ΤΑ ΕΡΕΪΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ὅταν, ὦ Ναὲ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
 ὡς μετέωρον ὠραῖον
 εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέων
 μὲ τοῦ Φοίβου τὰς ἀκτῖνας παίζεις τὰς ἐσπερινάς,
 καὶ αἱ στίλβουσai γλυφαὶ σου ὡς νὰ ἔλαβον ψυχὴν,
 ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
 καὶ συστρέφονται καὶ ζῶσι,
 καὶ τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουν τὴν μυθώδη ἐποχὴν,
 σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἶσαί τις χρυσῇ,
 μήπως εἶσαί τις γλυκεῖα
 χρόνου ἄλλου ὀπτασία,
 κι ἡ ψυχὴ μου τρέμει αἴφνης, μὴ ἐξαλειφθῇς καὶ σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσῳ μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγής,
οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐχάθη,
ἥτις ἔργα ἐπειράθη
ἄξι' ἀθανάτου ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὡς σκιά,
καὶ πᾶν ἔσοχον καὶ θεῖον
πνεῦμα διαρκὲς μνημεῖον
μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾷ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲ ἄστρα οὐρανόσ,
πλήρης ἔλαμπε θαυμάτων
καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
καὶ τῶν ἀστρῶν σὺ ἐκείνων ἦσουν ὁ αὐγερινός.

Ἄλλ' ὁ Χρόνος ἵχνος πρῶτον θέτων ἄσπονον ποδῶν,
τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
φεύγει συναρπάσας ὅλην,
καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφίνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
λείψανα μεμονωμένα,
στήλην μίαν, ναὸν ἓνα,
ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουں τῆς ἐρήμου τὰ πτηνά.

«Ἡ Βάρβιτος»

Ἰωάννης Καρασούτσας

10. ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου·
χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
Δὲν βλέπεις μέγαλα λαμπρὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ὠραίας
μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
καὶ πρὸ αὐτῶν ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,
αἵτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.

Ἄρωμα τί χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν ὁδόν· δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἐκεῖ, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὐρανίαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλὴν διαφέρει τῶν ὁδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἐξοχῆς ναῖσκος.
 Κι ἐνῶ Ἀθῆναι ὁ μικρὸς ἐκείνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εὐρίσκεται αὐτῶν, δὲν εἶν' ἐκεῖ Ἀθῆναι.
 Εἰς τὰς ὥραιάς καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περᾶς κι ὑποῖ τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανοὺς ὥραίους κατασκόπους
 λαθραίως νὰ σὲ θεωροῦν. . . ἢ στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἄνθος ροιᾶς ἢ ρόδον Ἀπριλίου.
 Ἐνίστε, ἄσμι' ἀφελὲς ἀκούεις ἐκεῖ βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβὸν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσιν παρθένον·
 θαρρεῖς πὼς εἶν' ἐκεῖ αὐγὴ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.
 Ἄν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ἄ, ὄχι καμελίας!
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 Ὅπου βασιλικός, ἐκεῖ κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ' ὁσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγὺς του καθημένη. . .
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἐκεῖ καλεῖται ἁμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἀγία.
 Εἶν' ὁ δρομίσκος ἱερὰ κυψέλη ἀνθρωπίνῃ,
 καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἡ καταισχύνη.
 Μέγα συμβὰν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἡρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχὰ της χρονικὰ πολλὰκις ἱστορεῖται,
 ἂν πλανηθὲν τι ὄχημα ἐν μέσῳ της περάσῃ·
 μὲν ἢ ἁμαξα φανῇ καὶ μὲν ἐκεῖ φθάσῃ

ξανθὰς παρθένους θὰ ἰδῆς εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
προσμειδιῶσαι βλέμματα περίεργα νὰ ρίπτουν,
καὶ τῆς ἀμάξης ὀπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδίων!

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἡ μικρὰ ὁδὸς ἐκείνη ὅτι
δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὥραιάς της ἡμέρας·
κι ἐκεῖ ἐνίοτε ἤχουν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
Ἐὰν τὸ Σάββατον ἐκεῖ διέλθης τὸ ἐσπέρας,
φαιδρὸς ἐργάτας θὰ ἰδῆς καὶ ὄμιλον παιδίων
περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἑξημερώνει·
παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς χεῖρας του σταυρώνει...
Καὶ ἂν ἐκεῖ παραμονὴν περάσης Χριστουγέννων,
ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσης·
θὰ ἴδης πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἠνεωγμένον,
ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσης
καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῆς ἅγίαν,
φωνὰς θ' ἀκούσης, ᾄσματα, ἐνίοτε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύραν θὰ ἰδῆς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστοῦγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσιν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνας
ν' ἀνάπτῃ μετὰ ζέσεως τὴν ἱερὰν λυχνίαν·
ἐγγὺς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἕως τὸ γόνυ ἔχουσιν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπῃ μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της
τὴν κνήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δώματός της.
Θὰ ἴδης οἰκοδόμοισιν ἐκ παιδων κυκλουμένην
ἐκβάλλουσιν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπιταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ἤχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσης καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίοτε μὲ πάλλουσιν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἐορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. . .

Ἐκεῖ, ἀστός τις ἀγαθὸς καρπούς καὶ ἄνθη φέρει·
 παρέκει κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἐτοιμάζει,
 ἦν αὖριον πρῶτην φορὰν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρῃ,
 καὶ παίδων ὄμιλος ἐκεῖ ἀγαλλομένων κράζει.
 Παντοῦ χαράν, φαειρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσης,
 καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσης!

«Ποιήσεις»

Ἀχιλλεὺς Παράσχος

11. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
 ὅπου ὑποῦτο ἡ Παλλὰς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
 Παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
 καὶ τίποτε δὲν σώζεται, οὔτ' ἵχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος·
 δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων·
 γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
 ἀργὰ ροφῶν τὴν ὕπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλη
 παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἡ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον!
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιὸν πρὸς τὸν χρόνον·
 ἄκμαϊον τὸ ἀπήλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἄκμαϊον
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

«Ἀπαντα»

Δημ. Παπαροηγόπουλος

12. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑΪΤΟ

Ἀπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 παίρνεις κορμὶ μὲ τὸν καιρὸ καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμὲς τὰ νύχια,

καὶ μὲς στὰ σύννεφα πετᾷς, μὲς στὰ βουνὰ ἀνεμίζεις.
 Φωλιάζεις μὲς στὰ κράκουρα*, συχνομιλᾷς μὲ τ' ἄστρα.
 μὲ τὴ βροντὴ ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾷς καὶ παίζεις
 μὲ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκτα· καὶ βασιλιὰ σὲ κρᾶζουν
 τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα καὶ τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
 Ἔτσι γεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στὰ στήθη
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμὶ καὶ νύχια,
 καὶ μοῦ ματώνει τὴν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειό καὶ δράκος,
 κι ἐφώλιασε βαθιὰ βαθιὰ μὲς στ' ἄσαρκο κορμὶ μου,
 καὶ τρώει κρυφὰ τὰ σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τὴ νιότη.
 Μπεζέρισα* νὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μὲς στὴν παλιά μου κατοικιά, στὴν πρώτη τὴ φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νὰ ζάω μὲ σένα.
 θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἄρκουδι, τὸ πλατόνι*,
 καθημερινή μου κι ἀκριβὴ νὰ τὰ ἔχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρῦο τ' ἀγέρι
 νὰ ῥχεται ἀπὸ τὴ λαγκαδιά, σὰ μάνα, σὰν ἀδέρφι,
 νὰ μοῦ χαϊδεύη τὰ μαλλιά καὶ τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἡ βρυσούλα, ἡ ρεματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπες,
 νὰ μοῦ προσφέρουν γιатρικό τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά μὲ τὸν κελαηδισμό τους
 νὰ μὲ κοιμίζουν τὸ βραδύ, νὰ μὲ ξυπνοῦν τὸ τάχυ,
 καὶ θέλω νὰ ἔχω στρῶμα μου, νὰ ἔχω καὶ σκέπασμά μου,
 τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιά καὶ τὸ χειμῶν τὰ χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἄγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νὰ στρώνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νὰ πλαγιάζω,
 ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῆς βροχῆς καὶ νὰ γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἀπ' ἡμερόδεντρο, αἰτέ, θέλω νὰ τρώω βαλάνια,
 θέλω νὰ τρώω τυρὶ ἀλαφιοῦ καὶ γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὀξυές νὰ σκούζουν,
 θέλω νὰ περπατῶ γκρεμνούς, ραϊδιά*, ψηλὰ στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιὰ ζερβιά νὰ βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νὰ τὰ τροχᾷς στὰ βράχια,

ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἴσκιο σου νὰ βλέπω.
 Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια*,
 καὶ τυραννιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβηέμαι νύχτα μέρα.
 Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο,
 καὶ δῶς' μου τὶς φτεροῦγες σου καὶ πάρε με μαζί σου,
 πάρε με ἀπάνου στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος!

«Ἀπαντα»

Κώστας Κουστάλλης

13. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Ὅρθο στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὁλόμορφο βουνό,
 βουνό μὲ τ' ἄσπρα μάρμαρα καὶ τὰ σγουρὰ τὰ πεῦκα,
 γλαρό, ἱλαρό πρὸς τὸ γλαυκὸν ὑψώνεσαι οὐρανὸ
 καὶ λιγερόκορμο καθὼς τῶν λαγκαδιῶν σου ἡ λεύκα.

Ὀλόγυμνη ἡ χαλκόμαβη χυτὴ σου κορυφή,
 στὰ πλάγια σου σὰ μὲ χλωρὰ σμαράγδια ἀριοντυμένο,
 ἔτσι χρυσὸ στὸ δειλινὸ καθὼς ἔχεις βαφῇ,
 ὡσὰν ὁλόφωτο ὄνειρο φαντάζεις ὑψωμένο.

Ὀλόρθο, ὁλόφωτο ὄνειρο ποὺ ἡ κορυφή ψηλὰ
 ἀνέγνοιαστη, ἂν στὰ πόδια τῆς κοιλάδα πρασινίζει
 κι ἂν τραγουδοῦνε τὰ πουλιὰ καὶ τὸ νερὸ κυλᾷ,
 ἀτάραχη πρὸς τὸ γλαυκὸ περίγυρο ἀντικρίζει.

Καὶ μόνο τὴ γαλήνη τῆς ἀφήνει νὰ συρτῇ,
 ἴσκιος στὴ ράχη ρόδινος καὶ στὴν πλαγιά ν' ἀπλώση,
 καὶ μόνο τὴν ἀνάσα τῆς σκορπίζει νὰ χυτῇ,
 τὸ ράθυμο τὸ δειλινὸ γλυκὰ νὰ βαλσαμώσει.

Μὲ τὸ νερὸ στὰ βάθη σου, βουνό, ποὺ ἀργοκυλᾷ
 καὶ μὲ τὸ πεῦκο, ὁλόγυρα τὸ δάσος ποὺ τὸ κλείνει
 καὶ τὸν ἀέρα χαίρεται ποὺ φτάνει ἀπὸ ψηλὰ
 καὶ στὰ κλαδιά του χύνεται, κύμα καὶ φλοίσβος σβήνει.

Μὲ τὴν κοιλάδα ἐμὲ ἡ ζωὴ καὶ τὴν πλαγιά ἀδελφή,
δὲ φτάνει μῆτε ὡς ὄνειρο τὸ ψῆλος σου νὰ ὕψισται.
ὦ, ἄς ἦταν τὴν γαλήνη της μονάχα μιὰ κορφή
καὶ στὸ δικό της δειλινὸ ροδόχρωμη νὰ χύσῃ.

«Ἀπλοί Τρόποι»

Κώστας Χατζόπουλος

14. ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Μὲ τὸ γλυκὸ κρασί ἡ μαγεύτρα Πλάνη
τὶς ταπεινὲς ψυχὲς μεθάει κι εὐφραίνει·
μὲ τὸ πικρὸ φαρμάκι ἡ Ἀλήθεια ραίνει
τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τὸ στεφάνι.

Ἔτσι τοῦ Χάρου τὸ ποτήρι ἀγγίζει
στὰ χεῖλη του τ' ἄχνά ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
τῆς μέθης τὸ ποτήρι ὁ χαροκόπος,
ὡς τῇ στερνῇ ρανίδα τὸ στραγγίζει.

Σκεπάζει μὲ τὴ φτωχικὴ χλαμύδα
τὴν ὄψη του, νὰ μὴ φανῇ τὸ ἄχνάρι
τοῦ πόνου ἀντίκρου στὸ θαμπὸ λυχνάρι,
καὶ κράζει ξεψυχώντας: οὐδὲν οἶδα!

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοὶ σκυμμένοι
στοῦ λογισμοῦ τὰ βύθη ἀνασκαλεύουν
τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μὲ σκιὲς παλεύουν·
καὶ τὸ μυστήριό τῆς ζωῆς μυστήριο μένει.

Καὶ κρίζουν: οὐδὲν οἶδα! κι ἡ μορφὴ του
φωτόλουστη, ὀλοζώντανη προβάλλει
μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τὰ κάλλη
ψυχῆς ἀγγελικῆς μορφῇ προφήτου...

Ὅταν νεκρὸ στὸ χάος ἓν ἄστρο σβέσῃ,
χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροὶ περνᾶνε
κι ἀκόμα ὁ κόσμος τὸ θωρεῖ, σὰν νὰ ᾖ
τ' ἄστρο ψηλὰ στὴν ἴδια του τῇ θέσῃ.

«Ἐσπερινός»

Ἰωάννης Πολέμης

15. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανίς ή όλόφεγγη ή Σελήνη
λαμποκοπά κι άστράφει πέρα ώς πέρα,
τό φώς της μέσ στον έρημον αϊθέρα
τής νύχτας όλα τ' άλλα φώτα σβήνει.

Μά εκεί βαθιά, που ροδοφέγγει ή μέρα,
όταν μικρή ζωή στη νύχτα μείνη,
έν' άστρο λίγο μά δικό του χύνει
φώς τρέμιο άπό την άγνωστή του σφαίρα.

Κι είπα: τέτοιο καλό μακριά 'πό μένα,
άφοϋ κοντά σέ μεγαλεία ξένα
ό,τι σιμώνει τό δικό του χάνει,

καλύτερα μακριά και μοναχός μου!
Σέ μιá άγνωστη κρυφή γωνιά του κόσμου
λίγο μά και δικό μου φώς μέ φτάνει.

«Σκαραβαῖοι και Τερρακότες»

Ίωάννης Γρυπάρης

16. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

"Α! πώς χτυπά καμιά φορά τούτ' ή καρδιά κι άναφτερά
τώρα στα γεροντάματα,
σάν νιός νά ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, άστροφεγγιά,
δύσε, γλυκοχαράματα.

Σάν άπ' την τάξη τη μουχλή, στο πατρικό μου νά γυρνά,
και νά 'χω σκόλη τρήμερη.
και νά είμαι για τό Γαλατά και για τ' άθάνατο βουνό,
μέ την πλαγιά την ήμερη.

Κι εκεί σά νά μέ καρτεροϋν γιδάρηδες μου πιστικοί,
πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
μ' άλλους νά μπαίνω στο λογγά κι άλλοι άπ' την άγναντη κορφή
νά ρίχνουν στο πιστρόφι μου.

Κι ἀκόμα σὰ νὰ 'ν' ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τὸ σφαχτό,
καὶ τὸ γλυκὸ τὸ νιώτικο,
κι ἀπὰ σὲ πλατανόφυλλα τὸ κοκορέτσι τὸ ζεστό,
καὶ τὸ ρακὶ τ' αἰλιώτικο.

Κι ὕστερα σὰ νὰ μοῦ κρατοῦν τὴν καλαμάτα στὸ χορὸ
βλαχοῦλες καὶ βλαχοπούλα,
κι ἐκεῖ ποὺ σειέμαι καὶ λυγῶ καὶ στρίβω καὶ νυχοπατῶ,
νὰ μοῦ φωνάζουν: ὅπουλα!...

Ἄ! πῶς χτυπᾷ καμιά φερά τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾷ,
καὶ πῶς μ' ἀνάβουν τὰ αἵματα,
σὰ νὰ 'μ' ἐκεῖ καὶ τραγουδῶ μὲ τὴ φλογέρα συνοδιά:
«Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια στὰ κλεισορέματα...»

«Μεσολογγίτικα»

Μιλτιάδης Μαλακίσης

17. ΔΕΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τὴ χαρά, τὴ μόνη ποὺ μπορούσε
νὰ σοῦ ζητήση ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἢ ψυχὴ του,
κάνε τὸ θαῦμα κι ἄσε τον νὰ ζήσει ὅπως ἐξοῦσε
σὲ μιὰ μεριά ποὺ τάχατες νὰ μοιάζει τὸ νησί του.

Νὰ 'ναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθιὰ κουφαλισμένα,
νὰ 'χη σωριάση ἢ θάλασσα στὴν ἀμμουδιά τὰ φύκια
κι ἀράδα ἀράδα στὸ γιालὸ δεμένα, ἀποσταμένα,
νὰ σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ σκιαθίτικα καΐκια.

Νὰ 'ν' οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιὲς οἱ πεθαμένες,
αὐτές, ποὺ τὶς θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες·
νὰ γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γριές στὴν πόρτα καθισμένες,
καὶ στὰ παράθυρα σιμὰ ν' ἀνθίζουν οἱ γαζίες.

Κι ὕστερα ἀκόμα νὰ 'ναι ἐλιές καὶ νὰ 'ναι κυπαρίσσια,
σκυμμένα νὰ 'ναι, καὶ τὸ φῶς τ' ἄχνὸ νὰ προσκυνᾷνε,
νὰ τότε περιμένουνε στὸν κάμπο τὰ ξωκλήσια,
καὶ τὴν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἀγγέλοι νὰ χτυπᾷνε.

Δῶς' του, Χριστέ μου, τὴ γλυκιὰ χαρὰ νὰ ἰδῇ καὶ πάλι,
τὴ γνώριμή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι,
ἄχ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλὰ κι ἀγνὰ ὡς τὴν εἶχε ψάλλει,
ποὺ τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζὶ μ' αὐτὸν ν' ἀγιασθῇ. . .

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

18. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατὶ στρατὶ τὸ μονοπάτι
βασιλοποῦλες καὶ καλοκυράδες,
ἀπὸ τίς ξένες χῶρες βασιλιάδες
καὶ καβαλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καὶ γύρω στῆς γιαγιᾶς μου τὸ κρεβάτι,
ἀνάμεσ' ἀπὸ δυὸ χλωμές λαμπάδες,
γερούσανε, καὶ σὰν τραγουδιστάδες
τῆς τραγουδοῦσαν — ποιὸς τὸ ξέρει; — κάτι.

Κανεῖς γιὰ τῆς γιαγιᾶς μου τὴν ἀγάπη,
δὲ σκότωσε τὸ Δράκο ἢ τὸν Ἀράπη,
καὶ νὰ τῆς φέρῃ ἀθάνατο νερό.

Ἡ μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτου·
μ' ἀπάνω — μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρὸ —
ὁ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τὰ φτερά του.

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρo, πῶς νὰ σὲ πῶ; — μικρὴν Ἑλλάδα,
ἢ τῆς Ἑλλάδας κόρη, ἢ Ἑλλάδα ἀκεραία;
Μὰ ὅπως καὶ νὰ σὲ πῶ, ἐσὺ λαμπάδα,
καίεις στοὺς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στήν πνοή τῶν Αὐρῶν καὶ τῶν Ζεφύρων! . .
 Κόρες σου ἐσὲ ἀκριβὲς οἱ Ροδαφνοῦσες,
 ὦ χώρα τῶν Ἑρώτων καὶ τῶν Μύρων,
 ὦ Νησί φιλημένο ἀπὸ τῆς Μοῦσας!

Μ' ἂν εἶσαι μὲ τ'ς ἀνθούς τοῦ γλυκανίσου
 καὶ μὲ τὰ ροδοστάματα πλασμένη,
 εἶσαι καὶ Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ὦ Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη!

Καὶ μὲ τοῦ Ἀντρόνικου σου τὴν ψυχή,
 στὰ Μαρμαρένια Ἀλώνια,
 πόσες φορές δὲν πάλεψες ἐσὺ
 μὲ τὸ Χαμό; Καὶ βγῆκες ἀπ' τὰ χρόνια

πάντα ξανανιωμένη — ἄξαφνο φύλλο
 ἀνοιξης νέας! Γιατὶ στήν ἀγκαλιά σου
 κρατᾷς σὰ φυλαχτὸ τὸ Τίμιο Ξύλο,
 ποὺ σοῦ ἔφερε ἡ βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καὶ δὲν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
 νὰ σοῦ τὸ πάρῃ δίχως νὰ καῖ,
 ὦ Κύπρο, ἀπὸ τὸ θεῖο Περιστέρι
 τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο Ἑλληνική.

Εἰμ' εὐτυχῆς ποὺ σὲ εἶδα, ποὺ τὰ δῶρα
 ἔψαλλα τὰ κρυφὰ σου — Χελιδόνι! —
 καὶ πιὸ εὐτυχῆς ἂν θὲ νὰ ζῶ τὴν ὥρα
 τῆς Λευτεριάς σου, ποὺ ἔρχεται, σιμῶνει.

Περιοδικὸν «Νέα Ἑστία»

Σωτήρης Σκύτης

20. ΛΟΥΗΣ

Σπύρο, ὅχ τὰ βάρη τῆς καρδιάς σοῦ δίνω τὴν εὐκή μου.
 Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοὶ ποὺ τέτοιο παλικάρι
 μέσα στὰ σπλάχνα τους νὰ δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου·
 μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά ποὺ θὰ σὲ πάρῃ.

Τί μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια !
Μὲ σιχασιᾶς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
κι ἦτανε, Σπύρο μου, νὰ κλαῖς πού ἡ τόση καταφρόνια,
τὸ τόσο μῖσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἄξιζαν κομμάτι.

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδέρφια
μᾶς χύσατε παρηγοριᾶς μὲς στὶς πληγές μας λάδι·
μᾶς φαίνεται σὰ νὰ σκορποῦν στὸν οὐρανὸ τὰ νέφια,
σὰ νὰ προβάλλη ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στὸ σκοτάδι.

Μὰ δὲ σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μὲς στὸ χωριὸ νὰ μείνης,
δὲν πρέπει φτυάρια καὶ τσαπιά τὸ χέρι σου νὰ ἀγγίξῃ·
κατέβα ὡς τὴν Ἀθήνα μας Φραγκορωμιὸς νὰ γίνης
ἐδῶ δὲν τυραγνᾷ δουλεῖα μήτ' ἥλιος δὲ μαυρίζει.

Ἄσε τὴ γλώσσα τοῦ χωριοῦ καί, Σπύρο μου, ἐτοιμάσου
νὰ μάθης γλώσσα πού ὁμοφιές ἔχει πολλές καὶ κάλλη·
μᾶς ἔκανε τὴν πρώτη ἀρχὴ τὸ τηλεγράφημά σου. . .
Ἐλα, προσμένουν μ' ἀγκαλιὰ ὀρθάνοιχτη οἱ δασκάλοι.

Ὅμως τί λέω; Ἄν ἔρθουν νὰ σὲ γνωρίσουν ξένοι,
μὲ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νὰ μᾶς κακοντροπιᾶς.
Λούη! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, ὁ τόπος τὸ προσμένει,
νὰ ἀφήσης τὰ Ρωμαίικα καὶ Γαλλικὰ νὰ πιάσης.

Σπύρο, ἂν ποτὲ κανένας τους ὡς τὸ χωριὸ ξεπέση
ἀπ' τὴν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πῇ τὴν τσάπα σου ν' ἀφήσης,
ἀκούμπα ἐσὺ τὰ χέρια σου στὴν ἀτσαλένια μέση
καὶ καταδέξου μιὰ στιγμή νὰ τὸν παρατηρήσης.

Νιὸς θὰ ἔναι μὰ θ' ἀσπρολογοῦν τὰ λιγοστά μαλλιά του·
μὲ τὴ θωριά του σὰ φλουρί, μὲ χεῖλια πανιασμένα,
μ' ἄλαμπα μάτια καὶ τσιμπλιά, ματόφυλλα πεσμένα,
θὰ σοῦ μιλᾷ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοὴ θανάτου.

Καὶ πὲς του, ἂν θέλῃ μιὰ φορὰ κι αὐτὸς νὰ ζωντανέψῃ,
νὰ κάνῃ μέση σίδερο, πλεμόνια σὰ στούρνάρι,
ὡς ἔρθῃ, πὲς του, ὡς τὸ χωριὸ μαζί σου νὰ δουλέψῃ
μὲ τσάπα καὶ ξινάρι.

«Ταμπουράς καὶ Κόπανος»

Ἀλέξανδρος Παλλῆς

21. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τὸ πατρικό μας σπίτι, στὸ λιμάνι,
 πού γνώρισε δυὸ ὀλάκερους αἰῶνες,
 σὲ τέσσερες στεκότανε κολόνες
 παμπάλαιο ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ 'Οσμάνη.

Στὴ στέγη του ἂν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
 κυκλώπειο πάντα κι ἄτρεμον ἐφάνη·
 ψηλὰ οἱ ἁγιονορείτικες εἰκόνες
 μὲ τὸ ἱερὸ ὀλοτρόγυρα λιβάνι.

Κι ὅταν ἡ Μούσα ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦσε,
 καὶ τὰ φτερά κρατώντας ἀπλωμένα,
 τὸ χέρι μου καλόβουλη ὀδηγοῦσε,

ψηλώνανε οἱ κολόνες του ὀλοένα,
 νὰ πᾶνε ἀεροσάλευτο τὸ σπίτι
 στὸν ἑβδομο οὐρανὸ τοῦ 'Αποσπερίτη!

«Ὁ ἀνθισμένος δρόμος»

Στέφανος Δάφνης

22. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τὸ φτάσιμο

Θὰ βραδιάζη ἡ μέρα, ὅταν θὰ φτάνωμε
 στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ἁλώνια·
 θὰ φανοῦν λευκὰ τὰ χωριατόσπιτα
 πίσω ἀπὸ τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριὰ θ' ἀκούωνται ἄρنيῶν βελάσματα·
 βραδινὴ καμπάνα θὰ σημαίνει·
 στὴ βρυσούλα βόδια θὰ ποτίζωνται,
 θὰ καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θὰ βαθιανασαίνωμε στὸ διάβα μας
 μυρωδιὰ ἀπὸ στάχυα θερισμένα.

Θὰ μᾶς εὐχηθοῦν τὸ «καλῶς ἦρθατε»
 χέρια ἀπὸ τὸν κάματο ἀργασμένα.

Ἀπὸ τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξωμε
τῇ βαριά τῇ σιδερένια πόρτα.

β') Γ λ υ κ ο χ α ρ ά μ α τ α

Θὰ μᾶς ποῦν τὸ πρῶτο καλημέρισμα
πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
στὶς φωλιές τοῦ πύργου — πρῶτο σάλεμα
τῆς ζωῆς θὰ φτάση ἀπὸ τ' ἁλώνια.

Καὶ θὰ τρικυμίσουν τὶς ἀτάραχτες
τῶν βουνῶν πλαγιές, τὶς σμαραγδένιες,
οἱ φωνές, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ξύπνημα
τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τὶς ἔγνοιες.

Στ' οὐρανοῦ τὸ ρόδισμα κατάντικρυ
τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέματα
πρῶτο γλυκοχάραμα θὰ ἰδοῦνε.

γ') Τ ὸ τ ά μ α

Γλιστερὸ τὸ μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησούλα θὰ μᾶς φέρη
θὰ ζητᾷ σὲ σκίνων κλώνους μὲ τρεμόγελο
νὰ συγκρατηθῇ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

Κάτω ἀπὸ φτελιές ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
ἄγριο κλῆμα τὴ σκεπὴ τῆς θ' ἀποκρύβη.
Κι ἂν δὲν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τὸ σήμαντρο,
δὲν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανὸ καλύβι.

Ταπεινὴ, φτωχούλα, ἡ πίστη τὴ θεμέλιωσε
κι ἔχει γύρω εἰκόνες ἄτεχνα γραμμένες,
μὰ εἰν' ὁ Θεὸς ἐκεῖ κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

Στ' Ἅγιο Βῆμα ἔμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχὴ ἢ ψυχὴ μου ἀμίλητη θὰ λήη,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν καθὼς τό 'ταξα,
τὸ καντήλι ποὺ μερόνυχτα θὰ καίη.

δ') Τὰ πρωτοβρόχια

Μὲ τὰ πρωτοβρόχια θὰ ῥθουν τὰ μηνύματα
τοῦ χειμῶνα : τὸ ποτάμι θὰ θολώσῃ,
θὰ τριζοβολοῦν ξερὰ τὰ πλατανόφυλλα,
θὰ κρυώσῃ ἡ νύχτα καὶ θὰ μεγαλώσῃ.

Θὰ δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στὸ χῶμα ταίρια ταίρια,
θὰ καπνίζουν σφαλιστὰ τὰ χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θὰ σωπάσῃ ὁ τζίτζικας, κι ἔτοιμοτάξιδα
γι' ἄλλων τόπων ἀνοιξη, μακριὰ ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδυ βράδυ ὡς τὰ μεσοῦρανα θὰ χύνωνται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροί, τὰ χελιδόνια.

Ὡ χαρὰ μας ! τὸ χειμῶνα θὰ προσμένωμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιὲς νὰ φοβηθοῦμε:
τῆς ζωῆς μας τὸ στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τὴν ἀνοιξη ἄλλων τόπων δὲν ποθοῦμε !

«Θὰ βραδιάζῃ»

Γεώργιος Δροσίνης

23. ΦΩΝΕΣ

Ίδανικὲς φωνὲς κι ἀγαπημένες
ἐκείνων ποὺ πεθάναν, ἢ ἐκείνων ποὺ εἶναι
γιά μᾶς χαμένοι σὰν τοὺς πεθαμένους.

Κάποτε μὲς στὰ ὄνειρά μας ὁμιλοῦνε·
κάποτε μὲς στὴν σκέψη τὲς ἀκούει τὸ μυαλό.

Καὶ μὲ τὸν ἦχο των γιὰ μιὰ στιγμή ἐπιστρέφουν
ἦχοι ἀπὸ τὴν πρώτη ποίηση τῆς ζωῆς μας —
σὰ μουσική, τὴν νύχτα, μακρυνή, ποὺ σβήνει.

«Ποιήματα» τ. Α'

Κ. Π. Καβάφης

24. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Μαζεύτηκαν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ
 νὰ δοῦν τῆς Κλεοπάτρας τὰ παιδιά,
 τὸν Καισαρίωνα, καὶ τὰ μικρά του ἀδέρφια,
 Ἀλέξανδρο καὶ Πτολεμαῖο, ποὺ πρώτη
 φορὰ τὰ βγάζαν ἔξω στὸ Γυμνάσιο,
 ἐκεῖ νὰ τὰ κηρύξουν βασιλεῖς,
 μὲς στὴ λαμπρὴ παράταξη τῶν στρατιωτῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος — τὸν εἶπαν βασιλέα
 τῆς Ἀρμενίας, τῆς Μηδίας, καὶ τῶν Πάρθων.
 Ὁ Πτολεμαῖος — τὸν εἶπαν βασιλέα
 τῆς Κιλικίας, τῆς Συρίας, καὶ τῆς Φοινίκης,
 Ὁ Καισαρίων στέκονταν πιὸ ἐμπροστά,
 ντυμένος σὲ μετάξι τριανταφυλλί,
 στὸ στήθος του ἀνθοδέσμη ἀπὸ ὑακίνθους,
 ἡ ζώνη του διπλὴ σειρὰ σαπφείρων κι ἀμεθύστων,
 δεμένα τὰ ποδήματά του μ' ἄσπρες
 κορδέλλες κεντημένες μὲ ροδόχροα μαργαριτάρια.
 Αὐτὸν τὸν εἶπαν πιότερο ἀπὸ τοὺς μικροὺς,
 αὐτὸν τὸν εἶπαν Βασιλέα τῶν Βασιλέων.

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐννιωθὰν βέβαια
 ποὺ ἦσαν λόγια αὐτὰ καὶ θεατρικά.

Ἀλλὰ ἡ μέρα ἦτανε ζεστὴ καὶ ποιητικὴ,
 ὁ οὐρανὸς ἓνα γαλάζιο ἀνοιχτό,
 τὸ Ἀλεξανδρινὸ Γυμνάσιον ἓνα
 θριαμβικὸ κατόρθωμα τῆς τέχνης,
 τῶν αὐλικῶν ἡ πολυτέλεια ἔκτακτη,
 ὁ Καισαρίων ὅλο χάρις κι ἔμορφιὰ
 (τῆς Κλεοπάτρας υἱός, αἶμα τῶν Λαγιδῶν).
 κι οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἔτρεχαν πιά στὴν ἑορτή,
 κι ἐνθουσιάζονταν, κι ἐπευφημοῦσαν
 ἑλληνικά, κι αἰγυπτιακά, καὶ ποιοὶ ἑβραϊκά,

γοητευμένοι με τ' ὠραίο θέαμα —
μ' ὅλο πού βέβαια ἤξευραν τί ἄξιζαν αὐτά,
τί κούφια λόγια ἦσαν αὐτὲς οἱ βασιλεῖς.

«Ποιήματα» τ. Α'

Κ. Π. Καβάφη;

25. ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἦχῃστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τὴ χώρα, πέρα ὡς πέρα. . .
Βογκῆστε, τύμπανα πολέμου. . . Οἱ φοβερὲς
σημαῖες, ξεδιπλωθῆτε στὸν ἀέρα!

Σ' αὐτὸ τὸ φέρετρο ἀκουμπᾷ ἡ Ἑλλάδα! Ἐνα βουνὸ
μὲ δάφνες ἂν ὑψώσουμε ὡς τὸ Πήλιο κι ὡς τὴν Ὅσσα,
κι ἂν τὸ πυργώσουμε ὡς τὸν ἔβδομο οὐρανὸ,
ποιὸν κλεῖ, τί κι ἂν τὸ πῆ ἡ δικιά μου γλώσσα;

Μὰ Ἐσύ, Λαέ, πού τὴ φτωχή Σου τὴ μιλιά,
Ἦρωας, τὴν πῆρε καὶ τὴν ὕψωσε ὡς στ' ἀστέρια,
μεράσου τώρα τὴ θεϊκὴ φεγγοβολιά,
τῆς τέλειας Δόξας Του, ἀναστήκωσ' Τον στὰ χέρια

γιγάντιο φλάμπουρο, κι ἀπάνω κι ἀπὸ μᾶς
πού Τὸν ὑμνοῦμε, μὲ καρδιά ἀναμμένη,
πὲς μ' ἓνα μόνο ἀνασασμόν: «ὁ Παλαμᾶς!»,
ν' ἀντιβογκήσῃ τ' ὄνομά Του ἡ Οἰκουμένη!

Ἦχῃστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τὴ χώρα, πέρα ὡς πέρα. . .
Βογκῆστε, βούκινα πολέμου! . . . Οἱ ἱερὲς
σημαῖες, ξεδιπλωθῆτε στὸν ἀέρα!

Σ' αὐτὸ τὸ φέρετρο ἀκουμπᾷ ἡ Ἑλλάδα! Ἐνας λαός,
σηκώνοντας τὰ μάτια του, τὴ βλέπει·
κι ἀκέραιος φλέγεται ὥσπερ τ' ἄδυτο ὁ Ναός,
κι ἀπὸ ψηλὰ νεφέλῃ Δόξας Τον ἐσκέπει.

Τί πάνωθέ μας, ὅπου ὁ ἄρρητος παλμός
τῆς αἰωνιότητος ἀστράφτει, αὐτὴ τὴν ὥρα
’Ορφέας, ’Ηράκλειτος, Αἰσχύλος, Σολωμός
τὴν ἅγια δέχονται ψυχὴ τὴν τροπαιοφόρα,

πού, ἀφοῦ τὸ Ἔργο της θεμέλιωσε βαθιὰ
στὴ γῆν αὐτὴν μὲ μιὰν ἰσόθεη Σκέψη,
τὸν τρισμακάριο τώρα πάει ψηλὰ τὸν Ἰακχο
μὲ τοὺς ἀθάνατους θεοὺς γιὰ νὰ χορέψῃ.

Ἦχῃστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
δονῇστε σύγκορμη τὴ χώρα, πέρα ὡς πέρα. . .
Βόγκα, Παίανα! Οἱ σημαῖες οἱ φοβερές,
στῆς Λευτεριᾶς ξεδιπλωθῇτε τὸν ἀέρα!

«Ἀπκντα» τ. Ε'

Ἄγγελος Σικελιανός

26. Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΣΙΝΗΣ

Ἀσίνην τε. . .

ΙΛΙΑΔΑ

Κοιτάξαμε ὅλο τὸ πρωὶ γύρω - γύρω τὸ κάστρο
ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ἴσκιου ἐκεῖ πού ἡ θάλασσα
πράσινη καὶ χωρὶς ἀναλαμπή, τὸ στήθος σκοτωμένου παγονιοῦ
μᾶς δέχτηκε ὅπως ὁ καιρὸς χωρὶς κανένα χάσμα.
Οἱ φλέβες τοῦ βράχου κατέβαιναν ἀπὸ ψηλὰ
στριμμένα κλήματα γυμνὰ πολύκλωνα ζωντανεύοντας
στ' ἄγγιγμα τοῦ νεροῦ, καθὼς τὸ μάτι ἀκολουθώντας τις
πάλευε νὰ ξεφύγῃ τὸ κουραστικὸ λίκνισμα
χάνοντας δύναμη ὀλοένα.

Ἄπο τὸ μέρος τοῦ ἡλίου ἓνας μακρὺς γιάλος ὀλάνοιχτος
καὶ τὸ φῶς τρίβοντας διαμαντικά στὰ μεγάλα τεῖχη.
Κανένα πλάσμα ζωντανὸ τ' ἀγριοπερίστερα φευγάτα
κι ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης ποὺ τὸν γυρεύουμε δυὸ χρόνια τώρα
ἄγνωστος λησμονημένος ἀπ' ὅλους κι ἀπὸ τὸν Ὀμηρο
μόνο μιὰ λέξη στὴν Ἰλιάδα κι ἐκείνη ἀβέβαιη
ριγμένη ἐδῶ σὰν τὴν ἐντάφια χρυσὴ προσωπίδα.
Τὴν ἄγγιζες, θυμᾶσαι τὸν ἦχο της ; κούφιο μέσα στὸ φῶς
σὰν τὸ στεγνὸ πιθάρι στὸ σκαμμένο χῶμα·
κι ὁ ἴδιος ἦχος μὲς στὴ θάλασσα μὲ τὰ κουπιά μας.
Ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης ἓνα κενὸ κάτω ἀπ' τὴν προσωπίδα
παντοῦ μαζί μας παντοῦ μαζί μας, κάτω ἀπὸ ἓνα ὄνομα :
« Ἀσίνην τε. . . Ἀσίνην τε. . . »

καὶ τὰ παιδιά του ἀγάλματα
κι οἱ πόθοι του φτερουγίσματα πουλιῶν, κι ὁ ἀγέρας
στὰ διαστήματα τῶν στοχασμῶν του καὶ τὰ καράβια του
ἀραγμένα σ' ἄφαντο λιμάνι·
κάτω ἀπ' τὴν προσωπίδα ἓνα κενό.

Πίσω ἀπὸ τὰ μεγάλα μάτια τὰ καμπύλα χεῖλια τοὺς βοστρύχους
ἀνάγλυφα στὸ μαλαματένιο σκέπασμα τῆς ὑπαρξῆς μας
ἓνα σημεῖο σκοτεινὸ ποὺ ταξιδεύει σὰν τὸ ψάρι
μέσα στὴν αὐγινὴ γαλήνη τοῦ πελάγου καὶ τὸ βλέπεις:
ἓνα κενὸ παντοῦ μαζί μας.
Καὶ τὸ πουλὶ ποὺ πέταξε τὸν ἄλλο χειμῶνα
μὲ σπασμένη φτερούγα
σκήνωμα ζωῆς,
κι ἡ νέα γυναίκα ποὺ ἔφυγε νὰ παίξει
μὲ τὰ σκυλόδοντα τοῦ καλοκαιριοῦ
κι ἡ ψυχὴ ποὺ γύρεψε τσιρίζοντας τὸν κάτω κόσμον
κι ὁ τόπος σὰν τὸ μεγάλο πλατανόφυλλο ποὺ παρασέρνει ὁ χεῖ-
μαρρος τοῦ ἡλίου
μὲ τ' ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ τὴ σύγχρονη θλίψη.

Κι ὁ ποιητὴς ἀργοπορεῖ κοιτάζοντας τὶς πέτρες κι ἀναρωτιέται
ὕπάρχουν ἄραγε

ανάμεσα στὶς χαλασμένες τοῦτες γραμμές τὶς ἀκμές τὶς αἰχμές
 τὰ κοῖλα καὶ τὶς καμπύλες
 ὑπάρχουν ἄραγε
 ἐδῶ ποὺ συναντιέται τὸ πέρασμα τῆς βροχῆς τοῦ ἀγέρα καὶ τῆς
 φθορᾶς
 ὑπάρχουν, ἡ κίνηση τοῦ προσώπου τὸ σχῆμα τῆς στοργῆς
 ἐκείνων ποὺ λιγότεψαν τόσο παράξενα μὲς στὴ ζωὴ μας
 αὐτῶν ποὺ ἀπόμειναν σκιές κυμάτων καὶ στοχασμοὶ μὲ τὴν
 ἀπεραντοσύνη τοῦ πελάγου
 ἢ μήπως ὄχι δὲν ἀπομένει τίποτε παρὰ μόνο τὸ βάρος
 ἡ νοσταλγία τοῦ βάρους μιᾶς ὑπαρξῆς ζωντανῆς
 ἐκεῖ ποὺ μένουμε τώρα ἀνυπόστατοι λυγίζοντας
 σὰν τὰ κλωνάρια τῆς φριχτῆς Ἰτιάς σωριασένα μέσα στὴ διάρ-
 κεια τῆς ἀπελπισίας
 ἐνῶ τὸ ρέμα κίτρινο κατεβάζει ἀργὰ βοῦρλα ξεριζωμένα μὲς στο
 βοῦρκο
 εἰκόνα μορφῆς ποὺ μαρμάρωσε μὲ τὴν ἀπόφαση μιᾶς πίκρας παν-
 τοτινῆς.
 Ὁ ποιητὴς ἓνα κενό.

Ἄσπιδοφόρος ὁ ἥλιος ἀνέβαινε πολεμώντας
 κι ἀπὸ τὸ βάθος τῆς σπηλιάς μιὰ νυχτερίδα τρομαγμένη
 χτύπησε πάνω στὸ φῶς σὰν τὴ σαῖτα πάνω στὸ σκουτάρι:
 «Ἀσίνην τε Ἀσίνην τε. . .» Νά ἔταν αὐτὴ ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης
 ποὺ τὸν γυρεύουμε τόσο προσεχτικὰ σὲ τούτῃ τὴν ἀκρόπολη
 γγίζοντας κάποτε μὲ τὰ δάχτυλά μας τὴν ἀφή του πάνω στὶς
 πέτρες.

«Ποιήματα»

Γιώργος Σεφέρης

27. ΠΛΟΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

Ἀπάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ὁ ἥλιος τὴν ἡμέρα,
 καὶ τὴ νύχτα εἶναι εἴτε τ' ἄστρα, εἴτε τὸ φεγγάρι.
 Κάτω, σικιές, ἐλιές, ἀμπέλια. Κάτι Κυπαρίσσια,

ἀγκάθια καὶ χῶμα πολύ. Διάμεσα δὲ τοῦ ἐλαττωματικοῦ αὐτοῦ πρασίνου, ξανοίγει τὸ μπουγάζι, γαλανὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἀπάνω ἀπ' ὅλα, ἐχτὸς τοῦ ἥλιου ἢ τῶν οὐράνιων σωμάτων, εἶναι ἀπλωμένη ἡσυχία μεγάλη. Ἀπὸ ἡχους ἢ φωνῆς, μονάχα ζῶων ἀντηχᾶνε ἢ ἐντόμων εἰς τὴ νύχτα. Σὲ κάθε εἶδος φυτείας ἀντιστοιχεῖ καὶ μιὰ φωνή. Φωνὴ Ὀνου, λογουχάρη, ἀντιστοιχεῖ στὰ κυπαρίσσια. Φωνὴ Κουκουβάγιας, στὶς ἐλιές. Κοκόρου, πάλι στὶς ἐλιές. Κούρκου, Σφήκας, στ' ἀγκάθια ἢ στὰ σταφύλια. Ἀλλὰ τοῦ Γρύλου ἀντιστοιχεῖ σὲ ὁλόκληρο τὸ σκότος: τόσο ξεχωριστὰ σπουδαία εἶναι ἐτούτῃ ἢ φωνή.

Διάμεσα ὅλων αὐτῶν τῶν ποικιλιῶν, παρεμβάλλεται τὸ μπουγάζι μὲ τὰ γαλανά. Ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ χαρὰ δοκιμάζει ὁ κάτοικος τῆς μακάριας αὐτῆς παραλίας, ὅταν βλέπη νὰ περνᾶνε, εἴτε πηγαίνοντας, εἴτε γυρνώντας, βαπόρια, βαπόρια, πάρα πολλὰ βαπόρια. Τελειωμὸ δὲν ἔχει αὐτὴ τους ἢ λιτανεία. Ἀλλὰ εἶναι πολὺ ὥραϊα αὐτὰ τὰ βαπόρια. Καθὼς καπνίζουν, ἀπλώνεται ὁ καπνὸς τους ἀπάνω στὸν ὀρίζοντα, ἄλλοτε μαῦρος, ἄλλοτε σταχτής. Ἐκτὸς τοῦ καπνοῦ, τὰ πλοῖα ἐκεῖνα σφυρᾶνε: τὸ καθένα σφυραίνει μὲ τρόπο δικό του. Δίκαια ζητάει ὁ καθένας νὰ μάθῃ ποιά εἶναι τέλος πάντων ὅλα αὐτὰ τὰ πλοῖα: τίνα τὰ ὀνόματά των. Ἰδοὺ τα, εἶναι ἡ Τρίγλια, ἡ Γόησσα, ἡ Χρυσώ, τὸ Μανάκι, εἶναι ἡ Φτερωτή, ἡ Ἰωάννα, ὁ Κεραυνός, τὸ Ὑδράκι. Ἐλπίζω νὰ μὴν ξεχάσθηκε κανενοῦ ἢ ἀπαρίθμηση, θάταν δραματικὰ λυπητερό. Ξαπλώνεσαι λοιπὸν ἐκεῖ ἀφ' ὕψηλοῦ, καὶ δίνουν μεγάλη χαρὰ νὰ τὰ βλέπῃς νὰ περνοῦν, νὰ τ' ἀκοῦς νὰ σφυρᾶνε. Τὶς ἄγονες ὥρες ὀρισμένων νυχτῶν, ποὺ δὲν περνᾶνε τὰ καράβια, ξανοίγουν γύρω γύρω τὰ γριγριά, μὲ φῶτα πολλῆς δυνάμεως, γιὰ τὸ ψάρεμα. Κι ἡ νέα τούτῃ ἢ ἡδονή, σὲ κάνει τότε νὰ ξεχνᾷς

τὴν ἔλλειψη τῆς ἄλλης.

Πολύ κοντὰ στὴ θάλασσα,
πρὸς τὶς ἀμμουδιές, εἶναι ὁ Ἄι - Βασίλης.
Περίφημο ἐκκλησάκι γιὰ περίπατο, τὴν ὥρα
πού βραδιάζει τόσο, ὥστε νὰ δίνη ἐνδιαφέρον
ἡ περιδιάβαση τῆς ωραίας ὥρας καὶ τῆς τοποθεσίας.
Πόσες ἀναμνήσεις δὲν θάναί ἐκεῖ βαλμένες.
Βέβαια πολλές. Τὸ αἰσθάνεσαι.

Ἐσχάτως, μεταξὺ
τῶν βαποριῶν ἔπαψε νὰ περνᾷ τὸ ἓνα,
Ἔπαψε, γιατί πνίγηκε μιὰ νύχτα ἐκεῖ πρὶ ἐξω.
Μαζί κι ὁ Καπετάνιος, κι ὅλοι. Τίποτε δὲν ἔμεινε.
Εἶχε, βλέπετε, πιάσει μιὰ φουρτούνα πρωτοφανής,
γέρικο τὸ σκαρί, πῶς ν' ἀντέξει τὸ μαῦρο.
Ἀπόμειναν ὅμως ὅλα τ' ἄλλα εὐτυχῶς. Ἄν πάλι
μᾶς πνίγονταν κι ἐκεῖνα ἓνα ἓνα,
καθὼς εἶναι συχνὰ τὰ θαλάσσια πεπρωμένα,
τότε διαμιᾶς,
τί μονοτονία μεγάλη στοῦ μπουγάζι.
Θὰ ἦταν περίπτωση νὰ σηκωθῆς νὰ φύγης.
Ἄλλὰ πῶς; — Ὁχι. ὅμως. Γιατί μιὰ μέρα
ξαφνικὰ βγῆκαν ὅλα τὰ γύρω πολὺ παραλλαγμένα.
Ἄρκεσε νὰ ῥθῃ ἡ πρώτη θεωρία τοῦ φθινοπώρου,
καὶ τὰ παράλλαξε ὅλα. Ἀποδιώχθηκε καὶ νάρκη
θερινή, κι ὅλη ἡ ἐκτεταμένη παράλυση,
πού διαγράφεται στοὺς παραπάνω στίχους
μὲ τόσο μόχθο κι ἰδρώτα, γιὰ νὰ βγῇ
σὰν τὸ ἐσώτατο, τὸ Νέο Φεγγάρι, ὁλόδροση,
ἡ γοητεία τῆς ἀπλωμένης συννεφιάς,
τῆς βορινῆς ἀνταύγειας τοῦ Χειμῶνα,
ὅπου δὲν ἔχουν πέραση οἱ ἀτονίες.

Θὰ μένῃ ἀπάνω ἀπ' ὅλα ἴσως πάντα ὁ Ἥλιος,
ἀλλὰ καλύφθηκε γιὰ καλὰ. Καὶ εἶναι τοῦτο
πρόοδο πολὺ μεγάλη.

«Ἐκλογή» τ. Β'

Τ. Κ. Παπατσώνης

28. ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ

Θολὰ τ' ἀστέρια μὲς στὴ στέρνα,
 ἢ στέρνα μὲς στὴ μέση τῆς παλιᾶς αὐλῆς,
 σὰν τὸν καθρέφτη τῆς κλεισμένης κάμαρας.

Γύρω στὴ στέρνα κάθονται τὰ περιστέρια,
 ἄκρη ἄκρη στὸ φεγγάρι οἱ ἀσβεστωμένες γλάστρες,
 γύρω γύρω στὴν πληγὴ μας τὰ τραγούδια μας.

«Ποιήματα» τ. Α'

Γιάννης Ρίτσος

29. ΜΑΝΑ ΚΑΙ ΓΙΟΣ (1940)

Στῆς ἱστορίας τὸ διάσελο ὄρθιος ὁ γιὸς πολέμαγε
 κι ἡ μάννα κράταε τὰ βουνά, ὄρθιος νὰ στέκη ὁ γιὸς της,
 μπροῦτζος, χιόνι καὶ σύννεφο. Κι ἀχολόχαγε ἡ Πίνδος
 σὰ νὰ ᾗε ὁ Διόνυσος γιορτῇ. Τὰ φαράγγια κατέβαζαν
 τραγούδια κι ἀναπνέδαγαν τὰ ἔλατα καὶ χορεύαν
 οἱ πέτρες. Κι ὅλα φώναζαν: «Ἰ τ ε π α ἰ δ ε ς Ἑ λ λ ἦ ν ω ν...»
 Φωτεινὲς σπάθες οἱ ψυχὲς σταύρωναν στὸν ὀρίζοντα,
 ποτάμια πισωδρομίζαν, τάφοι μετακινιόνταν.

Κι οἱ μάννες τὰ κοφτὰ γκρεμνὰ σὰν Παναγιῆς τ' ἀνέβαιναν.
 Μὲ τὴν εὐκὴ στὸν ὠμο τους κατὰ τὸ γιὸ παγαίναν
 καὶ τὶς ἀεροτραμπάλιζε ὁ ἄνεμος φορτωμένες
 κι ἔλυνε τὰ τσεμπέρια τους κι ἔπαιρνε τὰ μαλλιά τους
 κι ἔδερνε τὰ φουστάνια τους καὶ τὶς σπαθοκοποῦσε,
 μ' αὐτὲς ἀντροπατάγανε, ψηλά, πέτρα τὴν πέτρα
 κι ἀνηφορίζαν στὴ γραμμὴ, ὅσο ποῦ μὲς στὰ σύννεφα
 χάνονταν ὀρθομέτωπες ἢ μιὰ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη.

«Ποιήματα»

Νικηφόρος Βρεττάκος

30. [ΨΗΛΑ Μ' ΕΝΑΝ ΠΥΡΣΟ...]

XVIII

Ψηλά μ' ἔναν πυρσὸ ἀπὸ στάχνα ἢ λεβεντιά
Προχωρεῖ μὲς στὰ κύματα καὶ τραγουδάει:

ὦ παιδιά ποῦ μὲ νιώθετε — πατριωτάκια τοῦ ἥλιου
Μὲ βέργες καὶ παράξενα πουλιὰ στὰ χέρια
Μὲ χλοορὲς καρδιὲς καὶ μάτια καθαρά
Ποῦ ἀκοῦτε ἀπὸ τὶς παραλίες τὴν ἀνατολὴ νὰ βουίζει
Ζεσταίνοντας στὴν ἀγκαλιά σας ἕνα φῶς ἀπέραντο
Ἀπὸ τὴν ἄκρη τ' οὐρανοῦ ὡς τὸ βάθος τῆς καρδιάς
Μὲ πείσμα πορφυρὸ — πατριωτάκια τοῦ ἥλιου
Ποῦ λέτε: ὁ μόνος δρόμος εἶναι ἡ ἀνατολή!

Τῆς ἐλιάς καὶ τῆς συκιάς καὶ τοῦ κυπαρισσιοῦ
Τῶν ἀμπελιῶν τῶν ξεροπόταμων καὶ τῶν μεγάλων τρούλων
Ἢ γῆ ἀκουμπάει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά στὴν ὄχθη τῶν ὀνείρων σας
Ἀκοῦστε με εἶμαι ἀπὸ τοὺς δικούς σας δῶστε μου ἕνα χέρι
Ποῦ ν' ἀγαπάτῃ μεμιάς νὰ κόβῃ τὰ δλόκληρα ὄνειρα
Νὰ κολυμπάτῃ ἐλεύθερα στὰ νιάτα τῶν νεφῶν.

Ἢ γῆ μιλάει κι ἀκούγεται ἀπ' τὸ ρίγος τῶν ματιῶν.

«Ἥλιος ὁ Πρῶτος»

Ὀδυσσεύς Ἑλύτης

31. ΝΕΟΤΗΤΑ ΔΥΣΚΟΛΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τί θὰ κάνουν οἱ νεώτατοι, οἱ ὠραῖοι,
μὲ τὴν τραγικὴν ἐφηβεία,
ραγισμένο κρύσταλλο τῆς ψυχῆς,
ἀφανισμένο λουλούδι, ἄγουρο χαλασμένο καρπὸ,
κίτρινο τῆς αὐγῆς χρῶμα μελαγχολικό;
Ἀρχίζει μέρα συννεφιασμένη,
μ' ἀδιέξοδον οὐρανό, βαρὺ, φορτωμένο
καταιγίδες φανερὲς κι ὕπουλες.

Τί θὰ κάνουν ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν
τὰ ὠραῖα, τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα μάτια
τῆς νεότητος καθαρὰ κι ἀμετάπειστα;

Τὰ κλειστὰ βλέφαρά του, πολὺ σκιερά,
τῆς μονήρους ἀμαρτίας σημάδι,
ἔμοιαζαν φτερὰ πεταλούδας πελώριας,
ὅμως νυχτερινῆς, δίχως τὰ λαμπρὰ χρώματα.
Τοῦ ἄλλου τὸ ἄγριο σχεδόν, ὅμως τόσο γλυκό,
καστανὸ ἀνοιχτό, βλέμμα λαμπρό,
ὅπως τῶν ἀγριμιῶν μ' ἀθωότητα,
ἀγνότητα κι ἀπορία γεμάτο,
ὕστερα δῆθεν ἀδιαφορία, ὕστερα
περηφάνειαν ὀδυνηρή. . .

Τί θὰ κάνουν
οἱ ἔφηβοι, ὅταν τόσο πολὺ
γνωρίζουν καὶ δὲν μποροῦν νὰ ἐλπίζουν,
καθὼς ἀρχиноῦν τὴ ζωὴ ;

Λαχταρᾷ οὐρανό, καθαρὸ φῶς
καὶ στὸν γαλάζιο πόντο ν' ἀρμενίσουν
ἐλεύθεροι νὰ πιστέψουν ζητοῦν
στὴν ἀνθρώπινη δύναμή τους ἀκέρια.
Τοὺς ἔταξαν τὴν πλήρη ἐλευθερία,
ἡ θυσία τοῦ αἵματος νὰ πληρωθῇ.
Πιὸ βαρεῖα ἢ δουλειὰ τοὺς δένει
κι ἡ προσπάθεια ποὺ αὐξάνει ἐπίπονη,
δὲν ἀφήνει τὸ ἄνθισμα εὐτυχίας καλῆς.
Οἱ πιὸ καθαροὶ πόθοι ἄσπρα περιστέρια,
σκληρωμένα χτυπιοῦνται, λαβώνονται ἀπάνθρωπα.
Τί ξέρουν αὐτοὶ καὶ δὲν μιλοῦν;
Ποιὰ σκληρότητα ἔμαθαν;
'Ο Ἀχιλλεὺς κι οὗτ' ὁ Ὀδυσσεὺς
δὲν ξεκινοῦν στοὺς πολέμους, πιστεύοντας
στοὺς ὠραίους, κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους θεούς.

Στὰ μαρμαρένια γυμνάσια τῆς ἄσπογης καλλονῆς
 δὲν μπορεῖ ἀπ' τοὺς ἐφήβους κανεῖς,
 ἀπληστος γιὰ τῆς ζωῆς τὸ λαμπρὸ μυστικό,
 νὰ μιλήσῃ περήφανα, τὸν ἄκαμπτο
 νὰ ὑμνήσῃ, τῆς ἀρετῆς τῶν ἰδεῶν, γέροντα.

Κανεῖς δὲν περιμένει,
 ἔχασε τὴν δόξα τῆς ἡ χαρὰ τῆς ἀναμονῆς,
 τὸν ἄσπιλο τῆς κόρης ἔρωτα, ὄνειρο ἀπείραχτο
 νὰ χαρίζῃ τὸ μήνυμα ἄλλης ζωῆς.

Τί θὰ κάνουν οἱ νεώτατοι,
 ὅταν τὸ ξεγέλασμα τῆς ὁρμῆς,
 δὲν γίνεται ἀπαράμιλλη ὀπτασία ;
 "Όταν, πρὶν ἀρχίσουν τῆς ζωῆς
 τὴν τυραννικὴν δοκιμασία, γνωρίζουν
 τὸ τέρμα κλειστό, τὴν περιπέτεια δίβουλη;
 "Όταν τόσο γνωρίζουν, ποὺ δὲν ἐλπίζουν
 στὴν ἐξοχὴ νίκη τῆς ἀρετῆς.

"Αγγελος δὲν φαίνεται κανεῖς,
 τῆς πικρίας τὸ ποτήρι νὰ τοῦ προσφέρῃ.
 Μονάχος ὁ ἐφηβος θὰ τὸ φέρῃ
 στὰ πικρά, σιωπηλὰ χεῖλη του,
 ὅπου κανένας λόγος προσευχῆς,
 προσφυγῆς δὲν ἀνθεῖ, δὲν καλεῖ τὸν πατέρα,
 τὴ στιγμή τῆς φριχτῆς δοκιμῆς,
 τῆς ἀμείλιχτης μοναξιᾶς, τῆς ἀπιστίας,
 τῆς πρὸ μεγάλης δοκιμασίας τοῦ ἀνθρώπου.

«Τὰ Ποιήματα» τ. Α'

Ζωὴ Καρέλλη

32. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
 στὸν τόπο ποὺ σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλικάρι!
 Πανάλαφος ὁ ὕπνος σου· τοῦ 'Απρίλη τὰ πουλιά

σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνει
ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
Ἐρῆ στιγμή. Σάν πιὸ πλατιά τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
σάν πιὸ κοντά!

«Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά»

Κωστής Παλαμᾶς

33. ΧΙΜΑΡΑ

Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους

ΣΟΛΩΜΟΣ «Οἱ Ἐλευθεροὶ Πολιορκημένοι»

Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄς τὴν κρυφομηνᾶτε
τὴν ἀνοιξη ἀπὸ τώρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοϋπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

Ἄς εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
ἀπὸ ἓνα ρήγα πόνο
ποὺ ἀπάνου σὲ χαλάσματα μαστόρεψε καὶ σταίνει
τὸ μαῦρο του τὸ θρόνο.

Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά! Ὁ οὐρανὸς θολώνει,
νά! τοῦ Φλεβάρη ἡμπόρα
σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μὲ τ' ὄψιμο τὸ χιόνι,
πλάση λευκὴ ἀνθοφόρα.

Ἄς κλαίῃ καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιᾶς παρηγοριά, τῆς χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τὸ τραγούδι.

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος ; Ἄλλος δὲν εἶναι ἀγώνας ;
Ἑλλήνων ἱεροὶ λόχοι,
γιά ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιώνας*;
Ἡ δάφνη ἀμάραντη; — Ὅχι!

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπάτε, χαροκόποι!
 Ώ σπαθωτή κιθάρα
 τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστά στην κρύαν Εύρώπη,
 κορόνα τή Χιμάρα !

Κιθάρα μου, ανυπόταχτη ψυχή, οί καιροί και οί τόποι
 πάντα ύποταχτικοί σου,
 φῶς πάρε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, νύχτα ἀπὸ τὴ Ροδόπη,
 καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

Στὰ χιμαριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
 τ' ἄγρια συντρώφεψέ τα,
 με τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ με τ' ἀστροπελέκια
 τὴν ἄγια γῆ χαιρέτα.

Γειά σας χαρά σας, Βασιλιά νικητή, Κυβερνήτη*
 με τὴν τρανὴ τὴ γνώμη !
 Θυσίας βωμός! Ἐκεῖ πετῶ, φτερά με πᾶν πετρίτη,
 ἑμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο! τοὺς πρέπει νὰ εἶναι δοῦλοι,
 στὸν ἄρπαγα τρομάρα !
 Ἡ Ἑλλάδα ποῦ; Στὴν Ἥπειρο. Δόξα στὸ Κακοσοῦλι,
 νίκη σ' ἐσέ, Χιμάρα !

Τὰ Γιάννενα ὀνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
 βουβὴ ἡ Θεσσαλονίκη,
 ἡ Ἀθὴνα ξεφαντώνει... Ποιὸς βογκάει σὰ νὰ πεθαίνει ;
 —Χιμάρα, ὀλόρθη! Οἱ λύκοι.

«Βωμοί», 14 τοῦ Φλεβάρη 1914

Κωστής Παλαμᾶς

34. ΠΑΤΡΙΔΕΣ

α') Πάτρα

Ὅπου βογκάει τὸ πολυκάραβο λιμάνι
 ἀπ' ἄγριο κύμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
 καὶ δὲ θυμᾶται μήτε σὰν ὀνείρου πλάνη
 τὰ πρωτινὰ μετὰξια τῆς τὰ πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τώρα
τὸ κάστρο της φορεῖ, παλαιικὸ στεφάνι,
δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπὸ τὴν ὥρα
ποῦ τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσάνοι.

Ἔνα βουνὸ ἀπὸ πάνω της ἀγρυπνοστέκει,
κι ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἄερα
βαθιά, κι ὁ ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει·

αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ μάτια μου στὴ μέρα,
κι ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ ὀνείρου πλέκει
γλυκιά, μισοσβησμέν' εἰκόνα, μιὰ μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στὴ νησόσπαρτη λίμνη ποῦ τὸ μαῖστράλι
ἀπὸ θαλασσινὴ δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τὸ φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοῖρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριάς μὲ τὴ Νοτιά, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σὲ μάχη μὲ τὴ ρήχη βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μὲς στοῦ πελάγου τὸν καταποτήρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τὸ ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τὰ ὕψη
σὰν ἀπὸ πύργου δῶμα, δέσποινα ἡ Σελήνη
στὰ ὀλόστρωτα νερά τὴν ὄψη της θά σκύψη·

μὰ τὴν ἀθῶα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνην
καὶ πουθενὰ δὲ γνώρισα· μόνο τὴ θλίψη·
καὶ τὴ σπῖθα τοῦ νοῦ ποῦ μιὰ φωτιά ἔχει γίνει.

γ') Ἀθήνα

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὀλοῦθε ἡλίου ἀχτίνα,
καὶ κάτι ὀλόγυρα σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνὸς Ὀλύμπου ἡ θεία Πεντέλη.

Στὴν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
 στὰ σπλάχνα, ἀντὶ θνητοὺς θεοὺς κρατᾷ ἡ Κυβέλη*
 μενεξεδένιο αἷμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
 κάθε ποὺ τὴ χτυποῦν τοῦ δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιάς ἐδῶ ναοὶ καὶ οἱ κάμποι·
 ἀνάμεσα στὸν ὄχλο ἐδῶ ποὺ ἀργοσαλεύει
 καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπη,

ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῇ καὶ βασιλεύει
 χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
 τὸ νιώθω· μὲ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') Ἑ λ λ α δ α

Ἡ Ρούμελ' εἶναι μιὰ κορόν' ἀπὸ ρουμπίνι
 κι εἶν' ὁ Μοριάς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα,
 κι ἐφτάδιπλο τὰ Ἐφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
 νεράιδα εἶν' ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἡπειρο γελάει κι ἐκείνη,
 κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξανθὴ ὁμορφάδα·
 κρυμμένη στὴν πολὺπαθη τῇ Ρωμιόσυνῃ
 σὰ νὰ ξανοίγω τῇ βασίλισσα Ἑλλάδα.

Ἀκόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
 κι ἀπ' τῶν αἰώνων τοὺς καημοὺς κι ἀπὸ τὰ πάθη
 τοῦ Διγενῆ ἡ πνοὴ παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη·
 καὶ μὲς στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τὰ βάθη
 ἀκόμ' ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνι*.

2

Ἀπὸ τὸ Δούναβη ὡς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
 κι ἀπὸ τ' Ἀκροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
 διαβαίνει, πότε σὰν τῆς θάλασσας Γοργόνα*,
 πότε σὰν ἄγαλμ' ἀπὸ μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾷς τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν Ἑλικῶνα
καὶ πότε ὀρμαῖς μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
καὶ μὲς στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα.

Ἐδῶ ἱερὸς ὁ Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι*
κι ὁ λευκοπάρθενος χορὸς τῶν κληφύρων
προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καὶ πέρ' ἀστράφτουν τὰ ζαφεῖρια τῶν Βοσπόρων,
κι ἀπ' τὴ Χρυσόπορτα* περνώντας ἀλαλάζει
ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν αὐτοκρατόρων.

«Ἀσάλευτη Ζωή»

Κωστής Παλαμᾶς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

35. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καὶ δὲν πιστεύω πῶς θεὸς νὰ πεθάνω,
ἂν καὶ μὲς στὸ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νὰ κάνω,
γιὰ νὰ μὴ μὲ τύπτῃ ἡ συνείδησίς μου.

Ποιὸς γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει ;
ἐνῶ πᾶς στὸ δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη !
ἄμαξά ἢ κάρο σὲ καταπλακώνει
κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στὴ θανή μου ὕμνους νὰ μὴ γράψῃ,
οὔτε δάκρυ θέλω νὰ χυθῇ κανένα
κι οὔτε αὐτὸς ἀκόμη θέλω νὰ μὲ κλάψῃ
ποὺ ἐλπίζει ψῆφο νὰ ᾿χῃ κι ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Ο ὕ ε σ τ μ ί ν σ τ ε ρ* θέλω νὰ μὲ θάψουν,
ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίνη,
ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἅς μοῦ σκάψουν
κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ἅς μείνῃ.

Κανείς φίλος λόγο νά μὴ μ' ἀπαγγείλῃ,
 κι ἂν στὸ νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσῃ,
 νὰ τὸν σακατέψουν στὶς σβερκιές οἱ φίλοι
 κι εἴθε τῇ μιλιὰ του στὴ στιγμὴ νὰ χάσῃ.

Καὶ τ' ἀκίνητά μου καὶ τὰ κινητὰ
 τὰ χαρίζω ὅλα στὴν καλὴ πατρίδα,
 ὅχι γιὰ νὰ κάνῃ πόλεμο μ' αὐτά,
 ἀλλὰ ν' ἀγοράσῃ λίγη δαμαλίδα.

Τούτῃ μου τὴν κόμῃ τὴν ποιητικὴν,
 ἀπὸ τώρα δίνω γιὰ κληρονομιά
 εἰς τὸν Λεονάρδο καὶ τὸν Ψιακὴ..
 Δὲν θὰ βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικὸ
 στοὺς κρανιοσκόπους μποναμάς ἃς μένῃ,
 νὰ τὸ ψάχνουν μέσα κι ἔξω μὲ φακό,
 γιὰ νὰ βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

«Ἀπαντα»

Γεώργιος Σουρῆς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

36. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιὰ τὸ Ρωμιό
 θὰ πῇ, ἐὰν δὲν σφάλλω,
 νὰ μὴν ἀνέχεται ποτὲ
 κανένα πιὸ μεγάλο.

37. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ὁ φθόνος ὅσο νὰ 'ν' κακός,
 μὰ 'χει καὶ τὸ καλό του :
 κάνει κι αὐτὸν τὸν μοχθηρὸ
 νὰ λιώνῃ ἀπ' τὸ κακό του.

«Ἐπιγράμματα»

Κωνσταντῖνος Σκόκος

38. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνά ἡ σοφία εἶναι βουβή,
 λὲς καὶ δὲν ἔχει χεῖλια·
 μὰ ἡ μωρία ἀκούεται
 ἐδῶ καὶ δέκα μίλια.

39. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μὴν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
 Μήπως ξέρουνε τί λένε ;
 Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
 γράφεις κωμωδίες — κλαῖνε.

40. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
 σὰν βγαίνει στὸ κυνήγι,
 ὅπου τὸν βλέπουν τὰ πουλιὰ
 καί. . . ὅπου φύγη φύγη.

41. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολὺ χριστιανικά
 πᾶνε τὰ δάκτυλά σου,
 ποὺ δὲν γνωρίζει ἡ δεξιὰ
 τί κάνει ἡ ἀριστερά σου.

«Νεοελληνικὴ Ἀνθολογία»

Κωνσταντῖνος Στόκος

Παρατηρούμεν ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐκείνῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἡ ἀνάστασις τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἡ ἀνάστασις τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὁ ἀνθρώπος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ κόσμος.

Καὶ ἐν τῇ ἐκείνῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἡ ἀνάστασις τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἡ ἀνάστασις τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὁ ἀνθρώπος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ κόσμος.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

καὶ ἐν τῇ ἐκείνῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἡ ἀνάστασις τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἡ ἀνάστασις τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὁ ἀνθρώπος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ κόσμος.

Ὁ κόσμος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὁ ἀνθρώπος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ κόσμος. Ὁ κόσμος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὁ ἀνθρώπος οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ ὁ κόσμος.

ΜΑΡΙΝΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΑΣΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρωΐας ἀνέβημεν εἴτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρέ*, ὃν οἱ Τοῦρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὄρη Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεύς, αἱ ἄκται τῆς Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἣς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπέ τις τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνημα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πνυκὸς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Ὑπ' αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ· δεξιόθεν αὐτῶν ὑφούντο οἱ μεμωμένοι στύλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέραν τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισσοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀγχεσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θεάς, ἃς φαντασθῇ τὴν ἔκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲ γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένη ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῇ φυτευμένων· ἃς ὑποθέσῃ βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρείπιων κείμενα τῇδε κακεῖσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκολλημένους, φραγμοὺς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ἃς διασπείρῃ ἐν τῇ ἐκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικοὺς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ἃς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἐνδοξα ταῦτα ἐρείπια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας

φωτιζόμενας ὑπὸ λάμπεως λαμπροτάτης. Εἶδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε ὅμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρῶν ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωσκον ἀπὸ τῶν ράχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλλουσαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεῖα. Αἱ Ἀθηναί, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινέας, ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσῆς, ἐζωογονοῦντο οἷονεὶ κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατὰ λευκα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλῶσα τὴν λάμπιν τῆς Ἀνατολῆς, ἔστιλβεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐκαθήμεθα, ἠθέλομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηνῶν ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχῇσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεῦσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς Δήλου· ἠθέλομεν ἀκοῦε ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἑκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλῆθους. Πλὴν φεῦ! οὐδεὶς ἤχος ἐπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἠκούοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἤχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἔγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναόν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἐκαθήμην; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάροις νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἥδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει, καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδία ἡμῶν κεῖνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑφίστου· ἐάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφοτέρα ταῦτα, ὅπως βούλεται.

«Ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα»

(Μετάφρ. Ἑμμ. Ροῖδη)

Σατοβριάνδος

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τοῦρκοι διαβῆκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ὡς πέρα.
 Ἢ Χίο, τ' ὁλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ξέρα,
 μέ τὰ κρασιά, μέ τὰ δεντρά,
 τ' ἀρχοντονήσι, πού βουνά καί σπίτια καί λαγκάδια
 καί στο χορὸ τίς λυγερὲς καμιά φορά τὰ βράδια
 καθρέφτιζε μέσ στὰ νερά.

Ἐρμιὰ παντοῦ. Μὰ κοίταξε κι ἀπάνου ἐκεῖ στο βράχο,
 στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο
 κάθεται, σκύβει θλιβερά
 τὸ κεφαλάκι, στήριγμα καί σκέπη τοῦ ἀπομένει
 μόνο μιὰ ἄσπρη ἀγράμπελη σὰν αὐτὸ ξεχασμένη
 μέσ στὴν ἀφάνταστη φθορά.

—Φτωχὸ παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στὶς ράχες,
 γιὰ νὰ μὴν κλαῖς λυπητερά, τ' ἤθελες τάχα νὰ ἔχεις
 γιὰ νὰ τὰ ἰδῶ τὰ θαλασσά
 ματάκια σου ν' ἀστράψουνε, νὰ ξαστερώσουν πάλι,
 καί νὰ σηκώσης χαρωπὰ σὰν πρῶτα τὸ κεφάλι
 μέ τὰ μαλλάκια τὰ χουσά ;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νὰ σοῦ δώσω,
 γιὰ νὰ τὰ πλέξης ξέγνοιαστα, γιὰ νὰ τὰ καμαρώσω
 ριχτὰ στοὺς ὤμους σου πλατιά
 μαλλάκια, πού τοῦ ψαλιδιοῦ δὲν τὰ ἔχει ἀγγίξει ἡ κόψη
 καὶ σκόρπια στὴ δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν ὄψη
 ὥσάν τὴν κλαίουσαν ἱτιά ;

Σὰν τί μπορούσε νὰ σοῦ διώξη τάχα τὸ μαράζι ;
 Μήπως τὸ κρίνο ἀπ' τὸ Ἰράν, πού τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει;
 Μὴν ὁ καρπὸς ἀπ' τὸ δεντρί,
 πού μέσ στὴ μουσουλμανικὴ παράδεισο φυτρώνει,
 κι ἐν' ἄλογο, χρόνια ἑκατὸ κι ἂν πιλαλάη δὲ σῶνει
 μέσ' ἀπ' τὸν ἴσκιο του νὰ βγῇ ;

Μὴ τὸ πουλὶ ποὺ κελαηδαίει στὸ δάσος νύχτα μέρα
καὶ μὲ τὴ γλύκα του περνάει καὶ ντέφι καὶ φλογέρα ;

Τί θὲς ἀπ' ὅλα τ' ἀγαθὰ

τοῦτα ; Πές ! Τ' ἄνθος, τὸν καρπὸ ; θὲς τὸ πουλί ;

— Διαβάτῃ,

μοῦ κράζει τὸ Ἑλληνόπουλο μὲ τὸ γαλάζιο μάτι :

Βόλια, μπαρούτῃ θέλω, νά !

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Ξανατονισμένη Μουσικὴ»)

Βίκτωρ Οὐγκὸ

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Ὅλοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιὰ εὐτυχισμένα χρόνια
καὶ πλάθουν ὄνειρα χρυσά· καὶ μὲ γοργὰ φτερά
τοὺς βλέπεις ὅλους νὰ πετοῦν καὶ ἀποζητοῦν αἰώνια
σὲ κόσμους ἄλλους μιὰ ἀφθαρτῇ, μιὰ ἀτέλειωτῇ χαρᾷ.
Γερνᾷ ὁ κόσμος μὲ καιρὸ καὶ πάλι ξαναγιώνει,
μὰ τὴν ἐλπίδα ἀπ' τὴν ψυχὴ κανεὶς δὲν ξεριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στὴ ζωὴ καθένα συνοδεύει,
ἐκείνη τὸ φαιδρὸ παιδί γιὰ πάντα τριγυρνᾷ·
ἡ μαγικὴ τῆς ἡ μορφή τὸ νέο σαγηνεύει·
τὸ γέρο καὶ ὡς τὸν τάφο του ἐκείνη κυβερνᾷ·
γιατὶ καὶ ἂν κλειῇ στὸν τάφο του τοῦ πόνου τὴ ρυτίδα,
καὶ ἐκεῖ, σιμὰ στὸ μνήμα του, φυτεύει τὴν ἐλπίδα.

Δὲν εἶναι πόθος μάταιος, ὄνειρο ποὺ δὲ μένει,
οὐδὲ φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνότητῃ καρδίᾳ.
Γιὰ κατιτὶ καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνὴ στὰ στήθια μας ἀκούεται βαθιά.
Καὶ ὅ,τι ἐκείνη ἡ μυστικὴ φωνὴ μᾶς ψιθυρίζει,
δὲν εἶναι πλάνη τῆς ψυχῆς ποὺ ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

(Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλεζ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Με τὴν αὐγὴ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καὶ με τὸ φῶς τὰ πάντα ξανανιώνουν.
Νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, νὰ τὸ χελιδόνι
στὸν Παρθενῶνα ξαναχτίζει τὴ φωλιά του!
Πανίερη Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κύμα,
νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια,
τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζοντας ἓνα ὄρνιο
μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρο γύπα, ποὺ σὲ τρώει,
ἀρμάτωσέ μας, νέε νησιώτη, τὸ καράβι.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας ;
« Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια ! » Ἀπὸ τὴν Ἰδη*
ὡς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιαλία ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια
ἐμπρός ! Τὰ ὕψη τῶν βουνῶν ἄς τ' ἀνεβούμε,
τοὺς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας !
Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
ἄρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῇτε
στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβούς σας· μὲς στὸ λόγγο,
γι' αὐτοὺς ποὺ σᾶς γλιτώσανε κόφτε τὴ δάφνη.
Ἀγνάντια στὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη,
ἄς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλικάρια.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

“Ο,τι ἔγινε μπορεῖ νὰ ξαναγίνη, ἀδέρφια!
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τῇ λαμπράδα,
 μὲ σάρκα θεία μπόρεσ’ ὁ ἄνθρωπος νὰ ντύσῃ
 τὸ φωτερώτερο κι ἀπ’ ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ βουβὴ ἐκεῖ πέρα θὰ εἶναι ;
 Κι ἐμεῖς ἐνὸς κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα;
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν’ ἡ δάφνη! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἂν πέσουμε, τὸ χρέος μας ἔχουμε κάμει!
 Καὶ μὲ τὸ αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τὸ αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θὰ πορφυρώσῃ τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
 καὶ τὸ σταφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν’ ἡ δάφνη! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὅρθοι! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τώρα τὸ παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεῖ, ποὺ λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
 κι ὁ Φοίνικας* ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στὶς ἀμμουδιὲς τῆς Μέκκας διῶξε το, ἥλιε,
 τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ’ τὸν οὐρανὸ μας. . .
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν’ ἡ δάφνη! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

(Μετάφρ. Κ. Παλαμῆ, «Πολιτεία καὶ Μοναξιά»)

Φρειδ. Μιστρούλ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας! ὦ νησιὰ βλογημένα,
 ποὺ μὲ ἀγάπη καὶ φλόγα μιὰ Σαπφῶ τραγουδοῦσε,
 ποὺ πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 ποὺ τὸ φέγγος τοῦ ὁ Φοῖβος ἀπ’ τὴ Δῆλο σκορπούσε!
 Ἄχ ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τὰ τώρα,
 μὰ βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ’ ἄλλα σας δῶρα !

Καὶ τῆς Χίος τῇ Μούσᾳ καὶ τῆς Τέως τῇ Λύρᾳ*,
 ἀντρείουσύνῃς κι ἀγάπῃς δοξαρίσματα πρῶτα,
 σὲ ἄλλους τόπους γιὰ φήμῃ τὰ μετᾴφερε ἡ Μοῖρα,
 γιὰτὶ ἡ μαύρῃ τους μᾶνα μῆτε ἂν ζοῦνε δὲ ρῶτα!
 Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στὴ Δύση,
 ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἀνθίζαν τῶν «Μακάρων οἱ νῆσοι».

Τὰ βουνὰ τὸ μεγάλο Μαραθῶνα θωρᾶνε
 κι ἡ ἀθάνατῃ βλέπει τὰ πελάγη κοιλάδα.
 Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πῶς νὰ 'ναί
 θὰ μπορούσε καὶ πάλι μιὰν ἐλεύτερη Ἑλλάδα!
 Γιατὶ πῶς νὰ κοιτάζω τὸ Περσάνικο μνημα
 καὶ νὰ λέγω πῶς εἶμαι τῆς σκλαβιάς κι ἐγὼ θύμα!

Στὸν γκρεμνὸ ποὺ ἀντικρίζει τῇ μικρῇ Σαλαμίνα,
 μιὰ φορὰ βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μὲ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζευνόντανε πλήθη. Ἦταν ὅλα δικά του.
 Τὴν αὐγὴ μὲ καμάρι τὰ μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μὰ τί γένηκαν ὅλα σὰν ἐβράδιασε ἡ μέρα!

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα! Ποῦ εἶναι, ὦ Πατρίδα καημένη!
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη!
 Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἓνας μύθος δὲν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
 Καὶ τῇ λύρᾳ σου ἀκόμα τὴν ἀφῆκες, οἰμένα!
 ἀπ' τοὺς θεῖους σου ψάλτες νὰ ξεπέση σὲ μένα!

Μὲς στὸν ἄδοξο δρόμο, ποὺ μιὰ τύχη μὲ σέρνει
 μὲ φυλὴ ποὺ σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἄλυσίδα,
 κάποιο βάλσαμο κρύφιο στὸ τραγούδι μου φέρνει
 ἡ ντροπὴ, ποὺ μὲ πιάνει γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα!
 Καὶ τί νὰ 'χῃ ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρὰ μόνο
 γιὰ τοὺς Ἑλλήνας πίκρα, γιὰ τὴ χώρα τους πόνο!

Πρέπει τάχα νὰ κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
 καὶ ντροπὴ νὰ μᾶς βᾶφῃ, ἀντὶς αἷμα σὰν πρῶτα;

Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἓνα
 ἱερὸ ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα !
 Ἀπ' ἐκείους, τοὺς Τρακόσιους, τρεῖς ἅς ἔρθουνε, φτάνουν,
 ἄλλη μιὰ Θερμοπύλα στὰ βουνά σου νὰ κάνουν.

Πῶς! Ἀκόμα σωπαίνουν; Πῶς! Ἀκόμα ἡσυχάζουν;
 "Ὅχι, ὄχι! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τὸν Ἄδη,
 σὰν ποτάμι πού τρέχει μακρινά, νὰ φωνάζουν:
 «Ἕνας μόνο ἅς σαλέψη ζωντανός, καὶ κοπάδι
 ἀπ' τῇ γῆς ἀποκάτου λεβεντιά ξεκινούµε·
 εἶναι αὐτοὶ πού κοιμοῦνται· µεῖς ἀκόμα σ' ἀκούµε!»

"Αχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου! "Αλλες λύρες στὰ χέρια!
 Μὲ σαμιώτικο τώρα τὸ ποτήρι ἅς γεμίση.
 Ἀφηνε αἶμα καὶ μάχες γιὰ τὰ τούρκικα ἀσκήρια,
 καὶ καθένas τὸ αἶμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ἅς μᾶς χύση!
 Δές τους! "Ὅλοι ξυπνᾶνε καὶ πετοῦν ὡς ἀπάνω,
 τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τὸ ἐγκώμιο σὰν κάνω!

Τὸν Πυρρίχιο* χορό σας ὡς τὰ τώρα βαστάτε,
 ἢ Πυρρίχια ἢ «φάλαγξ» ποῦ νὰ πῆγε, καημένοι!
 Ἀπὸ δυὸ τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
 πού ψυχές ἀντρειώνει καὶ καρδιές ἀνασταίνει !
 Καὶ τὰ γράμματα ἀκόμα ἐνὸς Κάδμου κρατεῖτε·
 τάχα νὰ ἔταν γιὰ σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε;

(Μετάφρ. Ἀργ. Ἑφταλιώτη, «Ἐκλεχτὲς Σελίδες»)

Βύρων

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

*Αγαρ, ἡ	— δούλη τοῦ Ἀβραάμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἰσμαήλ, γενάρ- χης τῶν Ἀγαρηνῶν.
*Αγαρηνοί, οἱ	— λαὸς καταγόμενος ἐκ τῆς Ἀγαρ· ἡ ὀνομασία ἐδόθη ὑ- πὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας Ἀραβας καὶ βραδύτερον εἰς ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
ἄγκυρα, ἡ	— ἐδῶ: δρέπανον (εἶδος πολεμικοῦ ὀργάνου).
*Αγχεσμος ἢ Ἀγχεσμός	— τὸ Τουρκοβούνι τῆς Ἀττικῆς.
ἀγχίνοια, ἡ	— ὀξύνοια, ἐξυπνάδα, σύνεσις.
ἄγωμε	— β' προσ. προστακτικῆς: πῆγαινε (ἄμε)
ἀδράζω ἢ ἀδράχνω	— δράττομαι, πιάνω, ἀρπάζω.
ἀδυνατή	— δυνατή.
ἀηδόνι τοῦ Κολωνοῦ	— ὁ Σοφοκλῆς, τὰ χορικά τοῦ Σοφοκλέους, (ἀντονο- μασία).
ἄθος, ὁ	— τέφρα, στάχτη.
ἄθός, ὁ	— ὁ ἀνθός, τὸ ἄνθος.
Αἰακός, ὁ	— υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Αἰγίνης, πατὴρ τοῦ Πηλέως καὶ τοῦ Τελαμῶνος, γενόμενος μετὰ τὸν θάνατόν του δικα- στής ἐν τῷ Ἄδῃ.
Αἰακίδης, ὁ	— υἱὸς ἢ ἀπόγονος τοῦ Αἰακοῦ· ἐδῶ: ὁ Ἀχιλλεύς.
αἶθων	— καίων, ὀρμητικός, βίαιος.
αἰκία, ἡ	— ἡ κάκωσις, σωματικὴ κάκωσις, ἡ κακοποίησις.
αἰνόλυκος	— φοβερὸς λύκος.
Ἄϊς	— Ἀγίους.
*Ακαδημία, ἡ	— ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὸ πρῶτον ιδρυθεῖσα φιλοσοφικὴ σχολή· ἐκ ταύτης ἔλαβον τὸ ὄνομα τὰ ἐν Εὐρώπῃ πνευ- ματικά ἱδρύματα, τὰ ἔχοντα σκοπὸν τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν· ἡ ἱ- δρυσις τῶν Ἀκαδημιῶν ἤρχισε κυρίως ἀπὸ τῶν χρό- νων τῆς Ἀναγεννήσεως.
ἀκατάπληκτος	— ὁ μὴ καταπλησσίμενος· τὸ οὐδ'. ὡς οὐσ. ἀκατάπλη- κτον, τὸ—ἡ ἔλλειψις καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναϊότης.
ἀκηδία, ἡ	— (ἀ - στερητ. + κήδομαι), ἀμέλεια, ἀδιαφορία.
ἀκροκέραιον, τὸ	— ἕκαστον τῶν δύο ἄκρων τῆς σταυρωτῆς κεραίας (κοι- νῶς: πινό).
ἀκροστόλια, τὰ	— τὰ κοσμήματα τῆς πρύφρας τοῦ πλοίου.
ἀκῶ	— ἀκούω.
ἄκω	— ἄκουγε, ἤκουεν εἰς τὸ ὄνομα..., ὠνομάζετο.

- ἄλα!
 ἀλβιόνειος,
 Ἄλβιων, ἡ
 Ἄλδος Μανούτιος, ὁ
 ἄλικος
 ἄλκιμος
 Ἀλκμεωνίδαι, οἱ
 Ἀλλιάς ἡμέρα
 ἀλλόθρονος
 ἀλουργίς, ἡ
 ἀλώή, ἡ
 ἀμαδολογάω-ῶ
 ἀμαλθεῖον, τὸ
 ἀμὴ καὶ ἀμὴ
 ἀμηρᾶς (ἀς) ἢ ἀμιρᾶς (ἀ) ὁ
 ἀμνόνγω
 ἀμοιρῶ
 ἀμπώνω
 ἀμφ'
 ἀμφιλαφής
 Ἀμφίων, ὁ
 ἀνάδια
 ἀναιμῶ
 ἀνάκαρα ἢ νάκαρα, τὰ
 ἀνάντη ἢ ἀνάντα
 Ἀνατολικά Ἀσματα
 ἀναφύχω (-ομαι)
- ἐπιφώνημα προτρεπτικόν = ἐμπρός (λέξ. βενετική).
 — ἀνίκων εἰς τὴν Ἀλβιόνα· βλ. λέξιν.
 — ἡ Ἀγγλία.
 — περίφημος Ἰταλὸς ἐλληνιστὴς τυπογράφος καὶ ἐκδό-
 τηρ (1440 - 1515).
 — κόκκινος, βαθυκόκκινος.
 — δυνατός, εὖρωστος, ἀκμαῖος (ἀλκή=σωματικὴ δύ-
 ναμις, εὖρωστίς).
 — μεγάλη ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς
 εἰς τὸν Ἀλκμέωνα, δισέγγονον τοῦ Νέστορος, βασι-
 λέως τῆς Πύλου.
 — dies Alliensis, ἀποφράς ἡμέρα διὰ τοὺς Ρωμαίους,
 ἐπειδὴ ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν κατὰ κράτος πα-
 ρὰ τὸν Ἀλλίαν ποταμόν (βλ. καὶ Βρέννος).
 — ὁ ὁμιλῶν ξένον γλῶσσαν, ξένος.
 — τὸ πορφυροῦν μεγαλοπρεπὲς φόρεμα, τὸ βαμμένον με-
 γνησίαν πορφύραν.
 — ἡ ἄλως, τὸ ἄλωνι, τὸ ἀνοικτὸν μέρος, ὁ κῆπος.
 — παίζω τίς ἀμάδες, τοὺς δίσκους.
 — τὸ κέρας τῆς αἰγὸς Ἀμαλθείας, τῆς ὁποίας τὸ γάλα ἔ-
 θρεψε τὸν Δία· ἀπὸ αὐτοῦ ἔρρε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει ὁ κα-
 τέχων τοῦτο.
 — (ἐκ τοῦ : ἀν μὴ) ὁμως, ἀλλά.
 — ὁ ἡγεμὼν, ὁ αὐθέντης (λέξεις ἀραβικῆ).
 — ὀρκίζομαι (ὀμνύω).
 — εἶμαι ἀμοιρὸς τινος, στεροῦμαι πράγματός τινος·
 ὡς μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν σεμνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν=
 ὥστε αὐτὸς (ὁ Βασίλειος) νὰ μὴ εἶναι ἀμέτοχος σε-
 μνότητος δι' αὐτά, — ὥστε νὰ σεμνύνεται γιὰ τὴν μαρ-
 τυρικὴν δόξαν τῶν προγόνων του.
 — ἀπαθῶ, σπρώχνω.
 — ἄλλά.
 — ὁ πανταχόθεν περιβάλλων, ὁ πυκνός.
 — ὁ μυθικὸς αἰιδὸς καὶ μουσικὸς.
 — ἀπέναντι.
 — φονεύω.
 — αἱ σωματικαὶ δυνάμεις, (τὸ κουράγιο).
 — (ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνάντης-ἀνωφερής), τὸ ἀπὸ τινος
 σημεῖου ρεῖθρου ποταμοῦ ἢ κοιλάδος πρὸς τὰ ἄνω ἐκ-
 τεινόμενον μέρος.
 — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγ-
 κὸ (1828).
 — ἀνακουφίζομαι.

- Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος— διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ζήσας τὸν ΙΕ' αἰ-
 ὶωνα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πατρίδος του Θεσσαλονί-
 κης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Φλωρεντίαν, ἔνθα
 ἐδίδασκεν εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον. Ἐπανήλθεν
 εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1476 καὶ μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν.
- ἀνέν (ἦ: ἄν ἐν) — ἄν εἶναι, ἄν.
- ἀνιμένω — περιμένω.
- Ἀνθέμιος — ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος εἶναι οἱ δύο περίφημοι
 ἀρχιτέκτονες, οἱ ἀνοικοδομήσαντες τὴν Ἀγίαν Σο-
 φίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ
 Νίκαι.
- ἀντάμα — μαζί.
- ἀντεροσπασμός, ὁ — ὁ σπασμός τῶν ἐντέρων λόγῳ φόβου ἢ στενοχωρίας.
- ἀντιοίμματα, τὰ — αἱ παραφυάδες τῆς ρίζης, παρακλάδια φυόμενα περὶ
 τὴν ρίζαν τῶν δένδρων.
- ἀντραλίζομαι (-ζομαι) — στενοχωροῦμαι, ζαλίζομαι (καὶ ἀντραλώνομαι).
- Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος — χρονολόγος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως
 τῆς Κων/πόλεως· ἔγραψε θρήνον διὰ τὴν πτῶσιν τῆς
 Πόλεως.
- ἀνύποιστος — ἀφόρητος, ἀνυπόφορος
- ἀζάφτω — ἀστράφτω.
- Ἀξιό, ἡ — κοινὴ ὀνομασία τῆς νήσου Νάξου.
- ἀξιωματικός, ὁ — ὁ ἐν ἀξιώματι· ἐντεῦθεν ὁ δικαστὴς καὶ πᾶς ἔχων ἰσχύν
- ἀπαρτίζω — συναπαρτίζω, καταρτίζω, παρασκευάζω.
- ἄπατος — ἀπύθμενος, ἀβυσσάλεος.
- ἀπατός μου — μόνος μου.
- ἀπεικάζω — διαβλέπω, διακρίνω.
- ἀπείς καὶ ἀπείτις — ὁ χρόν. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπεὶ=ἀφοῦ, ἐπειδὴ.
- ἀπελάτης, ὁ — ὁ ληστής τῶν συνόρων κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.
- ἀπογνοὺς· ἀπογνοὺς — (μτχ. ἀορ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω—ἀπελπίζομαι)· ἀπο-
 γνοὺς τὴν εἰρηλικὴν παραδοσίαν—ἀφοῦ ἔχασε κάθε
 ἐλπίδα διὰ τὴν εἰρηλικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.
- τὴν εἰρηλικὴν παραδοσίαν — ὁ πλόκαμος.
- ἀποκλαμός, ὁ — τὸ μέγα θάρρος, ἡ μεγάλη τόλμη.
- ἀποκοτιά, ἡ — βλ. μισεμός.
- ἀπομυσεμός, ὁ — ἀνάπτω, φλέγομαι.
- ἄπτω — ἀπότομος, ἀπόκρημνος (ρ. ἀπορρήγνυμι).
- ἀπορῶξ — σφογγίζω.
- ἀποσμήχω — τὸ ἐξ ἀποσπάσεως (ἀποκοπῆς) προκῦψαν τμήμα ὅλου
 τινός, τμήμα διεσκορπισμένον.
- ἀποσπὰς-άδος, ἡ — ποταμός πηγάζων ἐκ τῆς Τουρκίας καὶ χυνόμενος εἰς
 τὴν Κασπίαν· ἐδῶ συνεκδοχικῶς: ἡ Τουρκία.
- Ἀράξης, ὁ — κατὰ τὴν λαϊκὴν μυθολογίαν στοιχειωμένος Ἀράρης
- Ἀράτης, ὁ

- φυλάσσει πηγάς, λίμνας, ποταμούς κλπ. καὶ κακοποιεῖ τοὺς πλησιάζοντας.
- ἀργέστης, ὁ — ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.
- ἀργολογῶ — ἀφαιρῶ τοὺς ἀργούς (=ἀκάρπους) βλαστοὺς ἀμπέλου.
- Ἀργώ, ἡ — τὸ πλοῖον τῶν Ἀργοναυτῶν, δι' οὗ ἐπλευσαν εἰς Κολχίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος.
- Ἄριστος, ὁ — ὁ θρυλικὸς βυζαντινὸς ἥρωας Διγενῆς Ἀκρίτας.
- ἀρκερὲς — ἀργυρές.
- ἄρμενα, τὰ — ὁ ἐλαφρὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά, δηλ. οἱ ἱστοί, αἱ κεραῖαι, τὰ σχοινία τῶν ἱστῶν κλπ.
- ἀρμός, ὁ — ἡ ἄρθρωσις, ἡ κλείδωσις, τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συνδέονται τὰ μέρη ἐνὸς συνόλου.
- ἀρνεύω — εἰρηνεύω, ἡσυχάζω.
- Ἄρνη (1781-1831) — Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιτὴς καὶ μυθιστοριογράφος.
- ἄρoura, ἡ — ἡ γῆ.
- ἀρφάλιν, τὸ — ὁ ὀμφαλός.
- ἀσβολερός — μαῦρος, γεμάτος ἀσβόλην, (καπνιάν).
- Ἀσκάλων-ωνος, ἡ — ἀρχαιοτάτη παραθαλασσία πόλις τῆς Παλαιστίνης, μετὰ τὴν Γάζης καὶ Ἀζώτου (ὁ κάτοικος Ἀσκαλωνεῖτης).
- ἀσέρι, τὸ — ὁ στρατός (λέξις τουρκικὴ).
- ἀσπαίρω — σπαρταρῶ, σπαράζω, τινάσσομαι σπασμωδικῶς.
- ἄσπρα, τὰ — τὰ χρήματα, ἡ χρηματικὴ περιουσία.
- ἀσάριον, τὸ — μονὰς σταθμῶν (κατ' ἀρχὰς βάρος μιᾶς λίτρας) καὶ χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
- Ἀσσύριος, ὁ — ὁ διάβολος. Ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὀνομάζει Ἀσσύριον τὸν διάβολον, διότι οἱ Ἀσσύριοι εἶχον ὑποδουλώσει τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ.
- ἀσάλωτος — ἄμεστος, ἀμέστωτος, μὴ ἀκμαῖος.
- ἀστρίτης, ὁ — εἶδος ὄψεως δηλητηριώδους, ὀχιά, (ἔχῃς ἢ ἀσπίς).
- ἀτημέλητος — ἀπεριποίητος.
- Ἀττικὴ (γλῶττα), ἡ — ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, ἡ κομψὴ χρῆσις τοῦ λόγου.
- αὐκία, τὰ — τὰ αὐτιά.
- Αὐσονία, ἡ — ἡ Ἰταλία.
- ἄφατος — ἀνέκφραστος.
- ἄφεγκιά σου, ἡ — ἡ ἀφεντιά σου, σὺ.
- ἄφεντάκης, ὁ — ὁ μικρὸς ἀφέντης (χαϊδευτικόν).
- ἀφορίζομαι — ἀποσπῶ, ἀποχωρίζω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, κυριεύω.
- Ἀφορεσμὸς, ὁ — τοποθεσία κατὰ τὰς βορείας ὑπαιρέας τῆς Πεντέλης.
- ἄφ(ον)χεράζομαι — ἀκούω.
- Ἀφράτης, ὁ — ὁ Εὐφράτης ποταμός.
- ἄφῶν — ἀφοῦ.
- ἄχρηστος, ἄτολμος. — ἄχρηστος, ἄτολμος.
- ἄψις, ὁ — δριμύς, ἰσχυρός, (μὲ δύναμιν καταφερόμενος).

B

- βαγένη, τὸ — τὸ βαρέλι.
Βάγιας Θανάσης — ἀρχηγὸς τῆς Βεζιρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλῆ - πασα, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ἡ καταστροφή τοῦ Γαρδικίου καὶ ἄλλαι ὁμότητες. Διὰ τοῦτον ὁ Βαλαωρίτης ἔχει γράψει ἐν ἐπικολυρικῶν ποιήματι.
- Βαϊτικα* — (τραγουῖδια) ἐγκωμιαστικά.
βαλλαῖ — (λ. τουρκ.), μὰ τὸ Θεό, (ἐπιφωνηματικῶς).
Βαρβαρέζοι, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας τῆς Β. Ἀφρικῆς.
βαρυγμῶ ἢ βαρυγγμῶ — βαρυγμῶ, δυσφορῶ, στενοχωροῦμαι.
Βαρθελεμὺν ἄβας — Γάλλος, σοφός, λογοτέχνης, ἐλληνιστῆς (1716-1795)
βατσέλι, τὸ — λεκάνη ἐκ μετάλλου ἢ πορσελάνης· εἰς τὰς Ἰονίους νήσους· μέτρον χωρητικότητος σιτηρῶν.
- βέβηλος* — ὑποκείμενος εἰς δίωξιν λόγῳ προβληθείσης ἀντιστάσεως, πονηρός, εὐστροφος.
βεζιρῆς, ὁ — ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκική).
Βελή - πασας — δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ - πασα τῶν Ἰωαννίνων.
Βερνέζε — διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1530-1588).
Βησσαρίων (1395-1475) — διάσημος Ἑλλήν λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος Νικαίας καὶ κατόπιν καρδινάλιος Τουσκούλου· ἦτο κεκρηγυμένος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.
- βίγλα, ἡ* — σκοπία, φυλάκιον (λέξ. λατίν.-βυζαντ.).
βιγλίζω — παρατηρῶ ἀπὸ τὴν σκοπιᾶν (βίγλαν), κατοπτρεύω.
βίτσιμα, τὸ — ἡ ἀνάτασις τοῦ σώματος, ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἐξόρμησις.
βλεπίσου — προφυλάξου, (ρ. βλεπίζω, -ομαι = προφυλάσσομαι).
βόιβοντας, (-οδας), (βο-εβόδας) ὁ — πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐπαρχίας, ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας.
βοϊδομάτης, ὁ — εἶδος ἀμπέλου.
βολά, ἡ — φορά· (φρ. : πόσες βολές σοῦ τὸ εἶπα).
Bouchut, ὁ — Γάλλος νευρολόγος.
Βουλγαρέλι, τὸ — χωρίον τῆς Ἀρτης (εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχ. Θεοδωρίας).
- βουτζιον, τὸ* — τὸ βυτίον, τὸ βαρέλι.
βουρνούζι, τὸ — ρασοειδὲς φόρεμα τῶν Ἀράβων.
Βρανά, τό, Βρανάς, ὁ — μικρὸν χωρίον παρὰ τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον καὶ ἀνωθεν τῆς πεδιάδος.
- βρατσέρα, ἡ* — εἶδος ἱστιοφόρου πλοίου μὲ δύο ἱστούς, λίαν ταχύ, μικροῦ ἐκτοπίσματος (μέχρις 100 τόνων).
Βρέννος, ὁ — ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὴν Ρώμην τὸ 389 π.Χ. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πόλιν ἀντὶ βαρυτάτης ἀποζημιώσεως εἰς χρυσόν.
- βρωμα, τὸ* — ἡ τροφή.

Γ

- Γαληνός* — μέγας Έλλην Ιατρός του Β' μ.Χ. αιώνας.
γεγανυμένος — (μτχ. του ρ. γάνυμαι), λαμπύρομαι, χαίρω, ἀγάλλομαι.
Γέθ, ή — πόλις μεγάλη των Φιλισταίων, κυριευθεῖσα ὑπό του Δαβίδ καὶ βραδύτερον (711 π.Χ.) ὑπό των Ἀσσυρίων.
γεννητικά, τὰ — οἱ γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
γιαγέρνω — ἐπιστρέφω, ἐπανέρχομαι.
γιάντα ή όγιάντα — διατί.
Γίκας — Φαναριωτική οἰκογένεια τῆς ὁποίας πολλά μέλη κατέλαβον ἀνώτατα ἀξιώματα.
Γκωτιέ Θεόφιλος — διάσημος Γάλλος ποιητής καὶ πεζογράφος (1811-1872).
γλάκιο, τὸ — ὁ δρόμος, τὸ τρέξιμο· (τὸ ρ. γλακῶ καὶ (γ)λακίζω=τρέχω δρομαίως).
Γότα Λουτσιέντες — διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1746-1828).
Γοργόνα, ή — δαίμων θαλάσσιος τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἔχων σῶμα γυναικὸς καὶ οὐρὰν ἰχθύος.
γούμενα, ή — χονδρὸν σχοινίον τοῦ πλοίου, κάλως.
γραφικός " — ἄξιος νὰ ζωγραφηθῇ, ὥρατος γιὰ τὴν ποικιλίαν των χρωμάτων.
γρόσι, τὸ — νόμισμα τουρκικόν, τὸ ἐν ἑκατοστὸν τῆς χρυσῆς λίρας, γενικῶς χρήματα.
γυαλί, τὸ — διόπτρα ἀλιέων, κύλινδρος σιδηροῦς ἀπωμάτιστος, με πυθμένα ἀπὸ κρύσταλλον, δι' οὗ οἱ ἀλιεῖς παρατηροῦν τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.

Δ

- δακκανοῦρες* — τὰ δύο πρόσθια συλληπτήρια ὄργανα τοῦ καρκίνου (κάβουρα), δαγκάνες, δαγκανάρες.
δαμάκι — μηδαμινό, ὀλίγον.
δαμασκέ, τὸ — τὸ ξίφος, τὸ κατεσκευασμένον εἰς τὴν Δαμασκόν, τῆς ὁποίας ἦτο περίφημος ἡ ὀπλοουργία· γιγατάνι.
Δαμασκηνός Ἰωάννης — (ὁ ἐπιλεγόμενος Χρυσορράς), πατὴρ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ μέγας ὑμνογράφος αὐτῆς. Ἐγεννήθη εἰς Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανε πρὸ τοῦ 754.
δαμάτεια, ή — ἡ δαμάζουσα, ἡ καθυποτάσσουσα, ἡ καταστρεπτική. (τὸ ἀρσενικὸν δαματῆρ ἢ δαμάτωρ).
δαρμός, ὁ — ὀδυρμός, κοπετός, θρήνος.
δεῖμα, τὸ — (ἐκ τοῦ θέματος δει-δέδοικα, δέος), ὁ φόβος.
δειράς-άδος, ή — ἡ βουνοκορυφή, κορυφογραμμή.

διακόσμησης	— ή ἔρρυθμος (ἁρμονική) διάταξις τοῦ σύμπαντος. . . καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ δια- κόσμησης . . . ἐπισπένδεται=καὶ ὅλη ἡ νοητὴ ἔρρυ- θμος διάταξις τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων κάμνει σπονδὰς ἐπὶ τῇ πρὸς ἡμᾶς (τοὺς ἀνθρώπους) συμ- φιλίῳσει τοῦ Θεοῦ (=ταῖς θεαῖς καταλλαγαῖς).
διαλαλιά ἢ διαλαλία	— ἡ διαλάλησις, ἡ διακήρυξις, ἡ διαταγὴ ἡ ἀνακοινου- μένη, διὰ κήρυκος.
διαρμόζω	— συναρμολογῶ
διασκελίζω	— (κ. διασκελῶ καὶ δρασκελῶ), διαβαίνω, ἀνωθέν τινος, ὑπερβαίνω τι δι' ἀνοικτῶν τῶν σκελῶν.
διαφέντενσις, ἡ	— ἡ προστασία.
διαφεντεῖω	— προστατεύω.
διαφορῶ ἢ διαφορίζω	— ἐνδιαφέρομαι, ὠφελοῦμαι (διάφορο=κέρδος, ὠφέ- λεια).
Διδότος Ἀμβρόσιος Φιρ- μίτος (Didot)	— περίφημος Γάλλος ἑλληνιστής, τυπογράφος, βιβλιο- πώλης καὶ ἐκδότης (1790-1876).
δίχροτον, τὸ	— τριίστιον πολεμικὸν πλοῖον μετὰ τετράγωνα ἰστία καὶ δύο σειρὰς τηλεβόλων ἐπὶ ἑκατέρας τῶν πλευρῶν.
διολίζω ἢ διοβλίζω	— ἀροτριῶ δευτέραν φορὰν ἔναν ἀγρόν.
διπλολίθι, τὸ	— τοῖχος τοῦ ὁποίου οἱ λίθοι δὲν εἶναι προσηρμοσμένοι μεταξὺ των δι' ἀσβέστου, (ἄλλως: ξερολιθιά).
δολώνω	— δολιεύομαι, κηλιδώνω.
δομέστιχος, ὁ	— ὁ σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως, ὁ στρατηγός.
δοχή, ἡ	— τὸ δῶρον.
δραγάτης, ὁ	— ὁ ἀγροφύλαξ, ὁ ἀμπελοφύλαξ.
δράγμα, τὸ	— ὅ,τι δύναται τις νὰς περιλάβῃ διὰ τῆς ἄκρας χειρός, (π.χ. χερόβολο τῶν θεριστῶν).
δραγμῖς-ίδος, ἡ	— μικρὸν δράγμα καὶ εἰδικῶς ὅ,τι δύναται νὰ λάβῃ τις διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δείκτου (π.χ. μιὰ πρέζα ταμβάκου, πιπεριοῦ κ.τ.τ.).
δραγουμάνος, ὁ	— ὁ διερμηνευτής, ὁ διερμηνεύς.
δράκων-οντος, ὁ	— μυθικὸς τεράστιος ὄφις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρικέφαλος καὶ πτερωτός, κοινῶς δράκος (ἐκ τοῦ ρ. δέρκομαι= βλέπω ὀξέως, καταπλήσσω διὰ τοῦ βλέμματος).
δριμώνω	— (ἐπίθετον δριμύς), ὀργίζομαι.

Ε

ἔβενος, ὁ	— δένδρον τοῦ ὁποίου τὸ μέλαν καὶ σκληρὸν ξύλον εἶναι πολύτιμον.
ἐγδοχή, ἡ	— προσδοκία (πρβλ. ἐκδέχομαι=προσδοκῶ, περιμένω).
ἐγκαλλωπίζομαι	— ἐπιδεικνύομαι, ὑπερφηανεύομαι, σεμνύνομαι.
ἐγκαλῶ	— καλῶ τινα ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, μηνύω, καταγα-

	γέλλω.
ἔγροικος	— πεπαιδευμένος, γνώστης· ρ. (ἀ)γροικῶ = ἀκούω, μανθάνω.
Ἔγριπος, ὁ -ή	— ἡ Εὐβοία, (Εὐριπος κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ φθόγγου β εἰς γ).
ἐδειματοῦτο	— (παρ. τοῦ ρήμ. δειματοῦμαι), φοβοῦμαι, τρομάζω.
ἐκατόνταρχος, ὁ	— βαθμὸς ἀξιωματικοῦ στρατοῦ.
ἐκεῖνο . . . τὸ ἄλλο	— τὸ μὲν . . . τὸ δέ, ἀφ' ἐνὸς μὲν . . . ἀφ' ἐτέρου δέ.
ἐκλικμίζω	— λιχνίζω.
ἐκόψατο	— (μέσος ἀόριστος τοῦ ρ. κόπτομαι), βλέπε λέξιν.
ἐκπρεπής	— ἀξιόλογος, σπουδαῖος.
ἐλεος, ὁ	— μεταγενέστερος τύπος τοῦ : τὸ ἔλεος.
ἐλίγη	— ὀλίγη.
ἐμμανής	— μανιώδης, ἀκράτητος.
ἐναίρω	— φονεύω.
ἐνάλιος	— (ἐν + ἄλς-ἁλός), θαλάσσιος, θαλασσινός.
ἐνδεδημένος ἀντὶ	— (μετ. παθ. παρ. τοῦ ἐνδέομαι-οὔμαι=περιδένομαι),
ἐνδεδεμένος	δεμένος.
ἐνδείκνυμαι	— ἐπιδεικνύομαι, φανερόνομαι· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυμένους—ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐφανερόνοντο ὅτι ἔπραττον ταῦτα.
ἐνθυμοῦμαι	— ἐν θυμῷ ἔχω, βουλεύομαι· τὸ ἐνθυμηθῆναι — τὸ ἀποφασισθῆναι.
ἐντάμα	— (ἀπὸ τὸ: ἐν τῷ ἅμα), ὁμοῦ· (βλ. καὶ ἀντάμα).
ἐν τὸν	— νά τον.
ἐνώμοτος	— ὠρμισμένος.
ἐξάγρια, τὰ	— τὰ σχοινία τῶν ἱστίων τῶν πλοίων, ἄλλως ξάρτια.
ἐξάρχος, ὁ	— ὁ κάμνων ἀρχήν, ὁ ἐξάρχων, ὁ ἀρχηγός.
ἐξικακήσατε	— περιμείνατε· (βλ. κατωτέρω).
ἐξικακῶ	— ὑπομένω, περιμένω (ἐκ τοῦ : ἀνεξικακῶ).
ἐξοδίζω	— κηδεύω, (ἐξόδιον, ξόδι=κηδεῖα).
ἐξώθης	— ἡξιώθης, ἐκρίθης ἄξιος.
ἐπιγονάτιον, τὸ	— ἄμφιον ἱερέως ἐκ τετραγώνου ὑφάσματος διακεκοσμημένον, διὰ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν σχήματι ρομφαίας με χρυσοκέντητον τὴν Ἀνάστασιν, ἀναρτώμενον ἐκ τῆς ζώνης παρὰ τὸ δεξιὸν γόνυ.
ἐπὶ κλην, τὸ	— τὸ ἐπωνύμιον.
ἐπισείων, -ονος, ὁ	— ἐπιμήκης στενὴ ταινία (ἢ τριγων. μικρὰ σημαῖα) φερομένη ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τῶν πλοίων ὡς διακριτικόν.
ἐπισκέπτομαι	— ἐπιβλέπω.
ἐπισκοπή, ἡ	— ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τὸ ὑποῦργημα.
ἐπισυνάγωμαι	— συγκεντρώνομαι ἐπὶ τὸ αὐτό.
ἐποίησαν	— ἔκαμαν (ἐποίησαν).

- Ἐρατώ, ἡ — μία τῶν ἐννέα Μουσῶν, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς
 λυρικῆς καὶ ἐρωτικῆς ποιήσεως.
 ἐρρίκινου — παρατατικός τοῦ ρικινῶ (βλέπε λέξιν).
 ἔσ σε — δὲν σέ.
 ἐτάζω — ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
 ἔτει — ἐξακισχίλιοστῷ ἑννεακισιοστῷ τριακοστῷ, ἐννοεῖ-
 ται ἀπὸ κτίσεως κόσμου.
 Εὐκλείδης — ὁ πατὴρ τῆς γεωμετρίας (330-270 π.Χ.).
 Εὐστάθιος — ἐπιφανὴς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγγρα-
 φεὺς τοῦ 12ου μ.Χ. αἰῶνος.
 εὐταξίας, ὁ — ὁ ἐπιμελητὴς τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῷ (ἐκκλησιαστικὸν
 ἀξιῶμα).
 Εὐτέρη, ἡ — μουσα, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς αὐλητικῆς.
 εὖτος — εὖρωστος, νευρώδης.
 εὐφημῶ — ἐπευφημῶ, ζητωκραυγάζω.
 Ἐφιάλτης, ὁ — ὁ διὰ τῆς προδοσίας του συντελέσας εἰς τὴν κατα-
 στροφὴν τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα τριακοσίων Σπαρ-
 τιατῶν ἐν Θερμοπύλαις (τὸ ὄνομά του κατήντησε
 συνώνυμον τοῦ προδότου).
 ἐχόμενος — ὁ ἀκολουθῶν, ὁ ἐπόμενος.
 ἔως, ἡ — (γεν. τῆς ἑω), αὐγῇ, πρωΐα.
 Ἐωσφόρος, ὁ — ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων τῶν πεσόντων εἰς τὴν γῆν,
 διότι ἠθέλησαν νὰ ὑψωθοῦν ὑπὲρ τὸν Θεόν· ἐν τῇ
 ἐκκλησιαστικῇ γλῶσσῃ ὁ σατανᾶς, ὁ διάβολος.

Z

- ζακόνι, τὸ — ἡ συνήθεια, τὸ ἔθιμον, (λέξις σλαβικῇ).
 Ζάλογγον, τὸ — τὸ γνωστὸν ὄρος τοῦ Σουλίου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπεσαν
 αἱ ἡρώϊκαί Σουλιώτισσαι, ἵνα ἀποφύγουν τὴν αἰχμα-
 λωσίαν.
 Ζέας Μίκης — ψευδώνυμον τοῦ ἥρωος Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
 Ζενίθ, τὸ — (ἰταλ. zenit ἐκ τοῦ ἀραβ. semt), τὸ νοητὸν σημεῖον
 τοῦ οὐρανοῦ τὸ κεῖμενον κατακορύφως ἄνωθεν τῆς
 κεφαλῆς τοῦ παρατηρητοῦ· μεταφορικῶς: ὑψιστος
 βαθμὸς, ἀκμή (τὸ ἀντίθετον· ναδίρ).
 Ζήθος, ὁ — υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ
 Ἀμφίονος.
 Ζητούνι, τὸ — ἡ Λαμία.
 ζημιὸ ἢ ζιμιό — ἀμέσως.

H

- ἡ'η, ἡ — ἡ γῆ.
 Ἡρακλείδης, ὁ — ἱστορικὸς τοῦ Γ' π.Χ. αἰῶνος.

- Ἡρόστρατος, ὁ — ὁ ἐξ Ἐφέσου ἐμπρηστής τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος (356 π.Χ.).
- ἦρτε — ἦλθε.

Θ

- θαλασσομάχος, ὁ — μικρὸν κάθετον πρὸς τὴν θάλασσαν ξύλον, ὑπὸ τὸν πρῶταῖον ἰστὸν πλοίου, (κοιν. κιορ-μπαστούνι).
- θανατοκοντεύω — πλησιάζω τὸν θάνατον (μεταβ. καὶ ἀμετάβ.).
- θαρσέον (πολέμου) — τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (ἐπίθ. θαρσύν-θαρσύν).
- θέλω φροντίζειν — ἐκφορὰ τοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρεμφάτου συνήθης παρὰ Κοραΐ.
- Θεολόγος, ὁ — ἐπωνυμία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328-389), πατριάρχου Κων/πόλεως καὶ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς καὶ συγγραφέως· ἡ προσωνυμία ἐδόθη ἐκ τῶν μνημειωδῶν λόγων του περὶ τῆς Θεότητος τοῦ Λόγου εἰς τὸ ναΐδιον τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας Κων/πόλεως.
- Θεοσκόπολις (-ιδος) — Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ Κρῆς (El Greco=ὁ Ἕλλην), περίφημος ζωγράφος (1545-1614), ἐργασθεὶς κυρίως ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε.
- Κυριακὸς — βλ. φανῆν.
- θεραπεύειν — τὸ πτώμα, τὸ λείψανον.
- θησιμαῖον, τὸ — τὸ θησιμαῖον, τὸ ψοφίμι.
- θασίμην, τὸ — «θρηῆνος» ἢ «ἀναικάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» εἶναι θρηνώδες ἄσμα ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Πόλεως ἐκ στίχων 118, συντεθὲν ὑπὸ ἀγνώστου ἀπαιδευτοῦ ποιητοῦ· τοῦτο ἀνευρέθη εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα ἐλληνικοῦ κώδικος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ Emile Legrand, ὅστις καὶ τὸ ἐδημοσίευσεν τὸ 1875.
- θρηῆνος, ὁ — ἡ ἐξέχουσα κορυφὴ τοῦ τοίχου, τὸ γείσον.
- θοοῶ — πτοῶ, ἐκφοβίζω.
- θύμβρις, ἡ — πικρὸν χόρτον.
- Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος — γραμματικὸς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.
- θώρε, τὸ — ἡ θέα.

Ι

- Ἰακχος, ὁ — ὁ Βάκχος· ὡς προσηγορικόν· ὁ χορὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Βάκχου (=Διονύσου).
- ἰγονικόν, τὸ — τὸ γονικόν, ὁ πατρικὸς οἶκος.
- Ἰδη, ἡ — τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψηλορείτης).
- Ἰερεμίας, ὁ — προφήτης τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποῦ ἐπροφήτευσεν πολλὰ δεινὰ καὶ ἐθρήνησε διὰ τὴν καταστροφὴν

- ἰθύνω — τῆς Ἱερουσαλήμ—οἱ θρῆνοι του λέγονται ἱερεμιά-
 δες—(650-586 π.Χ.).
 ἱμμερμαν Κάρολος — διευθύνω, κατευθύνω, ὁδηγῶ.
 ἰνδικτιῶν-ῶνος, ἡ — Γερμανὸς ποιητῆς, δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφ-
 ος (1796-1840).
 — καὶ Ἰνδικτος (λέξεις λατινικῆ) = χρονικὴ περίοδος
 δέκα πέντε ἐτῶν, τὰ ὅποια ἀριθμοῦνται πάντοτε ὡς
 ἰνδικτιῶνος πρώτη, δευτέρα καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι
 τῆς δεκάτης πέμπτης, μεθ' ἣν ἄρχεται νέα σειρά.
 οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐδέχοντο ὅτι ἡ χρονολό-
 γησις αὐτῇ εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρώτην Σεπτεμ-
 βρίου τοῦ 312 μ.Χ.
 ἰός, ὁ — τὸ δηλητήριο τῶν ὄφεων, ἡ σκωρία τοῦ χαλκοῦ ἢ
 τοῦ σιδήρου.
 Ἱπποκράτης, ὁ — ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, καταγόμενος
 ἐκ τῆς νήσου Κῶ (460-377 π.Χ.).
 ἱρις, ἡ — τὸ οὐράνιον τόξον.
 ἱσκίος (καὶ χαμὸς) — ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι ζώων.
 ἰχθῶρ-ῶρος, ὁ — αἰθέριος χυμὸς ῥέων εἰς τὰς φλέβας τῶν Θεῶν.

Κ

- κάβος, ὁ — τὸ ἀκρωτήριο, (λέξεις γενουατικῆ).
 καδής, ὁ — Τοῦρκος ἱεροδίκης, (λέξεις τουρκικῆ).
 κάθα — κάθε, ἕκαστον.
 Καθολικόν, τὸ — ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐτῆς τῶν μονῶν κύριος αὐτῶν
 ναός.
 καϊμακάμης, ὁ — ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοι-
 κητοῦ.
 καλὰ καὶ — εἶθε, μακάρι.
 Καλαβρός — Καλαβρός, Μέλισσα, Σπαθαριάς, Κάπρος: διάφοροι
 τοποθεσίαι τῆς Λευκάδος.
 κάλω, ὁ — τὸ χονδρὸν σχοινίον, τὸ карабόσχοινον (κοιν. γού-
 μενα).
 καμαρὸ ἢ καμαρόνω — κατασκευάζω τι μετὰ θόλου, καμάρας.
 κάμνω ἐῖσα — παρατηρῶ μακράν· μυριολεκτ.: κάμνω ἔτσι δά· ἐν-
 νοεῖ ὅτι θέτει τὴν παλάμην του ἄνωθι τῶν ὀφρύων,
 (ἵνα οὕτω παρατηρήσῃ μακράν ευκολώτερον).
 Καμπανέσης — ὁ ἐκ Καμπανίας.
 κᾶν — τοῦλάχιστον.
 κᾶν ποίαν — κάποιαν, τινά.
 κανακάρης, ὁ — ὁ χαϊδεμένος.
 κανίσσι — μικρὸν κύνιστρον, πανεράκι, δῶρον ἐν γένει, χάρισμα.
 κάουρας, ὁ — ὁ κάβουρας.

- καπλάνι, τὸ — (λέξ. τουρκ.), ἡ τίγρις· μεταφ.=ἀνδρείος ἀτρόμητος.
- καρδάρα, ἡ — τὸ ξύλινον δοχεῖον διὰ τὸ γάλα ἢ τὴν γιαούρτην.
- Καρλάιλ Θωμᾶς — διάσημος Σκωτὸς ἱστορικός καὶ φιλόσοφος (1795-1881).
- κασαμπάς, ὁ — πόλις, ἄστυ, (λέξ. ἀραβικῇ).
- καστέλ(λ)ιν, τὸ — μικρὸν φρούριον.
- Κάστρον, τὸ — τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης.
- καταβόθρα, ἡ — βόθρος ἢ φυσικὸς ὑπόγειος ὁχετός, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα λιμνῶν ἢ ποταμῶν φέρονται πρὸς τὴν θάλασσαν.
- κατακηλῶ — διὰ γλυκέων λόγων καταπραύνω τὴν ψυχὴν, θεραπέω.
- κατακρούω — κρούω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω, κτυπῶ.
- κατάλαλος — φιλοκατήγορος.
- καταπαντοῦ — πανταχοῦ.
- καταράχια, τὰ — βουνοκορυφαί, κορυφογραμμαί.
- κάτεργο, τὸ — πολεμικὸν πλοῖον.
- κάτοικας, ὁ — ὀρνιθῶν.
- κατιτιρένιος — ἡ κατιτιτερένιος, ὁ κατασκευασμένος ἐκ κασιτέρου.
- κεδνός — ἀγαθός, συνετός.
- κεντίτης, ὁ — ὁ σπόνδυλος.
- κερδανθεῖς — (μετ. παθ. ἀορ. τοῦ κερδαίνομαι) περιέρχομαι εἰς χαίρας ἄλλου, ἡττῶμαι, κατακτῶμαι ὑπὸ τινος.
- κεχηρῶς — (παρκ. τοῦ ρήματος χάσκω) ὁ ἀναμένων με ἀνοικτὸν τὸ στόμα, ὁ χάσκων.
- κηδεστία, ἡ — ἡ ἐξ ἐπιγαμίας συγγένεια, τὸ συμπεθερίο.
- κηροδοσία, ἡ — ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ κηροῦ, ἡ ἐτησία ποσότης κηροῦ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας.—διανομὴ κηρίων ὑπὸ τῶν οἰκείων νεκροῦ εἰς τοὺς παρακολουθοῦντας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν.
- Κιμαβούης (Gimabue) — σπουδαῖος Φλωρεντινὸς ζωγράφος ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.
- κλαπατάρια, τὰ — αἱ πτέρυγες.
- Κόκκινη Ἐκκλησιά — ἀρχαία μονὴ τῆς Λευκάδος.
- κολάιν, τὸ — ἡ εὐκολία (λ. τουρκικῇ).
- κολαστήριον, τὸ — ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
- κολλήγας, ὁ — συνεταῖρος εἰς ποίμνιον ἢ καλλιέργειαν ἀγροῦ, (ὁ ἰδιοκτήτης ἢ ὁ βοσκὸς ἢ ὁ καλλιεργητής).
- κολυβογράμματα, τὰ — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικὴν.
- κομπώνομαι — ἀπατῶμαι, πλανῶμαι.

κοντάτον, τὸ	— ἡ κομιτεία.
κόντος, ὁ	— ὁ κόμης.
κόντρας, ὁ	— ὁ ἐναντίος ἄνεμος.
Κόντρος, ὁ	— τοποθεσία ἐν Λευκάδι.
κονξούλλα, ἡ	— ἡ μέση· βλ. καὶ εἰς λέξ. τάνα.
κόπτομαι	— θρηγῶ μὲ κοπετούς.
κορζέτο, τὸ	— αὐλάξ τοῦ πλοίου πρὸς ἐκροὴν τῶν ὑδάτων.
Κόρφος	— ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος.
Κοσμιδίου αἰγιαλὸς	— ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μῖας συνοικίας τῆς Κων/ λεως.
κόσμος, ὁ	— ὁ στολισμός.
κουάριν, τὸ	— τὸ κουβάρι.
κουγκεστίζω	— ἡ κουγκεστῶ, κατακτιῶ.
κουπαστή, ἡ	— τὸ ἀνώτατον χεῖλος τῶν τοιχωμάτων τοῦ πλοίου, ὅπου τίθενται αἱ κῶπαι· (ἀρχ. ἐπισκαλμὶς ἢ περιτόναιον).
κουρβούλη, ἡ καὶ	— ὁ ἀποξηρανθεὶς κορμὸς τῆς ἀμπέλου, τὸ κλῆμα, (ἐκ τοῦ λατ. <i>curvus</i> = κυρτός).
κούρβουλο(ν), τὸ	— κτυπῶ, ἐπιμόνως, κρούω.
κουρταλῶ	— οἱ ποντικοὶ (εὐφημισμός).
κουφά, τὰ	— τὸ θωράκιον τῶν πλοίων.
κόφα, ἡ	— ὁμιλῶ, λέγω.
κρένω	— οἱ ἀπότομοι βράχοι.
κράκουρα, τὰ	— οἱ Κρήτες ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, οἱ ἐργασθέντες εἰς Κρήτην καὶ Βενετίαν μὲ τεχνοτρο- πίαν ἀνάμεικτον ἀπὸ βυζαντινῶν καὶ ἰταλικῶν ἐπι- δράσεις.
Κρητικὴ σχολή	— συνεκρούσθησαν ὡς δύο κριάρια.
κριαρωθῆκαν	— ὁ δικαστής.
κριτής, ὁ	— τὸ ὑφάδι, τὸ νῆμα.
κρόκη, ἡ	— ἡ γεμὼν τῶν Βουλγάρων, περιβόητος διὰ τὴν ἀγριό- τητά του (805-815 μ.Χ.).
Κροῦμ(μ)ος, ὁ	— ἀκροφορβούνται, διστάζουν.
κροφοῦνται	— Φρυγικὴ Θεά, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἐταυτίσθη ἐν Ἑλλάδι μὲ τὴν λατρείαν τῆς Πέρας, καὶ ἐν Ρώμῃ μὲ τὴν τῆς Ἰδαίας μητρός.
Κυβερνήτης, ὁ	— ἐδῶ· ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος (ἦ, κατὰ τινάς, ὁ Γε- ώργιος Χριστάκης Ζωγράφος).
κυβέρτι, τὸ	— ἡ κυψέλη.

Λ

λαγγεύω	— (ἀρχ. λαγγάζω = ὑποχωρῶ), γοητεύω, μαγεύω- μαγεύομαι, λιγώνομαι—σκιρτῶ, πηδῶ.
λάζος, ὁ	— εἶδος ἐγχειριδίου (μαχαίριον).

λάγηνος, ἡ	— πῆλινον δοχεῖον πρὸς τοποθέτησιν ὑγρῶν, κανάτι.
Λάτας Διονύσιος	— ἐπιφανὴς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ μητροπολίτης Ζακύνθου (1835-1894).
λαοὺς	— λαγούς.
Λαυρεντιάδης	— ὁ υἱὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἰωάννης, πάπας ἀπὸ τοῦ 1513, μέγας προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν.
Λ(ε)ψία, ἡ	— πόλις τῆς Α. Γερμανίας, μέγα πανεπιστημιακὸν κέντρον.
Λιάπης, ὁ	— Ἀλβανὸς μουσουλμάνος.
λιβάιν, τὸ	— λιβάδι.
λιμῶνας	— λιμάνι.
λίος	— ὀλίγος.
λιχνίζω	— (ἀρχ. λικμῶ καὶ λικμίζω), ἀνατινάσσω εἰς τὸν ἀέρα τὰ σπέρματα τῶν σιτηρῶν, διὰ τὰ ἀποχωρισθοῦν διὰ τοῦ ἀνέμου ἀπὸ τὰ ἄχυρα· ἐδῶ· ραντίζω.
λίψ-λιβός, ὁ	— ὁ νότιος ἄνεμος.
λογάρι, τὸ	— ὁ θησαυρὸς.
λοίσθιος	— ἔσχατος, ὕστατος· φράσις: «πνέει τὰ λοίσθια»— ψυχορραγεῖ.
Λόντος Ἀνδρέας	— εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν τῆς Ἑπαναστάσεως (1789-1846).
λουκτουνκῶ	— σπαράζομαι, θρηγνῶ.
λύπη, ἡ	— λύπη γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος). Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου».
Λύρα τῆς Τέως(ς)	— ἐνοσεῖ κατὰ συνεκδοχὴν τὴν Λυρικὴν ποίησιν, διότι ἡ Τέως εἶναι ἡ πατρίς τοῦ μεγάλου λυρικοῦ ποιητοῦ Ἀνακρέοντος.
λύσιος	— ὁ ἀπολύων, ὁ ἐλευθερώνων, ὁ ἀπολυτρώνων.

M

μαγαρίζω	— μαίνω.
μάγιστρος, ὁ	— ἀνώτατον ἀξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.
μαηδὲ ἢ μάηδε	— ἀλλ' οὔτε, (οὔτε, μήτε).
μαῖστρος, ὁ	— ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
μαλιά, ἡ	— τὸ μάλωμα, ἡ φιλονεικία, ὁ ἀγών.
μανός	— ἀδρανής, ὀκνηρός.
μαντάρι, τὸ	— ἡ ὑπέρα (=σχοινίον) τοῦ ἱστιοφόρου αἴρουσα κεραία.
μαραγκιάζω	— ρυτιδώνομαι, μαραίνομαι.
Μαρμαρᾶ θάλασσα	— ἡ Προποντίς.
ματσονκιά, ἡ	— τὸ κτύπημα (διὰ ροπάλου ἢ ράβδου).
Μαυρογένης	— Βυζαντινὴ οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἡ ὁποία ἀνέδειξε πολλὰ μέλη τῆς διερμηνεῖς, ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλα-

<i>Μαχμούτης</i>	— χίας καὶ ἀξιωματούχους τῶν πατριαρχείων. — ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β', ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐξεργάγη ἡ ἐλληνικὴ ἀπανάστασις (1785-1839).
<i>μεθυγραφία</i>	— τὸ λεγόμενον χιουῖμορ, ἡ εὐτραπελία εἰς τὴν ζωγραφικὴν. μεθυγραφικὸς—χιουμοριστικὸς.
<i>μεῖραξ, ὁ</i>	— ἀνήλικος, νεανίας.
<i>μελετινὴ, ἡ</i>	— εἶδος φυτοῦ.
<i>μελιχρὸς</i>	— γλυκὺς ὡς μέλι.
<i>μέλλησις, ἡ</i>	— ἡ βραδύτης, ἡ ἀδράνεια.
<i>μελέτη, τὸ</i>	— Β.Δ. ἄνεμος πνέων κατὰ τὸ θέρος.
<i>Μένγκε Κ.</i>	— σπουδαῖος Γερμανὸς φιλόλογος τοῦ παρελθόντος αἰ- ῶνος.
<i>μενζίλι, τὸ</i>	— ἡ ἀπόστασις, ἡ ταχύτης (λ. τουρκικὴ).
<i>μεταθεμὸς, ὁ</i>	— ἡ ἀναβολή.
<i>μετερίζι, τὸ</i>	— τὸ πρόχωμα, τὸ προκάλυμμα κατὰ τὴν μάχην, (λ. τουρκ.).
<i>μέτρον, τὸ : ὁ ὑπὲρ</i>	— ὁ ὑπέρμετρος, ὁ ὑπέροχος· ὁ ὑπὲρ μέτρον τὰ πρὶν=
<i>μέτρον (ὄν)</i>	— ὁ ἄλλοτε ὑπέροχος.
<i>μέφ</i>	— τίποτες μέφ φοοῦνται=τίποτε δὲν ἔχουν νὰ μέ φο- βοῦνται.
<i>μήγαρ</i>	— μήπως τάχα.
<i>μήνα</i>	— μήπως.
<i>μήνη, ἡ</i>	— ἡ σελήνη.
<i>μιμίτσι, τὸ</i>	— ἡ βιολέττα, τὸ ἴον.
<i>μιναρές, ὁ</i>	— στενὸς καὶ ὑψηλὸς πύργος μουσουλμανικοῦ τεμέ- νους μετ' ἐξώστου, ὁποῦθεν ὁ μουεζίνη (θρησκευ- τικὸς λειτουργὸς) καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν. (λ. τουρκ.).
<i>μισεμός, ἡ</i>	— ἡ ἀποδημία, τὸ ξενίτευμα· ρ. μισεύω.
<i>μολάς, ὁ</i>	— τίτλος ιερομένου Μουσουλμάνου, μέγας ἱεροδικαστής.
<i>μόλογο, τὸ</i>	— ἡ ὁμολογία, ὁ λόγος· τὸ ἔχουν μόλογο—τὸ ἔχουν ὡς παράδοσιν προφορικῶς μεταβιβαζομένην ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.
<i>μουντίρης, ὁ</i>	— ὁ διοικητικὸς ὑπάλληλος τῆς Τουρκίας, εἶδος δημάρ- χου μὴ αἵρετοῦ.
<i>Μουρούζης</i>	— ὄνομα Φαναριωτικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη ἀνῆλθον εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα· ἐνταῦθα πρό- κειται περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡγεμόνος τῆς Μολδο- βλαχίας.
<i>Μουχαμέτης, ὁ</i>	— ὁ Μωάμεθ· «Ρασούλ, Ρασούλ Μουχαμέτη» ἐπί- κλησις βοηθείας ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν προφήτην Μωάμεθ.
<i>Μπαρμπαριά, ἡ</i>	— ἡ Β. Ἀφρικὴ· (βλ. καὶ Βαρβαρέζοι).

- μπάτης, ὁ — ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης πνέων ἄνεμος.
 μπεξερίζω — (λ. τουρκ.), κοπιᾶζω, ἀποκρίνω, αἰσθάνομαι κόρον.
 μπουγαρίνι, τὸ — κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ ἱασμος.
 Μπουργούνια, ἡ — ἡ Βουργουνδία· ἄλλοτε δουκάτον, σήμερον δὲ περιοχὴ τῆς Γαλλίας.
 μυλόρδος, ὁ — ὁ λόρδος, (ἐννοεῖται ὁ λόρδος Θωμᾶς Ἑλγιν), ὁ συλῆσας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1800-1811 πολυαριθμούς καὶ ἀνυπολογίστου ἀξίας ἀρχαιοτήτας ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μνημείων (Ἑλγίνεια μάρμαρα), ἀποκειμένους νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ.
 μῶμος, ὁ — 1) ὡς προσηγορικὸν-ἡ μομφή, τὸ σκῶμμα· ἀνθρωπος φιλοκατήγορος, χλευαστής, 2) ὡς κύριον ὄνομα-ὁ Θεὸς τῆς χλεύης· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ-τὸ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ὁ χλευάζων πειρασμός.

N

- Ναδίρ, τὸ — (λέξις ἀραβικῇ), τὸ ἀντικύρυνον σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος, ἀντίθετον τοῦ Zenith· μεταφ. τὸ ἔσχατον σημεῖον καταπτώσεως, παρακμῆς.
 νὰ 'το — νὰ ἦτο (ν).
 νέος — «νέος κατέκειτο καλός» — δηλ. ὁ Διόνυσος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μορφήν ὥραίου νεανίου, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν ναυτῶν.
 Νίκαια, ἡ — πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Βιθυνίᾳ, ἥτις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας (1204-1267).
 Νιμπελοῦνγκεν — ἀρχαῖον Γερμανικὸν ἔπος, τοῦ IB' περίπου μ.Χ. αἰῶνος.
 νιτζεράδα, ἡ — ὁ ἀδιάβροχος ἐπενδύτης τῶν ναυτικῶν.
 νομοθέτης τοῦ Ἰσραὴλ — (ἀντονομασία διὰ περιφράσεως), ὁ Μωυσῆς.
 Ντελακρονά Εὐγένιος — διάσημος Γάλλος ζωγράφος (1798-1863). Ἔργα του μὲ ἑλλην. θέματα : ἡ ἄλωσις τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου, ἡ Ἑλλάς πενθοῦσα ἐπὶ τῶν ἐρείπων τοῦ Μεσολογγίου κ.λ.π.
 ντηροῦμαι (ἀντηροῦμαι) — φοβοῦμαι, συστέλλομαι, διστάζω.
 νύλακας, ὁ — εἶδος φυτοῦ.

Ξ

- ξάζω — ἀξίζω, ἔχω ἀξίαν.
 ξαργιτοῦ — ἐπίτηδες.
 ξηοῦμαι — ἐξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
 ξόμπλι, τὸ — τὸ παράδειγμα, τὸ σχέδιον, τὸ κέντημα.

- Ξυλόπορτα, ἡ — πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ
 τὰς Βλαχέρνας.
 ξωμένω — μένω ἔξω, εἰς τὸ ὑπαιθρον.
 ξώφαρσα — ἐπιπολαίως, ξώπετσα, (ἐπὶ τραύματος).

Ο

- ὀβορός, ὁ — ἡ αὐλή, τὸ προαύλιον.
 ὀγιάντα ἢ γιάντα — διατί.
 ὀθόνιον, τὸ — μικρὸν ὕφασμα, τὸ βραχὺ ἔνδυμα, (τὸ σάβανο).
 οἶονεἰ — ὥσαν.
 Ὀκτώηχος ἢ Παρακλητική, ἡ — λειτουργικὸν βιβλίον περιλαμβάνον παρακλητικὰς
 κανόνας καὶ ὕμνους πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον
 καὶ ἄλλους ἁγίους, ψαλλομένους κατὰ τοὺς ὁκτῶ
 ἡχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.
 ὀλκάς — ὀγκῶδες φορητὴν πλοῖον τῶν ἀρχαίων.
 ὁ λόγον του — (λέγεται καὶ ἐλόγου του ἢ τοῦ λόγου του), ἐκεῖ-
 νος.
 ὁμολογία — ὁμολογουμένως, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν.
 ὄνοι νομάδες — ὄνοι τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
 ὁποῖον· τὸν ὁποῖον — τὸν ζῆλον τὸν ὁποῖον ἔχετε.—Καὶ κατωτέρω: περὶ δὲ
 τῆς ὁποίας ζητεῖτε εἰκόνας=περὶ δὲ τῆς εἰκόνας,
 τὴν ὁποίαν ζητεῖτε (παλαιότερα χρήσις τῆς ἀναφορ.
 ἄντων. προτασσομένης τοῦ ὀνόματος, εἰς ὃ ἀναφέρε-
 ται, συνήθης παρὰ Κοραῆ).
 ὀρδινιάζω — διατάσσω, τακτοποιῶ, διευθετῶ.
 ὀρμάνια, τὰ — (λέξις τουρκικῇ), δάση πυκνά, λόγγος, ρουμάνια.
 ὄρνις, ὁ — πτηνόν, ὄρνεον.
 Ὁσμανλῆς, ὁ — ὁ Ὁθωμανός, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὁσμάν, ἱδρυτοῦ
 τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους (13ος-14ος αἰών).
 Ὁσσιάνος, — Σκῶτος ποιητῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος.
 Οὐεσπμίνστερ, τὸ — τὸ περίφημον ἀβατεῖον τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐνταφιά-
 ζονται οἱ διάσχημοι Ἀγγλοί.
 οὐλεμάς, ὁ — (λέξις ἀραβικῇ), μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης
 τοῦ ἱεροῦ νόμου.
 Οὕρκοναρτ, ὁ — Ἀγγλος περιηγητής.
 οὐτοπιστικός — μὴ δυνάμενος νὰ πραγματοποιηθῇ, εἰς τὴν οὐτοπίαν
 ἀνήκων.
 Ὁφφμαν Χάνς — διάσημος Γερμανὸς ποιητῆς καὶ συγγραφεύς, (1848-
 1909).
 ὀφ(φ)ικιάλος, ὁ — ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος, (ἐκ τοῦ λατ. officialis).
 ὀφ(φ)ίκιον, τὸ — τὸ ἀξίωμα, (ἐκ τοῦ λατ. officium).
 ὀψη, ἡ — (κατὰ συνεκδοχὴν), τὸ βλέμμα.

Π

- πάγκος, ὁ
 παιδεύομαι
 παιδομή, ἡ
 παλάγκο, τὸ
 Παλαιστρίνι, ὁ
- παμπούλλιν, τὸ
 παμφαῖς
 παρακοιμώμενος
- παραμανίζω
 παραζιγανεύω
 παρεστήσατο
 Παραπαμισάδαι, οἱ
- πάσκαγε
 Πατάβιον, τὸ
- παταράτσο, τὸ
 πατεριασμένος
 πατραλοίας, ὁ
 πειράσας
- πελ(λ)εγρίνος, ὁ
- περευλογημένον
 περιανάζομαι
 Περίπατος, ὁ
- περτίκια, τὰ
 πέτρα, ἡ
- Πετράκης Διονύσιος
- πετρίτης, ὁ
 Πηγῇ, ἡ
- Πιερίδες, αἱ
- βράχος, ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὕφαλος.
 — τιμωροῦμαι.
 — ἡ τιμωρία, ἡ βάσανος, ἡ ταλαιπωρία.
 — εἶδος τροχαλίας.
 — σπουδαῖος Ἰταλὸς συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (1525-1594).
 — ὁ λόφος.
 — ὀλοφώτεινος.
 — ἀνώτατον βυζαντινὸν ἄξιωμα. Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης ἦτο βασιλικὸς σφραγιδοφύλαξ, ὁ δὲ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
 — θυμῶνω.
 — ἀδικῶ, ἀπατῶ.
 — ἐστήσατο παρ' ἐαυτῶ, προσέλαβε, ἐκυρίευσε.
 — λαὸς Ἰνδικὸς παρὰ τὰς ὑπηρείας τοῦ Παραπαμίσου ὄρους, μεταξὺ Δραγγιανῆς καὶ Βακτριανῆς.
 — (ἰδιωματ. παρατατικὸς τοῦ πασιζῶ), προσπαθῶ.
 — Πάντοβα, Παδοῦη, πόλις τῆς Β. Ἰταλίας, μέγα ἐλληνικόν, πνευματικὸν κέντρον ἐπὶ Τουρκοκρατίας.
 — παχὺ στερεὸν σχοινίον τῶν ἱστίων τοῦ πλοίου.
 — ὁ ἄστοργος πατήρ.
 — ὁ φονεὺς τοῦ πατρὸς του.
 — (μετοχὴ ἀορ. τοῦ πειράω-ω, ἐπιχειρῶ), ἂν καὶ ἐδοκίμασε.
 — ξένος ὁδοιπόρος, προσκυνητῆς· μεταφ. ὁ Σταυροφόρος.
 — ὑπερευλογημένον.
 — περιβάλλομαι ὑπὸ φωτός, φωτίζομαι ὅλος.
 — ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκε περιπατῶν εἰς τὰ περίστωα τοῦ Λυκείου, ὅθεν καὶ ἡ σχολὴ του Περιπατητικῆς.
 — τὰ περδίκια.
 — χωρὶς σκάφανδρον, ἀλλὰ μὲ λίθον βαρύν, διὰ τὰ γίνεταί· εὐκολωτέρα ἢ κατὰδυσιν.
 — ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀθῆναις μονῆς Πετράκη, ὁ ὁποῖος προσέφερε πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν του κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ πρὸ αὐτῆς.
 — εἶδος ἱέρακος.
 — τοποθεσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὁ ναὸς Ζωοδόχος Πηγῇ (νῦν Μπαλουκλί).
 — αἱ Μοῦσαι, ὡς γεννηθεῖσαι ἐν Πιερίᾳ (Ἑσίοδος).

πιούμα, ἡ	— στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
πλατόνι, τὸ	— τὸ ἐλάφι.
πλέα	— πλέον.
πλευτικά, τὰ	— τὰ πλεούμενα, τὰ πλοῖα.
πλουμί, τὸ	— τὸ στολίδι.
πνέξη (νὰ)	— νὰ πνεύσῃ
ποντομέδων, ὁ	— ὁ κύριος τῆς θαλάσσης.
Πόνυ Ἐδγαρ	— διάσημος Ἀμερικανὸς ποιητῆς (1809-1849).
ποταπὴ	— ὁποῖα τις, τί λογῆς.
πότνια	— τιμία, σεβαστή.
ποτόκι, τὸ	— τὸ μεγάλο αὐλάκι (ρεῦμα), διὰ τοῦ ὁποίου χύνονται καὶ ἀπομακρύνονται τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς.
πονγγί, τὸ	— τὸ βαλλάντιον, τὸ κομπόδεμα, τὸ ἀποταμίευμα.
πουζινάζω	— ἀποζυγιάζω, κλίνω.
πουμπάρτα, ἡ	— ἡ μπομπάρδα, ὄλμος βάλλων λιθίνας σφαίρας—τὸ πολεμικὸν πλοῖον τὸ ἐφωδιασμένον μὲ τοιαῦτα λιθοβόλα.
πραγματεύομαι	— ἐμπορεύομαι.
πρατόρης, ὁ	— ὁ βόσκων πρόβατα.
πρεπά, τὰ	— τὰ πρέποντα, τὰ ἀρμόζοντα.
πρεπιά, ἡ	— τὸ πρέπον, τὸ ἀρμόζον, ἡ εὐπρέπεια.
πρίκα, ἡ	— ἡ πίκρα.
πρίχον	— προτοῦ.
πρόθεσις, ἡ	— τὸ μέρος ἔνθα προτίθενται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θεείας Εὐχαριστίας.
προκαθίσας	— (μετοχ. ἄορ. τοῦ προκαθίζω), προκαθέζομαι, στρατοπεδεύω ἐμπροσθεν τόπου τινός, πολιορκῶ.
προκαταβάλλομαι	— προεξαποστέλλω.
προμαχώνιον, τὸ	— μικρὸς προμαχών, χαράκιωμα.
προνομή, ἡ	— ὁ ἐπισιτισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐν χώρας ἐχθρικῆς.
πρόσλημμα, τὸ	— τὸ προσληφθέν.
πρότονος, ὁ (ἡ)	— ἰσχυρὸν ἐξάρτιον τεταμένον ἐξ ἐκάστου ἴστοῦ λοῦξος πρὸς τὴν πρῶραν, (κοινῶς στάντζος).
προτσοκούταλα, τὰ	— τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη, μαχαιροπήρουνα.
πρυτανεῦω	— ἐδῶ: προνοῶ, προπαρασκευάζω.
πρωτοβεστιάριος, ὁ	— αὐλικὸς ἀξιωματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν, ἔχων τὴν ἐπιστασίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἱματιοθήκης.
πύργος, ὁ	— ὁ πύργος.
Πύρρα, ἡ	— ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνος.
πυρρίχιος, ὁ	— ἐνόπλιος χορὸς τῶν ἀρχαίων, ὀρχούμενος ὑπὸ μαχητῶν μαχομένων κατὰ φανταστικῶν ἀντιπάλων.
πυρρίχη, ἡ	

- ραϊδιά, τὰ
'ρηνδιασμένο
ρεαλιστικός
- Ρέμπραντ
- Ρενάν 'Ερνέστος
- ρεῖσος, ὁ
ρίβκω
ριζιμιό
ρίζον
ρικνώ-ω
ρόγα, ἡ
- ρογεύω
ροδαμισμένος
Ρουβενς Πέτρος-Παῦλος
Ρουζέ ντε Λίλ
- ρουπάκι, τὸ
ρουχνίζω, ρουχουνίζω
- ρουχούνια, τὰ
ρύπος, ὁ
ρυτῆρ (-ῆρος), ὁ
- Ρωμαῖοι
- ρωπογραφία, ἡ
- ρωσθέντες
- ρωῶσις
- ἀπότομοι βράχοι, φαράγγια (βλ. καὶ λ. ἀπορρώξ).
- βλέπε ὀρδινιάζω.
- ὁ ἔχων τὸν χαρακτῆρα ἢ τὴν ιδιότητα τοῦ ρεαλισμοῦ, δηλ. τῆς πραγματοκρατίας ἐν τῇ τέχνῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν παρίστανται τὰ πράγματα ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν.
- διάσημος 'Ολλανδὸς ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ πρόκλησις ζωηρᾶς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς φωτοσκιάσεως.
- διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος, ἐπισκεφθεὶς τὰς 'Αθήνας καὶ συνθέσας προσευχὴν εἰς τὴν 'Αθηνᾶν ἐπὶ τῆς 'Ακροπόλεως (1823-1892).
- τὸ ζῶον λὺγξ τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν.
- ρίχνω.
- (ἐνν. λιθάρι), στερεός, ἀκλόνητος βράχος.
- ὀρίζουν.
- ζαρώνω, κυρτώνω.
- ὁ μισθὸς τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου (ρογατόρου), ἀμοιβή.
- στρατολογῶ μισθοφόρους.
- γεμᾶτος ἀπὸ χλοερῶς ἀνθισμένους θάμνους.
- μέγας Φλαμανδὸς ζωγράφος (1577-1640).
- Γάλλος ἀξιωματικός, ὁ ὁποῖος συνέθεσέ τὸν ὕμνον τῆς Μασσαλιώτιδος (1760-1836).
- εἶδος ὑψηλῆς καὶ ἀκμαίας δρυός.
- μουγκρίζω, ρουθουνίζω-ἐκφυσῶ διὰ τῶν ρωθῶνων ἡχηρῶς (βλ. καὶ λ. φρύαγμα).
- τὰ ρουθούνια.
- ἡ ἀκαθαρσία, τὸ μόλυσμα.
- τὰ ἡνία, τὰ γκέμια· τρέχω ἀπὸ ρυτῆρος=τρέχω ἀκράτητος, στὰ τέσσερα.
- 1) οἱ πολῖται τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, 2) οἱ πολῖται τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, 3) οἱ χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ειδικώτερον οἱ 'Ελληνες (κοινῶς Ρωμιοί).
- τὸ ζωγραφεῖν μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, καρπούς, θάμνους κλπ. (ρῶπος=πρᾶγμα εὐτελές).
- (μτχ. παθ. ἀορ. τοῦ ρώννυμι), ἐνισχυθέντες, ἐνδυναμωθέντες.
- ἡ ἰσχὺς, ἡ δύναμις.

Σ

- σακέσπαλος — ὁ πάλλων, ὁ χειριζόμενος τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.
- σάκος, ὁ — τὸ ἀντίστοιχον τοῦ φαυλοῦ ἀμφιον τοῦ Ἀρχιερέως.
- Σάλτην, ἡ — τὸ ἀκρωτήριο Ἰσθμίου.
- Σαοὺλ — ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.
- Σειρῆνες, αἱ — τέρατα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, συγγενεῖς πρὸς τὰς Ἀρπυίας, εἰκονιζόμεναι ὑπὸ μορφὴν πτηνῶν μὲ κεφαλὴν γυναικός. Αὗται κατῴκουν παρὰ τὰς Ἰταλικὰς ἀκτάς, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας, καὶ διὰ τῆς μελωδικῆς των φωνῆς ἐμάχυνον τοὺς θαλασσοπόρους τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς αὐτάς, τοὺς ἐφόνευον καὶ τοὺς ἔτρωγον.
- Σελλαῖς, ἡ — τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς περιφερείας τοῦ Σουλίου.
- σενιάρω — σκοπεύω.
- σεπέτι, τὸ — τὸ κασελάκι.
- σερμαγιά, ἡ — τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον κεφάλαιον εἰς μίαν ἐπιχείρησιν.
- σιγέλιον ἢ σιγίλλιον, τὸ — πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα μὲ κρεμαστήν μολυβδίνην βούλλαν.
- σιγουρότης, ἡ — ἡ ἀσφάλεια.
- σιέχης, «σεῖχης», ὁ — (λ. τουρκικῇ) ἀρχηγὸς πατριαῖς, ἡγούμενος Μουσουλμανικοῦ ἡσυχαστηρίου (=τεκὲ' βλ. λέξιν).
- σίμια(λ)ένα — σιμιγδαλένια.
- Σινάται, οἱ — οἱ μοναχοὶ οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
- σκάλες — στρέμματα.
- Σκαναβὴς — ὄνομα οἰκογενείας τῆς Χίου, τῆς ὁποίας μέλη διεκρίθησαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.
- σκαντζάρι ἢ βάρδια — ἀλλάζει ἡ βάρδια (= ἡ φρουρά).
- σκιπέττο — ὅπλον μεσαιωνικόν.
- Σκλαβηνοὶ — καὶ Σκλαβῆνοι, Σκλαβοῦνοι καὶ Σκλάβοι: ὄνομα τῶν Σλάβων παρὰ Βυζαντινοῖς.
- Σκόδρα, ἡ — πόλις τῆς Ἀλβανίας παρὰ τὴν Ν.Α. ὁχθὴν ὁμωνύμου λίμνης, ἄλλοτε πρωτεύουσα αὐτῆς (τὸ Σκούταρι).
- Σκοδριάνος, ὁ — ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, κατὰ συνεκδοχὴν ὁ Ἀλβανός.
- σκολιός — κυρτός, στραβοκαμωμένος, μεταφ. ἄδικος, ἀσφαής.
- Σκοπός, ὁ — λόφος κατὰ τὰ Α. τῆς Ζακύνθου, εἰς τὰς ὑπαρείας τοῦ ὁποίου εὐρίσκειτο ἔπαυλις, ὅπου συνήθιζε νὰ παραμένῃ ὁ Σολωμός.
- σκούνα, ἡ — δίστηλον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἱστία.

- σκουτάρι, τὸ — (λέξις λατ. *scutum*), ἡ ἀσπίς.
- σκουτί, τὸ — (ἐκ τοῦ ἀρχ. *σκῦτος*), μᾶλλον χονδρὸν ὕφασμα· εἰς τὸν πληθυντικόν : τὰ ἐνδύματα.
- σκύλλος λαὸν κ' αἱ τρέχει — ἐπὶ τῆς ράχεώς του σκύλλος ἡμπορεῖ νὰ κυνηγήσῃ λαγόν.
- Σλαβονικὸν Χρονικὸν — χρονικὸν σλαβικῆς προελεύσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τοῦτο εὑρέθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος.
- σιμῆρος καπνοῦ — πυκνὴ μᾶζα ἀνερχομένου καπνοῦ, ὀρηκτικὸς καπνός.
- σιμῆλαξ, ὁ — φυτόν, κοινῶς ἀρκουδύβατον.
- σοβῶ τὸ ποίμνιον — βᾶλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω τὸ ποίμνιον διὰ φωνῶν, προτρέπω τὸ ποίμνιον.
- σουρτούκης, ὁ — ὁ κακῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκολούθως, ὁ κακῆς ἐν γένει παραστάσεως, (λέξ. τουρκικῇ).
- Σοῦτσος — ἐπιφανὴς οἰκογένεια Φαναριωτῶν, καταγομένη ἐξ Ἑπείρου· ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ Μιχαήλ Σούτσου διατελέσαντος ἐπανειλημμένως ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας.
- σπιτάλι, τὸ — νοσοκομεῖον, (λ. ἰταλ.).
- σπουδάζω — καταβάλλω προσπάθειαν.
- Σταμάτα, ἡ — χωρίον τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ Πεντελικόν (23 χιλ. ἐξ Ἀθηνῶν).
- στεαρίνη, ἡ — (καὶ στεατίνη), οὐσία ἐξ ἧς κατασκευάζονται κηρία, λαμβανομένη ἀπὸ τὸ στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τὸ ξύγκι.
- στέμφυλα, τὰ — τὸ στερεὸν ὑπόλειμμα τῶν σταφυλῶν, τὸ ἀπομένον μετὰ τὴν ἐκθλίψιν των πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ γλεύκους (κοινῶς: τσίπουρα).
- στεφάνι, τὸ — βραχὺδης ἀπότομος κορυφογραμμὴ, ἀκρόρεια· βραχὺδης θριγκός, (βλ. λέξιν).
- στιχάριον, τὸ — ὁ ποδῆρης καὶ χειριδωτός χιτῶν, ἐσώτατον ἄμφιον τῶν κληρικῶν λειτουργούντων.
- στογός — ἡ στοιβάς, ὁ σωρός.
- στοιβανιά, ἡ — ἡ στοίβα, ὁ σωρός.
- στολή, ἡ — τὸ στόλισμα.
- Συβαρίται, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως τῆς Κάτω Ἰταλίας, διάγοντες παροιμιωδῶς πολυτελεῆ βίον· μεταφ. πάντες οἱ ζῶντες βίον μεγάλων ἀπολαύσεων.
- συναχωρῶ — ἐπιτρέπω (παρὰ Κοραῆ).
- Συναδινός — ἱερεὺς ἐκ Σερρών, γνωστός ὡς παπα-Συναδινός, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ «Χρονικὸν τῶν Σερρῶν», ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1642 ἱστο-

Σύρα, ἡ
 συργουλιστά
 σφαίνεις
 Σχολαστική Φιλοσοφία
 (καὶ Θεολογία)
 σωταρχίζω

- ρίαν τῆς πόλεως, καθὼς καὶ «Θρήνον» διὰ τὴν ἄλωσιν
 τῆς Κων/πόλεως· τὸ Χρονικὸν μετὰ τοῦ Θρήνου
 ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Π. Πέννα (1938) κατὰ πιστὴν
 ἀντιγραφὴν ἐκ χειρογράφου εὑρισκομένου εἰς τὸ
 "Ἄγιον" Ὅρος.
 — ἡ Συρία (Διγενής).
 — θαυπευτικά.
 — σφάλλεσαι, ἀπατάσαι.
 — ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰς τὴν Δύσιν εἰς
 μοναστηριακὰς καὶ ἐπισκοπικὰς σχολάς.
 — εἰσάγω εἰς πόλιν ἢ φρούριον τροφὰς ἢ ἄλλα ἐφόδια
 (κατὰ παραφθοράν ἐκ τοῦ ἀρχ. σιταρκῶ).

Τ

τάβλα, ἡ
 ταγή, ἡ
 τάνα (τοῦ τανύω)
 τανύω
 ταξιίδι(ν) τὸ
 τ' ἀππάρον μου

- (λατ. tabula), τὸ τραπέζι.
 — ἡ τροφή· κατ' ἀρχὰς ἡ τεταγμένη μερὶς τροφίμων διὰ
 τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἢ τοῦ ἵππου.
 — ἄπλωσε (εἰς τὴν κοξούλλα σου=εἰς τὴν μέσην σου).
 — ἀπλώνω, τεντώνω.
 — ἐδῶ: ἡ ἐκστρατεία.
 — τοῦ ἵππου μου, (πρβλ. ἱππάριον)· βλ. καὶ λέξιιν φτερ-
 νιστηρκάν.

τάγκα
 ταχιά
 ταχαριζώ
 τεκές, ὁ
 τελμπεντέρης
 τέμενος, τὸ
 τέρας, τὸ
 Τερφιχόρη, ἡ

- (ἐκ τοῦ προβηγκ. targa), εἶδος ἀσπίδος λίαν ἐπι-
 μήκους, ὥστε νὰ καλύπτῃ ὁλόκληρον τὸ σῶμα.
 — αὔριο, αὔριο τὸ πρωί.
 — τραγουδῶ χορεύων τὸ παιδί εἰς τὰς χεῖράς μου.
 — ἡ συχαστήριον, ἀσκητήριον Μουσουλμάνων δερβισῶν.
 — ἡ ντερμπεντέρης, ἀλήτης· (λ. τουρκ. derbeder).
 — τὸ ἱερὸν ἱδρυμα, ὁ ναός.
 — τὸ θαῦμα, τὸ θαυμάσιον πρᾶγμα.
 — μοῦσα, προστάτις τῶν χορικῶν ᾠσμάτων καὶ τῆς ὁρ-
 χηστικῆς.

τές
 Τεύτονες, οἱ
 τζάγρα, ἡ
 τζαγραότορας, ὁ

- (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. ἄρθρου), τίς, τάς.
 — οἱ Γερμανοί.
 — βλέπε κατωτέρω λέξιν τζαγραότορας.

τζουρλάλι (τὸ)
 Τιμολέων

- ὁ ἔχων τζάγραν=μεσαιωνικὸν ὄπλον ἀποτελούμενον
 ἐκ τόξου μὲ σωλῆνα ἄνωθεν, ὅπου ἐτίθετο τὸ βέλος.
 — μυστικὴ καταγγελία, κατάδοσις· (λεξ. τουρκικῆ).
 — ἐπιφανὴς Κορίνθιος, ὅστις ἀκαταπύστως πολεμῶν
 καὶ δραστηρίως ἐνεργῶν ἐπὶ 8 ἔτη (345-337 π.Χ.)
 ἀπηλευθέρωσε τὴν Σικελίαν ἀπὸ τοὺς τυράννους καὶ
 ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους.

τινὰς

- τίς, κάποιος.

τὸδ	— τὸν (Κύπρος).
Τολέδο, Τόλητον τὸ	— πόλις τῆς Ἰσπανίας, ὅπου εἰργάσθη ὁ Θετοκόπουλος.
’τον	— ἦτο (ν).
τοπάξι, τὸ	— εἶδος πολυτίμου λίθου, χρώματος συνήθως κιτρίνου.
τ(τ)οππουζιά, ἡ	— ὁ ἥχος τοῦ κτυπήματος τοῦ ροπάλου.
τριβόλος, ὁ	— ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν.
τριπουτσέτο, τὸ	— πετροβόλος μηχανή.
τρόπις (-ιδος καὶ εως)	— τὸ κατώτατον μέρος τοῦ πλοίου, κοινῶς καρίνα.
τρυφή, ἡ	— ὁ μαλθακὸς καὶ ἀπολαυστικὸς βίος, ἡ καλοπέραση.
Τσαμπάνια, ἡ	— ἡ Καμπανία.
τσάπ(π)α, ἡ	— εἶδος πλατείας σκαπάνης.
τσαπράζια, τὰ	— ἀργυρᾶ κοσμήματα φερόμενα σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ στήθους εἰς ἐθνικὰς ἐνδυμασίας, ἰδίως τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.
τύμπανον, τὸ	— ἐδῶ : τὸ ξύλινον τοίχωμα.
τυφλὸς ποιητῆς	— ἐννοεῖται ὁ Ὀμηρος.
τυχαίνει	— ἀρμόζει, εἶναι πρέπον.
τῶσε	— τούς.

Y

ύαλοφός, ὁ	— ὁ ύαλουργός, ὁ ύαλοπώλης.
Υδρα, ἡ	— μυθολογικὸς ἐπτακέφαλος ὕφης, ζῶν εἰς τὴν λίμνην Λέρνην· ὁσάκις ἀπεκόπτετο κεφαλὴ τις αὐτῆς, ἐφύετο ἀμέσως εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλης.
ύετός, ὁ	— ἡ βροχὴ (ύει-βρέχει).
ύπερβολῇ	— καθ’ ὑπερβολήν.
ύπόμνημα, τὸ	— ἡ υπόμνησις, ἡ διατήρησις ἐν τῇ μνήμῃ γεγονότος τινός.
ύπόπτωσις, ἡ	— ἡ ύποταγή.
ύπουργός, ὁ	— ὁ ύπάλληλος, ὁ ύπηρετῆς, ὁ ἐργάτης (παρὰ Κοραῆ).
ύπομόνω	— ὀρκίζομαι.
ύφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου—	τὰ ύπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης βυθιζόμενα ἄκρα τῆς τρόπιδος τοῦ πλοίου.

Φ

φάλκα, ἡ	— καμπυλωτόν, κεκαμμένον ξύλον, δορυδρέπανον.
φανῆν	— συγκεκριμένους τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι· ἤθελε φανῆν· δυνητικὴ ἐγκλισις (συνήθης παρὰ Κοραῆ).
Φειδίας	— ὁ περιφανέστερος γλύπτῃς τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.
φαιλόνιον (ἡ φελόνι)	— ἄμφιον τῶν πρεσβυτέρων (ἄλλοτε καὶ τῶν ἐπισκόπων) ἄνευ χειρίδων καὶ ἐν εἰδει μανδύου.

Φθινοπωρινά φύλλα	— τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βικτωρος Οὐγκό.
Φιλισταίοι, οἱ	— λαὸς ἀρίας καταγωγῆς ἐν τῇ Ν.Δ. Συρίᾳ, πολέμιος τῶν Ἰουδαίων.
φιρμάνιον, τὸ	— τὸ σουλτανικὸν διάταγμα.
φλάμ(μ)ουλον, τὸ	— ἡ σημάα (ἐκ τοῦ λατ. flammulum).
φλαμ(μ)ουρ(ι)άρ(ι)ος, ὁ	— ὁ φέρων τὸ φλάμ(π)ουρο, ὁ σημαιοφόρος.
φλοκάτη, ἡ	— (λ. ἱταλ.), παχὺ ἐπανωφόριον τῶν ποιμένων καὶ τῶν χωρικῶν (κάπα).
φολιδοειδῶς	— ἐν εἶδει φολίδων, λεπίων.
φοίνικες, οἱ	— ὁ μυθολογικὸς φοῖνιξ, ἱερὸν πτηνὸν τῶν Αἰγυπτίων, τὸ ὁποῖον προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου ἤναπτε πυρὰν καὶ ριπτόμενον εἰς αὐτὴν ἐκαίετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας τοῦ ἀνεγεννᾶτο· σύμβολον τῆς ἀνανεώσεως.
φοοῦνται	— φοβοῦνται.
φοράδες, οἱ	— οἱ φοράδες (φορβάδες).
φουρντουλοῦσε	— φουρντουλάω ἢ φλουτουράω=πτερυγίζω.
φουσ(σ)ατεῦω	— ἐκστρατεύω.
φουσ(σ)άτον, τὸ	— (λ. λατιν.), ὁ στρατός, μεταφ. φουσ(σ)άτα=ὀμάδες, ὁμίλοι, πλῆθος.
φράξος, ὁ	— τὸ δένδρον μελία, φλαμουριά.
φρύαγμα, τὸ	— τὸ ἰσχυρὸν φύσημα τῶν μυκτῆρων τοῦ ἵππου· μεταφ. ἡ ἀλαζονεία· (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
φρύγιον	— ἄγριον καὶ ζωηρὸν μουσικὸν μέλος ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν Φρυγῶν.
φτακοίλι, τὸ	— εἶδος ἀμπέλου.
φτελιά, ἡ	— τὸ δένδρον πελέα.
φτέρη, ἡ	— τὸ φυτὸν πτέρις, πολυτελὲς καὶ κοσμητικόν.
φτερινιστηκὰν τ' ἀππάρουν	— ἐπτέρνισα τὸν ἵππον μου· κατὰ λέξιν· (ἐδωσα) φτερινιστηριὰ στὸ ἄτι μου.
μον	— ὁ τρεπόμενος εἰς φυγὴν, ὁ φεύγων, (ὁ τρέσας).
φυγός, ὁ	— ἡ φρούρησις (παρὰ Κοραῆ).
φυλακή, ἡ	— τὸ ζυμάρει καὶ πᾶσα συσκευασία ἐν εἶδει ζύμης· μεταφ. ποιότης ἀνθρώπων (συνήθως κατωτέρα).
φύραμα, τὸ	

X

χάλαρα, τὰ	— βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι.
χάμνω	— ἀφήνω.
χαράκι, τὸ	— ὁ βράχος.
χάραξ-ακος, ὁ	— τὸ χαράκιωμα, τὸ πρόχωμα· ἐδῶ: στρατόπεδον.
χαφίς, ὁ	— μυστικὸν ὄργανον ἀστυνομίας, κατὰδότης· (λ. τουρκ.).
χιχινίζω	— χρεμετίζω.
χουσμέτι, τὸ	— ὑπηρεσία (λέξις τουρκικῆ).
χεήζω	— ὑπολογίζω (Διγενής).

- χριστός — ὁ χρισμένος με τὸ ἅγιον μύρον.
 χρυσωμένα — χρυσωμένα.
 Χρυσία, ἡ, ἡ — ἡ λεγομένη καὶ Χρυσῇ Πύλῃ τῶν τειχῶν τῆς Κων/
 Χρυσόπορτα, ἡ — πόλεως, κειμένη κατὰ τὸ Ν.Δ. ἔκρον αὐτῆς, διὰ
 τῆς ὁποίας εἰσέρχοντο οἱ θριαμβεύοντες αὐτοκρά-
 τες.
 χωσιά, ἡ — ἡ ἐνέδρα.

Ψ

- Ψυχικό, τὸ — συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, πέντε χιλιόμετρα ἀπέχων
 ἀπ' αὐτῶν.

Ω

- Ὁρολόγιον — λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῶν
 Ὁρῶν (α', γ', στ', θ') ὡς καὶ τὰς Ἀκολουθίας τοῦ
 Μεσονυκτικοῦ, Ὁρθρου, Ἑσπερινοῦ κ.ἄ.
 ὠροῦμαι — οὐρλιάζω, θρηνῶ.
 ὦτσαι — ὡς καί, ἀκόμη καί.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1714 εἰς τὸ Μεγάλο Δένδρον τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 1779 πλησίον τοῦ Βερατίου τῆς Ἀλβανίας. Ὑπῆρξε μέγας ἔθνικὸς καὶ θρησκευτικὸς κήρυξ εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εὕρισκοντο εἰς μεγάλην πνευματικὴν κατάπτωσιν.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. Ἔσπούδασε Νομικὰ εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του εἰς τὴν Ἱόνιον Βουλὴν. Μετὰ τὴν ἑνωσιν τῆς Ἐπτανήσου ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Διεκρίθη ὡς ποιητὴς διὰ τὴν μεγάλην φαντασίαν του καὶ τὸν ἀσυγκράτητον πατριωτισμὸν του.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Ζαγόριον τὸ 1823. Ἔσπούδασεν Ἱατρικὴν εἰς τὸ Πατάβιον* τῆς Ἱταλίας, ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν ἰδιαίτεράν του πατρίδα ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ. Παραλλήλως ὅμως ἡσχολήθη μὲ τὰ γράμματα καὶ θεωρεῖται ὡς εἰς ἓκ τῶν προδρόμων τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835. Ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1907. Ἐγραψεν ἀπομνημονεύματα, ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ μελετήματα, διηγήματα καὶ πολλὰ ἔργα κατάλληλα διὰ παιδιὰ. Ἰδρυσε τὸν «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων» διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε τὸ 1946. Ἐδημοσίευσε πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας σχετικὰς μὲ τὴν Ἐπανστάσιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους καὶ ἀρκετὰ διηγήματα. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὰ «Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1716 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1806. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐπίσκοπος τῆς Χερσῶνος καὶ μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσίας. Ἐπιφανὴς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος καὶ ὁ σημαντικώτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους πρὸ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ.—Ποιητὴς. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Κροκεὰς Λακωνίας τὸ 1912. Μέχρι τοῦδε ἔχει δημοσιεύσει πολλὰ ἔργα, ὅχι μόνον ποιητικὰ ἀλλὰ καὶ

πεζά. Ποιητικά: «Κάτω από σκιές και φῶτα», «Κατεβαίνοντας τη σιγή τῶν αἰώνων», «Ὁ Ταῦγετος καὶ ἡ σιωπὴ», «Τὰ θολὰ ποτάμια», «Ἐξοδος μὲ τ' ἄλογο», «Γράμμα στὸν Ρόμπερτ Ὅππενχάιμερ» κ.ἄ. Πεζά: «Δυὸ ἀνθρώποι μιλοῦν γιὰ τὴν εἰρήνη τοῦ κόσμου», «Ὁ Νίκος Καζαντζάκης», κ.ἄ.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑΪΡΟΝ).—Διάσημος Ἀγγλος ποιητὴς καὶ ἐνθερμος φιλέλλην. Ἐγεννήθη εἰς Λονδίνον τὸ 1788. Εἶχε ψυχὴν φλεγομένην ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της. Ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1825. Ἡ ποίησίς του περιέχει εὐγενεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς Καλάμας τὸ 1894. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρετήσε διαδοχικῶς εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐκπαίδευσιν ὡς καθηγητὴς, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαίδευσως. Ἐδημοσίευσεν: «Ἀριστοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καὶ πολλὰς ἄλλας φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας εἰς τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν «Ἥλιος» καὶ τὸ περιοδικὸν «Νέα Ἔστια».

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν: «Σκαρβαῖοι καὶ Τερρακόττες», μετέφρασε δὲ ἐμμέτρως τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον καὶ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Εἰς τῶν ἐπισημοτέρων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς Δαμασκόν, ἡ ὁποία κατεῖχετο τότε ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν, Ἱστορίαν καὶ Θεολογίαν. Μεταβάς κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας εἰς Κωνσταντινουπόλιν διεκρίθη ὡς εἰκονολάτρης. Τὸ σπουδαιότετον ἔργον του εἶναι ἡ «Πηγὴ τῆς γνώσεως». Συνέγραψε προσέτι «Λόγους» καὶ «Ἀσματα» καὶ συνέταξε τὴν «Ὁκτώηχον», εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθησαν καὶ ἔργα ἄλλων ὕμνογράφων.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.—Ψευδώνυμον φιλολογικὸν τοῦ Θρασυβούλου Ζωῖοπούλου.

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947. Ἐξέδωκε ποιητικὰς συλλογὰς, δράματα, διηγήματα καὶ μελέτας. Ὡς λογοτέχνης ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἐθνικὴν λαϊκὴν παράδοσιν.

ΔΟΥΚΑΣ.—Βυζαντινὸς ἱστορικὸς, ἀγνώστου βαπτιστικοῦ ὀνόματος, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Τόπος γεννήσεως και ακριβῆ χρονικά ὅρια τοῦ βίου του ἀγνοοῦνται. Τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα, τοῦ ὁποίου διεσώθη ἀνεπίγραφον ἀντίγραφον ἐν παρισινῷ χειρογράφῳ, ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ ἔτη 1341-1462 καὶ εἶναι πηγὴ ἀξιόπιστος διὰ γεγονότα ὑποπεσόντα εἰς τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἀντίληψιν. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ εἶναι λιτὴ, ἀλλὰ ζωηρὰ καὶ εἰς εὐληπτον γλῶσσαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ.—Ἐγενήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐσπούδασε Νομικὰ καὶ ἐχρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτῆς. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀγνὸς ἐλληνολάτρης. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἰδας.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1859 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ποιητὴς καὶ λογοτέχνης πολυγραφώτατος, Ἀκαδημαϊκός. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ λατρεῖα πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν, εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων εὐρίσκει τὴν εὐδαιμονίαν.

ΕΛΥΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΥΣ.—Ποιητῆς. Ἐγενήθη εἰς τὸ Ἡράκλειον τὸ 1911. Θεωρεῖται ἐκ τῶν πλέον σημαντικῶν Νεοελλήνων ποιητῶν. Ἔργα: «Προσανατολισμοί», «Σποράδες», «Ἥλιος ὁ Πρῶτος», «Ἄσμα ἡρωϊκὸ καὶ πένθιμο γιὰ τὸν χαμένο ἀνθυπολοχαγὸ τῆς Ἀλβανίας», «Ἄξιον ἐστὶ», «Ἐξί καὶ μία τύψεις γιὰ τὸν οὐρανὸν», «Ἥλιος ὁ ἡλιάτορας», «Τὰ ρῶ τοῦ ἔρωτα», κ.ἄ. Ἠσχολήθη ἐπίσης μὲ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν, ὡς καὶ μὲ αἰσθητικὰ δοκίμια.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ.—Συγγραφεὺς. Ἐγενήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1906 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1967. Ἠσχολήθη μὲ τὸ μυθιστόρημα, τὸ δοκίμιον καὶ τὸ θέατρον. Ἔργα: «Ἐλεύθερο πνεῦμα», «Ὡρες ἀργίας», «Ἀργὼ», «Εὐριπίδης Πεντοζέλης», «Τὸ Δαιμόνιον», «Λεωνής», «Θέατρο Α΄», «Θέατρο Β΄», «Πνευματικὴ πορεία» κ.ἄ.

Ὑπῆρξε, κατὰ περιόδους, Γενικὸς Διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ.—Ἐγενήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1736 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Μόσχαν τὸ 1800. Διεκρίθη ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκλήρυς. Ἀπὸ τοῦ 1779 διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀργότερον Σταυρουπόλεως. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τὰ δύο Κυριακοδρόμια (Ἑρμηνεῖα τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα καὶ διὰ τὴν λογίαν παράδοσιν εἰς τὴν γλῶσσαν.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Ἐγενήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1863 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Ἐγραψε ὀλίγα σχετικῶς ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐν ἀρχῇ ἐκυκλοφόρησαν ἀπὸ χειρογράφου μεταξὺ τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον ἐξεδόθησαν ταῦτα εἰς βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Ποιήματα».

Ὁ στίχος τοῦ Καβάφη εἶναι ἰδιόρρυθμος, ὡς καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτοῦ μορφή καὶ τὸ μέτρον. Τὸ περιεχόμενον πολλὰκις εἶναι τολμηρὸν, ἀλλὰ ἡ μουσικότης τοῦ

ποιήματος είναι άμέσως φανερά και εύχάριστος. Είς τὸ ποίημά του «Θερμοπύλες» καταφαίνεται ὁ διδακτισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀγγλίαν τὸ 1876. Ἐζήσῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ἱταλίαν, Ἑλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐσχετίσθη μὲ τὸν Ἱταλὸν ποιητὴν Φώσκολον. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ Κάλβου εἶναι δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλοгаί, ἡ «Λύρα» καὶ τὰ «Λυρικά», αἱ ὁποῖαι περιέχουν εἴκοσιν ὠδὰς ἐντελῶς πρωτοτύπους ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας. Τὰ ποιήματά του διαπνέονται ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμὸν, λυρικὴν δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐσχάτως ἔγινεν ἡ ἀνακομὴ τῶν ὁστῶν του εἰς Ζάκυνθον.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1873. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λεπτοτέρων ποιητῶν τῆς παλαιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, τὸ δὲ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν του ποιότητα.

ΚΑΡΕΛΛΗ ΖΩΗ.—Ποιήτρια. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὸ 1901. Ἔργα: «Πορεία», «Ἐποχὴ τοῦ θανάτου», «Φαντασία τοῦ χρόνου», «Τῆς μοναξιάς καὶ τῆς ἔπαρσης», «Χαλκογραφίες καὶ εἰκονίσματα» κ.ἄ. Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης θεατρικὰ ἔργα, ὡς καὶ δοκίμια.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινὰ τῆς Ἠλείας. Ὑπηρετήσεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατὸν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Τὸ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν διείσδυσιν καὶ τὸν γλωσσικὸν πλούτον. Ἐπίσης ἰδιαίτερον γνώρισμα του εἶναι ἡ ἐπικὴ παράστασις τῶν γεγονότων.

ΚΑΡΟΥΖΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ.—'Αρχαιολόγος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀμφισσαν τὸ 1900 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1967. Διετέλεσε διευθυντὴς καὶ ἐκ τῶν κυριωτέρων διοργανωτῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς μελέτας του διακρίνεται διὰ τὴν λεπτότητα τῶν παρατηρήσεών του καὶ τὴν ἐρμηνευτικὴν του ἰκανότητα.

ΚΟΛΟΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.—Ἕλλην παπικὸς κληρικὸς καὶ ποιητής. Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1688 καὶ ἀπέθανεν εἰς Χιμάραν ἀγνωστον πότε. Ἦτο προικισμένος δι' ἐξόχου ποιητικῆς ἰδιοφυΐας. Ἐγραψε πολλὰ θρησκευτικὰ ποιήματα, ἐξ ὧν σώζεται τὸ δεκατετράστιχον (σονέττον) ὑπὸ τὸν τίτλον «εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου». Τὸ δεκατετράστιχον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν ποιημάτων, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ γνωστῶν ποιητῶν.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ.—Λογοτέχνης καὶ ζωγράφος. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Κυδωνίας τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 1897 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1965. Τόσον τὸ ζωγραφικόν, ὅσον καὶ τὸ λογοτεχνικὸν ἔργον του εἶναι ἐξαιρετικῶς πλούσιον. Ὁ Φ. Κόντογλου διεκρίνετο διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, τὴν

προσήλωσιν του εις τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ὁρθόδοξον θρησκευτικὴν του πίστιν. Λογοτεχνικά ἔργα: «Πέδρο Καζάς», «Βασάντα», «Ἡ πονεμένη Ρωμιοσύνη», «Τ' Αἰβαλί ἡ πατρίδα μου», «Γιαβὰς ὁ Θαλασσινός», «Ἀδάμαστες ψυχές», κ.ά.

Ἐγραψε ἐπίσης πολλὰ τεχνοκριτικά κείμενα σχετικὰ μὲ τὴν βυζαντινὴν ζωγραφικὴν.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1764 ἐκ γονέων Χίων καὶ ἀπέθανεν εἰς Παρίσιους τὸ 1833. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρίσιους τὸ 1788, σύντροφον ἔχων καθ' ὅλον τὸν βίον του τὴν πενίαν. Εἰς Παρίσιους ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς μελέτας ἐκδίδων καὶ ἐρμηνεύων τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας συγγραφεῖς πρὸς φωτισμὸν καὶ παιδευσιν τῶν ὁμοεθνῶν του. Ἡ ἔθνικὴ ἐργασία τοῦ Κοραῆ εἶναι τοιαύτη, ὥστε θεωρεῖται ὁ πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ.—Ἐλάχιστα εἶναι αἱ πληροφορίες περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος τὸ ὀνομά του καὶ ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Σητεῖαν τῆς Κρήτης, ὅπου ἀνετράφη καὶ ἔγραψε τὸ ἔργον του. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον). Μετὰ τὴν κατὰληψιν τοῦ Κάστρου ὑπὸ τῶν Τούρκων, Κρήτες μετέφερον τὸ χειρόγραφον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἰς Ζάκυνθον, ὁπότεν ἔγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ.—Ἐγεννήθη εἰς Δολοὺς τῆς Λακωνικῆς τὸ 1877. Καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μέλος ἀπὸ τοῦ 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδιαίτεραν θέσιν κατέχει ὁ «Ἀρέθας».

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαίτεραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐιργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ὀλίγα πεζὰ, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν καὶ ποιμενικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὴν νοσταλγικὴν καὶ τὴν εἰδυλιακὴν διάθεσιν.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1898 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1950. Ἐσπούδασε Φυσικομαθηματικά. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἔγραψε δὲ καὶ λογοτεχνικά ἔργα.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΤΥΡΙΔΩΝ.—Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1919. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος ἱστορικὸς συγγραφεὺς, ἐρευνήσας ἰδίως τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, καὶ ἐπιστῆμων διεθνοῦς κύρους. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ πρωθυπουργὸς ἐπὶ μικρὸν διάστημα.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1858 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπεσε τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἠπείρου ὑπὲρ Πατρίδος. Ἔσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς σονέττων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζεται ὡς ἀριστοτέχνης.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943.

Ἔσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἤσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν ποίησιν. Οἱ στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καὶ νοσταλγικὴν διάθεσιν.

ΜΑΚΡΗΣ ΚΙΤΣΟΣ.—Λαογράφος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Λάρισαν τὸ 1917. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν μελέτην τῆς λαϊκῆς τέχνης τοῦ Πηλίου ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος, γενικώτερα. Ἐξέδωκε: «Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος στὸ Πήλιο», «Πηλιορείτικες φορεσιές», «Ἡ πηλιορείτικη λαϊκὴ τέχνη, πηγὲς καὶ ἐπιδράσεις», «Ἡ ξυλογλυπτικὴ τοῦ Πηλίου», «Μικρὰ μελετήματα», «Τὰ ὕφαντά τῆς Θεσσαλίας», «Ἡ Τσαριτσάνη καὶ τὰ μνημεῖα τῆς», κ.ἄ.

Ἔχει δημοσιεύσει ἐπίσης πολλὰ λαογραφικοῦ περιεχομένου ἄρθρα εἰς ἔφημερίδας καὶ περιοδικὰ.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1826 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1911 εἰς Κέρκυραν. Ἔσπούδασε Νομικά, διετέλεσεν ἀνώτατος ὑπάλληλος τῆς Ἰονίου πολιτείας καὶ βουλευτὴς Κερκύρας μετὰ τὴν ἑνωσιν τῆς Ἑπτανήσου.

Τὴν ποίησίν του χαρακτηρίζει ἡ τελειότης τῆς μορφῆς, ἡ κομψότης καὶ ἡ καταθέλγουσα τὰ ὦτα καὶ τὴν ψυχὴν ἁρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς Ζάκυνθον τὸ 1855 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1913. Εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν Σολωμικὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ποίησιν.

Εἰς τὰ ποιήματά του διακρίνεται ρωμαντισμὸς καὶ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1885 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπὸ τὸ 1935 εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὸ θέατρον. Θεωρεῖται εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους λογοτέχνας.

Εἶναι πολυγραφώτατος, ὁ δὲ κάλαμὸς του ἐνέχει ἀκρίβειαν καὶ ἐνάργειαν.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1669 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ληξούριον τὸ 1714. Ἔσπούδασεν εἰς Βενετίαν. Ὑπῆρξε δὲ καὶ μαθητὴς τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου εἰς τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα.

Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1830 εἰς Maillane παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροδανοῦ καὶ ἀπέθανε τὸ 1914. Διάσημος Προβηγκιανὸς ποιητὴς,

ἐπιτυχῶν τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του Προβηγκίας, τῆς ὁποίας ἐξύμνησε τὰς φυσικὰς καλλονας, τοὺς θρύλους, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τὸ μεγαλειῶδες του εἰδυλλιακὸν ἔπος «Μιρέϊγ» καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ποιήματα. Ὁ Λαμαρτίνος τὸν ἀπεκάλεσε: «σύγχρονον ὁμηρικὸν ποιητὴν» καὶ «Ἑλληνα ποιητὴν ἐν Ἀβινιόν».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ.—Ἐζησε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα καὶ κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπωνομάσθη «Ἀμαρτωλὸς» ἐκ τῆς συνηθείας τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ μοναχοὶ νὰ ἀποδίδουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἐπίθετον τοῦτο.

Συνέγραψε χρονικὸν μιμούμενος τὸν χρονογράφον Θεοφάνην καὶ προγενεστέρους χρονογράφους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ.—Συγγραφεὺς. Ἐγεννήθη τὸ 1892 εἰς τὴν Σκαμνιά τῆς Μυτιλήνης. Τὸ 1958 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1969. Ἔργα: «Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ», «Ἡ δασκάλα μὲ τὰ χρυσὰ μάτια», «Τὸ πράσινο βιβλίον», «Ὁ Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης», «Τὰ Παγανά», «Ἡ Παναγιὰ ἡ Γοργόνα», «Ὁ Πάν», κ.ἄ.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ρωσσίαν τὸ 1866 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς ἱατρός εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Πολυγραφώτατος μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς, διεκρίθη ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ ἔργον του χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἐξ Οἰκονόμων.—Ἐγεννήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσαϊναν τῆς Θεσσαλίας. Ἐξοχος κληρικός, συγγραφεὺς, ρήτωρ καὶ διδάσκαλος. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε συγγραφέων καὶ κηρύττων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1857). Ἔργα του: «Τέχνη Ρητορικῆς», «Ἱερὰ Κατήχησις», «Ρητορικοὶ Λόγοι», «Περὶ τῶν ἐρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ.ἄ.

Ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος ἀνεδείχθη κυρίως ὡς ρήτωρ καὶ κατέχει μίαν ἀπὸ τὰς πρῶτας θέσεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων λογίων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε Νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξὺ τῶν πρώτων μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πολυγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἔθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεων του, διὰ τὸν πλούτον

τῆς γλώσσης, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ποιητικῶν ἑκφραστικῶν μέσων. Ἀποτελεῖ μαζί με τὸν Σολωμὸν τὴν δυάδα τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν μας.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ τὸ 1851. Ἀπέθανε τὸ 1935. Ἄκρος ὁπαδὸς τοῦ δημοτικισμοῦ, ὑπῆρξε λόγιος εὐρυτάτης παιδείας. Νεαρῶτατος ἐξέδωσεν εἰς κριτικὴν ἑκδοσὶν τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ἐκαλλιέργησε κυρίως τὸ παιδικὸ τραγούδι. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημοτικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, ὡς καὶ ξένα ἔργα.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκιάθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἐσπούδασεν ὀλίγον χρόνον Φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰργάσθη εἰς ἐφημερίδας ὡς μεταφραστὴς ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τὰς ὁποίας εἶχεν αὐτοδιδασχθῆ. Ἀπέθανεν τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ ὀλίγα ποιήματα. Διακρίνεται διὰ τὴν γνησίαν θρησκευτικότητά του, διὰ τὸν πηγαῖον λυρισμὸν του καὶ διὰ τὸ ἰδιότυπον ὕφος του. Ἀπὸ πολλοὺς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς νέας λογοτεχνίας μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Καρπενήσι τὸ 1877 καὶ ἀπέθανε τὸ 1940. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινakoθήκης καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε πεζοὺς ρυθμοὺς (πεζοτράγουδα), διηγήματα, μελέτας (κριτικὰς καὶ αἰσθητικὰς), ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐπιγραμματικότητα καὶ ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ.—Ποιητὴς. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὸ 1964 ἔλαβε τὸ Α΄ Κρατικὸν βραβεῖον ποιήσεως. Ἔργα: «Ἐκλογὴ Α΄», «Ἐκλογὴ Β΄», «Ἀσκήσις στὸν Ἀθω», «Ὅπου ἦν Κῆπος», «Μολδοβαλαχικὰ τοῦ μύθου», κ.ἄ.

Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ πολλὰς οικονομικὰς μελέτας.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὁδησὸν μετὰ δαπάνας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν ἐξάτομον «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους», διὰ τῆς ὁποίας ἀπέδειξε τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐγραψε πολλὰ ποιητικὰ ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα.

Ἡ ποίησις του εἶναι ρητορικὴ καὶ ρωμαντικὴ.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ (1829-1870). Γερμανός φιλόλογος, δημοσιεύσας, πλὴν διαφόρων φιλολογικῶν ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σοφοκλέα, τὴν γνωστοτάτην συλλογὴν δημῶδων νεοελληνικῶν ᾠσμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τραγούδια Ρωμαϊκά, *Popularia Carmina Graeciae recentioris*» ἐν Λειψίᾳ τὸ 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.—Ἐγενήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Ἐμυήθη εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἐγραψε τὰ ἑξῆς: «Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», «Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν», καὶ «Βιογραφία τοῦ Ρήγα Φεραίου».

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ-ΛΑΥΡΑΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἀξιώματικὸς τοῦ Πυροβολικοῦ. Ἐγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικὰς ἀναμνήσεις (1912) καὶ ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Ἐγενήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐξέδωκε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς, ἐν αἷς καὶ παιδικὰ ποιήματα, μετέφρασε δὲ καὶ τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ.—Ἐγενήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε τὸ 1912. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπιστήμην τῆς Λαογραφίας, ὑπῆρξε δὲ πολυγραφώτατος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συψώμου. Ἐγενήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Σκιές», μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη καὶ δευτέρα «Οἱ Μουσικὲς φωνές».

Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν, τὴν λιτότητα τῶν ἐκφραστικῶν μέσων καὶ τὴν μουσικότητα τῶν στίχων του.

ΡΑΛΛΗ ΜΑΡΙΑ.—Λογοτέχνις. Ἐγενήθη εἰς Πειραιᾶ. Ἠσχολήθη, κυρίως, μετὰ τὴν πεζογραφίαν. Ἔργα: «Μιὰ γαλᾶζια γυναῖκα», «Γιὰ μιὰ ζωγραφιά καὶ γιὰ ἓνα σκύλο», «Ἐνας κοῦκος σωπαίνει τὴ νύχτα», «Δρομολόγια καὶ καθυστερήσεις», «Στὴν Κύπρον φέγει», κ.ἄ.

ΡΙΤΣΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ.—Ποιητὴς. Ἐγενήθη εἰς τὴν Μονεμβασίαν τὸ 1909. Ἡ ποιητικὴ προσφορὰ του εἶναι ἐξαιρετικῶς πλουσία. Θεωρεῖται ἐκ τῶν σημαντικωτέρων συγχρόνων ποιητῶν. Τὸ σύνολον τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του ἤρχισεν ἐκδιδόμενον εἰς τόμους τὸ 1961 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποιήματα».

Ἡ ᾠχολήθη ἐπίσης μετὰ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν.

ΡΟΪ-ΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.—Ἐγενήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1904. Ἐγραψε διηγήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Διακρίνεται διὰ τὸ σπινθηροβόλον καὶ δηκτικὸν πνεῦμά του καὶ διὰ τὸ γλαφυρὸν ὕφος του.

ΣΑΤΟΒΡΙΑΝΔΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ RENE.—'Ενδοξος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ διπλωμάτης (1768-1848). Εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κινήσεως ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ ἐπίδρασις του εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα ὑπῆρξε τεραστίᾳ. Ἐγραψε: «Ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα», «Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ», κ.ἄ. πολλά.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ.—'Εκ τῶν κορυφαίων Νεοελλήνων ποιητῶν. Ἐγενήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1900 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1971. Ποιητικὰ ἔργα: «Στροφή», «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο Γυμνασμάτων», «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Α'», «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β'», «Κίχλη», «Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν . . .».

Πεζογραφίματα: «Ἐξὶ νύχτες στὴν Ἀκρόπολιν», μυθιστόρημα, «Μέρες 1935-1941» καὶ «Μέρες 1945-1951», ἡμερολόγιο. Αἱ κριτικαὶ μελέται του συνεκentrώθησαν εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Δοκιμές».

Ὁ Γ. Σεφέρης ἡσχολήθη ἰδιαίτερος μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ ἔργου τοῦ Ἀγγλου ποιητοῦ Θ. Σ. Ἐλιοτ. Μετέφρασεν ἐπίσης κείμενα ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὡς καὶ ἐκλεκτὰ κείμενα πολλῶν ξένων ποιητῶν.

Γενικῶς, τὸ ἔργον τοῦ Γ. Σεφέρη θεωρεῖται σταθμὸς διὰ τὴν σύγχρονον λογοτεχνίαν μας.

Ὁ Γ. Σεφέρης εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος μέχρι στιγμῆς Νεοελλήν λογοτέχνης, ὁ ὁποῖος ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας μὲ τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὴν Λογοτεχνίαν (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ.—'Εκ τῶν κορυφαίων Νεοελλήνων ποιητῶν. Ἐγενήθη εἰς τὴν Λευκάδα τὸ 1884 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1951. Καθαρῶς ποιητικὰ ἔργα του: «Ἀλαφροίσκιωτος», «Πρόλογος στὴ ζωὴ», «Στίχοι», «Μήτηρ Θεοῦ», «Τὸ Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», «Ἀκριτικά», «Ἀντίδωρο». Ἐπίσης, ἐξέδωκε καὶ τὰς ποιητικὰς τραγωδίας: «Ὁ Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», «Ὁ Δαίδαλος στὴν Κρήτη», «Σίβυλλα», «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη», «Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τὰ Ἀπαντὰ του ἐκδίδονται εἰς σειρὰν τόμων ὑπὸ τὸν τίτλον «Λυρικός βίος».

Ὁ Σικελιανός, μαζί μὲ τὴν σύζυγόν του Εὐα, ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, διοργανώσας κατὰ τὸ 1927 καὶ τὸ 1930 σπουδαίας πνευματικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις εἰς τοὺς Δελφούς.

ΣΙΛΛΕΡ (SCHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.—Ἐγενήθη τὸ 1759 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς τὴν Βαϊμάρην. Ἐγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς καὶ δράματα, ἀναδειχθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, ἰσάξις τοῦ Γκαίτε. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἔχουν μεταφρασθῇ ὑπὸ διαφόρων πολλὰ ποιήματά του καὶ τὰ σπουδαιότατα τῶν δραμάτων του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ.—Ἐγενήθη τὸ 1881 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1952. Παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Παρισίους, ὅπου ἠκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε κυρίως ποιήματα, δράματα καὶ κριτικὰς μελέτας.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1854 εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. 'Εσπούδασε Νομικά. Ἐγραψε ποιήματα, κοινωνικὰς μελέτας, ἡθογραφίας, ὁδοπορικὰς ἐντυπώσεις καὶ σατιρικά. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος παραμένει μοναδικὸς μεταξὺ ὄλων τῶν νεωτέρων σατιρικῶν μας.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.—'Εγεννήθη κατὰ τὸ 1645 εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐδίδασκε Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν εἰς τὴν Βενετίαν. Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δύναμιν καὶ διὰ τὴν λαϊκωτέραν γλῶσσάν του ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς περισσοτέρους συγχρόνους καὶ ἱερωμένους συγγραφεῖς.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Πλὴν τῆς Νομικῆς κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἐνωρὶς ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ «Ἐθνικοῦ μας Ὕμνου». Ἡ φιλοπατρία του, ὁ ἰδεαλισμὸς του, ἡ ποιητικὴ του πρωτοτυπία, ἡ ὁποία συνεδύασε κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν μουσικότητα, καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἐκφράσεως ἰδεῶν ὑψηλῶν, τὸν ἔχουν ἐπιβάλει εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν ὡς τὸν μεγαλύτερον τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, ἂν καὶ τὰ ὀριμώτερα ἔργα του διεσώθησαν εἰς ἀποσπάσματα.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὴν Σῦρον καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1919. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἀπὸ τὸ 1883 ἕως τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴν ἐβδομαδιαίαν σατιρικὴν ἐφημερίδα «Ὁ Ρωμιός». Ἐγραψε πολλὰ σατιρικά ποιήματα καὶ τινα λυρικά. Διακρίνεται διὰ τὸ εὐφυσολόγον πνεῦμα του, ἡ δὲ ποίησίς του ἀποτελεῖ τὸν γελοιογραφικὸν πῖνακα τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.—Πολιτικὸς ἐκ Σάμου, γεννηθεὶς τὸ 1863 καὶ ἀποθανὼν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1948. Ἐσπούδασεν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν, ἐδιδεσκόμενος εἰς τὸν κλάδον τῆς Ἀρχαιολογίας.

Ἦγωνίσθη ἐν Σάμῳ ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς νήσου, ἡγηθεὶς τὸ 1907 ἐπαναστάσεως καὶ προετοιμάσας ἔπειτα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα κινήματα, ἰδίως τὴν ἐπαύστασιν τοῦ 1912.

Διετέλεσε Γεν. Διοικητὴς Μακεδονίας, ἐπανειλημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὸ 1788. Ἐσπούδασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Εὐρώπῃ Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν. Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους δημοσίας θέσεις. Ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Ὁθωνος ἐγένετο πολλὰκις Ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργός. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1872. Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἔργον του «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Αὕτη εἶναι ἡ ἀρίστη πηγὴ διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ χωρίον τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνον ἢ Φερὰς τὸ 1758 καὶ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν ἀρχῶν εἰς Βελιγράδιον τὸ 1798. Διὰ τῆς «Μεγάλης Χάρτας» του, τῶν «Δικαίων τοῦ Ἀνθρώπου» καὶ τῶν φλογερῶν πατριωτικῶν ποιημάτων του συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀφύπνισιν τῶν ὑποδούλων προγόνων μας. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀνεκρηρύχθη πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυς τῆς Ἑθνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1401 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1467. Διετέλεσε γραμματεὺς τῶν αὐτοκρατόρων Μανουῆλ καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἀνέλαβε πλείστας διπλωματικὰς ἀποστολὰς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἀλώσεως συλληφθεὶς αἰχμάλωτος καὶ ἐξαγορασθεὶς ἀργότερον. Τὸ ἔργον του «Χρονικόν» εἶναι πολὺτιμος ἱστορικὴ πηγὴ καὶ ἔχει γραφῇ εἰς τὴν λογίαν γλώσσαν μὲ μερικὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν λαϊκὴν.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ Ἀγρίνιον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἰταλίαν τὸ 1920. Ἐγραψε ποιήματα, διηγήματα κ.ἄ. Εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ «Τέχνη» (1898-1899) κατὰ τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, εἰς τὸ ὅποιον συνειργάσθησαν οἱ καλύτεροι λογοτέχναι.

ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης, ἀγνωστων ποίον ἔτος, καὶ ἀπέθανε τὸ 1658. Τὸ μόνον διασωθὲν ἔργον του εἶναι ἡ τραγωδία «Ἐρωφίλη», ἐν τῶν καλυτέρων ἔργων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ Σούλι τὸ 1862 καὶ ἐσπούδασεν εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἐγραψε διηγήματα μὲ ἔντονον ἡθογραφικὸν χρῶμα καὶ πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας. Εἶναι ἀριστοτέχνης εἰς τὰς περιγραφὰς ἡθῶν καὶ ἐθίμων.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1772 εἰς τὴν Καστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασε Νομικὴν καὶ Ἰατρικὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προσελήφθη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βουκουρεστίου, ὅπου κατέλαβε διάφορα ἀξιώματα ἐπὶ ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζά. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847.

Ἐγραψε λυρικά ποιήματα, τὰ ὅποια ἐξυμνοῦν ἀφελῶς καὶ ἀνεπιτηδεύτως τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς (ἀνακρέοντεια), διὸ καὶ ἐπωνομάσθη «ὁ Νέος Ἀνακρέων». Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποιητὰς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσης.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Κατηχητικός Λόγος, 'Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.	7
2. 'Απὸ τὴν «Βυζαντινὴν Ἱστορίαν» τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις	8
β) 'Ο Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	9
3. «Χρονικόν», Γεωργίου Φραντζῆ : 'Ο Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	11

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ENTEXNOS

1. Διγενὴς 'Ακρίτας, ἀγνώστου. (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Paris 1880)	13
2. 'Απὸ τὸ «Χρονικὸν τοῦ Μορέως», ἀγνώστου	15
3. 'Απὸ τὸν «'Ερωτόκριτον» Μονομαχία 'Ερωτοκρίτου καὶ 'Αρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	20

B' ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. 'Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημῶδες	25
2. Διγενὴς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες	27
3. Τ' 'Ανδρονίκου ὁ γιός, δημῶδες	30
4. Τῆς 'Αγιάς Σοφιάς (1453), δημῶδες	31
5. 'Η κερα — Βδοκιά, δημῶδες,	32

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. 'Εκ τῆς «'Ερωφίλης», Γεωργίου Χορτάτση	33
2. 'Η Θυσία τοῦ 'Αβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	38

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. 'Ελλάδος καὶ 'Ελλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	49
2. 'Εκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ	
α) 'Ο σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	52
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	52
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου	53
δ) Κυριακὴ ἀργία	53
ε) 'Η σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	53
3. Διδαχὴ τῇ 'Αγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, 'Ηλία Μηνιάτη	54
4. 'Η Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρως	60
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	62
6. Περὶ 'Αγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	64
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	66
8. Αἱ 'Αθῆναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Γεωγραφίας Νεωτερικῆς), Κωνσταντῆ - Φιλίππιδου	67
9. Τὰ Δίκαια τοῦ 'Ανθρώπου, Ρήγα Φεραίου	68
10. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	71
11. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, 'Αδαμαντίου Κοραῆ	74
12. 'Ο Παπατρέχας, 'Αδαμαντίου Κοραῆ	79

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. Παραδόσεις τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ (ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου):

1. Τὸ σχέδιον τῆς 'Αγίας Σοφίας	84
2. 'Η 'Αγία Τράπεζα τῆς 'Αγίας-Σοφίας	85
3. 'Η ἐκκλησία τ' 'Αι-Γεωργίου	85
4. Τὸ λεοντάρι τοῦ 'Υμηττοῦ	85
5. Οἱ κολόνες τοῦ 'Ολυμπίου	86
6. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	86
7. Τὸ κυπαρίσσι	86
II. Προοίμιον τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ (Ν.Γ. Πολίτου).	87

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ENTECHNOS

1. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	89
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελενστινῆ, (Φεραίτου)	89
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	91
4. Στολιδιάρης, Ἰωάννου Βηλαρά	92
5. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	92
6. Ἡ σκιὰ τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	93
7. Ὠδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	94
8. Εἰς Φραγκίσκαν Φραῖζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	95
9. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	95
10. Ὁ Κρητικός, Διονυσίου Σολωμοῦ	96

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς, δημῶδες	98
2. Ὁ Ξένος, δημῶδες	99
3. Τραγούδια τῆς ξενιτιάς, δημῶδη	100
4. Ναναρίσματα, δημῶδη	100
5. Τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημῶδες	102
6. Μοιρολόγια, δημῶδη	102
7. Βαῖτικα (Ἑγκωμιστικά), δημῶδη :	
α) Στὸ νοικοκύρη,	104
β) Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ	104
8. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	104
9. Κλέφτικα, δημῶδη	104
10. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημῶδες	106
11. Σουλιώτικα, δημῶδη	106
12. Τῆς Πάργας, δημῶδες	107
13. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, δημῶδες	108

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαῖμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	113
2. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	116
3. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου	122

4. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη 128
5. Ἡ ἔθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, (1940), Σωτηρίου Β. Κουγέα 134

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Παλικάριου, Ἰωνος Δραγούμη 136
2. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωνος Δραγούμη 145
3. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά 148
4. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη 149
5. Ἑλληνικὴ Πατρίδα, Μαρίας Π. Ράλλη 161
6. Κορφές, Ἰων. Δραγούμη 165
7. Ἡ μάνα μου ἡ θάλασσα, Φ. Κόντογλου 167
8. Ἡ μυστικὴ παπαρούνα, Στρ. Μυριβήλη 172
9. Χρονικὸ τοῦ 1942, Ἡλία Βενέζη 174
10. Ἡ κηδεὶα τοῦ Παλαμά, Γιώργου Θεοδοκᾶ 178

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. Ἡθογραφικά

1. Ὁ παπα-Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα 181
2. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρ. Καραβίτσα 196

ΙΙ. Ἱστορικά

3. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ παπα-Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη 205
4. «Ἐτοίμη ἦταν», Γιάννη Βλαχογιάννη 216

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «Ἀέρας», Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα 217
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα 220
3. Ἡ Νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελά 221
4. Ὡ Ξένε, Σπύρου Μελά 224

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου 225

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ—ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροΐδου 226
2. Ἡ κλασικὴ πλαστικὴ, Χρ. Καρούζου 231
3. Δημοτικὸ τραγοῦδι καὶ λαϊκὴ τέχνη, Κίτσου Μακρῆ 236
4. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστῆ Παλαμά 240
5. Ἡ μεταρσίωση τοῦ Δομηνίου Θεοδοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου 243

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	248
2. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέα Κάλβου	253
3. Φωτεινὸς (ἀπόσπασμα) Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	255
4. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	259
5. Δύο!, Γερασίμου Μαρκορά	259
6. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	260
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	260
8. Ἡ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	261
9. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	261
10. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	262
11. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρηγοπούλου	265
12. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	265
13. Ὅρθὸ στέκεσαι ἀντίκρου μου ὁλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου ..	267
14. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	268
15. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	269
16. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	269
17. Δέηση γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	270
18. Τὸ στερνὸ παραμυθι, Λάμπρου Πορφύρα	271
19. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπτη	271
20. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	272
21. Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	274
22. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη :	
α) Τὸ φτάσιμο	274
β) Γλυκοχαράματα	275
γ) Τὸ τάμα	275
δ) Τὰ πρωτοβρόχια	276
23. Φωνές, Κ. Καβάφη	276
24. Ἀλεξανδρινοὶ βασιλεῖς, κ. Καβάφη	277
25. Παλαμᾶς, Ἀγγ. Σικελιανοῦ	278
26. Ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης, Γ. Σεφέρη	279
27. Πλοῖα καὶ ἄλλα, Τ. Παπατσώνη	281
28. Ἀναλογίες, Γιάννη, Ρίτσου	284
29. Μάνα καὶ γιός, Νικηφόρου Βρεττάκου	284
30. [Ψηλὰ μ' ἔναν πυρσὸ], Ὀδυσ. Ἐλύτη	285
31. Νεότητα διόσκολων χρόνων, Ζωῆς Καρέλλη	285
32. Παῦλος Μελάς, Κωστῆ Παλαμᾶ	287
33. Χιμᾶρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
34. Πατρίδες, Κωστῆ Παλαμᾶ:	
α) Πάτρα	289
β) Μεσολόγγι	290
γ) Ἀθήνα	290
δ) Ἑλλάδα	291

35. 'Η διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	292
36. 'Ελευθερία (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	293
37. 'Ο φθόνος (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	293
38. Κρεῖσσον σιγᾶν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
39. Εἰς θεατρικὸν συγγραφέα (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
40. Εἰς ἀστείον κυνηγὸν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
41. Εἰς ἀδεξιὰν πιανίστριαν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

'Απὸ τῆς 'Ακροπόλεως τῶν 'Αθηνῶν, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «'Οδοιπορικοῦ» τοῦ Σατοβριάνδου-Έμμ. Ροΐδου	297
---	-----

ΙΙ. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ 'Ελληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκὸ - Κωστῇ Παλαμᾶ	299
2. 'Η ἐλπὶς, Φρειδερίκου Σίλλερ-Θεοφίλου Βορέα	300
3. 'Ο 'Ελληνικὸς Ὕμνος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστῇ Παλαμᾶ	301
4. Τὰ νησιὰ τῆς 'Ελλάδας, Λόρδου Βύρωνος - 'Αργύρῃ 'Εφταλιώτῃ	302
Λεξιλόγιον	305
Βιογραφικαὶ Σημειώσεις	331
Πίναξ περιεχομένων	343

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα «Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν»	155
2. Νικηφόρου Λύτρα «'Η κλεμμένη»	157
3. 'Ο 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλους	233
4. Δομηνικοῦ Θετοκοπούλου «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν 'Ελαιῶν»	245

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΕ Δ.Ε.)

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΓ' 1975 (VII) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 95.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2607/5-6-75

* Εκτύπωσις — Βιβλιοδεσία : ΑΦΟΙ Γ. ΡΟΔΗ — 'Αμαρουσίων 59 — 'Αμαρούσιον

378

11

284
160s

